

ҲҶИЯТҲ
ШҶМАЎТА
ҚОҶДИЕ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԿԱՂԵՄԻԱ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՏՈՐ

ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՔԻԱԹՆԵՐ

ԳՐԱԹՈՒՄԸ,
ԱՐԵՎԱՋԱՐԱՆԸ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
Ն. ԶՆՂԻՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԱՆՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1962

АКАДЕМИА ӨЛМА ЙА РСС ӨРМӨНИЕ

Сектора роһьлатзание

ԻՔԻԱՏԵԸ ՄՄԱԹՂԱ ԿՕՐԴԻԵ

ԿՒԵՅԱ
II

Բարնվիսար,
пешхэбэр у нввисарнаси
Կա Ի. ՄնԸԻ

Ուշիրաթա ՈՕ ՐՏՏ Өրմөние

Երեւան 1962

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Сектор востоковедения

КУРДСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

КНИГА
II

Запись,
предисловие и комментарии:
А. Д. Жинди

Издательство АН Армянской ССР

Ереван 1962

ПЕШГОТЬН

Эва бэрэвока кк'яатед (чирокед) щмаэта к'ордайэ дө-данэ, wэки те назьркьрьне¹.

Кк'яатед ве ктебе чэнд щара йа бэрэвока пешьн зэф-тьрьн. Бэрэвока пешьнда тэне кк'яатгьн, ле дь вьрда кк'яатара тэвайи оса жи мэсэлэ, qсэ у мжули хэнэ. Эвед па-шьян бь чапа хwэва чукьн. Бь ви тэһэри эва бэрэвока бь ва и щуред хwэва дна зэфнавийэ у дэwлэтийэ, нэ к'о йа пешьн.

We шунда һэрче кк'яатед ве бэрэвоке һатьнэ нвисаре жь гэлэк мэрьва—аһьл у шаһьла, жь жьн у мера, хорт у qиза, хwэнди у нэхwэндйа, гонди у бажарвана. Паше эw кк'яат, мэсэлэ, qсэ у мжулиед ве бэрэвоке нэ к'о тэне жь кк'яатбежед республика мэ һатьнэ нвисаре, ле оса жи жь кк'яатбежед республикед дьне, чаwа к'о жь кк'яатбежед к'орде Г'орщьстане.

Фрqибунера тэвайи һэрд'о бэрэвок нимли минани һэв-д'онэ. Qнйатед бэрэвока пешьн жи, йа д'ода жи щара эwльнэ, wэки тенэ нвисаре у щара эwьл дьсперьн нэшьре.

¹ Дэрэqа щуред кк'яатада һургли ктеба пешьнда һатийэ готье, ле ль вра мэ тэне нвисийэ дэрһэqа we пьрседа, чька эва бэрэвока ча-ва һатийэ назьркьрьне.

Йа дōда эwэ, wэки т'эмамия нк'йата бь зараве кōрманши хатьнэ нвисаре: фрқийа змане нк'йат'бежа гэлэки һьндькэ, эw кō эwана гэлэк щийа-гōнд, нэни у бажаред щōда-щōдада дьжин.

Һэма сэр ве йэке жи мэ нк'йат паравэкьрьнэ сэр к'ома, аwа, срещикьрьна нк'йата бэре эwыл бь нэфса нк'йат-бежара хатийэ гьредане. Готьнед һэр нк'йатбежэки пэй һэв хатьнэ данине. We шунда готьне нк'йатбежед гōндэки, е нэ-нике дуса ль пэй һэвдō хатьнэ данине. Мэсэлэ, нк'йатед нк'йатбежэд гōндиед нэнийа Апаране (Агбаране) бь щарэкева ль ду һэвдō хатьнэ данине, ъса жи е нэни у бажаред дьне, чаwа е Аштараке, е Ереване у ед майин.

Пэй текстед нк'йатара нвисарнаси хатийэ данине, чька кижан нк'йат ке готийэ, чька нк'йатбеж чь снэте (пешэ-ки) дькэ у глнед дьне.

12. 12. 59.

П Е Ш Ә

Вәхтәке қизәкә зәф бәдәw һәбу. Падша роке рабу нав шәһәре хwә гәрйа, чәв we қизьке к'әт. Вәгәрйа щие хwә, гази wәзире хwә к'р, го:

— Флан к'уче, флан номере қизәкә баш һәйә, гәрә тә жь м'нра б'хwәзи.

Wәзир рабу чу мала баве we қизе, жь баве wepa го:

— Гәрә тә қиза хwә б'ди падше!

Баве го:—Әз қизе қәрбана падше д'к'ьм, ле гәрәке әз жь қиза хwә п'рск'ьм.

Жь қизе п'рси, қизе го:

— Нәта падша с'нкәтәки һин нәвә, әз падше настин'ьм

Wәзир го:—Қиза қәнщ, го, падшайә, го, we чь пешәйи һин бә?

Го:—На, wәзир, нәтани әw һини пешәке нәвә, әз тә шара wи настин'ьм.

Wәзир вәгәрйа чу падшера го: «Һал-н'к'йат әв». Падша рабу к'әт реза шәһәр, чу щәм кәдада-леньһери, го: «Һәйран, әw чакуче һана кә һлтин'ьн, датин'ьн, го, шарәке бәлки м'н шаш к'р йәки х'ст, йан йәки м'н х'ст, wәлә әз ви пешәйи һин нав'ьм». Гәлә щи гәрйа, чу расти л'вудчийа һат. Го: «Wәллә әва пеша р'нәтә». Осте л'вудчийара гот, го:

— Гэрэк эз щэм Ұә һин бьвьм!

Львудчийа нъзанбу падшайә, го:

— Ұәрә қөрба, щәм мә бьхәбьтә, ле нәңе тә тәһнә нә-
та тә һин дькьн.

Падша өса һин бу, жь Ұан львудчийа четьр. Щав да
қизьке, го:

— Эз һини пешә бумә, эз кәлаве баш давежьм.

Қизьке го:—Әзе Ұһйа бьстиньм.

Падше шанд, әрф у әдәт кәчьк хҰәст, ани мала хҰә
пәйа кьр.

Һәргә саләке, һәргә дөда, роке падша рабу, го: «Эз
нава шәһәре хҰә бьгәрьм, чька қә чь һәйә». Рабу гәрйа,
чу бәр дәре падваләке, жорда падваләда ньһери, леньһери
йәки мьле Ұи гьрт, каша падвалә кьр. Падша чу леньһери
гәлә мәрьв Ұе теданьн.

— Қөрба, го, һун чь тәваньн, һун чь дькьн?

Го:—Мә вра хҰәй дькә, кә гава лазьм бу, йәк-йәк мә
дьвә дькә сабун.

Роке хәзейне падвалә һатә һьндөр, ле падша нәҰерә
бежә эз падшамә. Падша хәзейнра го:

— Хәзейн, го, Ұәрә әзе тыштәки тәра бежьм!

Го:—Бежә!

Го:—Тө мьн бькөжи, те жь мьн дәрхи мәсәлә сабуна
сәд манати. Го, һәрә льве жь мьнра бинә Ұәрә о кәванәки:
эз жь тәра кәлава бавежьме, һәр кәлавәки тө бьди нәзар
манати.

Хәзейн го:—Бәрәвә!

Хәзейн чу льва ани о кәван жера ани. Әви кәлав ави-
те. Расти жи хәзейн кәлава дьвә дьдә нәзар манати. Ро-
жәке го:

— Хәзейн, го, әзе кәлавәки баш бавежьме, тө бьвә
бәр падше дайнә, Ұе дәҰса нәзар манати, пенц нәзар ма-
нат бьдә тә.

Го:—Бравә, қөрба!

Әви кәлавәк авите, сәре кәлев нвиси бь нәхша—кучә,
номера куче, наве хҰә нвиси, «Әзи падваләданьм, кари
һәҰара мьн Ұәрә».

Ле падша кә онда бу, жьна Ұи дәҰсе падшати дькьр.
Әви кәлав Ұе форме авит, го:

— Дәһ метър падьске баш бинә шәрә.

Хәзейн дәһ метър падьсхә ани. Әви кәлав шеча, кьрә
лулә, әш падьсхә тәмьз сәр дьрут о гази хәзейн кьр, го:

— Дә бьвә бәр падше дайнә!

Хәзейн да мьле хәламе хшә, бьр чу бәр падше да-
ни, го:

— Әва пешкеша мьн жь тәра анийә!

Падше го:—Әз зәф рәзимә,—о изна хәзейн да һат,
го,—һәрә сьве шәрә.—Кәчъке гази кьр, го:—Вәкьн чька чь
кәлавә әши анийә һатийә?

Гава кә вәкьрьн, кәчъке сәре кәлав ньһери, ва ньви-
сийә: «Әзи фьлан куче, фьлан номере, падваледаньм, шәрә
мьн дәрхә». Кәчъке ше ськәте әмьр кьр, әскәр һьлда чу,
дора падвале гьрт. Кәт һөндөре падвале, леньһери падшан
теданә о гәлә мәрвь. Тәмам гьртьн: хәзейн, қөльхчи-тәмам
гьртьн, әш мәрьве теда жи тәмам бәрдан. Е дьне бьрьн чун,
сәре ван тәмам лехьст, тәзә щәм падше руньшт, го:

— Падша, те бира тә, мьн го—һини пешә бьвә, тә
дьго:--пешә чи мьнранә? Шәки әш пешә нибуйә, гәло те
хьлаз буйаи?

Падше го:—Әвда хаде, әзе жь кә хьлаз бума, әз зу-
да һна кьрбум сабун.

— Дә, го, ижа руни жь хшәра бькә, бьхшә.

Кәта бу, чу¹.

ҚИЗА АҚЫЛ

Падша ль вәзире хwә мәнә гьрт, го:

— Вәзир, тә гәрә бәрәне мьн хwәйки нәта бһаре. Әзе бәрин бькшиньм бьдъм тә: бу чәнд киләйә, бһаре тә бини— нә гьрамәк кембә же, нә йәк зедәбә. Қимәте бәрәне мьн бист маната бини, к'вавәке жь гоште җи бини, бәрәне мьн жи сламәт бини.

Вәзир рабу, сәре хwә һьлда, тәркәсәлати днйәе бу. Чу, расти мәрвәки кал һат. Әҗи калева тәв һәв рәҗити кьрьн у хwәра хәвәрдан. Чун, һәвразәк кәт пешйә җан. Вәзир го:

— Апе кал, wәрә әм нәрдҗане ви һәврази чекьн, пера һьлкьшьн!

Кале гөһ нәдае, го: «Әви әвсәнәйә». Чун, чун ль бәр авәке. Го:

— Апо, wәрә йәк жь мә бьвә пра, йәк жи сәрра дәрбазбә!

Кале гөһ нәдае. Һәрдәа жи хwә пехас кьрьн, авера дәрбаз бун. Чун незики гөнде кале бун. Зәвикә зәф рьнд шин буйи ль келәка гөнд бу.

Го:—Апо, гәло әва зәвийә хwәйе җе чнийә, йан на?

Диса кале дьле хwәда пе кәһйә, го: «Һәвә, тәнәвә, әви

эвсэнэйэ». Кале ида пышта хwэ педа кър, чу. Wэзир гази кър, го:

— Апо, гэлo ви гонди шенайи хэйэ?

Кале го:—Мала тэ хърав бэ, тó свэда гълие эвсэнэ дьки, тó нъзани ha we гонди шенэ,—у кале пышта хwэ педа кър у чу. Чу мала хwэ. Wэзир к'елэка гонд рунышт.

Qиза кале го:

— Баво, тэ qэ иро чь дит, чь нэдит, жь к'о тейи?

Го:—Лаво, эз иро расти мэръвэки дин хатъм!

Го:—Чава, баво?

Го:—Лаво, эм хатън бэр флан хэврази, эwi жь мьнра гот: «Апо, wэрэ эм ви хэврази нэрдъвана ле чекън, пера хьлкъшьн». Го, лаво, wэлэ мьн гóh нэдае, мьн заньбу динэ. Го, эм хатън бэр флан чэме аве, диса глики дин кър, го: «Wэрэ йэк мэ бьвэ пра, йэк жи сэрра дэрбаз бэ». Лаво, ида мьн гóh нэдае, тэне пе кэнийам.—Кале го,—хwэзыл бь ван глие эвсэнэ, нэ бь ви глие пашьн.

Qизе го:—Баво щан, дэ бежэ, эw чь гли бу?

Го:—Лаво, эм хатъи, к'елэка гонд зэвйа кондэле гэньм шин бубу, тó зани, he шинэ. Эwi мьнра го: «Гэлo хwэйе ве зэвие эв зэви чнийэ, йан на?»—Кале го,—Мьн жера го: «Мала тэ храв бэ, тó навини зэви he шинэ, ижар жь к'о чнийэ,—о мьн пышта хwэ педа кър, хатъм. Гази мьн кър, го: «Апо, гэлo ви гондида шенайи хэйэ, йан тóна?» О лаво, мьн тэрка wi да, эз хатъм.

Qизе бавера го, го:

— Баво, ве сынэте хэрэ эwi мэри бинэ wэрэ, го, баво, эwi чь жь тэра готийэ, раст готийэ, тэ фэм нэкърийэ.

— Чава лаво, го, мьн фэм нэкърийэ?

Го:—Ль бэр хэврез тэра готийэ—йэк жь мэ глики бькэ, эме зу хэврезра хьлкъшьн, лэма жи готийэ «Эм нэрдъване чекън». Гун хатънэ бэр аве, эwi готийэ—йэк жь мэ мдасе хwэ бехэ, е дне хьлбьрэ о авера дэрбазбэ, ида чьра хэрдó жи хwэ пехас кьн? Лэма жи готийэ: «Йэк мэ бьвэ пра». Тэ диса фэм нэкърийэ. Гун хатънэ бэр зэвие, эwi зани чьра готийэ—зэви чнийэ, йан на?

Го:—Лаво, эз чь занъм!

— Готийэ, гэлo хwэйе ве зэвийе жь хэлде нан дэйн

кърыйә, харийә йан на? Wәки дәйн нәкърьбә, рьсқәки рьндә. Демәк нәчнийә, йан кә дәйн кърьбә-бьзанбә чнийә.

— Э, го, лаво, һәрге һәйн динә, ле йа гөнд чьра бса гот, гөнди бәр чәве ви шенбу?

Го:—Баво, әви зани чьра бса готийә? Готийә, гәло маләкә шен һәйә, әз һәръм ле бьвъм меван, тә жи фәм нәкърыйә, нәанийә. Нһа жи һәрә, ве сәте әви мәрви би-нә вәрә.

Кале рабу чу. Wәзир ль сәр кәвьрәки хвәра руныш-тьбу. Го:

— Хорте дәлал, кәрәмкә әм һәрын мала мьн!

Wәзир да пәй, чу мала кале. Әва кәчька рабу данздә һек жера кәландьн у бь катәкива да сәр сние, го:

— Баво, бьвә дайнә бәр мевин!

Кале рева, сьвдәреда лева катә шкенанд у бь һекәке-ва дабәланд. Һәрче майин бьр да бәр wәзир. Wәзир го:

— Апе кал, сала wә йанздә мәһьн, йан данздә мәһ? Йа майин жи: һива алие wә шкәстийә, йан сагә?

Кале гөһ нәдае, бәр хвәда кәһйа о вәгәрйа чу щәм қизе, го:

— Лаво, мьн дьгот әви әвсәнәйә, тә дьгот—на. Әви әвсәнә-тә чьра го, мьн ани мале?

Го:—Чьра баво, чь го?

Го:—Лаво, мьн кә нан бьр дани бәр, жь мьра го: «Апе кале, сала wә йанздә мәһә, йан данздә мәһә, о го, һива wә шкәстийә, йан саг'ә?»

Қизе го:—Баво, тә тә һек же харьн, катә же шкенанд?

Го:—Әре, лаво, wәлә дьле мьн һавьж кьре, мьн нари катә һекева хар!

— Э, го, баво, әви we йәкәра готийә йане катә шкәстийә, һекәк жи кемә.

Әва гһйа к'өта бу, қиз тәзә чу щәм wәзир. Сәлам у сәбах дае, го:

— Бежә, wәзире падша, чь ль тә қәwмийә тә һати дәркәти вра?

Чава кә падше йа бәрәне хвә жера готьбу, бса жь қизера го.

Qизе го:—Wэзир, тө һәрә, бәрәне ши раст бькшинә, чәнд киләйә. О чечкә гөра жь мьра бинә Wәрә.

Wэзир рабу вәгәрийа шие хwә, гази нечирван кьр, го:

— Тө чь дьхwэзи эзе бьдмә тә, тәне чечькәки гөра мьра дәстхә.

Нечирван чечька гөра ани, wэзир бәран, чечькева ани тәслими қизьке кьр.

Qизьке чава кьр? Ани бәран рьнд хwэй кьр, нәфт рожа щарәке чечка гөра нишан дьдае. Бәран хwә ль диwара дьхьст, қөлоз дьбу, диса жар дьбу, дьһатә сәр қьрәре бәре.

Кәта бһаре калә қизьке, бәрин әw бу. Qизьке рабу һрия бәрин бьри, рьст у же хөршәк рьнд чекьр, бьр фрот о бист манатә бһе бәрин [пе we дәрхьст. Wәде wэзир тәмам бу. Wэзир һат мала кәчьке, wәки бәрин бьвә. Кәчьке рабу һәрдө гөньке бәрин дәрхьстьн, кьрә к'вав, кьр нава нанәки лош, о бәран жи к'шанд-диса к'аша ши әw к'аш, да Wэзир, го:

— Бьвә һәрә, бьдә падше хwә.

Бьр чу да падше. К'вав бәр дани, бист манетә ши кьрә дест.

Падше го:—Wэзир, дә шровәкә, чка растә, әв гошт у һәд е бәриньн йан на, избат бькә.

Wэзир жера избат кьр.

Падше го:—Wэзир, әв кә тө wa һин крийи?

Го:—Падшай сагбә, ль флан гөнди қизәкә wa ве формә кьр.

Падше го:—Wэзир, гәрә тө һәри, we қизе мьра бьхwэзи.

Wэзир ида ре заньбу. Чу мала калә, го:

— Калә, әз һатьмә хwэзгине қиза тә, падшера.

Калә го:—Qизькә, қөрбана падше дькьм!

Qизе го:—Баво, бьсәкьн, әз бь хwә қәләне хwә к'вьш бькьм. һатийә қәwата падше, бьра қәләне мьн бьдә, әзе падше бьстиньм.

Wэзир к'әнийә, го:

— Qиза дәләл, әв падшайә, нькарә қәләне тә бьдә? Чьда дьхwэзи, го, қәләне хwә бежә!

Го:—Qәләне мьн бист-бәрхә, си-гөрә, чьл-шерә; пен-

щи-локче дэвайэ, шест-рувийэ, кэфте-жи простэ.—О го,—
qəwата падше һэйэ, бьра бе.

Wэзир тышт фэм нэкьр. Го:

— Qиза дэлал, бэрх һеч, дэвэ һеч, прост жи һеч, руви
жи тышки накэ, гөр у шер чэтьнын.

Qизе го:—Эwэ...

Wэзир рабу чу шэм падше. Падше го:

— Тэ чаwа кьр?

Го:—Падшай сагбэ, кэчьк қэлэнэки гьран дьхwэзэ,

— Wэзир, бежэ, чька қэлэн чийэ, эз нькарьм бьдьм?

Wэзир жера ер бь ер го, чь кэчьке готьбу.

Падша дөшөрмиш бу, го:

— Wэзир, тө фэм наки, әвө чь готийэ?

Го:—Падшай сагбэ, чь кө готийэ, мьн жь тэра готийэ.

Падше го:—Wэзир, әвө готийэ, һэгэр падшае тэ бист
салийэ, әw бэрхэ, мина бэрха шаһьл у ширьнэ, һэгэр си
салийэ—әw гөрэ, ида карэ бе мнэт мьн хwэйкэ, һэгэр чь-
лэ, ида шерэ, qə мнэта wi жь кэси төнэ, һэгэр пенцийэ—
әw локче дэванэ 8 ида дьлкомэ, һэгэр шестэ, әвө ида
мьнра рувитийа бькэ, һэгэр кэфтейэ, әw ида буйэ п'остэки
вала, ида тө тышт пе навэ. Го, Wэзир, мала тэ храв бэ,
эз жи кэфте пенщ салимэ, һэрэ we қизе бинэ эзе we хwэй
кьм чаwа қиза хwэ, бьра щэм мьн бьминэ.

Wэзир чу пэй кэчьке о ани сэра п'адше кьр ха-
ньмэке².

КИЖАН ЧӨЛӨ А ҺАВАЛА БЫКОЛО,
ХУӘ ДЫКӘВЕ .

Падша роке вәзире хуәра гот, го:

— Вәзир, уәрә әм текәвын дьлде дәуреша нав шәһәре хуәда быгәрһн. Падша вәзире хуәва кәтын нава шәһәр гәрһан. Эвар ван һат, чун мала фәдирәки бун меван. Эваре фәдир го:

— Дәуреш баба, го, кәрәмкһн, әзе шие уә сәр хани дайһнм, кәлфәта мһн уе быуәльде.

Әван дәркәтын сәр хани, кәлфәта уи уәльди, кәрәк жера бу. Фәдир һат шәм дәуреша, го:

— Дәуреш баба, һун сәр чәве мһра һатһнә, п'ег аге уә хер бу, шыкьр кәрәк жь мһра бу!

Уе уәхте вәзире п'адше кәһһа. Падше го:

— Вәзир, го, һан кәне тә, һан әзе сәре тә лехһм.

Вәзир го:—Падшайи саг бә, әва кәре ви фәдирн гәзә бу, әуе бьвә зәве тә, қиза тә бстинә.

Падше го:—Әз кә нәдьме, әва фәдира уе бе, бы зоре бьвә һәрә?

Вәзир го:—Һа!

Сьве п'адша рабу, чу мала хуә. Гәләк уәдә дәрбаз

бу. Эва көрьке хана бу чардэ-панздэ сали. Qиза п'адше жи бу чардэ-панздэ сали.

Wэхтэке п'адшаки майин hat сэр ви п'адшайи шэр. Бэре қайде п'адша әw бу, хwә-хwә гэрэк пешйа ордийа хwә кэта. Падше әскәр бэрәв кър. Әw көре wi фәқир—наве wi Әли бу. Әли жи кэтэ бэр әскәрие. Падша әскәре хwә бэрәв кър у да пешие. Wәкиле хwә дәwса хwә һышт. Әвана гэләки чун, незики ордийа дьжмьне хwә бун, we шәве wedәре һеwрин.

Сьвә сафи бу, п'адше әмьр кър, го:

— Бэра әскәр бе бэр дәре чадьре мэра дәрбаз бә, чька нале wan чийә?

Әскәр hat, щот-щот бу, бэр дәре чадьреpa дәрбаз бу. Көре фәқир—Әли hat дәрбазбу. Wәзир кәнийа. Падше, го:

— Wәзир, чьма дькәни?

Го:—Падшайи сагбә, әва хорте хана, әw көре фәқирә әм чун мала wi, мьн гот: «Йазйа wi сәре қиза тә кәтийә» —әва әw хортә.

Падша чу щие хwә, кагәзәк нвиси wәкиле хwәра: «Wәкил, әва кагәзе хана қижани ани да тә, тә wi бькөжи». Кагәз п'акет кър, го:

— Wәзир. гази wi хортикә!

Wәзир гази wi хорти кър, п'адше гьрт кагәз дае, го:

— Әли щан, тә әви кагәзи бьви бьди wәкиле мьн!

Әли кагәз кърә щева хwә у ре кәт. Әли пәхwәнди бу. Әли чу. Пьр чу, һыпдык чу, чу кэтә Хас бахче п'адше. Қаник теда бу, Әли сәр кание сәкьши, сәр-чәве хwә шушт, го: «Wәлә әзе разем, ркәт бьвьм, паше әзе кагәзе бьдьм wәкиле падше». Әли раза. Qиза падше жи we сәте го: «Әзе һәрьм нава бег, хwәра бьгәрьм». Qиза падше чу сәр кание, леньһери хортәки вайә сәр кание разайә. Qиза падше әва хорта өса нәванд, го: «Гәло әв чь хортә? Хwәзъл әви хорти әз бьстәндама, бра әмре мьн саләк буйа». Кәләка хорт руньшт, леньһери сәре кагәзәки щева wира дәркәтийә. Qиза падша го: «Чька әзе әви кагәзи дәрхьм, чька гәло наве wi, щие wi теда нәнвисийә, әз пе бьнәсьм?» —Кагәз дәрхьст у хwәнд: леньһери баве we нвисийә wәкиле хwәра—«Әва хорте хана кә сәте гһиште тә, тә әwi хорти бьди кәштьне». Qиза падше хwәнди бу, кагәзе

ви щева виа дэрхьст, теда нвиси вәк'иле баве хвәра: «Өва хорте хана к'е гава гһишт тә, тә қиза мьн бьди ви, дә'вата we бьки, бьки огахәке, һ'әта әз тем». Әв к'агәз кьр щева хорт, әв к'агәза дьн кьр щева хвә о рабу чу.

Вәхтәки Ә'ли һ'шйар бу, го: «Ва, әз дәрәңги к'әтым» — бәре хвә да к'очка п'адше, әв к'агәз бьр чу да дәсте вәк'ил. Вәкиле п'адше к'агәз хвәнд, гази қиза п'адше кьр, го:

— Қиза п'адша, әва к'агәза баве тә шандийә, вәки әз тә бьдьмә ви хорти о дә'вата тә бькьм, тә қайили, йан на?

Қизе го:—Вәки баве мьн шандийә, әз сәр чә'ве хвә дәбул дькьм.

Вәк'иле п'адше рабу, һ'әфт рожа кьр дә'ват, кьр шайи сәр ви хорти о қизе. Әва хорт, қиза хана огахәда ман. П'адша жи дәрәңги к'әт. Хвәде кәрәк да ви хорти, ве қизе.

Мзгини һат, го: «П'адша шунда вәгәрйа һат ордийа хвәва». Әва хорте хана, Ә'ли, рабу файтонәк гьрт, әв қиза п'адше к'әтгьн файтоне, чун пешйа п'адше. Вәзир гава чә'в пе к'әт, вәзир к'әнйа. П'адше го:

— Вәзир чьма дьк'әни?

Го:—П'адша саргә, әве хане кәре фәқирә, әв жи қиза тәйә, we қиза тә стәндийә, кәрәк жера буйә, ва пешйа тә.

We вәхте п'адша гәләки һерс бу: «Чава, әз қиза хвә нәдьме, го, мьн к'агәз вәк'иле хвәра шандийә г-рәке бьк'ошта?» П'адша гәләки һерс бу, чу щәм вәк'иле хвә, го: «Әв чь ә'щевә тә кьрийә, тә чьра қиза мьн дайә кәре ф-қир?» Вәк'иле п'адша к'агәз дәрхьст, нишан да: хвәндьна қизе о йа п'адше йәк бу, го:

— Әва к'агәзе тә, бьхунә чька чь нвисийә?

П'адше хвәнд, вәки нвисийә—тә қиза мьн бьди хорт.

П'адше го:

— Қә навә, гәрә әз we йазие бозмиш бькьм.

П'адша эваре чу щәм багване хвә, багвинр'а го:

— Багван, һун бәр дәрә баг чә'ләкә к'ур бьк'ольн. Го эваре снәта һ'әйшта к'и һат бәр дәрә баг, вәки әз бьм жи, һун бьгрьн бавенә чә'ле, хвәлне гьжи сәркьн, к'и кә һәбә.

Сн'әт бу һ'әйшта эваре, п'адше гази зә'ве хвә кьр, го:

— 'ли, тә әви мсине хана дәсте хвә бьви бег, жь кан-йа бег гьжи авки, жь мьнра бини.

Ә'ли мсин гьртә х'ә о дәрк'әт бәр бь бег чу. Ленһери

отахэк вада we дэфэ-дэ'ватэ, к'еф дькын. Ө'ли сэкьни ле
тэмашэ кър. П'адше тава хвэ нани, хвэ-хвэ рабу, го: «Өз
һэръм, чька эван авитэ чэ'ле йан на?»

П'адша чу бэр дэре бег, багване ви, мьле ви гьрт.
П'адше кър қирин:

— Гдино, эз п'адшамә!

— Э, го, чь п'адша,—гьртын авитын чэ'ле о хвэли тьжи
сэр кьрын.

Паше Ө'ли чу ида фреқэт жь бег мсине хвэ тьжи ав
кър, ани һат. Һат, п'адша т'өнә, «Дә эз чь заньм, п'адша дь-
вә чуйә разайә жь хвәра».

Өва чэ'ла жь we вәхтеда майә, дьве, к'ижан чэ'ла һә-
вала бьк'олә, хвэ-хвэ дьк'әве,—әв һе жь ви п'адшай майә,
щмаә'т һе дьвежә³.

ХУШК У БРА

Мэрьвэки дэвлэти һэбу. Ани к'елэка шәһәр авайи жь хwәр'а чекьр, дора авайе хwә чәпәр кьр, сур кьр-гәлэки бльнд, дэргэки пола лехьст. Чь дөнйалькеда һэбу ани тьжи мала хwә кьр, го: «Бәра қиза мьн нәчә нава шәһәр у нәе». Қиза ви зә'ф бәдәw бу. Өw бу, көр', қизәк бу.

Р'ожәке базьрганбаши нәхwәш к'әт. Гази көр'е хwә кьр, го:

— Лаво, дьвә эз бьмьрьм, қәт кемасйа тә тәнә. Шөхөлә, тә wәхтәке дьчи арыш-верше, һәрә шәһәре Р'әwane, п'адше ви шәһәри дәстәбраке мьнә, хwә пе бьдә наскьрьне, бе эз көре флан базьрганбашимә, we гәлэки қәдре тә заньбә.

Ө'мьре хwәде һат сәр базьрганбаши. Базьрганбаши мьр. Ле базьрганбаши мор чекьрьбу, чьқа әшйәе ви һэбу, кә дани мала хwә, мора хwә сәр дьхьст.

Р'ожәке көр'е базьрганбаши, го:

— Хушке, го, гәрә эз һәр'ьм хwәр'а арыш-верше бькьм!
Хушке го:—Бра, һәр'ә!

Базьргәне хwә п'әв хьст, гази хушке кьр, го.

— Бьнер' чь кемасйа тә һәйә, эз биньм бем, тьжи мале кьм. Жь пара дәре мала хwә к'ьлиткә, һ'әта эз дьчьм, тем. Ани шкьле хушка хwә һьлда щәм хwә о базьргәне хwә

бэр чу. Дэрк'эт шәһәре Р'әwane. Қәйде бәре бычуна к'ижан ш-һәри, гәрәке пешк'еша п'адше бьбрана бьдане, паше п'адше изьна ван бьда арьш-верца хwэ бькьн. Әви р'абу сәр снике чь кō ланц бу һьлда бьр бэр п'адше дани, хwэ п'адше да наскьрьне, го: «Эз кōр'е флан базьрганбашимә». П'адше го:

— Wәки өсанә, әз тә зә'ф һ'ыз дькьм.

Каг'әзе хwэ дәрхьстьн нишани п'адше дан. Шкьле хушка ви жь нава к'аг'әза к'әт әрде. П'адше ди дурва, го:

— Хорте д'алал, чька ви шкьли бьдә мьн.

Әви һьлда шкьл дае. П'адше ленһер'и, зә'ф қизәкә бәдәwә. П'адше го:

— Әw чи тәйә?

Го:—Хушка мьнә!

Го:—Ә'зәбә?

— Бәле, го, ә'зәбә!

Го:—Wәки өсанә тō гәрә хушка хwә бьди кōр'е мьн!

Го:—П'адшайи сагбә, wәки тә сәре мьн һ'ыз кьрийә, әз жи льнге тә һ'ыз дькьм, хушке қōрбана кōр'е тә дькьм.

Wәзири р'унышти бу. ле қизәкә wәзир һәбу, дьхwәст бьда кōр'е п'адше. Кōр'е п'адше пе қайил нәдьбу. Wәзир чу мала хwә, дōшөрмиш бу, го: «Эз чава бькьм әви шōхōле һана бьшә'тиньм»? Wәзир чу шәм п'адше, го:

— П'адшайи сагбә, го, пьрсәк һәйә әзе жь тәр'а бьжьм, паше тō нәвәжи тә чьр'а жь мьнр'а нәго?

Го:—Бежә, wәзире мьн!

Го:—Хушка ви хорти, го, гәләки әз пер'а гәр'һамә.

— Оһо. п'адше го, wәки өсанә гәрәке әз сәре ви хорти лехьм, wәки әw хушка ви өса бу, әви чава ланци кōр'е мьн гьрт?

П'адша дōшөрмиш бу, го: «Эз һәла гази wәзире хwә кьм». Гази wәзир кьр, го:

— Wәзир, һан сәре тә, һан тō гәрә һәр'и нишанәкә we қизе бини бейи.

Wәзир р'абу, бәлангаз бу, қōдум к'әт, го: «Щаньм, мьн қиз нәдитийә, әзе ч'ава бькьм, п'адше we сәре мьн лехә». Р'абу хөрша хwә тьжи зер' кьр о бәре хwә да шәһәре Гōм-рие. Чу дәрк'әтә шәһәре базьрганбаши, чу бәр дәре пирәке

пайа бу. Пире һәспа ви к'ышанд һөндөр', пире щәм р'унышт, хошубеш, го:

— Дйа пир, го, глики мьн алие тә к'этийә.—Ә'wлин го,—мала флаң базьрганбаши к'едәрейә?

Пире мал нишан дае:—А, го, мала һан, к'еләка шәһәр, дора we сур кьри, әwә!

Го:—Дйа пир, әзе хөрщә зер' бьльм тә, го, тә нишанәкә we қизе бини бейи мьнр'а.

Пире р'абу чу, чу бәр дәргә, гази кьр: «Фланкәс, фланкәс!» Кәч'ьк һат бәр дәргә, го:

— Дәри вәкә!

Қизьке дәри вәнәкьр. Пире грьа, го:—Нә әз мәта тәмә, бре мьн мьрийә, мьн тәзә бьһистийә, әз һатьмә һәwара бре хwә.

Гәләки педа к'әт, кәч'ьке р'абу, дәри вәкьр. Пире к'әтә һөндөр'. Пире пе к'әт әwдәр пақыш кьрын, фәрақ шуштын: «Қөрбана тәмә...» Кәч'ьке го: «Р'асти жи әва мәт'а мьнә». Го:

— Әз қөрбана тәмә, го, әз әве гәрм кьм, сәре тә бышом?

Го:—Әре, мәт'е щан!

Ав гәрм кьр, бьр чу сәршое, кәч'ьке к'ьнще хwә эхьстьн, красе хwә дави сәр истоле. Пире го: «Wәлә жь ве четьр қә навә». Крас һьлда кьр п'ашла хwә. р'абу изьна хwә же хwәст, го:

— Әзе һәр'ьм, се-чаре дне диса бем.

Хwә гиһандә wәзир, крас б'р wәзир дани, го:

— Әва красе we, әва жи печата баве we сәр.

Wәзир гәләки ша бу, ани әw зер'е хwә т'әмам данә пире, све р'е к'әт чу шәһәре хwә. Чу крас бәр п'адше дани. Гава п'адше ленһер'и красе бәр бстане қизе о печата. wан жи сәр, го: «Wәлә, әва р'астә, го, әзе сәре ви хорти лехьм» Гази хорт кьр, ани диwана хwә, крас нишан да, го:

— Әв красе хушка тәйә?

Хорт ленһер'и—р'асти жи мора wан сәр.

П'адща ә'мьр кьр, го: Сьве әм гәрә сәре ви хорти лехьн.

Әви хорти гәләки һиви жь п'адше кьр, го:

— Изьна мьн бьдә, әз һәр'ьм хушка хwә бьвиньм о вәгәр'ьм бем-сәре мьн лехә.

П'адше го:—Навә.

Щмаә'те һиви жь п'адше кьр, го:

— Дö қәwазе хwә бьдә сәр, бьра һәр'ә хушка хwә бь-
винә, вәгәр'ә бе.

Қәwаз да сәр, го:

— Бьвьн һәр'ын, бьра хушка хwә бьвинә, вәгәр'ын би-
нын' wәр'ын.

Әван да пешйа хwә, бьрын чун, чун бәр дәре мала ви
хорти. Ле wәхта чубу, жь пер'а дәри нишан кьрьбу. Гава
дәри нһер'и-нишан храв буйә, го: «Wәлә әва р'астә». Гази
хушке кьр. Qир'ин жь хушке һат:

— Бра, го, тöй?

Го: — Әре!

Дәри вәкьр, бре жь пер'а т'у кьре, шәмақәк жи лехьст
о вәгәр'йа да пешйа қәwаза, нә ида хәвәрдан, нә флан, нә
беван. Хушк вәгәр'йа мал, го: «Жь бой хwәде бә, әв чь зöлм
бу һат сәре мьн. Бре мьн ақа жь мьн һ'ьз дькә, әви чьр'а wә
кьр?» Р'абу һәсп жь тәwла хwә дәрхьст, к'ьнще хwә хwә
кьрын, сйар бу о да пәй бре.

Бра һат дәрк'әтә шәһәре Р'әwане. Әw жи әваре гһиш-
тә шәһәре Р'әwане. Чу мала пирәке пәйа бу, ленһер'и пир
мә'дәйә, го:

— Дйа пир, тö чьр'а öсани?

Го: — Lawo, хwәде қәбул нәкә, го, хортәк һатьбу ви шә-
һәре мә, го, хорте öса қә т'өнәбу, го, хушкәкә ви һ'абуйә, созе
хушка хwә дабу п'адше, w'ки бьдә көр'е п'адше. Го, wәзир,
го, чь форми кьрийә, го, готийә әw қиз әз пер'а гәр'йамә. Го,
нһа т'әлалә п'адше кьрийә гази, «Сьве ш'әтә һ'әйшта т'оп-
бьн' флан щии, әз сәре флан хорти лехьм».

Ә, го, дйа пир, гәло дьвә әз жи бем?

Го: — Lawo, тö жи wәрә, ле те нәеи?

Сәкьни сьве, пире да пешие, чун щие кö we сәре ви
лехә. Ленһер'ин п'адша сәр т'әхте хwә р'уныштийә, wәзир
жи р'уныштийә, суда ви жи р'уныштийә. Хwәнд, го: «Флан
хорт, го, хушка ви, го, йара wәзире мьн буйә, wәзире мьн
пер'а гәр'йайә, го, анийә ланқи көр'е мьн кьрийә, бьдә көр'е
мьн, го, сәва we йәке жи гәрәке әз иро сәре ви лехьм».

Әва дәра хwәнд, хушка гәдә пешда чу. Қиз бу, бәдәw
бу, го:

— П'адшаи саг'бә, суд саг'бә, го, шкйатәки мьн һәйә,

эзе бькьм, эви шк'йате мьн жи бьнер', анцах хун р'уныш-
тънэ.

П'адше қизе нһ-р'и—қиза дэлал, го:

— Ұлэ эзе шк'йате Ұе бьнһер'ьм.

Го.—П'адшайи сағбэ, һ'эзар з-р'е мьн сэр Ұэзире тэйэ,
эз һиви дькьм, гэрэке хун же бьстиньн.

П'адша Ұэгэр'йа сэр Ұэзир, го:

— Ұэзир, зер'е Ұе чьма надеи?

Ұэзир го:—П'адшай сағбэ, эз Ұе нас накьм, го, лаҰо,
ж'энге мьн тэ дити?

Го:—Чьр'а Ұэзир, тэ мьн нас наки?

Го:—Қиза мьн, Ұлэ эз тэ нас накьм!

Го:—Нһа тэ мьн нас наки? Эз қиза тэмэ?

Го:—Эре, тэ қиза мьни жи, дйа мьни жи!

Го:—Падшай сағбэ, го, бре мьн һат шәһәре тә, го, пи-
рәке һат дәсте хәә дәре мьн хьст, го эз мәт'а тәмә, го, мьн
дәри ле Ұәкьр, го, чь һ'илә һәйә жь Ұе пиреланә. Го, красе
мьн онда бу, го, дә мьн гөһ нәдае, дә красәкә бьрийә, жь
хәәр'а бра бьвә. (Чьмки бәре һьнге п'адше готьбу һа-һа,
готьбу дәрһәда қрес). Го. п'адшай сағбэ, го, эз чаҰа жь бәр
даҰа дйа хәә к'әтмә, эз һе осаньм, эз кә нә өса бум, бәра
п'адша сәре мьн лехә.

П'адше го:—Щмаә'т, хун жь Ұе йәкер'а чь дьҰежьн?

Щмаә'те дәсте хәә һәв хьст, го:

— Гәрәк дәҰса Ұи хорти, Ұэзир гөне Ұи бьк'шинә, Ұә-
ки Ұэзир әҰ шәр' авитьбу Ұи хорти, Ұе қизе.

Суде хәәнд, го: Щмаә'т, го, дәҰса Ұи хорти әм сәре
Ұэзир ледьхьн, го, хорт жи дәҰса Ұэзир дьвә Ұэзире п'адше,
го, қиз жи бука п'адше.

Щмаә'те сһ'әтәке дәсте хәә ль һәв хьст, го:

— Әм қәбул дькьн.

Ани сәре Ұэзир лехьст, әҰа хорта кьрә Ұэзире хәә, р'а-
бу һ'әфг шәҰа, һ'әфт р'ожа дәф у дә'Ұат сәр Ұе қизе ле-
хьстьн.

ӘҰ чун мьразе хәә шабун, тэ жи мьразе хәә шаби'.

СОРЕ ЧӨВНЕСИИ

Базьрганбашик һэбу. Р'оке жь к'ор'е хвэр'а го:

— Лаво,—го,—дъвэ эз бьмьрм, Соре ч'э'внешин х'олам нэгьри.

Вэхт дэрбаз бу, баве ви һард'о ч'э'ва кор бу. Го:

— Лаво, һэр'э х'оламэки жь хвэр'а бьгр, бинэ вэрэ базьргане хвэ п'эвхэ, һэр'э жь хвэр'а аршьверше бькэ.

Өва хорте һана чу һэр'э ш'һэр, сэр р'е н'һер'и д'о мэр'ва ш'һийазэк жь мэзэл дэрхьстьнэ дьк'отын. Го:

— К'ор'о, һун чьма ве йэке дькын?

Го:—Дэйне мэ ле буйэ, дэйне мэ нэдайэ мэ, к'этиһа мьрийэ, мэ жи дэрхьстийэ, эм дьк'отын сэва дэйне хвэ.

«Ви хорти го:—Вэки эз дэйне вэ бьдм, һуне йаха ви бэрдьн?

Го:—Бэрав!

Өви дэрхьст дэйне ван дае, эва ш'һйазе һан г'эслими э'рде кыр у хали авит сэр у пышта хвэ дае, чу. чу нав ш'һ-һэр, һ'эта эваре гэр'йа, х'оламэк дэст нэк'эт у вэгэр'йа һат. Ма рожа майин, рожа майин леньһер'и мэр'вэк һат пешие сэкьни, го:

— Ага, т'о х'олама дьгьри?

Го:—Өрел!

Өви хорти ленһери, wэки Соре ч'э'вһешинэ, го:

— Qөрба, тó нэлазьми мьни!

We р'оже вэгэр'йа hat мала хwэ, баве хwэр'а го. Ба-
ве го:

— Сьве һэр'э шәһәр хóламэки бьгьрә.

Чу шәһәр, диса Соре ч'э'вһешин hat пешйе. Соре ч'э'в-
һешин гьрт у ани hat, баве хwэр'а го, го:

— Өз дьгэр'ьм, нагэр'ьм мәрьве башqә т'өнәбу. Мьн эва
Соре ч'э'вһешин ани hat.

Го:—Дә лаwo, тэ анийә, анийә!

Өви хорти р'абу т'эвдарәке хwэ кьр, базьргане хwэ саз-
кьр о хóламе хwэ да пэй хwэ. Өwan р'е к'этын чун: к'едәре
кó дьһешьрын, хóлам чае аге хwэр'а һазьр дькә, дэва-дәлула
т'имар дькә о щие аге хwэ дати́нә, аге дькә нав о шуре хwэ
даве стөе хwэ, qәрәwлийа базьрган дькә.

Эп'ешә р'е чун, чун дуранәке, ленһери каләк бәр wi
сәкьнийә. Сәлам да кале, го:

— Баве кал, әме һәр'ьн Шаме, эва се р'е һәнә, к'ижан:
ре р'йа Шамейә?

Го:— Qөрба, һәрсе р'е жи дьчьнә Шаме. Го, эва р'йа һа-
на шәш мәһа дьчьн, саг у сламәт вәдьгәр'ьн тен. Өва р'йа
һан жи чар мәһада дьчьн тен, т'әк т'әка наен. Өва р'йа һана:
дó мәһада дьчьн-к'ижани чуйә, нәһатийә.

Аге го:—Хóлам, әме бьдын сәр р'йа шәш мәһа.

Соре ч'э'вһешин го:—Нә, әме р'йа дó мәһада һәр'ьн.

Өви хорти го: «Һәй мала мьн храв буйо, баве мьн го
Соре ч'э'вһешин нэгьрә хóлам, ахьр мьн хәбәра баве хwэ нә-
«кьр» Хóлим нькарбу, хóлим зора хwэ, да сәр р'йа дó мәһа:
Дó qонаха чун, эварәке щики һешрин. Соре ч'э'вһешин баре-
дәве хwэ дани. харна аге хwэ чекьр, щие аге хwэ дани о шу-
ре хwэ к'шанд, дор базьрган чу hat. Wәхтәке шәве чу, ле-
нһер'и бу ә'wtә-ә'wта т'уле wan. Гава ленһери әждәһак
жорда hat. Әждәһа гази кьр, го:

— Бощи, чава кәс т'өнә тә бькөжә, мәжуе тә дәрхә,
к'ижан мәрьве кор бә бьдә сәр ч'э'ве wi, we саг бькә.

Бошие жи гази кьр, го:

— Әждәһа чава кәс т'өнә тә бькөжә, qафе тә бьк'өтә,

мәрвед һ'әфт сала к'оти бубә, әви мәжуе тә бьдә сәр ч'ә'ве
wi, we саг бә.

Әва Соре ч'ә'внешин шуре хвә һьлда чу пешйа әждәһа.
Лехьст сәре wi фр'анд. Сәре wi жекьр ани һат кьрә қөтике,
дәре қөтиге гьрт о жь хвәр'а бәр базьргане хвә сәкьни. Әв
сәбәбе we р'е кә дьчун о нәдһатһн әв әждәһа бу.

Свә ле сафи бу, базьргане хвә бар кьр, дәнг ль аге
кьр, ага р'акьр. Аг'а сйар бу да пешие, әви да пәй. Чун д-р-
к'әтһн шәһәре Шаме. Жь хвәр'а от'ах гьртһн, әшйае хвә
теда фрот.

Вәхтәке ленһер'и т'әлал гази дькә, дьве: «Ба п'адше
бит'әр буйә, к'ижани саг бькә, дһйаеда чь дьхвәзә, п'адша-
бьде». Соре ч'ә'внешин го:

— Ага, го, тә бежә әзе саг бькьм.

Аге жер'а го:—Көр'о, әз чь заньм һ'әкимие бькьм, мьн
к'әнге кьрийә?

Го:—Әз жь тәр'а дьвежьм-бежә, тә нәвежи әзе шурәки
орт'а тәхьм, бькьм дө қөта.

Аге зәрпе Соре ч'ә'внешин динә, жь тьрса хвә го: «Әзе
саг бькьм». Т'әлал щав да п'адше, го:

— Флан куче базьрганбашик һәйә, гогийә әзе п'адше
сагкьм.

Го:—Көр'о, һәр'ә газике!

Хөлам чу гази базьрганбаши кьр. Соре ч'ә'внешин гази
аге кьр, го:

— Әви сәре әждәһа бьвә һәр'ә бькә щоники, бьра що-
нида бьк'өтһн, р'ьнд бьк'өтһн. Т'опәкә-щав амьрк'ан бинә вә-
рә т'әмьз сәр р'ахә, п'адше тә'зика, т'әмьз шане п'адше бь-
п'ещә, бьра бистучар сәһ'әта сәр бьсәкьнә, паше вәкә.

Чава кә хөлим гот, аге бьр чу өса жи кьр. Гава р'ожа
wi т'әмам бу, шаве wi сәр вәкьр: п'адша саг буйә чава жь
бәр дава дйа хвә к'әтийә. П'адше шанд пәй базьрганба-
ши, го:

— Дә вәрә, дһйальке чь дәве тә дьгәр'ә, бьхвәзә!

Соре ч'ә'нешин аге хвәр'а го:—Қиза wi бьхвәзә!

Әви хорти го:—П'адшаи сагбә, го, мал мьн нәлазьмә,
мале мьн зә'фә, го, һәркә ақьле тә дьбьр'ә мьн чрах бьки,
қиза хвә бьдә мьн.

П'адша го:—Хорте дәлал, го, хера хвәдер'а тә дһйаль-

кеда чь бьхвэста, бьхвэста, т'эк'эв дэр нэгота. Өв қәншіа
тэ мынр'а крийә, әзе чава р'авьм қиза хвә бьдьмә тә. Хорте
далал, го, мын һ'әта һна қиза хвә дайә дө һ'әв, се һ'әва.
Го, дэргистийе we т'әне шәвәке манә, р'ожтьра дьне дьмьрһн.
Го:— Падшаи сагбә, дьмьрһн, дьмьрһн, го, тө қиза хвә
бьдә!

П'адше р'абу қиза хвә дае. Эваре шие ван дани отахе-
да. Сорә ч'ә'внешин да шуре хвә. Әва қиз у хорт хәвр'а чун,
чу бәр сәре ван сәкьни. Ленһер'и дө гөлие кәч'ьке лпьтин.
Лпьтин бун тирмә'рәки, һәма әвә, вәки хвә стөе зә'ве бь-
п'ечә, бьхәньқинә Сорә ч'ә'внешин шур авитә сәре ви жекьр.
Ле падша we шәве һ'әта све р'анәза, го, «Хвәде, әви хорти
әв қәнши мынр'а кьр, р'өһ'е мын вәг'р'анд, дьвә кә хорт сьве
саг'бә» Све шәбәде мәрьв шандьн, го:

— Һәр'ьн, т'әсәликьн!

Мәрьва шав да п'адше, го:

— Мьзгинйа мә жь тәр'а, го, зә'ве тә we сламәтә!

П'адше р'абу һ'әфт р'ожа, һ'әфт шәва сәр дәф у дә'ват
кьр, дө шара қаси базьргане ви жер'а базьрган дагырт одае, го:

— Дә һәр'ә, тө сәр ч'ә'ве мынр'а һати!

Сорә ч'ә'внешин да пешие о базьргане хвә к'шанд.
Аге ви дэргьстийа хвәва пешие дьчьн, әв жи пәй ван. Чун,
п'әр' чун, һындьк чун, чун незики шәһәре хвә, базьргане хвә
данин. Сорә ч'ә'внешин го:

— Ага, го, тө зани, кә әва һәбуна һана т'әмам йа мьнә!

Ага го:— Әре!

Го:— Әз у тө ниви бькьн!

Го:— Бькә, қөрба!

Сорә ч'ә'внешин рабу ниви кьр, т'әмам әшйа хвә ниви
кьр. Сорә ч'ә'внешин го:

— Ага, тышт ма ида?

Го:— На, чь ма?

Го:— Боциа мә майә!

Аге жер'а го, го:

— Боци йан жь мынр'а, йан жь тәр'а.

Го:— На, ага, әме ниви бькьн!

Го:— Бьдә хатьре хвәде. жь тәр'а, чи мынр'анә!

— На, го, һ'әлали п'акә, әзе ниви бькьм.— да шуре хвә,

хвә дрежи бошие кър, ор'а бошиада лехыст кър дō қәта,—
а, го, ага, к'ижан қәти жь хвәр'а һьлтини, һьлдә!

Аге го:—Тō зани, тō хōдае хвә!

— А, го, эва жь мьнр'а, эва жь тәр'а. Го, ага, тыштәкми
мә ма, йан на?

Го:—Ида тышт нәма, чь ма?

Го:—На, го, жьна тә майә.

Зраве аге қәтйа, го:

— Тō хвәде, го, жьн йан жь мьнр'а, йан жь тәр'а!

Го:—На, ага, әз һ'әлали дьхвәзым, әзе ор'еда текым дō
қәта, қәтәки мьн, йәкә тә!

Қир'ин жь аге һат, го:

— Бьди хатре хвәде, тōе чәва бьки дō қәта?

О шуре хвә к'шанд, хвә дрежи кәт'ьке кър, қир'ин
жь кәч'ьке һат тьрса, щотә тирмә'р фр'не вер'а һатьн. Хб-
лам шунда сәкьни, әв һәрдō тирмә'р жи кōштын, го:

— Ага, го, эва һәрдō тирмә'ре һанана ә'мәле дәрғистийа
тәбун, к'әнге һәбуяа we зйан бьдана тә. Го, эва сәре бошие,
го, бьвә һәр'ә, т'әмьз бьк'ōт, бьдә сәр ч'ә'ве баве хвә, ч'ә'ве
баве тәе саг бьвьн. Го, жьна тә жи ида сагләм бу, го, әз жи
we ида бьмьрм, го, һәр'ә хвәде огра тәр'абә, Го, әз әв мәр-
рьвьм, тә щнйәзе мьн жь дәсте ван мәрьва хлаз кър. Го,
жьн жь хвәде нәйаз кър, го, се мәһа аньмәти ә'мьр да мьн
әз бьн қәнщйа тә дәрк'әтым, го, ида әзе бьмьрм, мьн вьра
вәшерә һәр'ә, хвәде огьра тәрәбә.

Соре ч'ә'внешин ведәре мьр, т'әслими ә'рде кьрын, ба-
зырғанбаши базьргане хвә, жьна хвә һьлда, һат дәрк'әтә ма-
ла хвә Ч'ә'ве баве хвә жи саг кьрын, салых жь баве хвәр'а
дан, го, Соре ч'ә'внешин ақа қәнши кър,

Әв чун мразе хвә шабун, тō жи һәр'ә мразе хвә шабә.⁵

ГАВАН

Гаван қизакә ши һәбу. Эваре гаван вәстийаи һатә мал, қиза ши, жи на ши һатын щәм р'уньштын. Го:

— Баво, го, иро тә чьқа вәстийаи!

Ав ани лынге баве хвә шушт у р'уньшт. Гөрәки һат ор-т'а де у баве к'әч'әк һылда у бър чу: нә баве дәй кър, нә де дәй кър. Сәкьни вәхтәке, мерьк го:

— Жьньк, гөра қиза мә бър, мә қәй дәй нәкър?

Жьньке гс:—Ле тә чър'а дәй нәкър?

— Э, го, әз чь бежым, го, һылбә дәве мә нәгәр'яа, го, қьсмәте ши бу, лома жи дәве мә нәгәр'яа. Го, әзе све р'авым, тә мқати мале хәлқе бә, го, әзе све һәр'ым бьгәр'ым.

Чу дина хвә да, мәрйк сәр р'еке we сәкьнийә. Әви кали го:

— Тә чь дьгәр'и?

Го:—Қизакә мын һа гөра брийә, әз дьгәр'ым!

Го:—Вәки әз щие қиза тә бежым, го, тә чь дит төе мыр'а бежи?

Го:—Әзе бежым.

Го:—Дә һәр'ә тек'әвә һөндөр'е гели, һәр'и сәре гели мқазәк һәйә, төе қиза хвә дь weда бьвини.

Әве тә чу һөндөр'е гели, дина хвә дае кәвьре мәзын жь

һесуе холи гели дьвн, е ч'ук дьфр'н һесуа гели. Дина хвә дае һөндөр'е гелида дө дар һәнә, ор'еда жи ав дьк'шә. һәрдө жи һ'шкьн.

— Э, го, щаньм, ав ор'а ван һәрдө дарар'а дьк'шә, чьма эв һәрдө лар һ'шкьн?

Һәтв нһер'и тәйрәк һат жь һәрдө дара сәр сәре дарәке дани. Әв дар өса шин бу, мәрвв һ'әвас дькьр дарә бьнһер'ә, Ль we пайа бу, чу сәр дара дьн: ижа әв һ'шкь бу, йа дьн шин бу. Жь we шунда чу сәре гели, шкәфтада қиза хвә дит, го:

— Қизе, тө чава, тө ван дара?

Го:—Баво, қсмәтә, әз өса һатьм.

Ма һәта гөр һат, әви п'осте хвә хвә-хвә шқьтанд, бу хортәки дәлал: нә мәри бьхвә, нә бьдә ль хорт бьнһер'ә.

— Э, го, баве тә сәр ч'ә'ва бе, әмәк демәк, харьн-вә-харьн.

Го:—Төи сахби. чь һәбу, мьн к'ьр'ийә, чь т'өнәбу?

Жера харьн анин. Харьн һ'әта сбе.

Сбә ле р'он бу, хорт диса рабу п'осте хвә һьлда леда чу. Қиза ви р'абу т'әмам һәбуна хвә, чь кь һәбу, т'әмам нишан дае, о һат го:

— Баво, дә вәрә қасәке р'уни.

Баве we р'унышт. го:

— Баво, мьн тө зува һәдятьбуйи, дә тө вәрә әзе сәре хвә бьдмә сәр чока тә, қасәке р'азем.

Р'аза. Бав дәсте хвә нав п'ор'е we гәр'анд, к'литәкә ч'уч'ьк навда дит. Сәре кәч'ьке дани сәр бә'лги, чу. Дәргәк һәбу, к'лит леда, дәри вәкьр. Дина хвә дае—һәспәк теда, о чарнькали шие һәспе т'әмам афьр' чекьри: һ'әта ви али дьчере, әв али һешин дьбә, һ'әта дьчә ви али, әв али һешин дьбә. Сәкьни һ'әта қизьк р'абу, го:

— Лаво, тә һәбуна хвә гьшк нишани мьн да, тә чьр'а һәсп нишани мьн нәда?

Го: - Баво, әв чь кери тә те, һәсп кери тә нае. Хвәра мале дьне бьвә.

Мә эваре, зә'ве ви һат, р'уныштьн хвәр'а нан харьн, әмәк демә. Мерьк го:

— Әз гәрә сбе һәр'ьм, кәсәк т'өнә, бра сәр к'өлфәта мьн хәбәр нәдьн.

Го:—Төе һәр'и сәр ч'э'ва, го, чь дьхвэзи хвэр'а һьлдэ.

Го:—Тыштэки нахвэзым, төе быди. һэспе бьдэ мын.

Го:—Кери тэ нае, ле хэзуре мыни, вэхта тэ хвэстийэ, эзе бьдым.

Сбе р'абун, һэсп зин кьр. һат бэр һэспе го:

— Дина хвэ бьдэ һэспе п'ак, паше, го, ль һэспе нэнь-һер'и һ'эта ера тэ.

Әве тэ сйар бу, һ'эта дэрк'эт орт'а гели, шарәке һэспе нһер'и, го: «Чька һэспе мын ху нэдайэ?» Вэки ленһер'и, дина хвэ дае һэсп бьнда бу һестьр. Һ'эвэк жи чу, го: «Әв чь эщев, чьма һэсп бьн мында бьвэ һестьр?» Вэхта шар дьн дина хвэ дае, ленһер'и бьнда бу мэрк'эр, го: «Һестьр п'ак бу, ижа буйэ мэрк'эр, чька ле бьнһер'ым, чьр'а өса бу?» Шарәке жи ленһер'и, дит кӧ мэрк'эр жи т'ӧнэ, т'эне гэмә дэст-данэ, пайа дьчэ. Дэрк'эт һесуйа гели, чу щэм кале. Кале гот:

— Тэ қэ чь дит?

Го:—Мын дит кэвьре ч'ук дьчун дэрдык'этын һесуе, е мэзын дьк'этынэ бьн гели!

Го:—Гэло әв чь бу?

Го:—Әз ньзаньм!

Го:—Чава ньзани, кэвьре ч'ук шаһьльн дэрдык'эвын һе суе, ле е мэзын дьк'эвын гели, дьмьрын. Иди, го, тэ чь дит?

Го:—Мын дит дӧ дар, ав орт'а дарада дьчу, ле дар һ'ышк бун. Тэйрэк һат сэр дарәке р'унышт-һешин бу, ижа чу сэр йа дьне дани: дара бәре һ'ышк бу, ле йа бьн вида һешин бу.

Го:—Ле әв чик бу?

Го:—Әз ньзаньм!

Го:—Тӧ бьзанби, әв дӧ һешинэ, вэхта мер дьчэ йәкер'а хәбәр дьдә әв һешин дьбэ, вэхта дьчэ йа дьнр'а хәбәр дьдэ е бэр һ'ышк дьбэ, ле е т'эзә һешин дьбэ.

Жь we шунда гаван һат мала хвэ, жьне го:

— Тэ қэ чава кьр?

Го:—Щие қиза тэ чуйэ, қэ щие өса т'ӧнэ, зә'ф р'ьнд дэрбаз дькэ.⁶

КАЛЕ АҚЫЛ

П'адша вәзире хвәва дьчнә сәйранге. К'учәкә тәһәрә-кир'а дәрбаз дьбьн, дьнһер'ьн каләк сәкьнийә сәре соҗаҗе, бона мәри гөне хвә пе биньн тыштәки бьдьне, пе бьжи. П'адша славе дьде, п'адша хвә-хвә қлыхе дәврешада бу-вәхта славе дьде.

Дьве:—Вәй ә'лекьм сәлам, сәр сәре мьнр'а бейи, п'адше мьни дәлал!

Дьве:—Кале, тө чава зани әз п'адшамә?

Дьве:—Бәле, әз заньм тө п'адшай!

Дьве:—«Вәки өсанә, әзе пьрса бьдьме». Дьве,—Кале, вәки дьне қә чавани?

Дьве:—Бәле, мьн дөдө кьрнә сьсйа (йане дьхвәзә бежә, калбумә, льнге хвәр'а т'әваи мьн дар жи һьлдайә дәсте хвә).

— Кале, тө чьр'а хәве зу ранәбуйи?

Дьве:—П'адшай сағбә, әз зу хәве һ'шйар бум, ле хәлқе бьр. (Дьхвәзә бежә: зу зәвьщийә, қиз жер'а бунә, хәлқе бьрийә. Көр'е ви т'өнәнә, вәки ви хайбькьн).

Дьве:—Кале, ле тә чьр'а нәһ нәкьрн сьсйа?

Дьве:—Бәле, мьн нәһ кьрн сьсйа, ле сиудөдө бьрн. (Дьхвәзә бежә; вәки әз нава нәһ мәһада хәвьтим, мьн кьр кь

се мөһа һеса бьм, ле нәфса мьн. йанә әв снудө драһе мьн бә-
реда харьн, ләма бьрчи мам у сәре к'уча к'әтм).

— Кале, әз қазәке бышиньм щәм тә, дыкари бьр'уч'кини?

— Бәле, дьве, п'адшаи сагбә, тө бышинә, чава тө дь-
хвәзи әзе бьр'учкиньм. (Дьхвәзә вәзир бышинә щәм кале,
кале жи һәқ же бьстинә у глийа жер'а бежә).

П'адша вәзирва дьчн шие хвә. П'адша дьвежә вәзир:

— Әw пьрсе мьн данә кале, гәрә тө све шава ван пьр-
са бьди, нәди, әзе сәре тә лехьм.

Вәзире фәқир жи дьнһер'ә, р'йа бәр һәв нахә, р'адьвә
дьчә бәр кале. Калер'а дьвежә: «Г'ал у һ'әвал әв».

Кале дьве:—Пьрсе мьн п'әрәтийә.

Әw жи дьминә ләпһәва—п'ор' п'ошман п'әра дьде, кале
жи шаве дьдә-һәр пьрсәк к'исә зер'.

Дьве:—Ле қаз чь бу?

Кале дьве:—Qә, палтоне хвә бьдә мьн.

Вәзир палтон дьде. Әw жи хвә дькә, дьвежә:

— Дә бежә бьмбарәк бә!

Дьве:—бьмбарәк бә!

— Дә, дьве, мьн тө р'уч'канди, тө жи буйи қаз, дә һә-
р'ә шөхөле хвә.

БЭНДА АҚЫЛА

Һәбу, т'өнәбу һ'әфт к'осә һәбун. Әү һ'әфт к'осә р'адьвн дьчнә бажарәки мина бажаре Р'әванә, жь хвәр'а пез дь-к'рын. Әү к'осә дьчн бәр канике р'удьнин, нан дөхөн, әү һ'әфт к'осә хәва ван те у жь хвәр'а р'адьзен.

Ле һ'әфт к'осәнә дьне р'еви бунә, р'е дьчн. Әү жи заньн, вәки әү һ'әфт к'осә чунә бәр кание разанә. Әү һәр һ'әфт к'осә р'адьвн дьчн, вәки һәр'ын зер'е вана бьдзьн. Зер'е вана жи щева бре мэзында буйә. Әү дьчн зер'а жь вана дьдзьн, р'адьвн дьднә сәре р'е, дьчнә мале хвә.

Әм бен сәр әү к'осә р'азанә. Әүе тә р'адьвн, дәст дьднә щеве хвә, дьнер'ын зер'е вана т'өнәнә. Бре мэзын дьве:

— Көр'о, вэрын әм бавен бәнда ақыла!

Дьвен:—Вэрын!

Давен бәнда ақыла, бре мэзын дьве:

— Көр'о, әүе зер'е мә дәрхьстьнә, әү жи к'осәнә!

Е дьне дьвен:—

— Көр'о, р'астә к'осәнә, к'осәнә мина мәнә.

Пышта вана һәванә,

Һәванәда дө шәш нанә.

Шәһәре Мһ'әмәданә.

Т'аха Нәлбәнданә. Әү щие, әү теда дьминьн сесьд шест у шәш нәрдәванә,

Зер'е мә афьр'а гае ванданә.

К'осә р'адьвн дьчн, р'асти жи зер'е ван афьр'а гада
бу. Зер'а хвә дәрдьхн у п'арәвәдькн сәр һәв, ле нивсики
бре ч'ук т'өнәбу. Бре мэзын гот:

— Вәрә әм һәр'ын сәва нивсики нәсәкьнн.

Бре ч'ук гот:— На, әме бавен бәнда ақыла.

Ван кыр, ви кыр, авитын бәнда ақыла. Бре ч'ук гот:

— Көр'о, р'астә к'осәнә мина мәнә.

Пышта вана һәванә,

Һәванеда дөшәш нанә,

Шәһәре Мһ'әмәданә,

Т'аха Нәлбәнданә.

Сесьд шестушәш нәрдәванә,

Гот, зер'е мьн сәр к'офийа П'әри хатуневанә.

Чун гази хатуне кьрын, әрде дан, р'асти жи нивсие
бре ч'ук сәр к'офйа П'әри хатунева бу.

П'адша пе һ'ьсйа. Әв һ'әфт к'осә гьртн, кьрынә кәле.
П'адше гот:

— Әме тыштәки чекьн, һәрке вана тедәрхьстн, өсанә,
әв зер'е вананә, ле һәрке нә е вана бу, әме быгьрын т'ер
бык'өтын, бьра һәр'ын.

П'адше ани дизә дән чекьр, һетә гоште га кьрә нав,
шәш хорта һ'әта све ләвдан, таса р'уне ч'еләка жи һ'әландьн,
данә сәр дәве дизе, анин оде. Падше гот:

— Һәр'ын гази ван к'осакьн, бра бен.

Чун газикьрын. К'осә һатьнә һөндөр'е мала п'адше, р'у-
ныштн. П'адше го:

— Көр'о, к'осәно, ишқила әви кәлави чийә?

К'осә дөшөрмиш бун, готн:

— П'адша, ишқила әви кәлави дәнә.

Шәш хорта һ'әта све ләвданә,

Һетә гоште га навданә.

Бре ч'ук гот:

— Р'астә дәнә,

Шәш хорта һ'әта све ләвданә,

Һетә гоште га навданә,

Т'асә р'уне ч'еләка сәр девә,

Гот, көр'о, хвә сәрқоткьн, тәштийа мә, ван к'осәнә.

Т'ер харьн у р'абун данә сәре р'е⁸.

АҢМӨДЕ КӨРЕ ПИРЕ

Пирәк һәбу, көр'е we. Тышки вана т'өнәбу. Аһ'мәд дь-чу нава мешә дара. Дар дани дьфрот, бь дара э'бура хwә дькьр.

Щарәке жи Аһ'мәд пышти дар ани һат мәйдане фрот, да мәшди п'эрә. Һат, кә бьдә харьн, бинә малер'а. Дина хwә даеда, мәрики қотик давийә нава мәйдане, дькә гази, дьбе: «К'и бьк'ьр'ә, п'ошманә, к'и нәк'ьр'ә, п'ошманә». Аһ'мәд әwe қот'ие дьк'ьрә тинә мале. Дйа wi пешйеда те, же дьпьрсә:

— Әw чийә, тә к'ьр'ийә?

— Дайе, дьбе, қот'ийә, мын стәндийә саба һурмуре тә!

Дйа wi жер'а дьбежә:

— Тә чьма к'ьр'и, нә әм манә бәләнгаз, әм бь зорәке идара хwә дькьн, чи тә, чь we қот'ие, чи мәр'анә?

Аһ'мәд дьбежә дйа хwә:

— Һәр'ә һ'әвә нан мәр'а мале щинара бинә, һ'әта сьбе чька чава дьбә.

Дйа wi дьчә. Аһ'мәд дәре қот'ие вәдькә, дьнһер'ә, чь бьбинә, дьбинә, кә мәрәки спи чил we теданә.

Әwi чу һьнә хөли ани һат бьжынг кьр сәба мәр'р. Дйа wi һат һьнә нан ани. Нан харьн. Ма һ'әта сьбе, Аһ'мәд чу дара. Әвана әw мәр' хөйикьрн, ма, һ'әта чәнд р'ожа.

Р'ожаке Аh'мэд р'абу мэр бэр дури гонд хьст, кыр бэр-
дэ. Мэр пер'а хэбэрда, гот:

— Тө чьма мын давежи, мын бьхэр'э бьдэ баве мын. Тө
чь бьхвэзи баве мын we бьдэ тэ,—жер'а йако-йако дьбежэ,—
тэ кө эз бьр'ым, тө ши ч'йае хана дьбини, we мэр'е өса бенэ
пешйа тэ, wэки р'е т'өнэбэ. Тө хэр'и, тө қэ мэт'рсэ, бьдэ
сэр wan, дэрбазбэ. Тө кө чуйи, we бенэ пешйа тэ, тэ бьбьчэ
мал. Тө кө чуйи мал. we бежьнэ тэ: «Тэ мразе ма кьрийэ,
ижа мразе хwэ бьхwэзэ». Тө бежэ. «Өз мразе хwэ тыштэки
нахwэзьм». We дө щара бежьнэ тэ, щара сьсйа тө бежэ: «Эз
чар т'ьляа дава дере қиза тэ дьхwэзьм». Уwe бежэ: «Хwэзьл
h'эфт сала қиза мын онда бубу, h'эфт сала дьн жи ондабйа,
тэ эw гльа нэгота, ле мын қрар кьрийэ, гэрэ эз бьдьм». Тэ
кө ани, бэр дэре хwэ ч'элкэ. We бэр дэре тэ дарэк шинбэ,
чьқа мьхблқэт һэйэ бөхэ, т'ощар хлас буна we т'өнэ.

Тинэ те, мэр пешиеда тен, дэрбаз дьбэ. Дьчэ, дина хwэ
дьде, п'адша р'уныштийэ. Салам дьде, п'адша ши нишан дьде,
эw р'удьни, қиза п'адше датино бэр п'адше. П'адша дьбежэ:

— Дэ тө мразе хwэ бежэ, дэве тэ чь бьгэр'э, эзе бь-
дьмэ тэ.

П'адша дө щара дьбежэ ши, эw дэнге хwэ накэ. Щара
сьсйа эw дьбежэ:

— Өз тышки нахwэзьм, һэр чар т'ьляа дава дере қиза
тэ дьхwэзьм.

Қизьке дьде, дьбе:

— Бьхэр'э щики дур, тэ кө бьр дэнге we гөне мында
нэчэ, кө эз дэнге we бьбнем, эзе тэ ль we бьдьмэ көштьне.

Аh'мэд қизе дьбэ дьчэ. Пьш ч'йаки дур чар т'ьляа дава
we дьбьр'э. Қизьке, бэрдьдэ, қизьк те мал. Эw жи те. хатьре
хwэ п'адше дьхwэзэ.

П'адша дьбежэ:—Тө кө к'эти тэнгие, дьса сэр мында
бейи.

Аh'мэд дьчэ мала хwэ. Эw бэр дэре хwэ чокэке вэдь-
дэ, эwe даве ч'эл. дькэ, дьчэ мала хwэ, хwэр'а р'адьзе. Wэх-
таки һ'шьар дьбэ, дйа ши же дьп'рсэ:

— Тө к'ода чубуйи?

Дьбе:—Өз т'ө щийада нэчумэ, эз лэ'зэки чумэ мала
щинара.

Эw р'адьзе һ'эта сьбе. Сьбе радьбьн, дьбиньн, кө дарэк

бэр дэре вана шин буйэ. Дэстпекыр эмише ви дари фьрот. Эв дэвлэти бу, готэ дйа хвэ:

— Гэр'э мынра қиза п'адше бьхвэзэ, п'эре мэ гэлэк нэнэ, чь дьхвэзэ, бьде.

Дйа ви р'абу чу хазгиние қиза п'адше. Эве қиза п'адше хвэст.

Ан'мэд р'абу мэрие хвэ бэрэв кьрын, чу хастийа хвэ ани.

Чэндэки ма, эв һынги дьчу, дэвлэти дьбу, гэлэ дэвлэти бу. Се т'ощаре дэвлэти бьхистьн, кё Ан'мэд дэвлэтийэ. Бре мэзын р'абу баре сэд дэвэи э'шйае хас дагырт, чу бажаре Ан'мэд. Чу Ан'мэд лит, готэ Ан'мэд:

— Мын бьхистийэ, дарэкэ тэ р'ьнд һэйэ, вэрэ эме шэрт бьгырын, тё сэр дара хвэ, эз жи сэр дэве хвэ, эшйае хвэ. Мын кё дара тэ те дэрхьст, чь дарэ, дара тэ дьгнижэ мын, ле, вэки мын те дэрнэхьст, эшйае мын жь тэр'а', эзе һэр'ьм.

Чунэ щэм п'адше, к'аг'эз нвисин, п'адше қолкьр. Эви т'ощари гот, нэгот, дара ви тедэрнэхьст. Эв мале ви т'ощари гништэ Ан'мэд. Т'ощар звьр'и чу вэлате хвэ. Бре ви орт'е диса өса бу. Ма бре ви чук. Бре ви ч'ук р'абу баре дё һ'э-зар дэвэи эшйа дагырт, чу бажаре Ан'мэд. Чэнд р'ожа ведэре ма. Эви пирэк лит, готэ пире:

— Тё орт'а мын, жьна Ан'мэд чеки, чь бьхвэзи, эзе бь-дьмэ тэ.

Пире чу мала Ан'мэд. Дина хвэ дае жьна ви т'эне р'уныштийэ. Гэлэ гли бэр авит, готэ қизьке:

— Мере тэ нэ башэ.

Қизьке гот:— Чьма?

Гот:— Тэ т'эне малда дьһелэ, дьчэ.

Қизьк дьбежэ:— Ле эз чава бькьм?

Пире дьбежэ:— Тё дини, мере тэ к'омр'эшиэ тэ дькэ, тё вэрэ эз тэ йэки дьнр'а бьвьм, эве тэ зэ'ф р'ьнд хойкэ.

Қизьк дьбежэ:— Ле эз чава бькьм?

Пире дьбежэ:— Тё т'эне же пьрскэ, чька дара ви жь чьйэ. Дьбе, эзе ва чум, чька глие тэ чийэ, эзе сбе диса бем.

Ан'мэд эваре те мале, дьһер'э жьна ви мьр'узкьрийэ, же дьпьрсэ:

— Тё чьма өса мьр'узкьрийи?

Дьбе:— Чава мьр'уз нэкрьбьм, тё мын сбе һ'эта эваре

дһнели дьчи жь хвэр'а р'ав неч'ира. Жь мьнр'а навежи, чька дара тэ жь чь дарейә, вәки эз жи хвэр'а пе шабьм, бина мьн же дәре.

Аһ'мәд дьбежә:—Дара мьн жь дара бийейә.

Оса дьминә һ'әта сбе. Аһ'мәд дьчә, пире диса те, дь-
бежә:

— Тә чава кьр?

Оизьк дьбе:—Мьнр'а набежә.

Пире диса дьк'әвә бьн ә'нә'на, гһяа же дьдә дәрхьстьне
дьбе:

— Ижар жи же пьрскә, we тәр'а бежә.

Пире дьчә. Аһ'мәд те мале, диса жьна ви мә'дәкьрийә.

Әw же дьпьрсә.

Аһ'мәд дьбежә:—Дара мьн дара мә'ранә.

Ле дьдә сбе дьчә неч'ире. Пире те же дьпьрсә:

— Тә қә чава кьр?

— Мьнр'а гот, кә дара мьн поч'ька мә'ранә.

Пире һьнәки щәм р'удьне, р'адьбә дьчә.

Готә гәдә:—Готийә дара мьн жь поч'ка мә'ранә.

Әw дьгьрә к'аша пире зер'а дьде. Пире дьче мала хвә.

Гәдә те щәм Аһ'мәд, дьбежә:

— Тә қә набежи, тә сәва чь һати?

Аһ'мәд дьбежә:—Әз чь заньм?

Дьбе:—Әз һатьмә сәба дара тә.

Аһ'мәд дьбе:—Брабә.

Дьчьнә щәм п'адше, к'аг'әз дьнвисьн, п'адша қоле хвә
дьк'шинә. Тен оде р'удьнин. Гәдә дьбежә:

— Дара тә жь дара бийейә,—чәнд һ'әве майин жи дь-
бежә, Аһ'мәд дьбе: «На».

Вәхта р'абуне дьбе:

— Дара тә поч'ька мә'ранә.

Р'адьбә мал у муле Аһ'мәд же дьстинә, дара ви жи же
дьстинә.

Аһ'мәд р'ут у тут бәре хвә дьдә п'адшае мә'ра, дьчә.
П'адша дина хвә дае Аһ'мәд һат: мә'р пешйеда шандьн.
Аһ'мәд чу мала п'адшеда хвэр'а р'унышт. П'адше готеда:

— Малхраб, нә мьн готә тә, навежә кәси, тә чьма го-
тә жьна хвә?

Аһ'мәд гот:—Дә дәсте мьн чу, эз ида чь бькьм?

Падша дьбежеда:—Тө һәр'ә бежеда, әзе сәр сәре хwә шәрт быгърым, тө жи сәр мал-муле хwә, мале мьни тә брийә. Быгърә. Тө бежеда, сбе р'оә р'оавае дәрк'әвә, р'онлате һәр'ә ава. Әwe тә бык'әнһ. Нәви тө дьбежи—на. Ва әзе р'абум чум, we глие тә р'аст дәре.

Аһ'мәд р'адьбә те мала хwә. Дьчә щәм гәдә, дьбежә:

— Wәрә әме шәрт быгърын: әз сәр сәре хwә, тө жи сәр мал-муле хwә, мале мьни тә брийә.

Диса дьчһнә щәм п'адше, шһәтнәме гьредьдһн. Аһ'мәд дьбежә:

— Сбе р'оә р'оавае дәрк'әвә, р'онлате һәр'ә ава.

Хәлq ле дьк'әнә, дьбежһн:

— Мале wi чуйә, әw дин буйә.

Аһ'мәд дьбежә:—Мале мьн бьрийә, бра сәре мьн жи лехә.

Әwana шәрте хwә дьгьрын. Готһна wi жи дәрте. Мале хwә, е гәдә же дьстинә. Жһна хwә жи дькөжә.

Гәдә жи р'адьбә п'ор' у п'ошидә дьчә мала хwә⁹.

МНӨМӨДЕ ЗИНДАНИ

Щарэке шэбарэке,
Чьл кэw фр'ин сэр дарэке,
Щар hatə шара,
Хэбэр hatə зара,
Севед сор п'ара
Гэвал у гөндара.

Wэхтэке п'адшак һэбу. Наве көр'е wi п'адшай Мн'эмэд-бу. Мн'эмэди wi чахи чардәһ-панздәһ сали бу. Р'ожэке сь-бе зу Мн'эмэд чу диwана баве хwэ, гот:

— Баво, мьн ишэw хэwнэк дитйә!

П'адше готе:— Лаво, бежэ чька чь хэwнэ?

Мн'эмэд готьна баве хwэ нэкьр, хэwн шровәнэкьр, гот:

— На, эз набежьм!

П'адше гөһ нэдае, педа нэк'эт.

Р'ожа майин Мн'эмэд диса чу диwана баве хwэ, сба-хери да баве хwэ у шмаэ'те, диса гот:

— Баво, мьн хэwнэк дитйә!

Баве готе:— Лаво, бежэ чька чь хэwнэ!

Ле диса хэwн шровәнэкьр. Wi чахи п'адша гэлэки-һерс-бу, бэр хwэ к'эт, ле паше хwэ-хwэр'а дөшөрмиш бу у гот: «Эз п'адша бьм, көр'е мьн готьна мьн бәнди тыштәки»

h'асав нэкэ, хэвне мьнр'а шро вэнэкэ, ле иди шмаэ'т у си-
ноте мьне чь хэбэра мьн бькьн?» П'адше э'мьр кьр, wэки
көр'е хwэ бьдэ коштыне. Шандэ пэй М'h'эмэд, ани диwане,
готеда:

— Wэрэ хэвна хwэ шровэкэ, йан на эзе тэ бькөжьм.

Диса Мh'эмэд хэвна хwэ шро вэнэкьр. П'адше э'мьр
кьр, wэки чар шэлат Мh'эмэд бьбьн нав мешэ, бькөжьн, к'ьн-
ще wi хунедакьн, биньн нишани wi кьн...

Шэлата Мh'эмэд данэ пешйа хwэ, бьрьн нав мешэ. Wi
чахи шэлат фькрин у Мh'эмэдр'а готьн:

— Мh'эмэд, эм тэ накөжьн, h'эйфа тэйэ, эме к'ьнще
тэ жь сэр тэ бышр'ынып, р'э'wрэки бькөжьн, к'ьнща хуна
wi р'э'wридакьн, һьлдьн бьбьн нишани баве тэ бькьн, бе-
жьн: «Эва к'ьнше Мh'эмэдьн, мэ кошт, к'ьнще wi хуна
wiда мьзда ани». Баве тэе бawэр бькэ. Дэ тө жи р'абэ сэре
хwэ һьлдэ т'эркэсэлати днебэ, нав синоре баве хwэ дэре,
һэр'э синоре п'адшае qрах дэр. Ле wэки тө нэчи, баве тэе
тэ бьвинэ, wi чахи төе бьбн баисе сэре хwэ жи, баисе сэре
мэ жи.

Оса готьнэ Мh'эмэд, хатьре хwэ һэв хwэстын у һэв
qэтийан.

Шэлат wэгэр'йан һатын щэм п'адше, к'ьниц нишани п'ад-
ше кьрьн, п'адше бawэр кьр.

Ле эм h'але Мh'эмэд бьпьрсьн. Мh'эмэд пава мешэр'а
дьлэзанд, wэки р'онкайа р'ожер'а р'йа хwэ бьqэдинэ, ле тари
к'этэ э'рде. Мh'эмэд р'е т'эмам нэqэданд. We шэве Мh'э-
мэд ма нав мешэда. Тьрса р'э'wра рабу сэр дарэки бьнд,
qьншыли сэр һэв, р'щьфанд h'эта све. Гэма we р'оже көр'е
П'адшае Р'оавае хблеме хwэва һатыбун нав wi мешэйи неч'и-
ре. Эwi бь дурэбине нав мешэ нһер'и, дурва Мh'эмэд сэр
даре дит у жь хөламар'а гот:

— Гэрьн бьнһер'ьн, һэркэ бэниадэм бу, qьсмэте мьнэ,
ле хер. h'эйwanэт бу—qьсмэте wэ.

Хөлам чун, ленһер'ин, эва хортэки зэ'ф шаһьл. К'ьниц
ле кьрьн, анин щэм көр'е п'адше. Көр'е п'адша ль Мh'эмэд
нһер'и, гэлэки к'еф да. Эwi Мh'эмэд ани мала хwэ, паше
шандэ h'маме, h'мамиш кьр. Пэй h'маме көр'е п'адше готэ
Миринигара хушка хwэ:

— Һәр'ә дәстә к'ынце лайқлу дәстәбраке мьни Мһ'ә-мәдр'а бинә, бра хөкә.

Миринигаре ә'мыре бре хwә қәданд, к'ынц Мһ'әмәдр'а ани у ӯса Мһ'әмәд саләке т'әмам ма мала п'адшеда, щәм көр', қиз у нәфәре п'адше. Пәй саләкер'а Мһ'әмәд у Миринигара қиза п'адше нок у ниске хwә т'әв һәв чандьн, гзина хwә т'әв һәв зитьн (дъл к'әтьн һәв) у ӯса жи wәхтәк дәрбаз бу. Р'ожәке Мһ'әмәд готә көр'е п'адше:

— Фланкас, мьн ишәв хәwnәк дитйә!

Көр'е п'адше готе:

— Дә хәwnа хwә бежә!

Ле Мһ'әмәд хәwnа хwә диса нәгот. Рожа дөда Мһ'әмәд чу диwана п'адше, слав да п'адше у синоте, гот:

— П'адша, мьн ишәв хәwnәк дитйә!

П'адше гот:—Дә бежә, чька чь хәwnә?

Мһ'әмәд шаба п'адше нәда у хәwn нәгот. П'адша бона хәwnа Мһ'әмәд к'әтә ьйәте, ә'мыр кьр, wәки Мһ'әмәд бь-бьн бавежин зиндана кәвьри. ӯса жи ә'мыре п'адше қәдандьн: Мһ'әмәд аветьн зиндана кәвьри. Харьн-вәхарьна wi р'оже нив грванкә нан у до истәкан ава сар. Һәма р'ожа Мһ'әмәд авитьн зиндане, әди Мһ'әмәдр'а готьн: «Мһ'әмәде Зиндани».

Миринигаре бьһист, wәки Мһ'әмәд авитьнә зиндане. Әw бу мина һ'ьрч' арий, ле-ле бу ч'ә'ве хwә дәрхьста, кьр, нәкьр, һәр'ә сәр дәре зиндане хwә бьгинә Мһ'әмәде Зиндани, йан жи к'омәке бьде, - нәбу. Миринигаре фькьри, wәки т'әне бь ләқәме дькарә Мһ'әмәде Зиндани хwәйкә, нәһелә, wәки зәй бә. Әwe чу нав шәһәр чар п'але ләқәмчи дьзива ани мала хwә. Жь мала хwә һ'әта зиндане ә'рд нишани ләқәмчийа кьр, wәки жь зиндане һ'әта мала we бьне ә'рдева ләқәме бавежьн, т'унеле чекьн, wәки Мһ'әмәде Зиндани шәве жь зиндане бе щәм Миринигаре. Нава чәнд р'ожада ләқәмчийа әw созе Миринигаре қәдандьн. Чьда шәв Мһ'әмәде Зиндани дьһатә мала Миринигаре, дьхарьн, вәдьхарьн, һәвр'а дьк'әтьн к'еф һ'ә-нәкйа, ләқьрдйа, қолбагйа гәлә щийа, һ'әта бәрбанга све, әw диса дьчу зиндана хwә.

Саләке саләwәхт Миринигаре Мһ'әмәде Зиндани wi шураий хwәй кьр. Wәхтәки п'адшае Р'оһлате ә'щәбәк шандә сәр п'адшае Р'савае. Ғwi шәнд се һәсп. Һәрсе һәсп wәкә һәв, рәнгәки, к'әмәйт, ә'ни чал, һәрдө қьче пар'а спи, дел у

бъжие ван к'ор'т'санди: «Бъра п'адша тедәрхә, жь һәрсия к'и жан макә, к'ижан щә'нуяа к'ортәйә, к'ижан йа ширәйә: һәргә тедәрхәст, һәмин дәрхәст, хер к'ә, дәрнәхәст, әзе хәр'аша һ'әфт: сала же бьстиньм. Миринигара қиза ви жи бь дәсте зәре, биньм к'ор'е хвәр'а».

П'адшае Р'оавае гава әва йәка дит у бьһист, әви гази вәзир, вәк'иле хвә, гази Миринигара қиза хвә у ақьлбәнде хвә к'р, вәки щәбаба п'адше бьдә. Кәсәки нькарбу бьгота, к'ижан макә, к'ижан щә'нуә. Макер'а дьготьн щә'ну, щә'нуер'а дьготьн мак. Кәсәки избати ньзанбу.

Миринигар эваре мә'дә мр'узкьри бәр бь к'очк сәра хвә чу. Чу һөндөр', леньһер'и Мһ'әмәде Зиндани we һатийә ль сәр кәр'эвате р'уныштийә, һивйа Мирингарейә. Һәма ви чахи, гава Мһ'әмәде Зиндани ч'ә'в мр'узе Миринигаре к'әт, ма ә'щәбмайи, гот:

— Миринигар, хер бә, чь қәвмийә?

Миринигаре гот:—Хере дау дәльнг һьлдайә, дитьна мьн тә ишәвә, һ'ал һ'әвалә п'адше Р'оһлате әвә.

Мһ'әмәде Зиндани гот:—Миринигар, вәрә нона һәршәе к'ефа хвә хвәш кә, бра г'ола сурәте тә нәчълмьсә, һ'әта сь бе, хвәде р'әмә, әзе сбе чарәке бьбиньм.

We шәве разан, сбе шәбәқе Мһ'әмәде Зиндани тә'ште хар, к'р диса һәр'ә зиндана хвә, Миринигаре дәст авитә к'ьн-щә'ви, гот:

— Ле т'ә дьчи, дитьна мьн тә әв сһ'әтә, дә реке мьн-ра бьбинә.

Мһ'әмәде Зиндани гот:—Ч'ә'ве баве тә дәрк'әта, мьн нәдьгот, ле әзе сәба хатьре тә бежьм: һәр'ә һәрсе һәспа се р'ожа т'и у бьр'чи текә т'ашләханәке. К'әнге се р'ож т'әмау бу, дәрә т'әшләхане вәкә, ви чахи мһ'ина мак we бьдә пешийе, щә'нуяа к'ортә we бьдә ду мһ'ине, щә'нуяа ширә we бьминә пар'а. Т'еләки сор бавежьнә ст'өе мьһ'ине, т'еләки р'әш е щә'нуяа к'ортә, йәки спи е щә'нуяа ширә. Ви т'әһәрп п'адше-р'а бьшиньн бьра һәр'ә.

Миринигар рабу чу диwana баве хвә ә'мьр жь баве хвә хвәст, йәса жи к'р. Һәрсе һәсп п'адшер'а шанд. Падша леньһери растә, шаш ма. П'адша фкьри, диса сәр қраре бәре мори шанд п'адше Р'оаваер'а. Әв тора морийа нәфт газа дреж бу, һәр газәке нәфтч'ви (ә'нишк), харомаро бу, гот: «Бра ве морие т'ел те-

р'а дэрбазкын, сәре тел гредын мыра бышнын, йан на эзе хара-
ще һ'эфт сала же бьстиньм, Мирингаре жи биньм көре хwәра».

Әw мори шандын щәм падше р'оавае. П'адша бь щмаә'-
та хwә у бь занә аqылбәнде хwәва кьрын, нәкьрын, нькарбун
тел мориер'а дэрбаз кын. Ма һ'әта эваре. Мирингар һатә щәм
Мһ'әмәде Зиндани. Мһ'әмәде Зиндани Мирингар ширәт
кьр. Сьбе зу Мирингар чу щәм баве хwә, гот:

— Баво, бежә хөламәки, бра һәр'ә мурике бьгьрә мыра
бина, эзе морие т'елкьм.

Хөлам чу мури ани. Мирингар т'ел ньге муриева гьре-
да, р'ун дәве морие һ'әсканд, wәки мури бина р'ун һьлдә
бьгәр'ә. Оса жи кьр: мури гәр'йа чу сәре морией дьнер'а
дәрк'әт. Гава дәрк'әт, Мирингар т'ел жь ньге мурие wәкьр,
һәрдә сәре т'ел гьреда, гот:

— Һан п'адшер'а бышнын.

Мори п'адшер'а шандын. Гава п'адша ч'әв морие к'әт,
һ'ыш аqыл сәре ви чу, гот:

— Wәки осанә аqылбәнде ви зә'фын, эз нькарьм бь аqыл
ви бәндкьм, лазьмә эз тыштәки қәwәте бышнын, wәки ви
бәндкьм.

П'адша ә'мыр кьр, wәки мәрт'аләке чекын жь пола, гь-
ранйа мерг'але сәд п'ут бә, шишәке жи чекын, дьса жь по-
ла, гранйа шише пенци п'утбә. Мәрт'ал у шиш һазьр кьрын,
шандын п'адшае Р'оаваер'а, готын:

— П'адшае мә готийә, бра шиша пола лехә мәрт'але
полара дәрхә, йан на, қраре бәре қрарә, эзе хәрше һ'эфт сала
же бьстиньм, Мирингаре жи биньм көр'е хwәр'а.

П'адша ә'мыр бәрда: «Һәрч'ке п'әләwanә, гьшк wәрьн
мәйдана п'әләwanан». Бь ә'мыре п'адше чьqа п'әләwan һәбун
нав синоре п'адшеда, гьшк һатын, wәки шиша пола лехьн
мәрт'әла полар'а дәрхьн. Чь п'әләwane һатын, хwә щәрбан-
дын, кәсәки нькарбу шише һьлдә кәwки мәрт'алекә, анщях
шиш һьлдьдан дьдан сәр чока хwә. Пәй п'әләwanар'а гази
щмаә'та гөнди у шһәрлуяа кьр, дьса кәсәки нькарбу. Бь ви
т'әһри Мирингар чу мала хwә. Чахе чу һөндөр', Мһ'әмәде
Зиндани ч'әв Мирингаре к'әт, же пьрси, гот:

— Мирингар, хербә, чь буйә, чь қәwмийә?

Мирингаре гот:—Хере даw дәлынг һьлдайә, һ'ал һ'әwa-
ле шиша пола у мәрт'ала пола әвә.

Мһ'эмәде Зиндани гот:—Һәр'ә бежә баве хwә, беже, баво, чьҫа гьртие тәйә кәла, һ'әфса у гьртие зиндана һәнә, гышка бәрдә. Дьбә кә мәрве п'әләван нав ван гьртийда һә-бын. Тә өса беже, бәлки мьн жи жь зиндане дәрдьхә. Һәргә әз дәрхьстьм, әзе ч'арәке бькьм.

Миринигар чу өса жи готә баве хwә. П'адша ә'мьр кьр, һ'әму гьртие кәла у зиндана бәрдан. Чун Мһ'эмәде Зиндани жь зиндане дәрхьстьн. Чахе дәрхьстьн, манә шаш, ә'щәбмайи, wәки әw һаҫа хөрт буйә. Мһ'эмәде Зиндани гот:

— Әз хөрт нәбумә, ле әз wәрмимә.

Чь гьрти һатьн, кәсәки һькарбу сәре шише әрде бь-льндкә, чьмки ван гьртия рөже дьхарьн нив гьрванкә нан-вәдьхарьн дө истәкан ава сар. Сре һатә сәр Мһ'эмәде Зиндани. Әви қьлч'ьке мьле хwә һьлда жор, дәст авитә шише, һ'әта феза чоке хwә шиш бьлд кьр у диса щила авит. Гава Миринигаре ленһер'и' wәки Мһ'эмәде Зиндани һькарә шише ль мәрт'алехә, тер'а дәрбазкә, әве жь ч'ә'ве хwә р'әш һесьр мина тавйа баране дьбаранд сәр сурәте хwә сорә арнги.

Мһ'эмәде Зиндани бьн ч'ә'вара ль Миринигаре һһер'и, дит, wәки Миринигар дьгьри, дьк'әwгьрә. Wi чахи дьле Мь-һ'эмәде Зиндани храб бу, әви қәwата хwә т'оп кьр, шиш һьлда дәсте хwә, се гава пашда чу, шиш кәwки ль мәрт'але кьр. шише мәргал қөлкьр, бһөстәк чар т'ляа мәрт'алера дәрбаз бу.

Мәргал жи бь wi тәһари п'адшае Р'оаваера шандьн. П'адше ль мәргале һһери, шаш ә'щәбмайи ма, гот: «Һа на-бә, гәрәке әз бь дәк' бьшиньм пәй п'әләван у ақьлбәнде wi. биньм щәм хwә, ван бьдьм сәр ьндакьрьне».

Гази Мһ'эмәде Зиндани кьр: Мһ'эмәде Зиндани к'аре хwә кьр, ьзна хwә п'адше Р'оһлате хwәст, чу wәлате п'адшае Р'оавае. Мһ'эмәде Зиндани р'ева Р'асти Т'ернәхар, Чәмчькин, Гөһләwаш, Блурван, Р'щфоке гәрмнәбуий у е ч'йа һьлдьдә датинә сәр ч'йа, һат. Әw т'әмам қайл бун: лавайи Мһ'эмәде Зиндани кьрьн, wәки «Мә текә бре хwә у мә жь хwәр'а бьбә». Мһ'эмәде Зиндани қайл бу: һ'әму р'әх һәв к'әтьн, чун гһиштьн шәһәре п'адшае Р'оһлате. Әлами п'адшае кьрьн, wәки ақьлбәнд у п'әләwane п'адшае Р'оавае һатьнә меване тә. П'адше меван қәбул кьрьн. Кьрә от'а-хәкә дәлал. Әваре пәзәк да шәржекьрьне, кьрә қәли, шива ван шанд. Шив бьрьн данә бәр мевана. Т'ернәхар һәр браки

т'эбахэк дае, е майин т'эмам хар. Сбе шэбэде р'абун һэвр'а кьрын гази:

— Һэвар, мала п'адше храббэ, эм дōһва бьр'чина данэ кōштън!

П'адше бһист, гази хōлама кьр, гот:

— Һэр'ын дō мистэвра у гаки ванр'а шэржекьн, чэнд ситъл гошт ванр'а бышиньн.

Хōлама эваре шива вана бьрын. Диса ви т'эһэри харьн сбе зу рабун кьрын гази:

— Һэвар, мала п'адше храббэ, эм бьр'чина мьрын!

П'адше бһист, шаш ма. Готэ хōлама:

— Кōр'о, һэр'ын ван мевана ви авайи дэрхьн, текьн авайки дьне, аве бэри сэрдын, бра бьхэньдън, йаха мэ жь ван хлас бэ.

П'адша гава мала хвэда оса шевра хвэ дькьр, нав меванада Гōһлэваш нышкева кьрэ қужин, гот:

— Һōшбьн, аһа п'адша we шевра хвэ дькэ, we мэ ишэв бьхэньднэ.

П'адша мала хвэда хэбэр дьда, Гōһлэваш wedэре дьбь-һист. Чэмчькин гот:

— Хэм хэма хōде, паши хōде-хэма мьн.

Бэри эваре меван ви авайи дэрхьстън, кьрын авайики дьне. Шэв ав п'энцэрер'а бэри сэр ван дан, бу хōшина аве. Чэмчькин дэве хвэ да бэр аве, мьчьданд. Һ'эта бэрбанга сь-бе, п'адша гот:

— Һэр'ын аве бьбьр'ын, нһа хэньднэ, wэрьминэ сэр руе аве к'этьнэ.

Хōлама чу ав бьр'и.

Сбе шэбэде меван р'абун дэрва кьрын гази:

— Һэвар, мала п'адша храббэ, һэла нькарэ һьнэ нан бьдэ мэ, ава сарр'а чь, эм ишэв мьшэв т'ина бьэщин.

П'адша дэнге ван бһист, ма эщэбмай, гази хōлама кьр, wэки «Мевана текьн авайки оса, чар али жешт бэ у шэв чар али агьр сэр ван дадын, wэки теда бышэwьтън, бьбьн к'омьр, йаха мэ ль ван хлас бэ».

Әван оса шевра хвэ дькьрын, Гōһлэваш нышкева гот:

— Һьш бьн, гэли бра, п'адша we шевра хвэ дькэ, we ишэв мэ бышэwьтиньн. Р'ьщфоке Гэрмнэбуи гот:

— Хэм хэма хөде, паши хөде-хэма мьн, вэ к'арэ пе т'онэ.

Сэкьнин һ'эта эваре. Һатын эвана жь ви авайи дэрхь-тын, кьрын йэки дьн, дэри сэр ван дадан. Шэв агьр сэр ван дадан. Мһ'эмэде Зиндани, у брава ленһер'ин быне ныге ван гэрм бун. Пышта хвэ данэ дивер, пышта ван шэвьтин, бу қир'ин, қужина вана. Р'шььфоке Гэрмнэбуйи һу кьрэ ди-вара, шэле бузе диwарава гьрт дальқйан, бу чэқэ-чэқа дэв драге ван т'эва. Һ'эта ниве шэвэ, п'адша э'мьр кьр: «Һэр'ын агьр весиньн». Хёлам чун агьр весандьн.

Сбе шэбэқе һатын дэри ван вэкьрын, вэки к'омьра ван бьбьн бавежьн. Гава дэри вэкьрын, һэвр'а кьрын газн:

— Һэвар, мала п'адше хрabbэ, һэла нан, аве надэ мэ. қэ шики гэрмр'а чь, ишэв мышэв эм сэрма шэвьтин.

П'адша ленһер'и бошэ, шевьр кьр, вэки газн ванкэ, харьна жэр бьдэ ван, ван жэрдадайкэ, бькөжэ. Гава п'ад-ша ёса гот, Гөһлэваш диса бһист, гот:

— Лавкно, Һ'ал-һ'эвал эвэ, п'адша we газн мэ бькэ we жэ'ре бьдэ мэ.

Блурван гот:—Хэм хэма хөде, паши хөде хэма мьн.— Блурван гот,—Мһ'эмэде Зиндани, вэхте нан харьне, тө бе-жэ, э'дэте мэйэ. Һ'эта эм блуре нэхьн, эм нан нахөн. Ви чахи эзе блурехьм, фэрэқе бэр мэ we һэр'ын бэр ван, е бэр ван we бенэ бэр мэ.

Ёса жи бу. П'адша газн ван кьр. Вэхте нан харьне блуре хьст, фэрэқ һатын гөһастьне. П'адша у сипоте хвэва гьшк мьрын.

Мһ'эмэде Зиндани, һэвалэ хвэва р'абун һэр'ын валате хвэ. Ви чахи е Ч'йа Датинэ Сэр Ч'йа, эви жи шрита хвэ авитэ дора к'очк сэра қиза п'адше, қиза п'адше бь к'очк сэ-рава һьлда рэх ван к'эт. Һатын ниве р'е Мһ'эмэде Зиндани изьна ван да, һэр йэк диса чу сэр шөхөле хвэ, т'эне е Ч'йа Датинэ Сэр Ч'йа Мһ'эмэдра һат. Р'эх к'очка Миринигаре, қиза падше к'очкева дани у эв жи чу сэр шөхөле хвэ.

Сбе шэбэқе п'адшае баве Миринигаре р'абу э'шеб дит: готьнеда, вэки Мһ'эмэде, Зиндани һатийэ. П'адша чу шэм Мһ'эмэде Зиндани. Мһ'эмэде [Зиндани] чэ'вронайи да п'ад-ше, гот:

— Мьн п'адша алт' кьр, көшт, қиза ви жи ани хвэра.

П'адша бь эшц у дьл Миринигар да Мн'эмәде Зиндани.
Г'әфт р'ож, г'әфт шәва кьр дәф у дә'ват Мн'эмәде Зиндани
кәрдӧ жьне шира.

Гьнге Мн'эмәде Зиндаии хәвна хвә гот, го:

— Мьн хәвн дит, гив сәр мләки мьн, ро сәр мләки
мьн. Хәвна мьн әвә—жьнәкә мьн қиза п'адшае Р'оһлатейә,
йа дьн қиза падшае Р'оаваейә.¹⁾

НЭЩӨР

Wэхтэки п'адша нэхwэш дьк'эвэ. Көр'е хwэ Нэщэр'а дьвежэ:

— Эзе бьмьрм. Wэхта мьрна мьн йэк жь wэ сэр тэхте мьн бьминэ, е дьне жи бэра щийазе мьнр'а бен, wэки т'эхт жь дэсте wэ нэчэ.

Р'ожэке п'адша дьмьрэ. Нэщэр һэрдö брар'а дьве:

— Гэрэке эм һэрсе жи щийазе баве хwэр'а һэр'ьн,—у һэрсе жи пер'а дьчн.

Wi чахи апе wана те, сэр тэ'хте баве wан р'удьни. Wэхте кö һэрсе бра тенэ мал, дьнһэр'ьн, кö апе wан һатийэ, сэр т'эхт р'уныштийэ. Эwан дькьн, накьн апе wан сэр т'эхт пайа навэ у апе wан wанар'а дьве:

— Баве wэ чьк сэре мьн кьрийэ, эзе жи we сэре wэ бькьм.

Һэрсе бра дьвежьн:—Һэр йэки мэ чэнд зер'а у к'елэндики бьде, эме һэр'ьн хwэр'а бьхэвьтн.

Һэрсе бра к'елэндие хwэ һьлдьдн у т'эркэсэлати дне дьвьн. Дьчн, дьчн р'асти зэвикэ гһишти тен у дэст пе дьдн дьчньн. Wэхтэки шунда дьвиньн, хwэйе зэвие һат у гот:

— Га-һа, һун хер һатьнэ, п'алэно, эз э'змана wэ дьгэр-йам, һун э'рде рaсти мьн һатьн!

Wi чахи хwэйе зэвие, дeу, жь ванара дьвежэ:

— Гэспэки мьн у гаки мьн һэйэ, wэки һэрдö дькарын бэр дö һ'эзар мери шэр'кьн.

Незики нивро дeу к'агэзэки дьнвисэ, дьдэ Нэщэр, дь-шинэ мале, Теда дьнвисэ: «Өва мэрийа чава гһиштэ мале, мьнр'а бькэ қэли бышинэ». Нэщэр р'ева к'агэзе дьхунэ у тинэ we кагэзе дьқэльшэ, к'агэзэкэ дьне дьнвисэ, wэки «Гае мьн мьнра шэржекэ, бькэ қэли бышинэ». Wэхте Нэщэр к'агэзе дьвэ, дьдэ жьна wi, жьна wi р'адьвэ ге шэржедькэ, дькэ қэли, дьдэ Нэщэр дьшинэ. Wэхта кö дeу Нэщэр дьвинэ, шаш дьминэ. Дeу дьве: «Чаванэ, эв чава саг, сламэт һат?» Нэщэр гошт ль бэр дeу дати́нэ. Дeу дьве:

-- Еw гоште чийэ?

Нэщэр дьве:—Гоште гае тэйэ!

Эw шаш дьминэ у дьве: «Өви фелбазэ, эве мала мьн храв бькэ».

Незики эваре Нэщэр һэрдö бре хwэр'а дьве:

— Wэхта эм дьчьн мала дeу, сэр дошэке р'унэнен, де-we wэ сэрхwэш бькэ у бькöжэ.

Эваре эвана дьчьн мала дeу. Гэрдö бра гөр'а Нэщэр накьн, дьчьн сэр дошэке рудьнин, ле Нэщэр дьчэ сэр к'öл-фьке рудьни. Дeу шэрэфа һ'эфг салэ тинэ, дьдэ һэрсе бьра. Гэрдöе сэр дошэке вэдöхөн, ле Нэщар орт'а к'ьнще хwэр'а дьр'ежэ к'öлфьке. Гэрде сэр дошэке жь шэрафе сэрхwэш дьбьн у т'эпэ-р'эп дьк'эвьн. Ле Нэщэр сэр һ'ьше хwэ буйэ. Wэхта дeу р'адьзе Нэщэр радьвэ һэрдö бре хwэ дьвэ дьчэ бэр дэве чэмэки дати́нэ у те һэрдö хушке дeу дькэ дэwса бре хwэ у дьчэ. Дeу нишэв р'адьвэ сэре һэрсе бра лехэ. Эw бэре э'wльн дьчэ сэре ед сэр дошэке ледьхэ. Wэхта ледьне-рэ һэрдö хушке шинэ, те wэки Нэщэр жи бькöжэ, ле дьнерэ Нэщэр чуйэ.

Нэщэр һэрдö бре хwэ һьльдэ дьчэ бэр бь шэһэре п'ад-шаки.

Нэщэр бу бэрдэстие п'адше, ле һэрдö бре wi бунэ қаз-ван. Гэрдö бре Нэщэр ч'э'вр'эши жь Нэщэр дькьрын, дьготьн: «Өм бунэ қазван, ле Нэщэр буйэ бэрдэстие п'адше». Р'ожэке һэрдö бра тенэ щэм п'адше, дьвен:

— П'адша, диwана тэ хwэш диwанэ, wэки тö һэспе дeу жи бини, дһа р'ьнд дьвэ.

П'адша гот:—К'и дькара бинэ?

Вана гот:—Нэщэр һәрке бинэ.

П'адша Нэщэр шанд, wәки һәспе бинэ. Нэщэр чу мала дөw, хwә нава п'әйне һәспеда вәшарт. Эваре дөw жь нецире hat у гот:

— Дае, бина мәрве хәриб жь ван дәра те.

Дйа wi гот:—Лаво, ки тьрса тә дьwerә бе ван дәра?

Дөw радьзе, Нэщэр р'адьвә, wәки һәспе бьвә, һәсп ледьхә, наһелә Нэщэр незикбьвә. Дөw жь р'әqә-рәqа льнге һәспе һ'ышйар дьвә, радьвә дьчә дьнһер'ә кәс т'өнә. Дөw бь дара һәспе дьк'отә у дьчә радьзе. Нэщэр диса р'адьвә у һәспер'а дьве: «Тә дит, әwi тә чьqа к'отайи, бьһелә әз тә бьвьм». Һәспе дәрдьхә дьвә дьдә п'адше.

Дөw сбе р'адьвә, дьнһер'ә, кә һәспе wi бьрьнә. әw дьве: «Һәвә, т'өнәвә, Нэщэр һәспе мьн бьрийә». Чьqас кә зиаһль дөwe бәләнгаз дьбу, чә'ве wi кем дьдитыи.

Һәрдә бре Нэщэр дьнһер'ын, кә Нэщэр саг зьвьр'и hat, әвана диса дьчьн щәм п'адше, дьвежьн:

— П'адша, һәсп тәр'а hat, wәки тә жьна дөw жи хwәра бини, п'ак дьвә.

П'адше диса Нэщэр шанд, wәки һәр'ә жьна дөw жер'а бинә. Нэщэр ре дьк'әвә дьчә, диса хwә нав п'әйнда вәдьшера. Шәв р'адьвә дьчә дәве жьна дөw гьредьдә у тинә сйар дькә, дьве: «Әзе тә хwәр'а бьвьм». Ле wәхта Нэщэр незики ханмане п'адше бу, жьнькер'а гот:

— Тә дйа мьн, хушка мьни, мьн тә п'адшар'а анийи,—у әw бьр т'әслими п'адше кьр.

Дөw све р'абу, ньһер'и Нэщэр жьна wi жи бьрийә, дөw дһа бәләнгаз бу. Һәрдә бра ньһер'ин, Нэщэр диса сламәт hat. Әвана диса һатын щәм п'адше, готьн:

— Һәр тьште тә т'әмамә, тьште тәйи кем кәвчие авьл-нәйатейә, wәки кәвчи жи бе, тә у жьна хwә аве теда вәхөн, һуне щар дьне шаһьл бьвьн.

П'адша гот:—К'е we бинә?

Әвана гот:—Нэщэр һәрке диса бинә!

П'адша Нэщэр щар дьне шанд. Нэщэр чу к'әтә нава п'әйне һәспе дөw. Дөw эваре hat, гот:

— Дае, бина мәрве хәриб жь мале те.

— Әwe гот:—К'и тьрса тә дьwerә бе мале?

Кэвчи авьлн'эйате бэр пышта дйа дедда бу. Эваре эвана
разан. Нэщэр р'абу чу, вэки кэвчи жь бэр пышта дйа дед
дэрхэ, дйа дед пе ньсйа у эв гьрт, кьрэ қарэ-қар', гот:

— Лаво, р'авэ, мын дьзе мэ гьрт.

Дед р'адьвэ, вэки нэр'э Нэщэр бьхвэ.

Әви гот:—Дед, эз һынге чумэ, һатьмэ, эз жар бумэ,
мын чэнд р'ожа к'ок' бькэ, вэки тэ лэзэте жь мын бьвини.

Дед гот:—«Р'асти жи хэбара шийэ», у нэхар, һышт бона
кэ к'ок' бьвэ.

Чэнд р'ожа шунда дед готэ дйа хвэ:

— Эзе про нэр'ым хэвате, тэ әви шэржекн, бьки қэли
мынр'а бини.

Дйа ви р'абу Нэщэр шэржекэ. Әви гот:

— Гэрэке эз жи. тэ жи хвэ тэ'зыкн, вэки эз һ'элал
бьм. Гэрэке эм хвэ тэ'зи нэкн, эз һ'элал навьм—у эв нэр'
дэ хвэ тэ'зи кьрын, вэки жьнк Нэщэр шэржекэ.

Нэщэр жьнке сэр'сери дькэ нав ава к'эланди. Жьнк
аведэ те пэ'гыне. Нэщэр к'ынше жьнке хвэ дькэ, нане дед
һьлдьдэ дьчэ бьнат'ара дед дьсэкьнэ у дькэ гази, дьве:

— Вэрэ нане хвэ бьвэ, эзе нэр'ым, шөхөле мын һэйэ.

Дед те нане хвэ һьлдьдэ, дьвэ дьхвэ. Дьнер'э кэ
гоште жьнанэ. Әва дьве: «Ле мын малхрави, әви дйа мын жи
көшт у гоште ве жи мын да харьне».

Нэщэр к'эвчн һьлдьдэ дьвэ дьдэ п'адше. Бре ви дьне
рын, кэ Нэщэр дьса саг' фтьли һат. Гэрдэ бре ви ч'э'внэбари
дьса дьчн щэм п'адше, дьвежьн:

— П'адша, ида т'э кемасйа тэ т'өнәнн, хвэзыл тэ дед
жи бьдита.

П'адша дьса Нэщэр шанд, вэки дед бинэ. Нэщэр п'ад-
шер'а гот:

— Бьдэ мын вьнэ мьх, мьқарэке, тэвшоки, бьр'экэке у
п'остэки нерйа, вэки нэр' муки ви зэнгьлэк певабэ.

П'адша гышка дьдеда. Нэщэр дьчэ сэр к'өлэка дед, хвэ
дьһ'эжинэ. Дед дьве:

— Әв к'ийэ?

Әв дьве:—Эз р'өһ'ьстиньм, эз һатьмэ р'өһ'е тэ бьстиньм.

Дед дьве:—Бьсэкьнэ, эз хвэр'а т'абуте чекьм, паше.

Әв сэр к'өлэке дьве:

— Һоста щэм мын һэйэ.

Дев дьве:—Дэ бышинэ, бѣра бѣ чекэ.

Нэщэр те т'абуте чедькэ у дѣвр'а дьве:

— Гэла вэрэ тек'еве, чька тэр'а тэнг нинэ?

Вэхта дѣв те дьк'эве, Нэщэр пер'а-пер'а мьх дькэ у ньльдэ дьвэ. Нэщэр р'ева дьвежэ:

— Дев, тō зани, эз Нэщэръм, эва э'щевана т'эмам мьн анин сэрэ тэ.

Нэщэр дѣв дьвэ, дьвэ бэр дэре диванхана п'адше да-тина. П'адша дьве:

— Нэщэр, дэри вэкэ, эм бьвиньн.

Эв дьве:—На, we зйане бьгнинэ мэ.

П'адша дьве:—На, вэкэ, we чь бькэ?

Вэхта Нэщэр дэри вэкьр, дѣв дэрк'эт, шэһэре п'адше тэмам кьр кэвьр, т'эне Нэщэр ма. Эви да пэй Нэщэр. Нэщэр хвэ шипа ашда авит, дѣв жи хвэ пэй авит у эв те-да ма.

Нэщэр р'абу шипа аш нэвткьр, вэки дѣв бьшэвьтинэ.
Дѣв гот:

— Нэщэр, хвэде мала тэ храв бькэ, һэмин эзе бьмь-ръм, вэрэ бра гōне хэлѣ стōе мьнда һэминэ. Се мори гōне мьнданьн, йэк йа һэрдō бре тэйэ, йэк йа п'адшейэ у йэк жи йа цмаэ'та шэһэрэ. Вэрэ һэрсийа гōне мьн дэрхэ, бьвэ бьш-кенэ, гьшке сагьбн.

Нэщэр һэрсе мори гōне ви дэрхьстьн у эв шэвтанд. Нэщэр паше чу нава шэһэр морйа һэрдō бре хвэ у йа цмаэ'-те шкенанд, ле йа п'адше нашкенэ. Гэрдō бре ви у цмаэ'т саг бун, ле п'адша на.

Нэщэр жьна п'адше стэнд, хвэ жи бу п'адша, һэрдō бре хвэ жи кьрн вэзир, вэк'иле хвэ¹¹.

ШИРЕ ШЕР ӘЙАРЕ ШЕРДА

П'адшак һәбу, нә көр'е ви һәбу, нә қиза ви.

Р'ожәке әв, жьна хвә р'уныштын, һәвр'а готын, вәки «Әм бьмьрын, к'е ве хвәите мала мә бькә?» П'адша ле ньһер'и, каләк пева дәрк'әт, гот:

— П'адша, тә чь гот?

П'адша готе:—Тәва ә'йанә!

Әве кал рабу, севәк жь щеба хвә дәрхьст, да п'адше, готеда:

— Кәрики бьдә жьна хвә, кәрики жи бьдә һәспа хвә. Жьна тәе р'әзе дө көр'а бинә, һәспа тә жи ве дө щә'нуя бинә, ле һ'әта әз нәем, тө наве вана ленәки. Көр'әки мьнә, йәки тәйә.

П'адше қәбулкьр, гот:

— Сәр чә'ве мьн!

Вәхтәки жьна п'адша р'әза, дө көр' жер'а бун. Чәнд сала шунда көр'е ви мәзын бун, щмаә'т т'ьжи дора п'адше бун, готынә п'адше:

— Вәрә әме нава көр'е тәкьн.

П'адша қайил һәбу. П'адше дина хвә дае, әв кал дәрда һат. һат готә п'адше, го:

— Тө сәр созе хвәйи, йане на?

П'адше го:—Әре!

Әве кал гот:—Наве е пьчук Мирзә Мә'муд, е дьне жи тө наве ви лекә,

Кале р'абу Мирзэ Мэ'муд бър чу, кърэ ханики, дэри сэр
ви дада, леда чу. Мирзэ Мэ'муд рабу, нава ви хани к'эт,
дина хвэ дае, ведэре т'ъжи шэндэкын. Йа шэндэка, шэндэ-
кэк ле кемэ, йа сэрийа, сэрик ле кемэ. Ёнэки веда чу, ди-
на хвэ дае, се Ёсп жи ханикиданьн. Ёспэк пер'а к'ель-
ми, гот:

— Мирзэ Мэ'муд, вэрэ мын сйарбэ, эм Ёр'ын, йане на
кале ве бе, тэ бькөжэ,—гот,—к'упьке бьзьр, шэ, сабуне
Ёльдэ, эм Ёр'ын.

Мирзэ Мэ'муд Ёлда, р'абу ле сйар бу, чу.

Кале Ёат, дина хвэ дае, нэ Мирзэ Мэ'мудэ, нэ Ёспе
ви. Чу п'элтъке дина хвэ дае, нэ к'упа, нэ сабунэ, нэ шэ.
Р'абу пэй ви к'эт. Чаха эв пэй Мирзэ Мэ'муд к'эт, Ёспева
э'йан бу, Ёспе готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Тө пыш хвэва вэгэр'э, чька чь Ёэйэ?

Гава Мирзэ Мэ'муд пыш хвэва вэгэр'ийа, дина хвэ дае,
мэрики Ёндык майэ хвэ пера бьгинэ. Готэ Ёспе хвэ:

— Мэрик пэй мэ те, Ёндык майэ хвэ мэр'а бьгинэ.

Ёспе готе:—Тө шэ бавежэ.

Гава Мирзэ Мэ'муд шэ авит, бу мешэки. Кале Ё'эта ви
мешэйи дэрк'эт чэ'ве ви Ёатын бьр'ьжын. Эв чаха мешэ
дэрк'эт, диса Ёспева э'йан бу, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Пыш хвэва бьн'ер'э, чька чь Ёэйэ?

Гава Мирзэ Мэ'муд пыш хвэва н'ер'и, дина хвэ дае,
диса пэй ви к'этийэ. Ёспе готе:

— Тө сабуне бавежэ.

Эви сабун авит, бу чйаки. Кале Ё'эта ви чйайи дэр-
к'эт, чэ'ве ви дэрк'этын. Чаха эв чйе дэрк'эт, диса Ёспева
э'йан бу, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Пыш хвэва бьн'ер'э, чька чь Ёэйэ?

Гава Мирзэ Мэ'муд пыш хвэва н'ер'и, дина хвэ дае,
диса дайэ пэй ви. Готэ Ёспе, гот:

— Диса хвэ мэр'а гиһанд.

Гот:—К'уп бавежэ.

Эви к'уп авит, бу бэ'рэк. Мирзэ Мэ'муд Ёнэ дел бь-
жие Ёспе ле стэнд, дэстура Ёспе дае, Ёсп чу.

Кале Ёат вили бэ'ре сэкьни, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Лаво, тө чьр'а дьрэви, нэ эз баве гэмэ, мын тө
хвэйкьри?

Мирзэ Мэ'муд гот:—Баво, хвэ эз нар'эвм, эз хвэра сэйранг дьвм.

Кале гот:—Лаво, ле эз чава дэрбаз ии али бьвм?

Мирзэ Мэ'муд готе:—Мьн дайэ наве, дэрбаз бумэ,— го,—тö жи бьдэ наве, вэрэ виали.

Чахе эви да наве, эв бэ'реда онда бу, чу.

Мирзэ Мэ'муд чу, дина хвэ дае шванэк бэр пезэ, го:

— Швано, тö бзынке бьдэ мьн, эзе дэл зер'а бьдм тэ.

Шван бзын дае. Эви бзын бэр, чу шэржекэр, һ'уре бзыне кьре сэрэ хвэ, р'увие ве жи кьрынэ тлие хвэ, чу шэһэрэки, мала калэки. Эв кал жи багванчие п'адше бу. Готэ кале:

— Тö мьн наки көр'е хвэ?

Кале гот:—Бывавэ!

Эв мәнэке пеш баве хвэва чу нава баг. Р'ожэке к'ьре сйарбуне натьнэ ии. Эви дел бьжие һэспе хвэ кьрэ нава кэвр һэста, лэвхьст. Һэсп пева дэрк'эт. Эв һэспе сйар бу, нава баг к'эт, баг кьрэ шова р'эш. Қиза п'адше ч'ук дина хвэ дае, э'щевэкэ р'эш.

Қизе н'адше шандьнэ ба багванчи, готын:

— Бра се завэша мэр'а бышинэ, йэк бра лап хравивэ, йэк жи һьнэки хравивэ, е дьне жи тэзэ храв бувэ.

К'эчэлок се завэш ве форме шандьн, чу.

Қизе п'адше һэрэке к'ера хвэ йэке хьст, шанд, чу ба баве вана. Баве ван авитэ бэнда ақьла: «Вэки қиза мьнэ мэзын вэ'де ве мера дэрбаз буйэ, йа орте дуса бса, йа пычук тэзэ вэ'де вейэ». П'адше э'ламэти бэрда: «Бра све һ'эму хорт бен, чка қизе мьн к'е қэбул дькьн».

Сэкьни све, һ'эму хорт натьн бэр дэре н'адше. К'эчэлок жи һаг. Қиза п'адше мэзын сева хвэ сэре көр'е вэк'ил да, йа орте сэре көр'е вэзир да, йа пычук сэре К'эчэлок да. Көр'е вэк'ил қиза п'адше мэзын бэр, көр'е вэзир йа орт'е бэр, йа пычук жи бьрын авитын к'охке багванчи.

Чэнд р'ожа шунда дэрд к'этэ п'адше. Чун һ'эким анин. Һ'эким гот:

— Т'ö дэрман ле навэ, һэр шире шер, э'йаре шер бьдэфинэ.—П'адше гот,—к'е һэр'э, к'е нэчэ?

Көр'е вэк'ил, көр'е вэзир, гази вана кьрын, готе:

— Гэрэке хун хэр'ын, мьнр'а шире шер, э'йаре шерда
бынн.

Көре wэк'ил, көре wэзир рабун эскэр дан пэй хwэ, чун
К'эчэлок готэ жына хwэ:—Гэр'э бежэ дйа хwэ, бра мьн-
р'а эw hэспе не аве дык'шина, бра мьнр'а бышинэ, эзе hэр'ым.

Qизык чу ба дйа хwэ, готе. Эwe т'эпэк да нав чэ'ве ци-
за хwэ:

— Көр'е wэзир, wэк'ил нэйнын, К'эчэлоке we бинэ?—
Дйа we эw hэспе не аве дык'ышинн, эw дае.

К'эчэлоке тэ рабу, һнэ дар хwэр'а кьрэ шур, чawэк
авитэ почка wi, пашопе ле сйэр бу, чу. Зар'е гөнд пэй wi
к'этын «К'эчэлок, һа, К'эчэлок». Г'эта гөнд дэрк'эт, се щийа
сэре wi шкенандьн. Чу дина хwэ дае, мэрйк хwэра алвере
дыкэ, готэ wi мэри:

— Эзе зер'а бьдым тэ, тө ви hэспи хwэйки.

Эwi го:—Бьгавэ!

Мирзэ Мэ'муд һнэки wi дурк'эт, дел-бжие hэспе хwэ
дэрхьст, кьрэ нава кэвэр hэста, лэвхьст. Hэспе wi пева дэр-
к'эт. Р'абу ле сйэр бу, чу, дина хwэ дае калэк пева дэр-
к'эт, го:

— Мирзэ Мэ'муд, тө дьчи шире шер бини, тө нъзани
чawa hэр'и, эзе тэр'а бежым. Готе, тө дьчи, исал һ'эфт сале
шерэ, льнге шер зэр буйэ. Гэр'э qамишэки нава мешэ бьч-
нэ, ёса тужкэ, wэки бьди гарьс э'рде һьлдэ. Ле щие хwэ
бык'олэ, бык'эвэ быни, ёса быкэ, wэки тэ нэвинн.

Мирзэ Мэ'муд чу ера шера. Qамишэк һьлда, тужкьр. Чу
щие хwэ бын щие wi шериде чекьр, кэтэ быни, сэкьни. Ше-
ра, эw шере льнге wi зэр буи, һьлдан анинэ щие wi. Шере
дын ледан чун. Мирзэ Мэ'муд ньшкева эw qамиш льнге wера
кьр. Шер кьрэ қир'ин. Эwa чаха кьрэ қир'ин, чьqа шер һэ-
бун, һатын дәве хwэ давитын к'ок'е дара, дар к'ок'ва р'адь-
кьрын. Льнге шер рьһ'эт бу. Эwe изьна шера да, шер чунэ
шие хwэ.

Шер гот:—Ах, е дэрде мьн дэрман кьр, вьрабйа, мьн жи
дэрде wi дэрман кьра.

Мирзэ Мэ'муд пева дэрк'эт, го:

— Мьн кьрийэ!

Шер готе:—Мразе хwэ бьхwэзэ.

Мирзэ Мэ'муд гот:—Мразе мьн шире шер, э'йаре шер, шер бьдэ, шер бьдэфинэ.

Шер гот:—Бра н'эфт сале дьн жи лянге мьн өсөбйа, һэр тэ өсө нэгота, ле мьн ад кьрийэ, эзе бьдм. Тө ве чежка мьн бьви бькөжи, эз дэнге we сәһ нәкм. Wәки мьн сәһ кьр, эзе тэ бькөжм.

Әви ч'ежк бьр, гот: «Эзе к'ода бьвм, wәки дэнг нә-
һе?» Әви дәсте хwә да сәр дәве we, фәтьсанд, п'ост кьр. ани
һат, к'этэ бьн шер дот. Бьр чу. Чу дина хwә дае, кале һе
вейә. Кале готе:

— Тэ ани?

Гот:—Әре, мьн ани!

Го:—Дэ бьвә!

Чу бал әве һәспа хwә давис, готе:

— Эзе чьл зер'и бьдм тэ, дө рожа дьк'ана тэ бьдм
хәвте.

Дьк'анчи қәбул кьр, го:

— Бьравә!

Әви дьк'ана wiда алвер кьр. Р'абу шире бьзьна кьрә
ә'йаре шер, шире шер жи кьрә ә'йаре бьзьна.

Дина хwә дае көр'е wәкил, көре wәзир әскәре wива һе
дьгәр'ьн. Һатьн дина хwә дане шире шер теда һәйә, готьн:

— Фланкәс, чь бһа дьфронн шире шер?

Гот:—Өз ве гөстила хwә сор дькьм, мәрьвава датиным,
г'әра настиным.

Әвана гот:—Бьравә!

Әви гөстила хwә сор кьр, пашийа көре wәзир, wәк'илва
дани, шире бьзна да wана. Әw ледан чун.

Мирзэ Мэ'муд п'әре дьк'анчи дае, шире хwә һьлда, леда
чу. Дина хwә дане, К'әчәлок һат. Жьна wi дина хwә дае, ча-
ха әви һәсп бьр, һәсп дьмьр, ле ньһа қә нае зәвте. Готә
жьна хwә:

— Qә бәве тэ чаванә?

Әве гот:—Дһа храв буйә!

Мирзэ Мэ'муд гот:—Гинә ви шири бьвә бьде, чька чава
дьвә.

Жьна wi һнәк бьр да бәве хwә. Бәве we хар, гот:

— Lawo, әв тэ к'ө ани?

Го:—Баво, вәллә К'әчәлок анийә!

Го:—Лаво, дыкари Іһнәки дьн жи бинә!

Чу готә К'әчәлок:—Баве мьн Іһнәки дьн жи дьхвәзә.

Іһнәки дьне жи дае, бьр да баве хвә. Баве we рабу.

П'адше готә вәзир, вәк'иле хвә:

— Шие К'әчәлок биньн палконе,—Чун анинә палконе.

Чәнд рожа шунда шәр һатә сәр ви п'адшаи. П'адше әс-кәре хвә шанд, чу.

К'әчәлок готә жына хвә:

— Әз дьчьм шер', қә тә мьнр'а хәвәр һәди.

К'әчәлоке тә рабу, чу, дел-бжие Іһәспе хвә дәрхьст, кьрә нав кәвьр һәста, ләв хьст. Іһәспе ви пева дәркәт. Сйар бу, нава шәр' к'әт, е қәнц әв бу-мала хвә нәһатьбу. Қиза п'адшейә мәзын го:

— Мере мьн чава қыр дькә!

Йа орт'е го:—Мере мьнә өса қыр дькә!

Йа п'чук жи гот:—Мере мьнә!

Чаха йа пчук гот: «Мере мьн рьнд қыр дькә», шурак т'ляа ви к'әт. П'адше гһиште дәмала хвә т'ляа ви гредә.

Шәр' к'өта бу. Мирзә Мә'муд чу, вәки Іһәр'ә. П'адша гһиште, го:

— Тә ишәв мезаве мьни,—бьр чу мала хвә.

Әваре диғанханеда руньштьн. Көр'е вәк'ил гот:

— Мьн шәр' кьрийә!

Көр'е вәзир гот:—Мьн шәр' кьрийә!

П'адше жи гот:—Кәсә жи шәр' нәкьрийә, әз заньм к'е шәр' кьрийә.

Мирзә Мә'муд гот:—Вәрьн әме Іһәв быпер'ьн, нишана к'е Іһәбу, әви шире шер анийә, нһа жи шәр' кьрийә.

Көр'е вәзир гот:—Бравә!

Р'абун һәв иһерин. Падше дина хвә дае, әре вәллә растә, нишан көр'е вәзир, вәк'илва Іһәнә. Мирзә Мә'муд гот:

— Әз хвә-хвәмә, вәки мьн шире бьзна фротә вә.

Іһежа п'адша чу ч'әве Мирзә Мә'муд, бьрә тақа жоре.

Іһәфт рожа дәф дә'ватә хвә ведәре кьрьн. Паше Мирзә Мә'муд готә п'адше:

— Изьна мьн бьдә, әз Іһәр'ьм мала баве хвә.

Мирзә Мә'муд рабу, жына хвә һьлда, чу мала баве хвә.

Ведәре жи һ'әфт шәва, һ'әфт рожа хвәр'а кьрә дәф-дә'ват.¹²

КӨРӨ ПАДШЕ У РУВИ

Щарәке щара, рә'мә де у баве һазьр у гөнһара!

Һәбу, төнәбу п'адшак у көре ши. Әши гәләки к'өре хвә һ'ыз дькьр. Чава дьбә навә, көре п'адше жь мале сәре хвә һьлдьдә у аликида дьчә. П'ьр дьчә, һьндьк дьчә, дьчә сәре чйаки. Жь хвәр'а к'очк у сәраке чедькә ль сәре ши чйайи.

Әв һәрр'о жь хвәр'а дьчу нечире, һ'әйван дани хвәра, шәрже дькьр, дьхар. Р'ожәке жи әв чу неч'ире, әши сәре рйа хвә р'увик дит. Р'уви нәхвәш бу. Әши әв руви һьлда, ани мале, жь хвәр'а хвәйкьр. Әв һәрро дьчу нечире, р'уви хвә жи малда дьһьшт. Wәхте әв дьчу нечире, агьр жь хвәра дадьда, паше дьчу нечире. Wәхте гәдә дьчу нечире, р'уви пе почка хвә агьр гәш дькьр. Почка хвә һьлдьда дьчу дур, жь дурва бае хвә тьжә дькьр, дьһатә ши бай бәр агьрр'а дәрбаз дьбу, wәки агьр гәш бә. Паше дьчу дарьк-марьк топ дькьр, дани дадани сәр агьр, һ'әта гәдә дйһт, әши агьр гәш дькьр у тьжә дар-мар сәр агьр дькьр. Ле wәхте гәдә чь баниа, гошт тьжә бәр р'уви дькьр, чь харьна әши дьхар, әв жи дьда руви. Р'уви бса к'ок кьрьбу, иди қәт нәвежьн. һәрр'о һ'але р'уви у гәде п'адше әв бу.

Р'ожәке жи руви дөшөрмиш бу, го: «Иро гәрә әз хвәра һәр'ьм бьгәр'ьм». Р'уви чу гәр'е. Әв п'ьр' гәр'йа, һьндьк гә-

р'яа, бәре эваре әви бәре хвә да мале, һаг. Ниве ре әви гөрәк дит, нһер'и, вәки әв гөр т'ап к'әтийә, бър'чина нькарә р'е һәр'ә. Әви жь гөрр'а гот:

— Гөр, тө чьма һайи?

Гөр готе:—Вәлә әз бърчина һамә, нькарьм ре һәр'ьм.

Р'уви го:—Гөр, вәки әз тә бьвьм рьнд к'ок'кьм, у тө бса к'ок'би, вәки бейи сәр һема хвәйә бәре, төе чь бьди мьн?

Гөр го:—Тө бре мьни мэзын, әз бре тәйә бчук!

Р'уви го:—Һун гөр беит'барьн, әз т'о щара вә амьн навьм.

Гөр го:—Қрарбә, тө чь бежи, әз гөр'а тәда равьм-руним.

Ведәре руви гөр һьлда ани мале, һәргә мале чь һ'әбйа, гошт, харьн да гөр, һ'әга көре п'адше те у гөр малда һьшт у чу пешйа көр'е п'адше. Чу ниве ре гһиштә көр'е п'адше, көр'е п'адше го: «Әз заньм, вәки р'уви тыштәк кьрийә, лема иро һатийә пешйа мьн» Көр'е п'адше чу мал, чь һәр'ә, мале дина хвә дае гөрәке ведәре, әви гот: «Әрһәдә әвана ишәв ве мьн бьхөн». Көре п'адше бь һ'аләки көл ве шәве раза у свәтыре р'абу чу нечире.

Чь сәре вә бешиньм, руви бь ван фәна роже һ'әк ани гөр, һ'ьрч', шер, тәйр. Гәләки әв тәрәвлана бал көр'е п'адше ман у әви р'оже т'ера һ'әмушка жи гошт у харьн дани. Р'ожәке жи көр'е п'адше чу нечире, свә бу, руви гази һ'әму тәрәвла кьр у жь ванр'а гот:

— Көре п'адше чьқа эльки мәр'а кьр, әм бърчина һ'ьшк дьвун, әви әм хвәй кьрьн, бәр ван чәтнайа. Әһ... һ'лбәт лазьмә әм жи вир'а қәнщйа бькьн.

Һәр йәке тыштәк гот. ле руви гот:

— Әм тыштәки жи накьн, әме жер'а жьнәке биньн. Го, гәли бра, заньн әме қиза к'е жер'а биньн, у чава биньн?

Әван гот:—Чава?

Р'уви гот:—Заньн, әме қиза флан п'адшак биньн у әме ве форме жи биньн: бәре ә'въл әме бь һәвр'а бьрәвьн бәр бь щөтк'аре ведәре. Вәхте әм чун, әме щот у га бьһелә, бьрәвә. Әзе бьр'әвьм, шьве һьлдьм у жорда сәр һорике сьарбьм. Бра гөр жи бе маचे бьгрә, ле һ'ьрч' жи бра шальке һьлдә, бавежә стөе хвә, тохьм бьрәшинә, бра шер жи тохьм текә десте һ'ьрче, ле тәйр жи бра гази тәйракә, сәр к'очк у сәра

п'адшер'а текън севингә. Вәхте щмаә'т дәре тәмаше, we қи-
за п'адше жи дәре тәмаше. Wi вәхти бра тәйр қизьке һьл-
дә у бър'евинә бе. Әме өса жи қизьке биньн бен.

У вана чу we форме жи кър, қизьк анинә бал кәр'е
п'адше.

Эваре, һәрге бәре руви версәки дур дьчу пешйа кәр'е
п'адше, ле ве шәве әw дө верса дур чу п'ешйа кәр'е падше.
Вәхте чунә пешйа кәр'е п'адше, руви т'әми да вана, жь ван-
ра гот:

— Нун п'әрдәке бьгьрын жь қиза п'адшера, һ'әта әм тен.

Өса гот у руви чу пешйа кәр'е п'адше. Вәхте руви чу
һиштә кәр'е п'адше, әми гот: «Һәрһәдә, иро руви ойинәк
чекьрийә сәре мьн, лома иро һақа дур һатийә пешйа мьн».
Гава кәрә п'адше дьчә мал, дина хwә дьде п'әрдәк we wede-
ре к'шандьнә. Гава кә п'еша п'әрде бльнд дькә, дина хwә
дьде—қизәк we бәр п'әрдеданә, дьве:

— Ә'вда хwәде, к'е тә анийи вьр?

Чь мьн жоре гот, қизьке өса жь гәдәр'а гот, гот:

— Әз ве форме жи аним.

Ле гәдә гот:—Һ'ълбәт хwәде тә кьри қсмәте мьн, лома
жи тә һати вьр, го, тә к'өлфәта мьни,—у вана өса жи глие
хwә хлас кьрын.

Р'уви дина хwә дае әвана бе мәр һәв настинын. Све
нав тәйр дьдә, wәки һәр'ә шех бинә. Вәхте әw те сәр аве,
сәр у ч'ә'ве хwә дьшо, wi вәхти бра тәйр һәр'ә һьлдә бинә.
У све тәйр өса жи дькә, дьчә шех һьлдьдә тинә. Эваре гава
гәдә те мал, we вәхте шех мәр'ра жьньк у гәдә дьбьрә. Све
тәйр диса wi һьлдьдә дьвә датинә wedere, те. We вәхте
шех дьчә дьвежә п'адше, дьве:

— Қиза тә флан дәрәйә!

Wi вәхти п'адша к'әре әскәре хwә дькә, wәки һәр'ә
сәр ван шәр'кә, қиза хwә бинә.

Ле әм бенә сәр руви. Р'уви дөшөрмиш бу, готә ван тә-
рәwла, го:

— Әз заньм, све әскәре п'адше we бе сәр гәдә шәр,
гәдә пе нькарә. Wi вәхти әме wa бькьн: бра тәйр гази тәй-
ракә, гөр гази гөракә, руви гази рувийакә, шер у һ'ьрч жи
гази шер у һ'ьрчакьн. Паше, вәхте гьшк т'опи сәр һәв бун,
ижар аһа бькьн, бра р'уви тәнге һәспа бьқәтиньн, тәйр бра

чэве вана бьхвэ не нькьле хвэ, бра гөр жи зьке һэспе бь-
цэльшэ, ле шер у һ'ьрч жи бра пыште эйара бышкеньн у
сэр һэспа бавежьнэ э'рде.

Свэтьре жи, һэц заңдэ, нһер'ин, вәки эскәр һатийэ бәр
к'очк у сәра ван гьртьнэ. Вана өса жи кьрын, сйаре саг әв
бу, е кә мала хвэ нәһатьбу, өса кьрын, гьшк пашда звьрин.
чунэ мале хвэ.

Эваре, гава көр'е п'адше һатэ мал, әви әщевәкә р'әш
бәр чэ'ве хвэ дит. Жьна хвэ пьрси. Жьна ви жер'а салых
да. Паше чәнд рож сәкьни р'уви изьна гьшка да, гьшк чун
ләв бәла бун. Гәр тәне бал көр'е п'адше ма р'уви.

Сал у мәһа руви бал көр'е п'адше ма. Паше рожәке
жи көр'е п'адша чу неч'ире, р'уви гот: «Әзе иро вана быщер'
биньм, чька қә бәр мьн дьк'эвьн»?

Р'уви све шәбәде хвэ т'әркәмьрари авит, жьньк гәлә сәр
дьяра, ле эваре көр'е п'адше һат, дина хвэ дае, жьна ви сәр
дьяри, гот:

— Қизе, тә чьма сәр һәстөе һ'әрам дьяри? Бьгрә кәв-
кикә дәре мале.

Р'уви рәви дәре мале у гот:

— Тә қәрбана хатьре қизьке би, йане на, мьне п'ьртне
тәйи мэзьн бьһышта гөһе тә у леда чу, хәйди¹³.

ӨЛО ӨШЕВИ

Wəxtəke һабун мер, жьньк. Әwana зәф дәwләти бун. Зар'е wана гөнәбун. Әwana гәләки бәр хwә дьк'әтһн, дьготһн: «Әме әве һабуна хwә чава бькһн, к'е we бөхwә?» Оса дьготһн у дөшөрмиш дьбун.

Р'оке дәwрешәк те, дьбежә:

— Ғун чьма аqаси дөшөрмиш льбһн?

Дьбежһн:— Әм һәрдө т'әнәнә, аqаси дәwләтинә, ле әwләде мә гөнәнә, һезәнһн к'е we бөхwә әве һабуна мә!

Дәwреш дьбежә:— һәр'һн ханики мазьн чекьн. Һ'әфт п'әнщәра теда бьһельн, һ'әфт клоча лехьн, дайнһнә сәр рәхе п'әнщәра. Һуне сбе р'абьн бьһер'һн, wәки әw бунә һ'әфт көр'.

Әwana дьчһн, ханики чедькьн, клоч'а ледьхьн, клочәк дьбә к'ут, һьлдьдһн. Сәр клоче сах дькьн шәр', әве к'ут жи дьгьрһн давежһн сәр рәхе п'әнщәрәке. Сбе р'адьвһн, дьһер'һн, wәки һәр шәш клоче сах бунә шәш хорте өса, wәки мәрвь нә бөхә, нә вәхwә. һөсьлщәмала wана бьһер'ә. Ле-әwа к'ут дьбә көр'әки ниви, наве wi датиньн Әло Әшеви.

Р оке әwan һәр шәш бре бәдәw де у бавә хwәр'ә дьбежһн:

— К'аре мә бькьн, әме һәр'һн шәр'е дөwа.

Де у баве вана, дькын-накын вана нькарын. Баве вана дьбежэ жына хвэ, дьбежэ:

— Жьнк, рабэ к'аре вана бькэ, бра һэр'ын. Эз заньм, эв чава һатьнэ, we өса жи һэр'ын.

Дйа вана радьбэ нан ледьхэ, к'аре вана дькэ, һэр шэш бра радьбьн, ледьхьн дьчьн. Дьчьн, дьчьн, расти гаранэке тен, гавенра дьбежьн:

— Р'ожа тэ хер, брае гаван!

Гаван дьбежэ:—Сэр чэ'ве мьн, сэр сэре мьн, һуне к'ода һэр'ын, гэли лавка?'

Өвана дьбежьн:—Эме һэр'ын шэр'е дева.

Гаван дьбежэ:—Wэки өсанэ, эзе биньм дө гамеша бэри һэвдьм, һэрке wэ жэв вэқатанд, жь һэв дур хьст, һуне дев алт'кьн, йан на, һэр'ын, дewe wэ алткэ.

Өвана дьбежьн:—Дэ бинэ!

Гаван дьчэ нав гарана хвэ, дө гамеша тинэ, бэри һэв дьдэ. Эвана се бра дела гамешэки дьгьрын, се бра жи дела гамешэки дьгьрын. Дькьн, накьн нькарын гамеша жь һэв вэқатиньн. Гаван дьһер'э набэ, дьбежеда:

— Бэрдьн, һун кө пэр'ын, дewe wэ алт'кэ.

Эвана дьдьн сэр р'е, дьчьн. Дьчьн, дьчьн расти кэрие пез тен. Швинра дьбежьн:

— Р'ожа тэ хер, бранге шван!

Шван жи дьбежэ:—Сэр сэре мьн, сэр чэ'ве мьн. һуне к'ода һэр'ын, гэли хорта.

Эвана дьбежьн:—Эме һэр'ын шэр'е дева!

Шван дьбежэ:—Wэки өсанэ, wэрын эзе т'асэ шир wэр'а бьдошьм, эзе һэрьм һэфт щара дора пез һэр'ым бем. Һэрге wэ хар, һуне дев алт'кьн, һэрге wэ нэхар, һэр'ын, дewe wэ алт'кэ.

Шван тинэ тасэ шир льдошэ, дьдэ бэр һэр шэш бра у эв дьчэ дора пез, дьчэ те. Һ'эфт щаре wi т'эмам дьбэ. Те дьһер'э, wэки шир һе ниви нэкрьнэ. Шван дьбежэ:

— Qөрбан, дэ рабьн, һэр'ын, дewe wэ алткэ.

Эвана дьчьн. Зэ'ф дьчьн, һьндьк дьчьн, дьһижнэ солдруки. Славе дьдьн солдру, солдру слава вана вэдьгрэ, дьбежэ:

— һуне к'ода һэр'ын, гэли хорта?

Эвана дьбежьн:—Эме һэр'ын шэр'е дева!

Солдру дьбежэ:—Wэки хуне Нэр'ын шэр'е деха, wэрын эе ве дреша хwэ we даре хьм, Нэрке wэ дэрхьст, хуне деха алт'кьн, йане wэ дэрнэхьст, дехе Wэ алт'кэ.

Солдру тинэ дреша хwэ дер дьхэ. Нэр шэш бра хwэ дрешева дадьлциньн, нькарын, wэки дреше же бьк'шиньн, дэрхьн.

Солдру дьбежэ:—Дэ Нэр'ын, qөрбан, дехе wэ алт'кэ.

Эвана дьдн сэр р'е, дьчн. Дех дьбежэ qиза хwэ:

— Р'абэ, бьн'нер'э, qэ исанэт ван дэра нахwэйнэ? К'ока дрәне мьн дешэ, wэрэ бежэ мьн, эе р'абьм, вана даqдортиньм.

Кэч'к радьбэ, дьн'нер'э, wэки тоз у думан Ньлдьк'шэ Те дьбежэ баве хwэ, дьбе:

— Баво, тоз у думанэки зрав Ньлдьк'шэ.

Дех дьбежэ qиза хwэ:—Нэр'э бежингэ гуз бьвэ бьдэ сэр бэ'ре у хwэ wэшерэ. Нэрке Натын qалч'кава кьрын дэве хwэ у харьн, хwэ жи авитын сэр р'уе бэ'ре, ав харьн, эване мьн алт'кьн, йан на, оса нэкрьн, бьра бен, эе вана алт'кьм.

Кэч'к радьбэ бежингэке тьжи гуз дькэ, дьвэ латинэ сэр р'уе бэ'ре, хwэ вэдьшерэ. Эв Нэр шэш бра тен, дьн'нер'ын-бежингэк гуз вайэ, дьбежьн:

— Wэрын, эван гуза жи бөхөн у паше Нэр'ын.

Нэр йэк хwэр'а кэв'рэки тинэ, те р'удьни, йэко-йэко дьшкеньн дьхөн, бь к'олма жи аве дьхөн, р'адьбьн, ледьхьн дьчн

Qиза дех дьчэ дьбежэ баве хwэ:

— Wэлэ Натын гуз йэко-йэко шкенандьн, харьн, к'олма жи ав харьн, Натын.

Дех дьбежэ:—Бра бен, эе вана алт'кьм.

Эвана тен, дьбежьн дех:

— Дэре!

Дех дэрте, дьбежэ:—Гь, чь Нэйэ?

Эвана дьбежьн:—Эм Натынэ сэр тэ шэр'.

Дех дьбе:—Сь'риа мьнэ. йан сь'риа wэйэ?

Эвана дьбежьн:—Эм Натынэ бэр дэре тэ, сь'риа тэйэ.

Дех шарэке дькэ Н'офини: се бра шарэкева дадьqортинэ, шара дөда се бре дьне жи дадьqортинэ, дьчэ мала хwэ.

Эм ван һәр шәш бра бһелһн, жь Ә'ло Ә'шеви хә-
бәрдын.

Ә'ло Ә'шеви дьбежә де у баве хвә:

— К'аре мһн бькһн, эзе һәр'һм һәварйа бред хвә.

Де у баве ви дьбежһн:—Ә'ло, әв һәр шәш бре тә чун,
чь кьрһн, вәки тә һәр'и, тәе чь бьки?

Әв дьбежә:—На, һуне к'аре мһн бькһн, бькһн, йане на,
эзе вә һәрда жи бькөжһм.

Баве ви дьбежә жһна хвә:—Жһне, рабә, к'аре ви бькә,
бра һәр'ә. Әв һәр шәш чун, бра әв жи һәрә, хуна ви жь
хуна вана нә четрә.

Дйа ви к'аре ви дькә, Ә'лое тә дьдә сәр р'е у дьчә.
Дьчә, дьчә, дьгһижә гаранәке. Славе дьдә гавин. Гаван дь-
бежә:

— Сәр сәре мһн, сәр чә'ве мһн, Ә'ло Ә'шеви!

Ә'ло дьбежә:—Ә'ло Ә'шеви у зөқөр'нә, тә чьма набежи,
хорте дәлал, те к'ода һәр'и? Дьбежә, эзе һәр'һм шәре дөва.

Гаван дьбежә:— Вәки те һәр'и шәре дөва, вәрә
эзе дә гамеша бәри һәвдһм. Һәрге тә әв һәрдә гамеш жь һәв
вәқ'атандһн, те дөв алт'ки, һәрге тә вәнәқ'атанд, дөве тә
алткә.

Гаван дьчә жь нав гарана хвә дә гамеша вәдьқ'атинә,
бәри һәв дьдә. Ә'лое тә дела гамешәки дьгрә давежә пышт
чйаки, дела йәке жи дьгрә давежә пышт чйаки дьне.

Гаван дькә қар'ини:—Вәй бра, гамешед мһн, вәй баво,
гамешед мһн!

Ә'ло дьбежә:—Көр'әдәр, көр'е к'әре!

Ә'ло Ә'шеви лөдхә дьчә. П'әр' дьчә, һһндьк дьчә, дьгһи-
жә кәрие пез. Диса мина гавин славе дьдә швин. Шван жи
диса дьбежә.

— Ә'лек'ими сәлам, Ә'ло Ә'шеви!

Ә'ло дьбежә:—Эш, мьрһн жь тәр'а, чьма набежи, хорте
ә'гит, те к'ода һәр'и?

Шван дьбежә:—Хорте ә'гит, те к'ода һәр'и?

Ә'ло дьбежә:—Эзе һәр'һм шәр'е дөва.

Шван дьбежә Ә'ло:—Ә'ло, вәки те һәр'и шәр'е дөва.
вәрә эзе гасә шир бьдошһм у һәр'һм, дора кәрие хвә һ'әфт
шара һәр'һм у бем. Һәрге тә хар, тәе дөв алт'ки, һәрге тә
нәхар, дөве тә алт'кә.

Ә'ло дьбежеда:—Бинә бьдош!

Шван тинә, дьдошә, дьдә бәр Ә'ло Ә'шеви, дьчә, вәки дора кәрие хвә һәр'ә у бе. Шван һала шарәке дора кәрие хвә начә, нае, Ә'лое тә шир дьхвә, т'асе дышкенә, шьвдара хвә дьхә, ледьхә дьчә.

Шван дьбежә:—Вәй гаса мьн, вәй бра, гаса мьн!

Ә'ло дьбежә:—Кӧл, кӧре к'әре, тәр'а гас лазьма, мьнра силәһ' лазьм нинә? вәки зьке дөв бьдәльшиньм,—ледьхә дьчә.

Зәф дьчә, һындьк дьчә, дьгһижә солдруки. Диса мина швин, мина гавин славе дьдә. Солдру дьбежә:

— Сәр сәре мьн, сәр чә'ве мьн, Ә'ло Ә'шеви.

Ә'ло Ә'шеви дьбе:—Кӧр'әдәр ль тә, чьма набежи, хорте ә'гит, те к'ӧда һәр'и?

Солдру дьбежә:—Хорте ә'гит, те к'ӧда һәр'и?

Ә'ло дьбежә:—Әзе һәрьм шәре дөва!

Солдью дьбежә:—Вәки ӧсанә, вәрә әзе дреша хвә әви дари хьм. Һәрге тә же к'шанд, рақыр, тӧе дөв алтки, йане тә ранәкьр, дөве тә алткә.

ӧса дьбежә у дреше дер дьхә. Ә'ло Ә'шеви дреше дьк'шинә жь дер дәрдьхә, дар к'ок'ева радькә у дьдә сәр мьле хвә, дьчә.

Солдру дькә қирин:

— Вәй баво, вәй брао, дара мьн, дреша мьн!

Ә'ло дьбежә:—Кӧре кучка, жь тәр'а дар у дреш лазьма, мьнра силәһ' лазьм нинә, вәки әз дөвра шәр' бькьм?

Дөв диса мина бәре дьбежә қиза хвә:

— Р'абә сәр хани, бьһер'ә қә мәрьв ван дара тӧнә, к'ок'а драһе мьн дешә, әз бавемә к'ок'а драһе хвә?

Қиза дөв радьбә сәр хени, дьһер'ә, вәки гоз у думанәк һьлдьк'шә. Те дьбежә баве хвә, дьбе:

— Баво, мьн қә тыштәк жи нәдит, ле гоз у думанәк зь'рав һьлдьк'шә.

Дөв дьбежә қиза хвә мина шара ә'вльн:

— Бежьнгә гуз бьвә бьдә сәр бә'ре у хвә вәшерә. Һәрге һатын гуз бь қалчькава кьрын дөве хвә, харьн, хвә авитьн сәр руйе бә'ре, ав харьн, әве бен мьн алткьн, йан на, ӧса нәкьрын, бра бен, әзе вана алткьм.

Қиза дөв радьбә бежьнгә гуз дьбә датинә сәр дөве бә'

ре, хвә вәдышера. Ө'ло Ө'щеви те дыбина бежынга гуз вайә.
Гьддыдә бь қалчькава дыкә дәве хвә дөхә. у. дык'әвә сәр руйе
бә'ре, аве дөхә, радывә, ледьхә дьчә.

... Қиза дөв дьчә баве хвәр'а дыбежә:

— Баво, вәлә һат, гуз бь қалчькава хар, хвә авитә сәр
руйе бә'ре, ав хар.

... Өло Ө'щеви дьчә бәр дәре дөв, дө-се щара дыкә газы:

— Дөв дәре, дөв дәре!

Дөв тырсана дәрте, дыбежә:

— Срыа мьна, йан срыа тәйә?

Ө'ло Ө'щеви дыбежә:—Срыа тәйә, вәки әз һатмә бәр
дәре тә, дора тәйә!

Дөв дыкә һ'өфин, Ө'ло хвә дьдә алики у шурәки стөе
дөв дьхә, се сәре дөв щарәкева же дыкә. Щара дөда һәр
шәш сәре дөв жи тинә харе. Зьке дөв дықалшина, һәр шәш бре
хвәйә мэзын жь зьке дөв дәртина: Дьбежә һәр шәш бред хвә:

— Гун к'ода чунә?

Әвана һәр йәк тәпәке дьдә сәре Ө'ло Ө'щеви, дыбежын:

— Әм чубун мала хале хвә. Мә к'ап дылист.

Һәр һ'әфт брава дыкьнә сәр қиза дөв, дыбежын:

— Вәрә, щие хәзла баве хвә мәр'а бежә, әм тә һа-
көжын.

Қиза дөв дыбежә:—Һәр'ын бьн афьре һәспе баве мьн
сәләки мэзын, бьн вида хәзна баве мьна.

Дьчын, сәл һьддыдын, һәр шәш бра хвә дор-лор дадһе-
лын, дыбежын:

— Вәй әм шәвтин, п'әр'ьтин, мә дәрхын.

Ө'ло Ө'щеви дыбежә:—Әз чьқаси бежым, әз шәвтим,
п'әр'ьтим, мьн даһельн

Өв чьқа дыкә қир'ини;—Мьн дәрхын, әз шәвтим, п'ә-
р'ьтим, әвана дадһельн.

Ө'ло Ө'щеви һ'әфт бар зер дәрдыхә. Һәр шәш бра ды-
бежын:

— Вәрын әм вийа бькөжын, вәки нәе мале, мә рур'әш нәкә.

Йәк дыбе:—Вәрын әм чә'леда бьһельн у сәл жи дати-
нын сәр дәве чә'ле у дьчын. Ө'ло дыкә қир'ини, дыбежә:

— Сәл дур һәр'ә, сәл дур һәр'ә, йане на әзе өса бькым
қир'ини, вәки тө п'ьрти-п'ьрти бьви, жорда бейи харе.

Ө'ло вәки галә дыбежә: «Дур һәрә, сәл», сәл дур начә.

Ә'ло дькә қирини. Жь қиринйа ви сәл п'ърти-п'ърти дьбә, жорда те харе. Ә'ло гази қиза дөw дькә. Қиза дөw те, дәр дьхә. Ә'лоє тә радьбә дьдә пәй браед хwә у дьчә. Дьчә дьһерә, wәки һәр шәш бред ви қийала гаранеда разанә. Дьчә пәсари бәрәв дькә, тинә дькә пыштиє wана у зерє пыштиє wана хwәр'а вала дькә. Пыштиє хwә дадыгрә у хwә вәд-шерә. Һәр шәш бред ви радьбьн, пыштиед хwә һьлдыдьн у дьбежьн:

— Пыштиє мьн свьк буйә.

Дьчьн дьгижьн мала баве хwә. Дьбежьн:

— Баво, дае, хали-халича рахьн, мә зер анийә!

Де у баве wана жи радьбьн у тиньн хали-халича радьхьн: пәсари жи к'өләкєра бәри нав мале дьдьн. Пәсарик чә'ве баве wана дьк'әвә: чә'ве баве wан дәрте. Йәк жи чә'ве де дьк'әвә, чә'ве де кор дьбә. Әwана дьбежьн:

— Нә һун бьн, нә кәртийа wә бә, wә чә'ве мә дәрхьст.

Ә'ло Ә'щеви радьбә те сәр к'өләкєра дькә гази:

— Дае, баво, хали-халича рахьн, мьн зер анийә?

Дйа ви ранахә. Баве ви дькә шәр', дьбе:

— Дә бинә рахә, әwана чә'вәке мә дәрхьстьн, бра әw жи чә'ве мәйи дьне дәрхә.

Тиньн хали-халича радьхьн. Ә'ло Ә'щеви хөрщә зер'а к'өләкєра бәрдыдә. Зер'әк чә'ве баве дьк'әвә, чә'ве баве қанщ дьбә. Зерәк жи чә'ве де дьк'әвә, чә'ве де сах дьбә. Әwана тиньн һәр шәш кәрє хwәйи дьне дәрдыхьн у Ә'ло Ә'щеви дькьнә кәрє хwә у пе ша дьбьн¹⁴.

НАВ У НАМУС

П'адша рабу к'ор'е хвэ, жьна хвэ, вэзире хвэ һьлда чу һ'эше. Чахе к'о п'адша чу тэмйа қиза хвэ, Г'олп'эрие да вэк'иле хвэ, гот:

— Эм дьчын, һун мқати малебн, һ'эта эм вэдыгэрн, тен.

Вэк'иле п'адше рожэке готэ қиза п'адше, го:

— Сэре хвэ мьнра бькэ йэк. Гэрке сэре хвэ мьнра нэки йэк, эзе тэ бьк'ожьм.

Г'олп'эрие гот:— Ахр т'о вэк'иле баве мьни, т'о г'ора мьн дьки, вэрэ тэрка ви гли бьдэ, баве мьн бьб'не, we тэ бьдэ хэньқандьне.

Вэк'ил гот:— На, қэ навэ, гэрэке эв йэк бе сери.

Г'олп'эрие н'ери, иди илащ т'онэ, готэ вэк'ил:

— Т'о э'мале хвэ, дэрк'эвэ дэрва. бра бина мьн дэрк'эвэ, эзе гази тэ бьк'ым, ижа вэрэ һ'онд'ор.

Вэк'ил дэрк'этэ дэрва. Г'олп'эрие һ'эфт дэрге һ'эсьни сэр хвэ дада. Вэк'ил гази Г'олп'эрие кыр:

— Қизе, дэ дэри вэкэ, эварэ!

Дина хвэ даеда, вэки дери вэнакэ. Вэк'ил леда чу нава ш'эхэр. Ви али, ви али гэр'йа, вэки реке хвэра бьвинэ. Чу пирэке сере дит. Вэк'ил зер данэ пире, го:

— Һәрә Гөлл'әриә бьдә хапандьне, бе сәр ре.

Пире к'упе хвә сйар бу, чу бәр дери. кьрә гази:

— Гөлл'әри, Гөлл'әри, қизе, нә вәхта баве тә чу Һ'әще-тәми да мьн, вәки әз бем сәре тә бышом. Һәй мьн п'оре хвә көркьре, гәрәке мьн дөһва сәре тә бышушта.

Гөлл'әри иди дөшөрмиш нәбу, вәки әв гли һәйә. рабу дәри вәкьр. Пире һатә һөндөр. Вәк'или бәр дери вәшартибу. Пире гот:

— Дә зу аве гәрм бькә, әз сәре тә бышом.

Гөлл'әриә ав к'әланд, ав һазьр бу, хвә шеланд. Пире к'ьнше we дани бәр дери, Һ'әвә ав сәре we кьр. Ви чахи вә-к'ил һат сәр к'ьнше Гөлл'әриә руньшт.

Гөлл'әриә нһер'и ә'щевәкә гран, нһер'и иди илащ тә-нә, сонд хар, готә вәк'ил:

— Тә хвәде хвә, к'ьнше мьн бьдә мьн, әзе сәре хвә-тәра текьм йәк.

Вәк'ил к'ьнше we данеда. Әве к'ьнше хвә хвәкьр. Пире п'әре хвә стәндьн, чу, го: «Мьн йа тә ани сери, тә ча-ва дьки бькә». Гөлл'әриә гот:

— Әзе аве гәрмкьм, сәре тә кьм, паше әме йа хвә бь-кьн йәк.

Гөлл'әриә ав гәрмкьр, вәк'ил к'ьнше хвә эхьст. Гөлл'ә-риә ав ани дани к'еләка ви, го:

— Әз һәр'ьм савун биньм,—әве чу савун ани.

Харщьгатәк жи да бәр к'еләка хвә. Һат ав сәре вәк'ил кьр. Савун сәре ви хьст, савун к'әтә ч'әве ви. Гөлл'әриә һедика харщьгат һьлда, да щеника ви. Вәк'ил к'әт, һ'ьше-ви чу. Әве бәр хвәва кьр, п'әншәреда авит. Щһйәзе ви гөлол бу, чу к'әтә нава һ'әриә. Һат дәри сәр хвә дада, сонд хвәр: «Һ'әтани дәнге баве мьн, бре мьн бәр дери нәе, әз тә-щара дәри кәсәки вәнакьм».

Вәхтаке вәк'ил сәрхвәда һат, чь бьнһер'ә, ә'щевәкә қә-ви һатийә сәре ви, хун сәрда һатийә, хунеда майә. Р'абу хвә гәмьз кьр, к'агәзәк да бәр хвә нвиси жь п'адшера, вәки: «Қиза тә көре вәзирра радвә рудьне». Вә'де п'адше жи ма-бу чәнд рож, вәки бе мале. Әви к'агәз һьлда чу пешйа п'адше. Чахе кә әв незик бу, п'адше дурва дит. Әшқ к'әтә дьле ви, вәки вәк'иле ви бәр вида һатийә. Чу щәм пьрса

мале у гондйа же бькэ. Чахе незик бу, дина хвэ даеда, вэ-к'ил ве мэдэкрыйэ, гот:

— Көрө, чь буйэ, тэ м'де хвэ кьрийэ?

Гот:— Чь нэбуйэ, һынги тр чуйи, қиза тэ көре вэзирва радвэ рудьне, һла сэре мьн жи шкенандийэ,— к'агэз да дәсте п'адше.

Падше готэ көре хвэ:

— Һэрэ эве форца-форц бькөжэ, бьра чэ'ве мьн чэ'ве ве нэк'эвэ.

Әв һат бэр дери, гази кьр:

— Хушке, хушке, равэ дэри вэкэ!

Әве һнер'и, вэки дэнге бре вейэ, рабу дэри вэкр. Чунэ руе һэв. Хушке пьрса бав у дйа хвэ жь бре хвэ кьр. Бре гот:

— Шкр эм саг у сламэт һатьнэ,— дәсте бре нэчуе хушка хвэ бькөжэ, го,— хушке, к'аре хвэ бькэ, эм һэр'һн пешйа вана.

К'аре хвэ кьрһн. Р'абун рек'этын. Әви рекэ өсада бьр чу, вэки иди әв һькарвэ вэгэр'э. Се р'ож, се шэва р'е чун. Иди ақа эщыз бубун, һькарсун хвэ бьгьртана. Каник к'этэ пешйа вана. Әв сэр кание р'уһьштьн, сэр ч'э'ве хвэ шуштьн, һ'эвэ һан харьн. Гөлл'эрне сэре хвэ да сэр чока бре хвэ хэвр'а чу. Әви һедика сэре ве сэр чока хвэ һьлда, хөршьк дани бэр сэре ве. Р'абу р'е к'эт, чэнд тэйруту көшт, к'һнще ве хуна вана вэда, бьр нишани баве хвэ да.

Вэхтэкэ Гөлл'эри һ'шйар бу, нэ брайэ, нэ һ'алэ. К'өлма һатэ сэре хвэ, иди чь бькьра, р'е һьзнбу. Дарэкэ бьһнд бэр кание һэбу. Әв һьлк'ьшйа сэр даре. Әв р'о дэрбаз бу, базьргане көр'е п'адшэе Төльзхэме һат к'елэка кание эври. Әви хөламе хвэ шанд кание аве бинэ. Хөлам чу сэр кание, чь дит, дит вэк' һивэ, нэ һивэ, р'ожэ, нэ р'ожэ, ле шэвэ-шэв жи р'эшэ. Әв теда мэт'эл ма. Көр'е п'адше Ә'вдал бэг готэ дө хөламе дьне:

— Чька зу бькьн, бьнер'һн әв чьма нэһат, эз тина бьэ'щим.

Әв жи чунэ сэр кание, әв жи нола һи мэт'эл ман. Лэ'-эзк сэкьни Ә'вдал бэг хвэ-хвэ р'абу чу сэр кание, готэ хө-лама, го:

— Көр'е к'эра, һун чь дькьн, эз тина бьэ'щим?

Хөлама готын:—Гыла вэрэ бьнер'э, чька эв чийэ?

Э'вдал бэги арьл бу, дэшөрмим бу: «Эв шыкла нэ нава каниеданэ, эв шыкла һэвайя». Әми готэ хөламе хвэ:

— Көр'о, эв шыкла нэ каниданэ, эв шыкла һэвайя.

Вана һэва һнер'ин, ль бег' һнер'ин, дина хвэ дане, вэки қизэк сэр бег'э, нэ мэрыв бьдэ, нэ бьстина, ль қизе бьнер'э. Э'вдал бэге гот:

— Э'вда хвэде, һарке тө һорийи һэр'э, һарке тө бәни-адами, пәйавэ, вэрэ әрде.

Әв пәйа бу, һатэ әрде. Э'вдал бэг азэп бу. Әми Гөлл'әри хвэр'а хвэст, брэ мала хвэ. Әми жь Гөлл'әрие нәпърсибу, чька әв чава бубу, вэки һатьбу сэр кание, һьлкшьябу сэр we даре. Бона we йәке Гөлл'әри хәйиди бу, хвэ лали данибу. Вәхтэк дәрбаз бу дө көр' жь Э'вдал бәгр'а бун. Р'оке әв дэшөрмиш бу: «Щаньм, вәхта сэр даре әве хәбәрда, ле чьма хвэ лал данийя?». Әв чу щәм пирәке, пире жер'а гот:

— Тө севәке бьк'ьр'э, бьвэ һэр'э бьдэ дәсте көр'е хвәйи чук, дәрк'эвэ бәр дери, хвэ бьтәлине.

Чь кө пире гот, әми өса кьр: әв бәр дери тәлйа. Гава көр'е вийи мэзын сев дәсте е ч'укда дит, к'өта, сев жь дәсти ви гьрт. Гөлл'әрие готэ көр'е хвэ:

— Чьма мале баве вэ қьр' бубу, йане шәһәр храв бубу, вэки севәкә дыне жи банйа бьда дәсте тә?

Чахе кө әве һе глие хвэ к'өта нәкьрьбу, Э'вдал бэг дәри вәкьр, гот:

— Э'вда хвэде, тө чьма ва сәре мьн дьки, тә заре хвә! зман бьр'ийә?

Гөлл'әрие гот:—Мьне чь хвэ лали данийя? Чахе тә әз аним, тә қә пьрс нәкьр, гәло тө қиза шванайи, йа гаванайи, йа голькванайи, тө чьма һатьбуйи вьра. Бона we йәке жи мьн хвэ лали данибу.

Әве әсьле хвэ йәко-йәки гли кьр. Чәндәк дәрбаз бу Гөлл'әрие го:

— Гәрәке тө к'аре мьн бьки, вэки әз һәр'ьм мала баве хвэ.

Э'вдал бэг к'аре жьна хвэ кьр, вәзире хвэ, чәнд әскәре хвэ жьна хвэр'а данин, вэки һэр'э мала баве хвэ.

Әвана р'ек'әтын, вэки һәр'ьн мала баве Гөлл'әрие.

Н'эфт р'ожа р'е чун, р'ожа н'эйшта чун сэр канике эврин.
Вэзир готә әскәр:

— Гәрәке һәр йәк вә чадьра хвә версәке жь кание дур лехьн. Чадьра мьн у жьна п'адше жи сэр кание лехьн, вәки нәһельн тō ләк'әк жьна п'адше к'әвә, әм щәм п'адше хвә р'ур'әшч нэвьн.

Вәхтәкә шаве дәрбаз бу, вэзир жь чадьра хвә дәрк'әт, һатә чадьра жьна п'адше, гот:

— Гөлл'әри. гәрәке тō сәре хвә мьнр'а бьки йәк.

Гөлл'әрие гот:—Щаньм, әв чь глийә, тō дьвежи? Ахьр тō вэзире мере мьни, тәрка ве пьрсе бьдә.

Вэзир гот:—На, қә навә, гәрәке тō сәре хвә мьнр'а бьки йәк.

Әве гот:—Қә навә, тō мьн жи бькōжи, әв гли т'ō щара навә.

Әве һәрдō кōр'е хвә жи хвәр'а анибу. Вэзир гот:

— Вәки тō нәһели, әзе кōр'е тәйи ч'ук шәржекьм.

Гөлл'әрие гот:—Дьхвәзи шәржекә.

Вэзир кōр'е чук шәржекьр, гот:

— Те бьһели, йане на, әзе е мэзьн жи шәрже бькьм.

Гөлл'әрие гот:—Дьхвәзи әви жи шәржекә, тō щара әв гли навә.

Вэзир кōр'е мэзьн жи шәржекьр, гот:

— Те бьһели йане на, әз тә жи шәржекьм.

Гөлл'әрие нһер'и т'ō илащ навә, го:

— Тō хвәде хвә, бьһелә әз дәрк'әвьмә дәрва, бра би-на мьн дәрк'әвә, әзе бем...

Гот:—На, тōе һәр'и шаве бьди әскәр, вәрә әзе шрите бавежьмә зәнда тә, бавежьмә нава хвә, дәрк'әвә дәрва диса вәрә.

Шрит авитә зәнда хвә, дәрк'әтә дәрва. Әва кō дәрк'әт, шрит жь зәнда хвә вәкьр, авитә сынге чадьре, к'ьнще хвә һьлда жоре, бәре хвә да бәр бь мала баве хвә.

Вәкә сәһ'әтәке дәрбаз бу, вэзир шрит к'ашкьр, го:

— Қизе, дә вәрә, тō буйи чь?

Чахе кō әви шрит к'аш кьр, бу қырчина сынге чадьре, дәсте шива һат. Вәхтәке леньһер'и, нә Гөлл'әрийә, нә н'алә. Р'абу бәр дәре чадьре кьрә һәвар:

— Щәрде жьна п'адше бьрийә!

Эскэр һылшйанэ сэр чадьре. К'и занэ к'е бьрийэ? П'ор п'ошмам сэр п'адшеда вэгэр'йан, готьнэ п'адше:

— Щэрде жьна тэ бьрийэ.

Эм бенэ сэр Гөлл'эрие. Эw чу свер'а хwэ гиһандэ сэр синоре мала баве хwэ. Чу р'асти шванэки һат, готэ швен:

— Тө дькари һ'урэки пез бьди мьн, эзе хшыре хwэ гыш-ки бьдьмэ тэ?

Шван бзынэк шэржекьр, һ'уре we да Гөлл'эрие. Гөлл'эри хшыр-мышьре хwэ да швен. Шван го:

— Эз һур-муре тэ жь тэ настиным, wэрэ эз у тө бьвьнэ хушк у бре һэвдө.

Гөлл'эрие готэ швен:

— Эз насэкьным, эзе һэр'ымэ мала баве хwэ.

Швен гот:—Эз дьхwэзым тө бьви хушка мьн, һэрке тө насэкьни, һэр'э, эз һур-муре тэ жь тэ настиным.

Эw эви һ'ури һ'ышк дькэ, дькэ сэре хwэ, чава к'эчэ-лок. Эw дьчэ дьвэ хөлама баве хwэ.

Э'вдал бэг, мере Гөлл'эрие, wэзире хwэва тен мала баве Гөлл'эрие, дьвьнэ меван. Шване кө һ'ур дабу Гөлл'эрие, эw жи те.

Эваре эw ода п'адшеда р'уныштын. Э'вдал бэг гот:

— К'эчэлок, мэр'а һ'к'йатэке бежэ,—демэк готэ Гөлл'эрие.

К'эчэлок гот:—Шаньм, эзе һэр'ым альфе дөwер бьдьмеда.

Эз эw к'эчэлоке һана, һун п'адша, чь һэфе мьн һэйэ, эз жь wэр'а бежым?

Э'вдал бэг гот:

— Wэлэ те бежи, һ'к'йате к'эчэлока зэф хwэшын.

К'эчэлок гот:—Дэ һун соз бьдын, wэки йэк жь wэ дэр-нэк'эwэ дэрва.

К'эчэлок дэст бь һ'к'йата хwэ кьр. Чь кө қэwмийэ сэ-ре we һ'ата һна йэк-йэк гли дькэ. Чахе кө сре те сэр wэ-к'ил баве хwэ, wэк'ил дьве:

— Щаньм, эва к'эчэлока чь занэ һ'к'йата бежэ, бра эw һэр'э альфе дөwер бьдеда, эзе wэр'а һ'к'йатэке бежым.

Баве Гөлл'эрие пева э'йан дьвэ, wэки эw қиза wийэ, эw иш һатьнэ сери, дьвежэ wэк'ил:

— Кэр'бэ, бра к'эчэлок һ'к'йата хwэ бежэ. Дэ бежэ, к'эчэлок, бежэ, чька аг'рйа we қизе чава бэ?

К'эчэлок педа дьвежэ, һ'эта кӧ сре те сэр Ө'вдал бәге.
Ө'вдал бәг дьве:

— Вэй к'эчэлок, дьр'йа хвәде, әв жьна мьнә, һәма әз сәва we дьгәр'ым.

Вәхта кӧ сре те сэр вәзире Ө'вдал бәге, әв жь шие хвә қӧлоз дьвә, дьве:

— Шаньм, вә әв к'эчэлок анийә вра, әв чь дькарә һ'ь-к'йата бежә? Бра әв һәр'ә, әзә йәке бежым.

Ө'вдал бәг дьвежеда:

— Ышвә, бра бежә.

Әве гот һ'эта сре һатә сәр швен, швен гот:

— Вэй к'эчэлок, әв хушка мьнә, һәма әз сәва we дьгәр'ым.

К'эчэлок гот:--Иди нъзаньм әв қиз к'ӧда чу.

Һәвр'а бу қар'ина ван, хвә авитьнә к'эчэлок. К'эчэлок һ'ур сәре хвә дәрхьст.

— А, го, әв қиз әз хвә-хвәмә.

Демәк иди һәр тышт һатә ә'йгнкьрне: вәк'иле баве Гӧлл'әрие, вәзире мере Гӧлл'әрие гьртъң, дарда кьрын. Шван жи кьрнә вәзире Ө'вдал бәге. П'адша жи Гӧлл'әрие диса да Ө'вдал бәге: бун хәзур у зә'ва.

Ө'вдал бәг һежа Гӧлл'әри һьлда чу вәлате хвә¹⁵.

ГАВАН У ҚИЗА ПАДША

Го, вәхтәке п'адшак һәбу, го, п'адшаки гәләки мақул бу. Әви жь қиза хвә гәләки һ'ыз дькьр. Қизәкә дәлалли бу, һәма тә вәрә қә хәват пе нәдьбу. П'адша гәләки дьфькьри бона қиза хвә, дьгот: «Гәло әв меркә, we һ'але we чава бә, кәс we хвәй ськә»? Гәләки фькьри, го: «Әз бьдъм дәвләтийә, дьвә дәвләти хвәй нәкьн, ч'ә'ве ван ль хәвата хәлқейә, го, вәлә әз бьдъм к'әсибәки, к'әсиб хвәй намусьн, чәтьн қиза мьн хвәй нәкьн». Рабу гази гаванәки кьр, го:

— Гаван, қөрбан!.

Го:— Бәле, п'адша!

Го:— Гаван. қөрбан, қизәкә мьн һәйә, вәрә әз бьдъм тә.

Го:— П'адшаи сағбә, әз у қиза тә?

Го:— Әре, тә у қиза мьн! Гәма бәреда әзе бежъм, қиза мьн хәвате һьзанә, мьн гәләки дәлалли хвәй кьрьбу, һһа тә зани, һәрге қайли, вәрә әзе бьдъм тә.

Го:— П'адшаи сағбә, тыштәки накә, вәки тә бьди, әз қайльм.

Әфәндиә хвәр'а бежъм, әва п'адшае тә рабу к'әре қиза хвә дит, дәстүп'е we дит, гьрт да гаван.

Гаване тә чь кьр? Декә гаван һәбу. Әви свәтьре дйә хвәр'а гот, го:

— Дае, нәви-нәви, тә нан дьди буке, эваре әзе бем, әзе хвә бьдьме.

Гаване тэ чу бэр дөвөр, эваре гаран ани һат, нане хвэ бэрэв кыр, һатэ мале, р'унышт, дйа хвэр'а гот, го:

— Дае, дэ харьне бинэ эм бьхөн!

Де харьн ани. Эве тэ һәск һьлда дэсте хвэ, гот:

— Дае, дэ бежэ, чька тэ чь хэват кьрийэ?

Го:—Лаво, мьн мал т'эмьз кьрийэ, к'ьнщ шуштийэ, харьн һазьркьрийэ, хэвата мале чьк һэбуйэ, мьн кьрийэ.

Көр'е ве рабу, дэрдана ве тьжи харьн кыр, нан да бэр, го:

— Дэ к'эрәмкэ, бьхвэ.

Го:—Ле буке чь кьрийэ?

Го:—Буке һэма дө шара дэри вэкрыйэ у гьртийэ.

Гэдэ р'абу букер'а жи кэвчи харьн дагьрт у левэ нан да бэр, го:

Гэркэс вэкэ хэвата хвэ гэрэке бьхвэ, эз жи иро гэлэки хэвьтимэ, эзе хвэр'а гэлэки дагьрм.

Бук зравэти бу, һэма дэнге хвэ нэкр.

Свэтьре гаван дйса чу бэр дөвөр. Бук жи зу-зу рабу дэст бь хэвате кыр, мал пафьшкыр, к'ьнщ шуштьн, али хасйа хвэ кыр.

Эваре гаван дйса пьрси, го:

— Дие, тэ иро чь кьрийэ?

Го:—Лаво, мьн флан, бэван шөхөл кьрийэ?

Го:—Дэ к'а дэрдана хвэ!

Дйса т'ьжи кыр, нан да бэр, го:

— Дэ бьхвэ, тэ хвэш һ'элал, к'и бьхэвтэ, эве жи бьхвэ. Го, ле буке чь кьрийэ?

Го:—Лаво, гэрэке мэрвь р'астие бежэ, бук жи иро р'ьнд хэвьтийэ.

У ви шур'эи бук һини хэвате бу, харна хвэ жи тер-г'ер дьхвэр.

Роке падша һат мала, вана, рунышт, нале қиза хвэ пьрси.

Қизе дит, вэки хэвэрдана вана гэлэки к'ьшанд, го:

— Баво, го, —р'авэ хэватэке бькэ, мьн жь хэвате шунда нэхэ, йане на эме брчи бьминьн, нан надын мэ.

П'адша һежа длэки р'һ'эт вэгэр'йа мала хвэ, го:

— Шкыр, қиза мьн һини хэвате буйэ, ф'эме гаванэки жь е мьн четьр бу¹⁶.

ГӨР

Гөр рабу бәре хwә да һ'әщ. Леда һат р'асти бзьнәке һат. Бзьн же р'әви.

— Һан, го, анизаз, әз нә жь ван гөраньм, әзи һ'әщимә.

— Э, го, бра, дә һәр'ә, хwәде оi'ра тәр'а бә.

Гөр weда чу, р'асти дәве һг. Дәве лә кьрә ьр'ин.

— Һан, го, анизаз, әз нә жь ван гөрамә — әзи һ'әщимә.

Гөр жь we дәрбаз бу. Чу р'асти һәспе һат у дәрбаз бу, чу. Дина хwә дае-хер, һ'әщә ль к'едәрәйә, һ'әщ т'өнә. Брчи-буне ле зоркьр. «Щаньм, го, әз ль к'ө, һ'әщ ль к'ө, әзе, го, һәр'ьм бзьне бөхөм.»

Бзьне wәхтәке һәw ле ньһер'и гөр пер'а дәрк'әт.

— Һәй, го, бре һ'әщ, тө сәр ч'ә'ве мьнр'а бей!

Го:—К'аре тә иди һ'әщ-мә'щ нәк'әтийә, го, зу бькә, го әзе тә бөхөм.

Бзьне го:—Бра, го, мьн заньбу, тө йәки анизази, го, тө чуйи, әз замә, мьн дө карьк анина, әз гази карке хwә кьм, бәре карке мьн бөхwә, бра көла ван дьле мьнда нәминә, паше жи мьн бөхwә.

Бзьне кьрә мькә-мьк, кара жи кьрә мькә-мьк. Бзьне хwә суреда авит у гөр хwә пәй авит. Бзьн р'әви у гөр да ду. Кучка бәри гөр да. Гөр фрте-фрте аншах жь дәст хлаз бу, чу

81

бэр кэвьр к'эт, хвэ-хвэр'а гот, го: «Көр'е к'эре, го, тө шы-
ван буйн, тө чь буйн, бзынэк бу, тэ хвэр'а быгрта, бьхвэра.
Чи тэ сьсе у чара бу. Дэ, го, тышт навэ, қэзийа те сэре ме-
ра, эзе, го, һэр'ым дэве бөхөм, го, тышт накэ».

Дэве вэхтаке ле һһэр'и, гөр пева дэрк'эт.

— На, го, бра, тө сэр ч'э'ва бей. кэща тэ бықэбьлә!

Го:— һ'эщ у мәщ һзынъм, го, к'эре хвэ бькэ, го, эзе тэ бөхөм.

— Э, го, бра, мын заньбу тө йэки храви. Эре, го, һна төе лехи зьке мын бықэлыши, го, төе жь мын бөхви зькэ гошт. Нав дьле мын бөхви, төе мын быһели, лехи һэр'и. Гөне мыне тек'эвэ стөкөра тэ Эзе их бьм, тө дина хвэ быде, дауэк ль сэр пышта мын һэйэ, тек'эвэ сэр т'ер бөхвэ. О те һэр'и, гөне мын жи һьлнади. Эзе һэр'ымэ мала хайе хвэ, хайе мыне мын дэрманкэ, қәнщкэ.

Го:— Дэ вэки өсанэ их бэ!

Дэвэ их бу, гөри брчи бу у лэз чьқа ль дава пыште да, п'алке пыште да, драге ви жь һэв дэрбазбун. Дэвэ р'абу жь п'ийа. Гөр к'елэка дэведа дарла бу, бу дэвэчи. О дэве бэре хвэ да, гөнд. Щмаэ'та гөнд гава дина хвэ да- о дэвэ һат гөри к'елэкеда, го.

— Һай, һай, һай вэр'ын көр'о, ль э'щева быһһэр'ын, дэвэ һатийэ гөри ль к'елэка дэведа дарда бийэ.

Дэвэ гьрт'ын, их кьр'ын, гөр жь сэр дэве пэяа кьр'ын, к'өтан, мәст кьр'ын. Гөр хвэ т'ьркэмьрари авит у р'абу рэви, чу бэр кэвьрэки к'эт, гот: «Көр'е к'эре, тө дэвэчи буйн. һа тө р'ис'ие гөнд буйн, һа чь дэрде тэ сийарбуна дэве бу? Го, дэ тышт накэ қэзийа те сэре мера», у р'абу бэре хвэ да һэспе. Һэспе дина хвэ дае гөр һат;

— На, го, бра, тө сэр ч'э'ва һати!

Го:— Бра, эз тышта һзынъм, го, к'эре хвэ бькэ эзе тэ бөхөмьм.

Һэспе готеда, го:

— Хайе мын к'аг'эзэк һвисийэ, кьрийэ бын сола мын, вэки дэрхи ль быне сола мын, эв һ'эща тэ гөнди ль веданэ.

Го:— Вэки өсанэ, льнге хвэ һьлбьр'э.

Һэспе льнге хвэ бьлд кьр, гөр дэве хвэ бэр льнге һэспе бьр, һэспе бьр дөрдө льнга да анийа гөр. Гөр к'эт. Һэсп хвэр'а чу. Гө эхтэке һ'шйар бу, сэр һ'ыше хвэда һат, го: «Щаньм, го, эв чь э'щев бу сэре мын қэвми», о р'абу чу

к'этэ шкэфте, «Г'эйран, го, кэс т'өнэ лынге мьн быгьрэ, бьр'э дар былэ нав ч'э'ве мьн, дэрде тэ чь бу, к'аг'эз бу, к'эшиш буйи, на мэллэ буйи, на, го, кэс т'өнэ, wэке бь лынге мьн быгьрэ һэде мьр'а дэре».

Хортэки неч'ирвани шкэфтеда бу, нэрм лынге гөр дьгьрэ, к'елэк — к'елэк гөр дьнэ'линэ, гөр аншах дест дэрте. У жь we р'оже һ'эта һна гөр бавэрһа хwэ кэси найнэ, чь кö дьвинэ дэстхwэда давежэ сэр¹⁷.

Ч'ИР'ОК'А ДОРЧИ

Вэхтэке се мэри ашда клоч дьпэ'тын. Леньһер'и йэки дорчи һатэ бэр дери, го:

— Вэрын али мьн баре дэва мьн дайньн.

Әви ньч'андэ ви—әв нэчу, әви готэ ви — нэчу. Һәрсек жи нэчун. Әв хвәйе дэве һерса ви р'абу, р'абу т'аки баре дэва хвэ дани ве бьнцәка хвэ, т'ае майин жи да бьнцәка хвэ майин, ани, дани орт'а аш. Әвана клоч дьхарьн, хвэр'а манэ һ'әйири. Әви нч'андэ ви, әви готэ ви: «Әв чьда қәватә», го:

— К'эрэмкэ вэрэ клоча бьхвэ.

Һэр нәйисә, р'унышт, т'әви вана клоч хар. Әвана дина хвэ дае: «Чаванэ, хвэ—хвәйи шаһьлэ, дьк'әвэ наве, к'ижан клоче нәрмә, әви дьхвэ. Йэки го:

— Хорто, го, тө шаһьли, го, тө чь'а к'әти е нәрм дьбжери?

Го:— Сэбьр бькьн, әм нане хвэ бьхөн, го, мәсәла мьн дурэ, к'урэ, әзе глие хвэ вэр'а бькьм.

Ван харьн го:

— Дэ ижар глие хвэ бкә.

Го:— Вэхтэке әз азәп бум, һе нәзәвщи бум, баве мьн мьнр'а қиза дьгәр'йа. Гәр'йа, нәгәр'йа, ақьле ви қизәке нәбьр'и,

Го: «Флан шәһәри мала апе тә ль ви шәһәриданә, мьн салх һлдайә, дьве қизәкә вийә баш һәйә, әзе һәр'ым, чька we қизь-ке тәр'а нахвәзым, қиза бре мьнә». Цу, к'аре хвә кыр, дәрк'әтә шәһәр, чу мала бре хвә. Т'әва пьрс һ'әвалә мере көрманщ кыр, го.

— Тә херә, чь дьгәр'и?

Го:— Әз тыштәки нагәр'ым, вәлә әз дьхвәзым бразие тә бьзәвщиньм, мьн салх һьлда, вәки қизәкә тәйә, гәрә тә бьди көр'е мьн, бразие хвә.

Го:— Хаде херкә, го, қизәкә, мьн қөрбана бразие хвә кьрийә!

Қизьк ведәре нишан кыр. Чава кө лазьм бу харьн, дан, стәндьн, дө р'ож, се р'ожа сәкьнин, р'абу изьна хвә жь бре хвә хвәст, го:

— Әзе һәр'ым, зә'ве вә бьшиньм, бра бе, һун зә'ве хвә бьвиньн,— һат дәрк'әтә мала хвә. К'өлфәта ви, щинара. хер-хазе ви же пьрсин, го:

— Шкьр шөхөла херейә, мә қизьк нишан кьрийә,— к'аре көр'е хвә кыр, го, лаво, һәр'ә мала апе хвә, бра апе тә тә бьвина, аможьна тә тә бьвина.

Әви т'вдарәк бу, р'абу, го;

— Жь зар'өе малә, қә чь һәнә, вәки әз жер'а п'ешк'еша бьвьм, же шәрми нәвьм, жь мала апе хвә.

Го:— һ'әфт бурае тә һәнә.

Р'абу һәрәке архальхәк жер'а бьр'и, хасйа хвәр'а жи, малапане хвәр'а жи диса чь дәсте ви дәрк'әт, бьр. Өса бир кыр, архальхәки бурае хвә, нәкьр бу хөрщела, нәбьрбу, шәш һ'әв бьрьбу. Әw хвә-хвә һаж пе т'өнә, вәки йәк бир кьрийә. Дә, сйар бу, леда чу, дәрк'әтә мала апе хвә, пьрс пьрсйар кыр, чу мала апе хвә. Мала апе гәләк пер'а фрнах бу, гәләк пер'а ша бу. Щинара һат дит, һ'әта зваре хәбәр дан, щмаә'т бәла бу, о апе ви готә жьна хвә, го:

— Чька we хөрще бинә, чька ик'рама зә'ве мә қә чь һәйә.

Хөрщ анин, дәри вәкьрьн. һ'әфт бурае ви һатьн сәрр'а сәкьнин.

Һәр йәк архальх дае.

Т'ешк'еши вә.

Йәк дәрнәк'әт, го:

— Вәлә, бура, мьн әв жи тәр'а к'ър'ибу, малда бир к'ър'ийә.

Бура гәлә хәйди, бәр хвә к'әт.

— Гәйло, го, бура, вәлә мьн тәр'а к'ър'ибу, бирк'ър'ийә, ле қрара хаде, све вәрә, тә шәһәрә вә бәләди, пешйа мьн к'әвә, әзе тәр'а бахшишәки баш бьк'ър'ьм.

Ве эваре сәкьни һ'әта све, све р'әбу готә бура:

— Дә р'әвә әм һәр'ьн нав шәһәр.

Чунә нав шәһәр, һа ве дк'әне, һа ве дк'әне гәр'йан' чун дк'анәке, дина хвә дане, бу чәқә-чәқә дк'анә башқә. Ә чан дәри дада. Әв дк'ана әв теда пер'а нәгһандьн, данәдан. Дина хвә дане, йәки һ'ашуш-машуш һатә орт'а дк'әне, бәжне һ'әта зар'әкә се сали. Т'ук дәве дк'анчида зһа бу, спич'олки бу, бурае ви хвә-хвә жи спич'олки бу.)we һ'ашуш-машуш пьрс бурае ви кьр, го:

— Әва, го, чи вәйә?

Го:— Зә'ве мәйә!

Го:— Наве ви чийә?

Го:— Наве ви Усьвә.

Әви жи гот, го:— Усьв, лаво, вәхте дә'вата хвә дьки бей мьн нәкә, — у дәрк'әт, чу.

Р'әһ ль бәр дк'анчида һат, р'әһ' ль бәр бурае вида һат, го:

— Н'әйран, го, һежа р'әнге вә чьр'а спич'олки бу?

— Ә, го, зә'ва щан, го, әв Щанполатә, дьхвәзә ви щәһәри храв бькә, храв дькә, ава бькә, ава дькә.

Го:— Хера хадер'а мьн бьзанбйа, мьне лынгәки ви бьгьрта ви дивари хьста, лынгәки ви ви дивари хьста.

Го:— Тә зә'фи йахлиши, го, тә пе нькари.

Р'әбу ч'әкәк бурае хвәр'а к'ър'и дәрк'әт'ьн ледан чунә мале, әв глие хвә малер'а гли кьрын. Шиньк к'әтә мале, го:

— Қотә вәки пе һ'әсйайә, ве зә'ве мә бькөжә, қизьке жи хвәр'а бьвә һәр'ә. Дөшөрмиш бун, го:

— Р'авә, әме к'әре ве бькьн, бра све шәвда дәрғистийа хвә һьлдә һәр'ә.

Әван р'әбун эварда к'әре ве кьрын. Све бәрбанге һәспәк данә қиза хвә, ле сйар бу, әв жи һәмнин сйар бу, данә сәр р'е чун. Го:

— Зу һәр'ә, го, һе Qöто пе нәһ'әсйайә, вәки тә бһ'ьсә, we тә бькөжә, қизьке жи хвәр'а бьвә һәр'ә.

Әвана чун шәһәр әп'ещә дур к'әтын, го:

— Домам, го, тә чьр'а бса ләз к'әти, һеди бажо, мәтьрсә.

Го:— Әз һ'әйра тәмә, тә вәрә Qöто пәй мә, к'әвә, вәки мын жь'тә бьстина, тә жи бькөжә.

Го:— Хера хөдер'а Qöто бһһага, чька әв чава мер бу, тәе көр'әпе хвә бьдита.

Домам һәй пыш хвәр'а дьһнер'ә, нав-нава, же дьтьрсә ида. Дьһнер'ә һәма шьвәр'еда т'оз думан қөлоз дьвә. Домам гьрйа, го:

— Хөде мала тә храв бькә, вәлә Qöто һат.

— Ә, го, we бе, we чь бькә?— у хвәрдан дәве вана, леньһер'и Qöто бар сәкьни, го:

— Усьв, лаво, мын һәго, дә'вата хвә дьки, бей мын нәкә. Го, нә әв дьргистийа мын бу, тәе к'ода дәсте мын хласки?

Усьв р'абу ч'ер'кьр. Һәма Qöто р'абу дәст п'ие Усьв гьреда, го:

— Қизе, го, қә мале чь тәр'а дагьртийә?

Қизьк жи хвәр'а дьгьрйа, мә'руме го:

— Хөде храв бькә, чьр'а чь данәнпийә?

Го:— Qә мрт'охә тәр'а данинә, һ'әвлә зани?

Го:— Һре!

Го:— Чька бина!

Ани һат т'асәк т'ьжи мрт'охә, р'абу һьһәк к'әфикә (сәргин) бэрәвкьрын, агьр дада, мрт'оха тә дани сәр т'асева, ләвда т'әмьз, гәрм кьр, р'абу дәве ви жәв кьр, әв мрт'охә бса тәрмә—гәрм кьрә дәве мә'руми. Әва һ'ьше ви сери чу, хәр'ьқи. Р'абv һәспа ви зәнда вива гьреда, готә қизьке, го:

— Дә бьльв, әм һәр'ьн, тә йа мыни, нә йа вийи!

Әвана чун: бра һәр'ьн. Вәхтәк әв Усьв хвәва һат, дина хвә даеда— ә'щевәкә р'әш, наве дранәки девда һәма, т'әмам к'әтын. Ижа Усьв го: «Qраре хөде бә, әзе һәр'ьм. пәй Qöто к'әвьм, го, һ'әта кө Qöто нәкөжьм, домаме хвәр'а һәйһьм, вәһагәр'ьм». Әва леда чу мала әпе хвә, Мала әпә дина хвә дае— ә'щевәкә р'әш. Р'абун һ'әким анинә сәр. Чар—пенц р'ожа дәве ви дәрман кьр. Дәве ви қәнц бу. Го:

— Бура, го, вэрэ баисе мьн тѳи, го, вэрэ эм хэр'ьн нав шѳхэр, шѳхѳле мьн хэйѳ.

Чунѳ нав шѳхэр, чунѳ сэр зивкѳра, го:

— Шурѳки ѳ чь бѳдьмѳ тѳ тѳ чеки?

Го:— Чѳва шур дьхвѳзи?

Го:— ѐ шурѳки ѳса дьхвѳзъм, вѳки сндѳане к'елѳндѳа сэр дьк'ѳтън, вѳки ѳз баеѳжъм ви сндѳани, вѳки нсла пѳнер бькѳ дѳ қѳта, го, бѳае ви чийѳ?

Го:— Бѳае ви, го, дѳн зер'.

— А, го, тѳр'ѳ данздѳн зер', го, бь гѳтъна мьн чекѳ.

Го:— Дѳ све вѳрѳ бьвѳ хэр'ѳ.

Сѳкъни све, сэр шурда чу, леньхер'и шури хазьрѳ, го:

— Гѳрѳ шур бьщѳр'ѳинъм, паше хѳѳе тѳ бѳдьмѳ тѳ.

Го:— Бьщѳр'ѳинѳ, шуре мьни щѳр'ѳандийѳ.

Гава авитѳ сндѳан, леньхер'и кьрѳ дѳ қѳта, авит. Дина хвѳ да шур қѳ дѳве ви храв нѳбу. Гѳлѳк шабу, го:

— Вѳлѳ ѳзе ви шури х'ѳйѳа хвѳ хьлдъм. Иѳа, го, бура вѳрѳ, го, тѳ мала ви нишини мьндѳ.

Бура да пешие, Усьв да пѳй, леда чу, дурва нишан дае, п'ѳр'ѳе шѳхэр.

— А, го, зѳ'ва, мала ви ѳва ханѳ, го, тьштѳ х'ѳньре тѳ хѳвѳ, бькѳ, т'ѳнѳбу, ѳз хвѳ-хвѳ нькаръм бем.

Го:— Дѳ тѳ вѳгѳр'ѳ хэр'ѳ, ѳв ише тѳ нинѳ, ише мьнѳ.

ѐва леда чу, гѳиптѳ бѳр дѳри, дина хвѳ дае, ве хѳвѳр дьдьн. Қѳто гѳтѳ бре хвѳ, го:

— Малхрав, го, р'ѳвѳ, го, ѳз зѳвѳщимѳ, тѳ р'ѳвѳ сѳр р'ѳ бьсѳкънѳ хѳварике, газике, т'ѳланки мѳр'ѳ бинѳ вѳрѳ, ѳз зѳвѳщимѳ.

Вѳхте ѳв дѳрк'ѳт, Усьв хвѳ да тѳ'лде диѳер, го: «Бра ѳв дѳрбаз бѳ, хэр'ѳ». ѐв дѳрбаз бу, чу. Усьв хат, щѳрѳкѳ майин бѳр дѳри сѳкъни, леньхер'и хнька хѳвѳрдѳн. Дина хвѳ дае кѳр'ѳун. па вьрѳда-вѳда, хѳ дѳре, хѳ дѳре, дѳрнѳк'ѳт. Хѳдика дѳри вѳкьр, дина хвѳ дае, домаме Усьв дит, го:

— Усьв, вѳрѳ, вѳрѳ, вѳрѳ мѳтьрсѳ.

ѐви пе дѳсте хвѳ го:— гьшбѳ, хьшбѳ!

Го:— На, мѳтьрсѳ, вѳрѳ!

хѳг дина хвѳ дае, Қѳто р'ѳазѳйѳ, го:

— Усьв, го, ѳва, го, Қѳто х'ѳѳт р'ѳжѳ р'ѳазѳйѳ, х'ѳѳт р'ѳжѳ х'ѳщѳйѳрѳ, хѳѳа т'ѳѳѳ р'ѳазѳйѳ.

— Э, го, һылдә, мьн шурәки ва анийә.

Го:— На, бы шуре тә, го, нае кӧчтыне.

Го:— Ле чава бә?

Го:— Шуре ми һәйә, го, гәрә пе шуре ми бе кӧштын.

Го:— Чька бинә, чава шурә.

Гава ани һат, Усьв шурр'а ма шаш. Ани шур зора хвә у домаме к'шандын, т'ақәта вана нәдыгһиште, го:

— Усьв, го, дә тӧ шур ледьхи дәрпәки зедә, го, ленәхи го, әва шанполатә, тә кьрә дӧ дәрпа, ве диса қәншбә.

— Э, го, домам, го, чьр'а дәрпәк бәс нинә?

Р'абу дәрпәк леда. Хвә һ'әжанд, го:

— Дәрпәкә майин жи.

Го.— На, қӧрбан, го, мала мә йәк дәрпә,— әви ведәре иди кӧшт, чу, го:

— Домам, дә р'авә чькане к'аре хвә бькә, әм һәр'ьн.

Домаме р'абу, к'аре хвә кьр. Гәрча пе лазьм бу, гәләк жи к'еф-әшқ к'әтә дьле ве, һылда һатә мала баве домаме. Ведәре, мала баве жи гәләк шабун. гәләк фрнах бун, го:

— Вәлә әзе жьна хвә бьвьм һәр'ьм.

Го.— Дә вәки өсанә, дӧ-се р'ожа сәбьр бькьн, иди һун чь дьтърсьн?

Усьв ведәре го:— Домам, го, қә Қӧто незики тә буйә, йане на?

Го:— На, го, Қӧто незики мьн нәбуйә,— инк'ар кьр.

Дӧ-се р'ожа сәкьнин, к'аре хвә кьр, леда һат. Һатә дәрк'әтә мала хвә.

Баве го:— Лаво, тә чьр'а өса кьр? Мьне дәф, дә'ват тәр'а бькьра,— ньзанә чь һатийә сери.

— Э, го, баво, тӧ ньзани чь һатийә сәре мьн,— глие хвә бавер'а кьр. Бав гәлә бәр хвә к'әт.

Дә ида сәкьни һ'әта йәзи мқәдара домаме т'әмам бу: вәхте ве һат, р'аза, хаде кӧр'әк даң. Дина хвә дае. һәма кӧр' хвә Қӧтойә. Э, шәгәра вейә бькӧжә-навә, нәкӧжә навә. Дӧшӧрмиш бу, го: «Қӧто чь кьр, вәки әв жи бькә».

Кӧр' әп'ещә мазьнбу, чу нав зар'а һат. Иди дәст давежә к'ижани— мьле ван дышке, дәст даве гӧһе вана, гӧһе ван р'адьвә. Өса мӧг'дарәке сәкьни, р'ожәке жьнәкә щинара т'әмбә дае, го:

— К'аре тә көр'е мьн нәк'әтийә, го, көр'е мьн йәкә,—
пе һ'әнәк кыр, гот сәва хале тә.

Го:— Чава, го, мәт'е, хале мьн жи һәнә?

Го:— Лә һ'әфт хале тә һәнә, шере хөдөнә.

Ғат дйа хвә к'өта (әва дола Қөтойә). Го:

— Лаво, чьр'а мьн дьк'өти?

Го:— Тә нәд'ьго һ'әфт хале тә һәнә.

— Э, го, һәнә, лаво!

— Э, го, вәки өсанә, әзе һәр'ьм хале хвә бьвиньм, чька
чава мерьн.

— Э, го, лаво, тө т'әне ре ньзани, бра бәве тә жи тәр'а бе.

Ғат готә бәве. Бәве гот:

— Әме һәр'ьн чь, го, әм начьн.— Дәрк'әтьнә зозана,
го:— Әме һәр'ьн чь?

Го:— Бәво, әз тәр'а п'әки дьвем, төе бейи, йан на?

Го:— Лаво, го, әм начьн, әз наем.

Нышкева дада шуре Қөто һылда. Бав тьрсьа, тьрса рөһ'е
хвә го:

— Лаво, мьн һ'әнәке хвә дькыр, әме све һәр'ьн.

Бав дьлө хвәдә дошөрмиш бу, го: «Әз Қөтоки хләс бум,
го әва жи Қөте дөданә». Сәкьни све, к'аре хвә кьрьн, сйар
бун, һ'әрдө жи чун, чун мала хале ши. Мала хале ши дәр-
к'әтьбун кона. Бәр кон пәйа бун. Р'абун р'ьма хвә ль әрдеда,
дәч'ькәидьн. Халана пач'кьр, пер'а шабун, фрнах бун, шандьн
пазак аңиң, жер'а һазьр кьрьн, қәли һазьр кьрьн. Дә, тә'ве
һнәки гөһаст, тә'ве да р'ьма ши, го:

— Хало, хало, ша we р'ьма мьн ведәре бьк'шинә, ша
бинә бәр тәлде сие бьч'кинә.

Браки кьр—нәкьр нькарбу бьк'шанда у же дәрхьста.
Һәр нәисә һ'әфт бра лә шьвьан, кьрьн—нәкьрьн нькарбун
әрде дәрхьстана. Бав р'абу, вәки һәр'ә дәрхә, го:

— Бәво-бәво, тө нәчә,— нәһьшт бав һәр'ә. Хвә-хвә
р'абу һедика һәма дө т'ляя, һерса ши р'абу, дәрхьст, һьлк'ь-
шанд, го:

— Вә шәте, го, һәслә мә биньн вәрьн.

— Һәйвар, һәй әман,— бав педә к'әт, го,— көр'ө. Лаво,
го, мерька пәзкә хвә шәржәкьрийә, халане тәнә, тьшт нәвә.

Го:— На, го, әв хале мьн һ'әфт һ'әв лә бьшьвьн, нь-
карвьн р'ьма мьн әрде дәрхьн, әз хале өса нас накм.

Һәсп анин, ле сйар бун, сәр пышта һәспе сәкьнин, жь щь-
маә'те пьрси, го:

— Гәло р'яа к'әсә к'ижан һәйә, вәки әм ишәв дәрәнә
малә?

— Ә, го, р'яа к'әсә нав мешәда һәйә, ле һәрче чуйә,
нәһатийә.

Го:— Вәки өсанә, әме we р'е һәр'ын, чька чь һәйә we-
дәре, у ажот.

Бав педа к'әт, го:

— Вәрә әм we р'е нәчын.

Го:— На, вәрә әм we р'е һәр'ын.

We р'еда чун. П'ыр' чун мешәда, һындьк чун, тари ле
к'әтә әрде Дина хвә дае шәв әп'ещә чуйә, агьрәк we хойа
дькә. Пәйа бу, го:

— Баво, пәйавә, го, тә мқати һәспабә, чька әз һәр'ым,
чь агьрә?

Әв т'әләбе агьр чу. Бав һәсп гьртынә хвә. Дьве: «Һәма
хаде өса бькә чуйина ви һәвә, һатьна ви т'өнәвә». Әва чу
бәр агьр леньһер'и, йәки р'ути тә'зи, щанә ви п'ьрч, we ши-
шәкә дарә дреж чекьрийә, бь март'әлава, we гак'увик анийә,
шәржекьрийә, we щәндәке гак'уви шиша дархьстийә у дайә
сәр эгьр, һәй дьзвьр'инә. Әв чу, бу мьр'ә— мьр'а ви.

Әви жи кьрә мьр'ә— мьр'. Әви дәст авитә һетәкә гак'у-
ви гьрт, һет дества һат, щәндәк ма дәсте әви р'ути тә'зида.
Һет ани да бавә.

— А, го, баво, тә бьхвә.

— Ә, го, лаво, тә жи вәрә бьхвә.

Го:— Тә бьхвә. Чьр'а әв щәндәк т'әмам бьгижә ви?—
О әв чу шарәкә майин дәст авитә гошт. Һерса ви р'абу.

Әве тә'зи гошт һышт у даданә һәвдө. Һәвдө бьрын
анин. Гава к'еран дьк'әвә бәр вана, к'еран к'ок'ева р'адьвә.
Зөхөрәк (гәлик) ведәре һәбу, һәма өса һәв дә'фдан к'әтьнә
харе. Һета гәдә шкәст, әве тә'зи жи һәда у һәстанд— мьр'.
Бав һат сәр зөхөр'а сәкьни, го:

— Көр'о, лаво, чь һатә сәре тә?

Го:— Баво, шәлә мьн гәвр р'ь'әт кьр, го, ле, го, һета
мьн шкәстийә, мьне шәлә буз дайә сәр, аһа һындьк майә, we
щәбьри.

— Ә, го, лаво, го, р'е көр'а һәйә, әз бемә бал тә?

Го:— Һәрә сәр'е гәли жорр'а бьбьр'ә, вәрә бал мьн.

Бав чу, сәре гәли бьр'и, к'әтә гелида, леда чу т'әләфе
көр', го:

— Лаво, қә һ'але тә чийә?

Го: — Баво, һәлә бьнер', го, һета мьн, мьн буз дайә сәр,
нив сһ'әтеда we қәнщ бьвә, әме сйарвьн һәр'ьн, әз бьзанбьм
мерани меранйа баве мьн, тө тәләби мьн һати.

— Лаво, го, чька ви шуре хвә бьк'шинә, әз щәндәке
ви п'ьрти-п'ьрти кьм, дьле мьн рһ'әт бә.

Әви шур к'ьшанд да баве. Баве нәмәрди нәкьр, һәма
шурәк ль көр' да.

Го:— Баво, дәрпәкә майин жи.

Го:— На, лаво, мала мә йәк дәрпә.

Өw һат, һәсна сйар бу һатә мале. Жьне го:

— К'а көр'е мә?

Го:— Һ'ал у һ'әвал әвә, әви Қөтә храв хер ани сә-
ре мьн.

— А, го, вәллә, әв бу глие мьн у драна¹⁸.

QCA AQBЛMЭНДА

Мэрик р'оһлате, мэрик жи р'оавае, наве «ана э'йан бу нава днйаеда, ле ван һәрдо мэрийа һэв нэдитьбуун. Наве ван кө бэла бу нава днйае, вана һэв нас дькьрын, йэки дьгот: «Әw р'асти мьн бе, эзе нас бькьм», е дьне дьгот: «Әw р'асти мьн бе, эзе нас бькьм». Өса қәwми е р'оавае р'асти е р'оһлате һат, сәлам даеда, е р'оавае, wаки дәрбаз дьбу, сәлама wи wәгьрт, наве wи жи пер'а гот. Е р'оавае пьрси, гот:

— Тө чава зани эз әw мәрвьым?

Го:— Мьн наве тә зува бьһистийә, ләма жи тә нас дькьм!

Әwi жи гот: — wаки өсанә, тө жи әв мәрви!

Го:— Бәле, эз әw мәрвьым, ле мьн бәре тө нас кьри, тә эз нас нәкьрым, ләма жи тө гәрәке бьви меване мьн.

Әwi жи р'азльһйа хwe дае, го:

— Бәле, wаки тә эз нас кьрмә, эзе жи бьвьм меване тә.

Го:— Дә, эзе һәр'ым, пешда к'аре тә бькьм, һ'эта тө у һэвале мьн тен.

Әw жи р'ази бу. Мерьк жь вана қәгйя, һат дина хwe дае щотк'арәки щот дькә, готә щотк'ари:

— Тәр'а қәwат бә!

Щотк'ар сәләма wи wәгьрт:

— Сэр ч'э'ва, у сэр сэра!

Го:— нан, зер'эки бьдмэ тэ, wэкэ сэл'этэкэ д'ода гае хwэ т'эрс гьредэ, бэре таки бьдэ р'оллате, бэре е дьне бьдэ р'оавае, мэри пэй мьн тен, we бе: «Тө чава шот дьки». Тө жи шаве бьдэ: «Чава, тө нэ е ви wлатии? Эм зэвие хwэ на р'адькьн.» Wэхта тэ дур дьк'эвьн, диса гае хwэ р'аст гредэ, шоте хwэ бькэ.

Эw мэрьв жь щотк'ар дур к'эт. Ашэк р'асти wi hat. Дагэр'йа эш, гот:

— Эв нане к'ейэ сэр дэwле?

Хортэки гот:— Эв нане мьнэ!

Го:— Чьqас нанэ?

Го:— цар код нанэ!

Го:— Бнае h'эйшт код нан бьдмэ тэ, дэwла эш бэр һьлдэ, бра ар т'эв аве һар'э. Мэрие пэй мьн бен, we бенэ ви аши, we жь wэ пьрскьн: «Ахьр, аре wэ т'эв аве дьчэ, дэwла эш бьдьчэ бэр. Ёун шава wi мэри бьдьн, бе: «Чьма тө нэ мэрие ви wлатии? Эм нане хwэ на дьһерьн». Wэхта тэ дур дьк'эвьн, диса дэwла аш бьдэ бэр, бра ар т'эв аве нэчэ»

П'эре wi дае, дэрбаз бу, чу. Чу дина хwэ дае, мэрик хwэр'а авайки че дькэ. Сэлам даеда. Эwi мэри сэлама wi вэгьрт, го:

— Сэр ч'э'ва у сэр сэра!

Го:— Эва хан у мане к'ейэ?

Хайе хан у ман го:— Е мьнэ!

Го:—нан тэр'а һаqa п'эрэ, дэwса к'ьсьр — h'эщьре шир у лобийа бьдэ хэвате.

Го:— Ёзе чава бьдмэ хэвате?

Го:— Хwэ те мжулкэ, h'эта мэри пэй мьн тен, we жь wэ пьрскьн: «һун чьма к'ьсьр—h'эщьре надьнэ хэвате, шир у лобийа дьдьнэ хэвате?» Тө бежи: Чьма тө нэ ви wлатии? Эм авайе хwэ wa че дькьн». Гава эвана дури wэ к'этьн, диса хэвата хwэ бькьн, чава лазьмэ.

Эw чу к'аре wана бькэ. Эм вэгэр'ьн сэр меване wi. Меване wi hat, пешда р'асти щотк'ар hat. Дина хwe дане, э'щевмай ма, wэки гае wi т'эрс һатьнэ гредане, го:

— Тө чава шот дьки? Тэ гае хwэ т'эрс гьреданэ.

Го:— Чьма тө нэ ви wлатии? Эм зэвие хwэ на р'адькьн.

Дэрбаз бу, чу р'асти ашэки һат, дагэр'йа ащ, дина хвэ дае ар те харе, дэвл ль бэр т'өнэ, ар т'эви аве дьчэ, го!

— Щаньм, һ'эйфа арэ вэ, го, дэвле бьдьнэ бэр.

Го:— Чьма т'о нэ мэрйе ви вэлэтий? Өм нане хвэ һа дьһерьн.

Дэрбаз бу, чу р'асти авайки т'эзэчекьри һат, дина хвэ дае, һостае к'о авай чедькэ, дэвса к'ьсьр— һ'эшьре дьдэ хэвэ-та шир у лобийа. Вэхта шир дьдэ хэвате, шир нола аве сэр кэвэра бэла дьвэ, ле лоби дьпэкьнэ э'рде.

Го:— Г'о чьма к'ьсьр— һ'эшьре нади хэвате, шир у лобийа дьди хэвате, шир нола аве сэр кэвэра бэла дьвэ, ле лоби дьпэкьнэ э'рде.

Го:— Чьма т'о нэ ви вэлэтий? Өм авайе хвэ ва чедькьн.

Эва мерка чу р'асти гаване г'онд һат. Дина хвэ дане дэваре ви мэг'элэ, сэлам нэдае, дэрбаз бу. Гаван гази кьре, го:

— Фланкэс!

Эва мерка сэр мьле хвэ звьр'и' го:

— Т'о чава зани эз фланкэсьм?

Го:— Эз заньм бона ве йэке, вэки тэ сэлам нэда мьн, т'о лайе хвэ ви афьли, дьчи меване фланкэсе, ве сэре тэ лехэ.

Го:— Чьма сэре мьн лехьн?

— Бона ве йэке ве лехэ, тэ чь дит вэлэте вида т'о нькари шровэки нета вана.

Го:— Мьн тыштэ нэдитийэ, тыштэк мьн дит, шотк'арэк, вэки гае хвэ т'эрс гьредабу, ашэк жи мьн дит, вэки дэвля эш бэр т'өнэбу, ар т'эв аве дьчу, йэк жи мьн дит дэвса к'ьсьр-һ'эшьре ль сэр хан у мане хвэ шир у лоби дьда хэвате.

Гаван готэда:— Бежэ мэ'нийа һэрсэ пьрса?

Го:— Вэллэ, эз ньзаньм!

Го:— Вэки өсанэ, ве сэре тэ лехэ, го, ле г'опэи т'о, го, эе тэр'а бежьм, т'о щава ви бьдэ, ле эве бьзанбэ, вэки т'о щава ван пьрса нькари бьди, т'о һати ширэткьрьне, вэхта эв зэ'ф зоре дьдэ тэ, бе: «Вэллэ, гаване г'онде тэ мьнр'а готийэ». Готэда,— шотк'ари гае хвэ т'эрс гьредайэ бона вэдэре-мина д'о-бре бет'ьфаф: һэр кэсэк хвэр'а дьк'шинэ. Мэ'нийа аш— чава кэваникэ бе п'эргал, малхе мале чьфа бьхэвьтэ, хэвата ви т'эв аве һэр'э, мэ'нийа авай—эвэ, вэки мэрьве беасьл, т'о чьфа ширэта ле бьки, ширэте тэ һьлнадэ, ве өса бьпэкэ, чава к'о лоби кэвэра дьк'этын, дьпэк'йан.

Ум мэрв шровэкьрына нэрсэ мэ'нийа ньлдьдэ дьчэ мала цонаха хвэ. Нан те бэр. Нан дьхөн, паши нанхарьне малхве мале дьве:

— Дэ бежэ, тэ чь вэлате мында дит?

Го:— Тьштэк мьн дит шотк'арэк, вэки гае хвэ т'эрс гьредабу, ашэк жи мьн дит, вэки дэвла эш бэр т'өнэбу, ар т'эв аве дьчу, йэк жи мьн дит дэвса к'ьсьр—н'эщре ль сэр хан у мане хвэ шир у лоби дьда хэвате.

Го:— Дэ мэ'нийа вана бежэ?

Готеда:— Шотк'ари гае хвэ т'эрс гьредайэ бона ве дэре мина дө бре бе т'фаг, нэр кэсэк хвэр'а дьк'шинэ. Мэ'нийа аш чава кэваникэ беп'эргал малхе мале чьда бьхэвьтэ, хэвата ши т'эв аве нэр'э. Мэ'нийа авайи эвэ, вэки мэрвэ беацыл тэ чьда ширэта ле бьки, ширэте тэ ньлнадэ, ве өса бьпэкэ, чава кэ лоби кэвьра льк'этын, дьпэк'ян.

Го:— Тэ ум ньзанбу шровэкьра, вэки тэ заньбуяа, тэе эз наскьрама, р'аст мьнр'а бежэ, к'е тэ ширэт кьри?

Эва мерька хвэ мөкөр' лат, го:

— Вэллэ, гаване гонде тэ гот!

Готэ дө хөламе хвэ, го:

— Нэспа зинкьн. Го, дэ р'авэ, сйарбэ.

Бэре хве данэ гаван. Дина хвэ дане, дэваре гаван мэхэлэ, ногьнэк дури нахьре мэхэлэ. Сэлам данэ гаван, го:

— Гаван, эв ногьна нана авьсэ, йане стэврэ?

Гаван го:— Авьсэ!

— Голька ве нерэ, йан мейэ?

Гаван го:— Нерэ!

Го:— Чь нишан ле нэнэ?

Го:— Нишана жи тэ бежэ!

Го:— р'астэ, авьсэ, голка ве нер у бэшэ.

Гаван го:— Нэ бэшэ, бэ'зэ, сэре дела ве зьвьрийэ бэр э'ние, тэ т'ре бэшэ.

Го:— Дэ зу шэр'жекьн.

Ногьн шэржекьрын, готьна гаван дэрк'эт—нэ бэш бу, бэ'з бу.

Эви мэрви готэ гавен:— Вэки тэ наца зани, тэ чьма гавани, эз аг'амэ?

Гаван го:— Эз ө тэ т'эв р'ожэке бунэ, тэ к'эти сэр дава бэрен, эз к'этымэ сэр стрөе бэрен, тэ даве дьхви, эз жи стрө.¹⁹

Г Ө Л Б А Р И Н

Вэхтэки Слеманэки гуничи һэбу: Гуни дьчһи, дани.
Жһна вийа һ'эмлэ бу. Жһне э'йана, гьрэгьра готын:

— Әм һәр'ын һ'мам', һ'маминьбьн.

Жһна гуничи го мере хвэ, го:

— К'ане крас бьдэ мьн эз һәр'ым һ'маме, жһне гьр'гьра
чунэ, эз һәр'ым п'эра дэстхьм.

— Ва чун, эв жи чу һ'маме, ав анин, ав хвэ кьрын, чун.

Жһньк шэлыи, хаче қизэк дае, һәр йәке манетэк дае. Әве
р'абу һьнэ п'инэ-минэ дит, кьр һәр'э - дит дэри дадайэ. Әве
шэве ведэре ма. Қиза хвэ кьрэ нава п'ина, дит се кэвөгка
сэр сэре һ'маме дани. Йәке го:

— Хушке, әм һәр'ын тек'эвьн һ'маме!

Йәке жи го:— Бина харибока те!

Әве жи го:— Чьма тō ньза и к'ийэ?

Го:— К'ийэ?

Го:— Жһна Слемане гуничийэ!

— Ә, го, чьр'а теда һыштьнэ чунэ?

Го:— Вэрэ әм дōаки бькьн щ'ам хōде, гэло хōде дōа мэ
дьгьрэ. Го, әм дōа бькьн, шәки әш жһньк бьбһе, әм чь дьвен.

Го, бра наве қиза хwә дайнә Гөлбарин: бьк'әнә-гөл бьбарьн, бьгри—баран бьбарә. Wәхта аве лекьн тасәкер'а зер' бе бьр' жә ә'рде, т'асәкер'а зив.

Wана дōа кьрьн, хōде жи ḡса кьр. Жьньке го: «Qнше хōденә, дьвә хōде дōа wана қәбул бька». Жьньк ани тә'рида т'асә ав қиза хwә кьр, ди, бу чьнгина зер'а, йәк жи лекьр—зив к'әт'әнә ә'рдә. Свә злал бу, әва р'әбу, свәт'ере дәрә маме вәкьрьн, жьньк зер' к'рә п'ашла хwә у чу. Мере we го:

— Әз бьрчина мьрьм, тә чьр'а wa ани сәре мьн?

Жьньке го:— Дәнге хwә нәкә. Нәр'ә мәр'а сит'ләке, ḡса жи т'әштәке бьк'ьр'ә бинә, к'ьнше хас бьк'ьр'ә, пьк'ьр'ә жи шолане бьк'ьр'ә бинә, паше әзе тәр'а шровәкьм. Го, наве қиза мә дайньн Гөлбарин.

Се р'ожә пе к'әт'ьн ав лекьрьн, к'ьнше хwә т'ьжи зер' кьрьн. Н'әтә эваре ав лекьрьн—иди к'охьке хwә т'ьжи зер' кьрьн, дәрк'әт'ьн нава шәһәр, го:

— Әм дьхwәзын әw остә, кō хан-мане п'адше чекьрнә, әw остә бе, шōхōл мә һ йә.

Әw остә һат, бәр сәкьни.

— На, чь дьвежи?

Го— Форма хан-мане п'адше әз дьхwәзым мәр'а чеки, нава панздәһ шәвада дузки бьди мьн, п'ала дьгьри, оста дьгьри, тō зани

Панздәһ шәв т'әмам бу, хан-мане ḡса да чекьрьне. Жор го: «Слеман аг'а», жер го: «Слеман аг'а».

Қиз иди чард һ сали бу, дә әw қиза зер', зив же бе.

П'адшаә р'оһлате т'ō қиза қайл нәдьбу. Әwi бһист қизәкә wa. флан шәһәрида һәйә. w қиз жи т'ō хортә қайл нәдьбу, ахьр. Көр'е п'адшаә Мсьре сәд сийар һьлдан һат шәһәре баве қизьке. Әw һагьн мала Слеман аг'а бунә мөван. Щаб дане: «Сәба қиза тә һатьнә». Баве гәдә жи п'адшаки хорт бу. Wәки қиз нәдана көр'е wi, әwe шәвәкеда әw шәһәр һьлда. Ижар дәвләтиә гōнд, сәрк'аре гōнд т'оп бун, готьн:

— Тō гәрәке қизе бьди—тō һади, we мә қьр' кьн.

Қизе у хорт жи һәв бәгәм кьрьн.

— Qләне хwә, го, бьбьр'ьн.

Бав- қизе гот: Qлән мьн нәлазьмә, дō дике ер' мьнр'а биньн вәрьн, һәмин қиз у хорт жи һәв бәгәмкьрьнә.

Әwана п'әв к'әт'ьн Әwана чун. wәки қеләне we биньн, қизе бьбьн һәр'ьн. Мзгин данә шәһәре баве гәдә. го:

— Мзгинйа мѧ тѧр'а, кѧр'е тѧ зѧвьши, қизѧк данѧ шийа,
қиза Слеман аг'а, навѧ қизѧ Гѧлбарин. Дыгри баран дыбарѧ,
дык'ѧнѧ гѧл дыбарын, т'асѧк ав лѧдыкын зѧр' те, йѧкѧ лѧдыкын
зив те.

Қизѧ шѧ шѧһѧри е бавѧ гѧдѧ готын:

— Өш чь қизѧ: ѧш қиз чѧшѧ қизѧ, шѧки мѧ қѧил нѧбу, чу
шѧйѧ ѧни?

Йѧкѧ жи го:— Шѧ шѧка бѧ, ѧмѧ бѧвшынн.

Иди ѧшѧнѧ дикѧ зѧр' чѧкѧрь.

Ижѧ ѧм шѧгѧр'ын сѧр мѧлѧ қизѧ

Слеман аг'а го:— Нѧ ѧз дыкарым нѧр'ым, нѧ жи дѧѧ қизь-
кѧ дыкарѧ нѧр'ѧ, го, лѧ шѧ к'и пер'ѧ нѧр'ѧ? Го, бра хѧтий
қизькѧ нѧр'ѧ.

Хѧтиѧ р'ѧбу бѧй шѧнѧ сѧлдоқѧк чѧкѧрь—шѧиѧ мѧрики тѧдѧ,
қиза хшѧ дѧзи шѧншѧ бѧр кѧрѧ шѧ сѧндоқѧ, гшѧ: «Гшур мурѧ
мьннн». Өсѧ жи бѧрйѧнн нѧзыр кѧрын, сѧйѧр жи нѧтын. К'ѧф
кѧрын у бѧри шѧтѧрѧ р'ѧбун шѧки букѧ сѧйѧр кын. Р'ѧѧ р'ѧкѧ,
дѧдѧ сѧйѧрѧ мѧлѧ бавѧ' кѧч'ѧкѧ нѧтын, шѧшѧ шѧгѧр'ѧнн, хѧтѧ
т'ѧнѧ пер'ѧ чу. Гѧлбаринѧ хѧтиѧр'ѧ го:

— Хѧти, ѧз т'нмѧ!

Го:— Лѧшѧ, чѧшѧ тѧ пеш сѧйѧрѧ дѧвѧжѧ ѧз т'имѧ, нѧ тѧ
буки, бука п'ѧдшѧйи, ав жь к'ѧ нѧтийѧ?

Сѧйѧр жи кѧр'ѧ хѧлқѧнѧ, хшѧр'ѧ дѧлизын, к'ѧф дѧкын, фѧй-
тона букѧ жи пѧй дѧчѧ.

Го:— Хѧти, дѧр'ѧѧ хѧдѧ, ѧзѧ хшѧ бѧкѧжым, ѧз т'ѧнѧ
п'ѧр'ѧтим.

Илѧшѧ шѧ нѧтѧ бѧр'ѧнѧ. го хѧтиѧ:

— ѧзѧ хшѧ бѧвѧжым жь шѧ фѧйтѧнѧ.

Го:— Лѧшѧ, шѧм мьн нѧнѧк ав нѧйѧ, мѧрики дѧйѧ мьн,
бѧ ч'ѧ'в дѧдѧ, ч'ѧ'вѧ тѧ нѧнѧ?

Го:— Хѧтиѧ, т'ѧ ч'ѧ'вѧ зѧдѧ шѧм мьн т'ѧнѧнѧ.

Го:— Дѧ ѧшѧ жи ѧсѧ спѧртийѧ мьн.

Го:— Хѧтиѧ, шѧки ѧз ч'ѧ'вѧ хшѧ бѧдым?

Го:— ѧ нѧ нѧйѧфѧ ч'ѧ'вѧ тѧ.

Го:— Илѧшѧ мьн т'ѧнѧ, чь бѧкым?

Го:— Дѧ шѧки ч'ѧ'вѧ хшѧ дѧди, ѧз чѧшѧ кым?

Сѧйѧр жи хшѧр'ѧ пешдѧ дѧчын. Өшѧ бѧт'улкѧ ѧвѧ дѧрхѧст
ѧни. Гѧлбарин т'лѧѧ хшѧ кѧрѧ ч'ѧ'вѧ хшѧ, ч'ѧ'вѧ хшѧ дѧрхѧст
жь к'ѧрбѧ ѧвѧ, го:

— Дә ч'ә'вәк чьр'анә, дә әвә аве бьдә мьн, әзе һәрдө ч'ә'вә хвә жи дәрхьм бьдьм.

Һәрдө ч'ә'вә хвә жи дәрхьст данеда. Хатие го:

— Иди к'ьнще хвә жи бехә.

Әхьст, данә хатие. Хатие мьле қизьке гьрт жь файтене дәрхьст, қиза хвә жь сандоце дәрхьст, к'ьнще буке лекьр, ажот.

Әв шие әв қизьк лек'әт, қдрәта хөде кани бу, сәр кание к'әт. Нахьрчики дәвар ани сәр аве, дина хвә дае, к'өлфәтәк сәр аве к'әгийә, т'әна кьрес, қизәкә бәдәв. Дина хвә дае, ч'ә'вә ве т'әә дәрк'әтьна, хун сәрә, го:

— Хушке, чьр'а ва һатийә сәре тә?

Әвә жи һьлда го: — Брәо, вәки тә жь мьн пьрски, дәр-базбә, һәр'ә. Йан тә пьрс нәки, мьн бьвә мала хвә хвәйкә. Ишала тәе қәнщие мьн бьвини, хравие навини.

Әви гавани р'абу, бемә'ни, һәспәки кьр, бьр чу мала хвә. Гаван жи к'әсиб бу. Бьр мала хвә вәкә хушка хвә. Бьр чу мала хвә, готә жьна хвә:

— Щики хушка мьнр'а дайнә.

Дани.

Дө р'ожа гаван чу бәр дөшер, һат. Дина хвә дае гаван чь мәрики һ'әйфә, го:

— Бра!

Го: — Һа!

Го: Тә кари жьна хвәр'а бәжи, һьнки аве гәрмкә, әз сәре хвә кьм.

Го:— Тә чьр'а қә жьна мьнр'а нәготийә?

Го:— Готийә, жьна тә қайл нәбуйә, гог әз нькарьм лекьм.

Гаван готә жьна хвә, го:

— Һьнә ав гәрмкә, хушка мьнкә.

Әвә гьрт ав гәрм кьр, ани бе мә'де хвә, бе дьле хвә. Вәхта аз лекьр, дина хвә дае, бу ч'ьнгина зер'а жордә к'әтьн. Йәкә дьн лекьр: зив к'әтьн, го:

— Хушке, тә һории, тә чь тәвайи?

Го:— Әз б'нчмә, нә һорамә го, нә мьн тәр'а дьгот— аве дайнә әз хвәкьм, тәе к'ар зә'ф бьвини. Дә аве гәрмкә әз һ'әта зваре хвә кьм, һ'әта брә мьн те, к'охьке хвә т'ьжи зер'кә.

Әваре жьна гаван бәрда чу. Гаван ди жьна ви бәрда чу,

го: «Тунтэ сәре хушка мьн натийэ, һәрр'о жына мьн бэр мьн-
да нэдьнат». Го:

— Ә'вда хале, тэ херә?

Го:— Шкыр херә!

Го:— Н'ълбәт чь буйә?

Го:— Девәр бьһелә вәрә, дәвар чи мәр'анә, хөде дайә мә!

Го:— Н'ълбәт чь буйә?

Го:— Вәрә, вәрә, хушка тэ к'ох т'ьжи зер' кьрийә.

Наве гавен Мәмәд бу. Мәмәд нат дина хвә дае к'ох
т'ьжи зер' кьрийә. Мәмәд хвә авит дэсг п'е хушка хвә, го:

— Хушке, тә п'ехәмбари, чь тәвайи?

Го:— Брао, к'әрама хөдейә жь тәр'а!

Свәтьре Мәмәд р'абу го:

— Остае хан-мане п'адше чекьрийә, әз дьхвэзым ви
остаи.

Әви остаи нат, го:— Чь льежи, Мәмәд?

Го:— Дьхвэзым мина хан-мане п'адше хан-манәки нава
пенщ шәвида мьнр'а чеки!

Иди бра хан-мане Мәмәд чекьн, әм в'әр'ын сәр сйара, кә
бук дьбьрын.

Вәхта сйар чун, мзгин к'әтә шәһәр. го: «Бука п'адша
нат». Сйара гышта шәраф, арлq хари, к'и наж к'е һәйә, хвәр'а
дьхон, к'еф дькьн. Бук бьрын пәйа кьрын, қизед д-вләтиед
шәһәр. әв қизед дьлед вана ви хортида һәбун. дә ә'дәтә,
дьчьн буке дьвиньн. Гьшк р'әвинә сәра кәр'е п'адша, чь бь-
виньн: гава дина хвә дане әв сальхе льдан, дьготьн аwqac
бәдәвә, т'асәке ледькьн зер' те, т'асәке ледькьн зив те, дь-
к'әнә гөл дьбарә—ә'рәбәкә р'шә левләқандийә. Ижа гышта
пе к'әнин, дәрк'әгьн. Щаб гьһиштә кәр'е п'адша, го:

— К'и дьчә щәм буке, дьк'әньн, вәдьгәр'ын тен, әв чь
тәвайә?

Кәр'е п'адша хвә-хвә р'абу нат, го:

— Р'асти хәбәра хәлқейә, әва мьн дитийә к'әне—әв
винә?

Әви гази сәрда'ватийа, сйара кьр, го:

— К'а әв бук. Го, нә нун мьнр'а натьн?

Го:— Әре!

Го:— Аwqac бәдәв бу?

Го:— Әре!

— Дә һун жи вәрһн бьвинһн, чька әвә, йан һа?
Һатһн дитһн. Сйара дина хвә дане нә әвә, го:

— Нә әвә! Сһ'әта мә дәрхьстийә, нә әвә. Әв йәкә
дһнә!

Го:— Һун занһн нә әвә?

Го:— Әре, әм занһн нә әвә!

Го:— Ұаки Һсанә, һун ғышкә ғыртинә.

Әв сйар т'әмам ғыртын. Го:

— 'әта р'ожа чьли әв бук һат, һат, нәһат— сәре ван
сйара ғәрәке бе бәр гөллә.

Дә бра иди әв бьк'әвһнә бһн гөллә, әм шаракә дһн
в'әгәр'һнә шәм Гөлбарине. Кәч'ьке готә бре хвә, го:

— Бра. Мәмәд, зер' тә лазьмһн?

Го:— На, ғыштә мһн нәлазьмә!

Го:— Дә р'авә, әз тәр'а бежьм, тә гөр'а мһн бькә.

Го:— Хушке, Ұаки тә мһнр'а бежи: хвә баве аве, әзе
хвә бавем аве.

Го:— Шәһәре Мусьл у Мсър незики һәвһн?

Го:— Незики һәвһн!

Қизьк к'әни, дө бақ гөл чебун, данә дәсте бре хвә,
готе:

—Тә һәр'и шәһәре п'адша бәр дәре к'очк сәре бука ви.
Өва баце гөла һәна бьғыри, һәма сәр к'ошксәре ван. Го,
Һәр'и бука п'адша, хасйа Ұева бьвини, го, бежә, әз ван гөла
ч'ә'ва дьдьм. Ле го, әве ғази тәкһн, бежьн: к'а ван һәрдө
бақа ч'ә'вәки бьдһн. Бе:— на, әз ван һәрдө бақа дө ч'ә'ва
дьдьм.

Хорт чу бәр дәре хан-мане бука п'адше. Буке го:

— Ұарә вра!

Дина хвә дае, әва гөла хут гөле Гөлбаринә. Го:

— Көр'о, тә ч'ә'ви дьди, ч'ә'в жь к'ө һатһнә: п'әрәти
бьдә, зер'ти бьдә.

Го:— На, мһн ч'ә'в лазьмһн!

Го:— Дә ч'ә'вәки мһн һәйә, һане һәрдө бақи бьдә.

Го:— На, ч'ә'вәки тә һәйә, әзе бақәки бьдьм тә, һәрдө
бақа надьм.

Ғырт һәрдө ч'ә'в жи дане. Бақ гөла данә Ұе һат. Әве
бьр чу гөл һькандьн. Ньканд, го: «Әзе ғази көр'е п'адшекьм,

го, қиза хушка мьн бьн сие натий, начуйэ бар та'ве — р'энге
ве х'идийэ Дьго: «Гөл дьбарьн, гөл наванэ баринэ».

Көр'е п'адше нат лон'ер и гөле Гөлбаринэ, ле гава кэч'ьке
лень'ер'и э'р'бакэ левдэрдандийэ. Е'ми лехьст нат чу диса
диwana хwэ р'уньшт.

Бре кэч'ьке ч'э'в бьр'н щэм хушке, го:

— Бра, тō нати?

Го: — Бре, хушке, эз натьм!

Го: — Та ч'э'вэ мьн анин!

Го: — Мьн анин!

Го: — Да тō ишэв мьн бьвэ нава Хасбагчэ хwэ, щие мьн
wьра дайнэ.

Бра чу щие ве Хасбагчэ хwэ да дани. Го:

— Бра, тō д ргэ к'литкэ, н'р'э.

Дэргэ к'лит кьр, чу. Wэхтэке, шэв сьн'эта дōда, дина
хwэ дие, бу п'ьр'инийа сэ кэвэтка, сэр саре Хасбагчэ данин.

Йэке го.

— Хушке, дэ эм нэр'и тек'авьнэ аве.

Йэке го: — Хушке, бина харибока теда те.

Йэке жи го: — Хушке, тō чьма ньзани к'ийэ?

Го: — К'ийэ?

Го: — Э'м Голбаринэ, wэхта мэ н'мамедэ дōа лекьр — эwэ.

Го: — Ле чьр'а дōса буйэ, натий вра?

Го: — Хатийа ве хере нэвинэ, ч'э'вэ ве дэрхьстийэ, қиза
хwэ кьрийэ дэwса ве Ньга сэд сийари гьртийэ сэва ве. Ма
дэп р'о, wэки ван сйара гōллакьн глшта Г'ь сэба Гөлбаринейэ.

Го: — Ле аг'рийа ван ве чава бэ?

Го: — Э'м диса хwэ бав'нэ хōде, бэлки хōде р'аша мэ
бьгьрэ Го: ч'э'вэ ве натьнэ ишитьне, ч'э'ве ч'эпе шева р'ас-
тедана, ч'э'ве р'асте щ'ава ч'эпеданэ. Э'ме бьфьр'и: се п'эр'е
жь мэ бьк'авьн, бра дэсте хwэ э'рде бьгэр'инэ, ван нэрсе
п'эр'е мэ ве бьвинэ: п'эр'эки шьлкэ дэwса ч'э'ве хwэхэ, п'эр'
р'эки жи шьлкэ ч'э'ве хwэхэ, ч'э'вэ хwэ бькэ дэwса ч'э'ве
хwэ, п'эр'эки жи лехэ, бэлки хōде мразе ве дькэ.

Э'ме нэрсе п'эр дитьн, йэк шьл кьр ч'э'вэки хwэ хьст,
йэк жи шьлкьр ч'э'ве хwэ кьр'нэ дэwсе, п'эр'е дьн жи лехьст
ч'э'ве хwэ теда э'дьланд, кьр'нэ гозэ ч'э'ве хwэ, э'дьланд.
Хōде хэw авитэ гōне ве.

Кэголк иди фр'ин чун. Э'ва қизька хэва ве нат, р'аза

Вэхтэка незикйа свэр'он бу, ч'э'ве хвэ вакър— ч'э'ве
ве сламэт буйэ. Го: «Хөде шкър». Әве к'ынще хвэ хвэ кър,
дина хвэ дае, файтона бре ве бәр Хасбаг'чэ сэк'нийэ.

Бре гази кър, го:

— Хушке, го, чавани?

Го: -- Бра. хөде мразе мьн кърйя!

К'әтэ файтеме, чу мгла бре хвэ. Ав хвэ кър, чь кър.
чь нэкър, шөхөле хвэ кър. го:

— Бра, тыштэ тэ нэлазьмэ?

Го: — Т'эмамэ, нэлазьмэ!

Го: — Мьнр'а бышинэ пэзэке бинэ шар'жекэ, гоште ве
жь тэр'а, һ'уре ве т'эк мьнр'а, һьнэ к'ынще қолайи жи мь-
р'а бина.

К'ынщ хвэ кърн, әв һ'ур к'шандэ сәр сәре хвэ мина
к'әчәлока, го:

— Ци. тэ ч'э'ве мьн анийэ бьвэ нишани мьндэ у тө
вэгәр'э вәрэ мала хвэ

Әви да пешие, бь чу вьра, го:

— Хушке, ва дэра һанэ!

Го: — Д. тө вэгәр' һәр'э.

Әва чу һьнда мала хатийа хвэ, ван дэра гәр'йа. Го:

-- К'әчәлок ва дэра һанс. Го, к'әчәлок, вәрэ вра, тө
нави щари?

Го: — Әре, хвэ әз шаритие дьгәр'ьм.

Го: — Әз чь бьдьмэ тэ, тө бәр дэсте мэ һәр'и бейи?

Го: — әма т'ер нен бьдьн, һэма әвэ, го. әз р'ьнд жи
шөхөл дькьм.

У гьртн әв щари. Ма шәш р'о, вәки әв сйара гьшта
гөлләкьн.

Го: — Әм чава бькьн, чама нәкьн, әв дәвләтие ви гөнди
готьнэ һәв, хвэ-хвэ го, ма шәш р'о вәки сәре ван сйаре
мэ жекьн.

Го: — Вәрэ әм шөхөләки бькьн.

Го: — Әм чь бькьн?

Го: -- Дьвен шаи пайя тинэ, шин-шине тинэ. Го, вәрэ
әм бькьн дә'ват, қиз, хорте мэ һәр'ьнэ дә'вате, көр'е п'адша
биньн дә'вате, бәлки дьле вийа дьк'әвэ йәке, әм әве йәке
хлас кьн.

Әwana р'абун кърьнә шай, кърьнә дә'ват, дә'ват к'ьмк'ьми.

Әwana готън:

— Әм бышинън буке у хатие жи бинън.

Шандьнә пәй хатийа буке у кәч'ьке, чун әв анин. Әв
wәхта анин, шарие р'абу, к'лит дәрә сандоқәки хьст, дәстә
к'ьнщ хwә кър, к'ьнще храв кър wър, ч'ә'ве хwә ләгләги
к'лдан, ше шебьске хwә балан, хwә гәйләмиш кър, хwә чарә'йнә
хәмьланд, сн'әтәкә зер' кърә бәр пышта хwә у әве жи п'е-
п'е да пәй хатие, чу. Чу бәр дәрә гоме, дина хwә дае, дә'ват
к'ьмк'ьмийә. Әве бәр дәрә гоме кърә гази, го:

— Әз қиза флан п'адшаймә (навә п'адшаки дьдә). Әзе
бемә дә'wате, бәлки шәхәләки wәр'а сағи дькьм, әв мере
wә бенә бәрлане. Әз жи темә дә'wате, кәс шиә хwә р'анәwә.
Әзе дө сн'әта дә'wагеда бьм. у әзе ледьм һәр'ьм.

Р'испие гөнд р'абун бәр шаһьла сәкьнин, готън:

— Көр'о, йәке нәкә дөда.

Әва к'өлфәта к'әтә сәр говәнде, зер'әки пан'дә манате
ә'нийа дәфчи хьст—лисг. Әв шәһәр гьшк бун т'әмам машоде
we: листька we, форма we. Әве дина хwә дае ма сн'әтәк
дә'ват бәләбә, го:

— Әзе чум. Гава қизәк, зар'әк, хортәк пәй мьн дәрк'әвьнә
дәрва, һун заньбьн к'ок'а мера we бе.

Әва дәрк'әт чу мала бука п'адша, к'ьнще хwә шқътанд,
к'ьнще кәвьн хwә кърьн, нане ван, харьна ван һазьр кър,
сн'әтәк, дөдө к'әтьнә орт'е, дина хwә дае, хатийа we қизева
һатън. Нан, эмәк һазьрә, шива ван да бәр, нане хwә харьн,
қизе һьлда готә дйа хwә, го:

— Дае, әва сәрговәндиә дьлист. го, тә дьве әв Гөл-
баринә?

Әве т'әпа хwә ч'ә'ве we да, го:

— Гөлбарин к'өйә, һна гора харийә, куч'ька харийә, әв
к'өйә, тә бә'са we дьки?

Хорте шәһәр бәла бун, гьшта го:

— Әва ишәв һатьбу—бука п'адше әва сальхе we дьдан,
әwә.

Һәвалә Мирзә Мә'муд р'абун, чунә шәм, го:

— Хәде мала тә храв бькә, тә к'әтии һөндөр'е сәра хwә,
дәрнак'әви, йа ишәв, һатьбу дә'wате, дйа ле р'абу срафәте.
Әва дьвежьн—әwә.

Мирзэ Мэ'муд да һ'ыше хвә, эваре к'әтә мтала, го:
«Әз чава бькым, го, вәки ссанә, әзе һәр'әмә дә'ватә».

Әв эваре чу дә'ватә. Дә'ватәда р'уньшт, д'ф чу пәй
бука ви у хасйа ви, анин һатын Әв чунә дә'ватә. Гөлбарин
р'абу дәстә к'ынше дьне хвәкыр, хвә хәмланд у пәй ман
лехьст чу. Гөлбарин чу бәр дери, лиса кьрә газы, го:

— Гәли р'испие гөнд, шәва д'не хушка мьн һатьбу. ишәв
жи әз һат'әмә, хорте вә, шәһьле вә йәк шие хвә т'әгрәмиш
навә. Ам дө сһ'әта тенә дә'ватә, херт, буке вә бра щие
хвәда р'унин, әз қиза флан п'адшаимә.

Әв: лиса дәмзлак гьртә хвә, к'әтә сәр говәндие, зәр'әки
панзә манети нә'тька дәфчи хьст, к'әтә сәр говәндие, лист.
Дө сһ'әга лист. Мирзэ Мэ'муд дина хвә дае, хөде мала ви
храв бькә—Гөлбарин әвә. готә һәвалә хвә:

— Көр'о, го, вайә. хут әвә, дәрғистийа хвә әз нас дькым.

Әви кьр р'авә, һәвалава. бьгрьн, бәрвәд'ын иди. Мирзэ
Мэ'муд д'шөрмиш бу, го: «Ға навә, гьрт'ыне навә. Әз гәрә ле
бьтәлиным, әв дәр'ша дькә. ви шәһәри дәрнәк'әвә». Дә көр'е
п'адша бу, ақыл бу,— чька аг'рийа we we к'ө бьсәкьнә». Ма
се р'о, вәки ман сйара гьшта гөлләкьн. Вәхта кәч ьк дәрк'әт,
кьрә газы:

— Кәс пәй мьн дәрнәк'әвә, һәрге дәрк'әвьн к'ок'а мере
ви шәһәри we бе.

Мәзне шәһәр р'абун сәкьнин бәр д'ри. нәһьштын кәс
дәрк'әвә. Гөлбарин дәрк'әт лехьст чу. Әв чу, дәрп'р'а гһишт
чу щие хвә, к'ынше хвә шьқтанд'ын, к'ынше шаритие ль хвә
кьр, нан, эмәке ман данә һәз'ркьрне, лент'р'и хатие we қиза
хвәва һат. Шива ван да бәр. Әвана шива хвә хар, қизе го:

— Дае, тә йа мьн бькә, әз тәр'а львем, тә мьн дьхи.
Әва ишәв дө шәвә те дә'ватә, әв хут Гөлбаринә.

Дә т'әпәкә дьн жи нав ч'әвада, да, го:

— Хали сәре тәбә, әз зә'ф заньм Гөлбарин мьшка хар,
гөра хар, т'әзә Гөлбарин һәбә?

У р'абун р'азан. (вә р'н бу. Иди we шәве жи һәр'ынә
дә'ватә, дә'ватә бәлабә. Мирзэ Мэ'муд да һ'ыше хвә, го:
«Вәллә, әз ишәв начьмә дә'ватә, әзе хвә бьтәлиным, чька әв
жь к'ө те, к'өда дьчә»? Һәвалә ви чун гот'ыне

— Мирзэ Мэ'муд. вәрә әм һәр'ын дә'ватә!

Го.— Әз наем, һун һәр'ын.

Дэ'ват диса к'ьмк'ьми. Дэф һатә пәй хасийа ви у жына ви, бьрын чун. Гөлбарине шар кә дыне р'абу, д'стә к'ьнще дыне хвә кьр, хвә хәмьланд, пәй вана чу. Чу бәр дери кьрә гази, диса го:

— Кәс жь шие хвә р'анәвә.

Мирзә Мә'муд жи һатийә, һында гоме хвә тәландийә. Гөлбарин чу дэ'ватә, диса к'әтә сәр говәндие. Дө сһ'әта лист, ма сһ'әтәк we, wәки говәнд бәлабә, диса дәрк'әт кьрә гази:

— Кәс пәй мьн д'рнәк'әвә.

Кәс пәй дәрнәк'әт. Әw жь говәнде дәрк'әт, чу. Мирзә Мә'муд пәй чу, дина хвә дао бәр хан у мане ви дьчә. Мала хвәда ьрт.

— А, го, хатийа мьн wa сәре мьн кьрийә.

Ханн вәхта дәрда һат, we шәмә Гөлбарин, дәрва қөр'ә-миш бу.

Көр'е п'адше дэвәк т'и кьр, йәк бр'чи кьр, сәре we жекьр, е қизе жекьр, әw сйар бәрдан. Әw чун мразе хвә шабун, әм жи же қәтийан вьрда һатьн. °

Q CA ХОРТӘКИ У Р'УВИКИ

Хортәк жь баве хвә дьхәйдә, дьчә шики инсз. Р'асти шкәфгәке те, жь хвәр'а теда р'удьне, дәст бь неч'ире дькә. Дьчә неч'ире, р'оже һәмьн йәке хвәр'а дькөжә. Р'ожеке дө һ'әва дькөжә, дьве: «Чаванә, һәмьн меване мьн һәнә». Һардө щәндәке хвә һьлдьдә те. Те дина хвә дьде р'увик меване вийә.

— Вәй, р'увие мьн, дьве, тө хер һати. Әва жи қсмәте тәйә!

Све р'адьвә дьчә неч'ире: се һ'әва дькөжә. Те дина хвә дьде—һ'ърч һатийә. Йәке давежә бәр һ'ърч'е, дьвежә:

— Һ'ърч'е, әва жи қсмәте тәйә!

Све р'адьвә дьчә неч'ире. Тәйр те мала ви. Әв чара дькөжә. Р'уви дьве:

— Һ'ърч'е, әв нә хөламе баве мәйә, әви нһа чар һ'әв көштынә, р'авә әм һәр'ьн али бькьн биньн, әв һькарә бинә.

Һәв дьгьрын, дьчьнә пешие. Хорт дина хвә дьд-р'уви, һ'ърч' у тәйр ве т'әв һатьнә пешие Щәндәк данә сәр пьшта һ'ърч'е. Щәндәк һьлдан анин, щәндәке хвә харьн. Хорт све р'абу дьса чу неч'ире. Хорт ве р'оже пенц нәв көштын. Шер һат, р'уви го:

— Р'авә әм һәр'ьн!

Натьнэ пешие. Хорт нһер'и шер жи һатийэ. Ниве щэндэка авитьнэ сэр пышта һ'ьрч'е, ниви жи авитьнэ сэр пышта шер. Анин натьнэ мал, һәр йәки щэндэке хвэ да бәр хвэ.

Хорт све р'абу, дуса т'вынга хвэ һьлда чу неч'ире. Гөр һат. Хорг йәкэ дьн жи зедэ кӧшт. Р'уви го:

— Бра, р'авэ әм һәр'ьн!

Хорт дина хвэ дае гөр жи һатийэ, го: «Хаде занэ, әв жи қсмәте гөр бу мьн ани һатийэ». Щэндэке хвэ һьлдан, натьн. Һәр йәке щэндэке хвэ дан бәр хвэ харьн.

Све хорт р'абу у т'вынга хвэ һьлда чу неч'ире. Р'уви го:

— Әви мерька хвэ нэ п'уше даре мэйә, р'авэ әм һәр'ьн жер'а жьнәке биьн.

Р'абун һәв гьрт'ьн чун. Р'уви го:

— Гәли һәвала, гәли бра, қиза аг'е ви гӧнди гәләк бәдәwә.

Натьнэ к'еләка гӧнд. К'отанәкә wedәре бу. Һ'ьрч' у шер авитьнэ к'отане, р'уви бу һодах, гӧр бу маҷ'кал, тәйр жи хвәр'а пешие қӧлоз бу, чу һат. Гӧнд го:

— Кӧр'о, һәла р'авьн, һәла р'агьн, хаде мала wә авака, һәла р'авьн: Һ'ьрч' у шер к'әтьнэ к'отане, гӧр буйә маҷ'кал, р'уви буйә һодах.

Р'уви готә тәйр, го:

— Гӧ һәр'ә һа, го, хан-мане баве кәч'ьке, һа, го, вайә

Тәйр чу сәр хан-мане баве кәч'ьке сәкьни. Гӧнд р'абу т'әмаше. Кәч'ьк жи дәрк'әтә палгоне ле нһер'и. Тәйр кәч'ьк һьлда ани. Һәwари к'әтә нава гӧнд. Гӧр, Һ'ьрч', р'уви, шерwа к'отан бәрдан натьн.

Әваре хорт һ'әфт һ'әв кӧшт'ьн. «Wa, го, хаде занэ бре мьн чу йәки дьн жи ани». Р'уви го:

— Гәли бра, дә р'авьн, к'ире хвэ бькьн, го, әм һәр'ьнә пешие.

Һәв гьрт'ьн, чун. Р'уви го:

— Гәли бра, гәрә әм дә'wәте бькьн!

Һ'ьрч'е, шер у р'уви дәсте һәв гьрт'ьн. Дьр'әқьсьн: р'уви дьдә тәwл база, тәйр сәрр'а т'әқлэ дьдә, қӧлоз дьwә, дьчә те. Хорт го: «Хаде занә wана тьштәк кьрийә». Гһишт'ьне, щэндәк данә пышта шер у Һ'ьрч'е, лехьст'ьн натьн. Хорт һатә һӧндӧр'е шкәфте, дина хвэ дае жер'а қизәк анинә. Һәр йәки щэндәке хвэ һьлдан данә бәр хвә, харьн.

Баве қизьке гәр'йа, пирәкә к'упешар дит.

-- Пире, го, тө нькари қиза мьн бини?

Пире го:— Эзе биньм!

Го: - Тө бини, го, эзе барамбәри тә зер'а бьльмә тә, һа.

Пире к'упе хwә сйар бу, һат. К'упе хwә һнат'ара шк фтеда вәшарт. Гөр, һ'ьрч', шер чунә пешйа хорт. Хорт we р'оже һ'әйшт һ'әв кәштьн, го: «Wәлла, меванәкә дьне жи зедә бу».

Щәндәке хwә һьлдан һатьн. Һатьн дина хwә данә пирәкә ва р'уныштиә. Хорт го:

— Пире, тө ль ван дәра?

— Хорте қәнщ, го, һәвалә мьн һатьн чун, го, әз жи һәвала мам, анищә мьн хwә гиһандә вьра.

Қизьке гот, готеда:

— Бәрда, бра һәр'ә.

— Һ'вда хаде, го, we чь бькә, го, пирәкә. Тө т'әне дьмини, го, әз дьчьмә неч'ире, бина тә пе дәрдьк'әвә.

Пире чәндәки жь хwәр'а wedәре дәрбаз кьр. Пире р'ожәке готә қизке, го:

— Һун we шкәфтеда, го, һун чава йолә дьчьи?

Го:— Ле пире, әм чава кьн?

Го:— Шкәфтәкә ва бьнйа wәда, р'ожа әз һатьм, мьн дит. Го, зә'ф шкәфтәкә бәдәwә, рьнда. Һәлә р'авә әм һәр'ьн бьвиныйн.

Пире кәч'ьк һьлда чу сәр к'уп. Исме хwә хwәнд, к'уп бәр ч'ә'ва бу шкәф'. Һәр диварәки wi бу р'әнгәки, хәмьланди, кәлилке баш.

Қизьке го:— Дйа пир, го, әв чь тәвайә?

Го:— Һәлә пешда һәр'ә, һәлә пешда һәр'ә, һе тәе бьвини тьште баш.

Қизьк пешда чу. Пире сарик да дәре к'уп, һәwа к'әт, чу.

Хорт we р'оже шәш һ'әв кәштьн. «А, го, хаде занә, пире әщевәк сәре мьн кьр». Щәндәк һьлдан һатьн, һат дина хwә дае-қизьк жи, пирьк жи т'өнәнә. Руви, һ'ьрч', гөр, шер щәндәке хwә нәхарьн.

Све хорт р'абу чу неч'ире. Р'уви го:

— Гәли бра, го, р'авьн: тәйр, тө һ'р'ә чьқа тәйр, го, һәнә, һәр'ә бинә. Го, гөр, тө жи һәр'ә, чьқа гөр һәнә, һәр'ә бинә. Гөгә ш'р, - го, тө жи р'авә һәр'ә, чьқа шер һәнә бинә. Готә һ'ьрч'е, го,— тө жи р'авә һәр'ә һ'ьрч'а бинә. Го,— эзе.

жи һ-р'м, чьда р'уви һанә биньм. Го, әв мәр'к хвә нә борщ-
даре мә бу, әви мерьки әм тәнгасиә хлаз кьр'н ахьр.

Эваре хорт гәр'йа' т'әк йәк кәшт. «А, го, шәллә. го,
бре мьн т'әв чунә». Чун т'әмам әскәре хвә т'оп кьр'н һат'н.
Эваре хорт һаг, гава һьһер'и—әскәр' шера алики, е гора
алики, е һ'рч'а алики, е тәйра алики, е р'увийа алики һатийә
әв баст данә бәр хвә. У чу к'әтә шкәфта хвә, хвәр'а р'аза.
Р'уви го:

— Гәли бра, го, р'авьн әм һәр'ьн.

Чунә сәр шәһәр. Шәһәр дина хвә дане, һьһер'и дәфа
һәваре хьст'н, әскәре хвә т'оп кьр: әв жи бу шәр'е ван-
Р'увийа тәнге һәспа қәтанд, гора зьке һәспа қәлашт, шер чу
кәч'ьк ани, лехьст'н һат'н бар дәрә шкәфте.

Хорт we р'оже һ'әфт һ'әв кәшт'н диса. Хорт го: «Шәллә
диса бре мьн һат'нә». Р'уви го:

— Гәли бра, го, р'авьн, го, һна бре мә диса шәндәк
кәшт'н.

Р'абун чунә пешие, шәндәк һьлдан һат'н. Хорт һьһер'и
қизьк we аниһә. Гоште хвә чекьр'н, к'әф кьр'н. Р'уви го:

— Бра, го, иди хат'ре тә.

Хорт го:— Бра, һунә к'әда һәр'ьн?

Го:— Бра, әм иди дьч'н: w лате мә бубу хәлайи—әм
һат'н шәм тә, тә әм хлаз кьр'н. Иро жи иди изьна мә бьдә,
иди әм дьч'н. Ле әм бьн қәнцийа тәда жи һәмән. Әз кәр'е
п'әлше р'увийамә, гөр кәр'е п'әдше гөранә, һ'рч' кәр'е п'әдше
һ'р'анә, шер кәр'е п'әдше шеранә, тәйр жи кәр'е п'әдше
тәйранә: Әм һат'нә шәм тә, әм иди дьч'н. Тә жи һәр'ә ма-
ла хвә.

Р'абун дәм хат'р жь һәв хвәст'н иди. Гөр хвәр'а чу,
р'уви хвәр'а чу, һ'рч' хвәр'а чу, тәйр хвәр'а чу, шер хвәр'а
чу. Хорт р'абу мьле жьна хвә гьрт. әв жи хвәр'а чу.

Баве хорт иди гөмана хвә же бьр'ибу. Хорт һатә незикки
гөнд, һолаһәк шедәрә дит.

— Көр'о, го, мзгиние бьвә баве мьнр'а.

Гәдә мзгини бьрә гөнд. Баве г дә һатә пешие: һьһер'и
кәр'е ми we һат, жьнәк хвәр'а анийә. Ж'р'а һ'әфт р'ожа
кьрә дәф дә'ват.

К'әга бу иди.

НЭЛАЛИ

Щарәке мерәк у жьна ви, көр'әки ви бу. Вәхт дәрбаз бу. Әва к'әсиб бу у идара ви нәдьбу. Р'өке готә жьна хвә:
— Жьнк, әзе һәр'ым сәре хвә һылдым, т'әркәсәлати дьне бьвьм.

Жьна ви, көр'ке ви гьр'ян, готын:

— Те к'ода һәр'и? Г'әле мэйе we чава бә, тә дьса р'өже вьда, веда мар'а қьсмәтәк д'һани, мә пе идара хвә дькьр.

Мерьк гот.— На, жьнк, әзе һәр'ым, әз т'ав накьм,— һатә р'уйе к'өр е хвә у чу.

Чу, әгәр п'ьр' чу, һндьк чу, г'һишә бажарәки. Йәк р'асти ви һат, готе;

— Фланкәс, т'ө чь к'арийи, чь дьгәр'и?

Әви гот:— Әз һатьмә бьвьм х'олам!

Әви пьрскьри бь хвә-хвә т'өшар бу. Т'өшар готеда:

— Фланкәс, әзе бист зер'е һ әлал бьдьмә тә, у чьл зер'е һ'арам бьдмә тә, к'ижани дьхвәзи һылдә.

Әве к'әсиб гот:— Әз зер'е һ'арам нахвәзьм, әзе е.һ'әлал һылдым.

Т'өшар әв бьрә мал.

Әп ещә вәхт дәрбаз бу у р'өке т'өшар базьргәне хвә

гьреда, кө һәр'ә эшйае хвә бьрфошә, хәрщкә. Хөлем готә т'өщер:

— Аг'а, гәло р'йа тәйе мала мын к'әвә, йане на?

Т'өщер гот:— Бәле, әзе ыер'а һәр'ым!

Хөлем гот:—Аг'а, әзе һәдийаке бьдмә тә, тә бьви бьди көр'е мын.

Гот:—Баш, бьдә, әзе бьвм!

Хөлем чу чәнд сев кьрьнә һөндөр'е йашикәке, дәве ые мых кьр у ани да аг'е хвә, гот:

— Әвә аманәте мын!

Т'өщер гот:—Баш, әзе һәма һа бьвм бьдмә көр'е тә.

Т'өщер базьргане хвә греда у чу. Чу, хелә вәхт р'е чу. Чу гһиштә бажарәки. Базьргане хвә п'әр'е шәһәр дани, чу мала р'успие гөнд, леньһер'и, кө мала р'успи шинә, дьгрин.

Т'өщер пьрскьр:

— Чьма әвана дьгрин?

Готьн:—Көр'е ван дьмьрә, ләма дьгрин!

Т'өшар готә хөламе хвә:

— Хөлам, һәр'ә сандоқа хөлим вәйнә.

Әв бәрдәстие т'өщер чу сандоқ ани. Т'өщер һьлда дәве сандоқе шкенанд у сев дәрхьст, готә хәлқе:

— Р'е бьдмә мын, әз һәр'ым сәр көр'ьк.

Щмаә'те р'е данә т'өщер. Т'өшар чу бәр сәре көр'ьк сәкьни, севәк дәрхьст спи кьр. Көр'ьк хар у гот:

— Чька һнәки дьне жи бьдмә.

Т'өщер диса дилимәк да. Көр'ьк п'ак бу у сәрхвәда һат, хәбәрда у щмаә'т шабу.. Р'успи щи да т'өшар. Т'өшар ые шәве мала р'успие гөнд ма. Эваре, чахе нан харьне р'испи, гот:

— Т'өшар, әзе шуна севе тә сандоқе т'ьжи зер'ькьм ван севе майин жи бьдә мын.

Т'өщер гот:— Зә'ф баш!

Сандоқа хөлем т'ьжи зер'ькьр, дәве ые да мых кьрьне у бьрьн. Базьрган к'әтә р'е, чу. Чу гһиштә вәт'әнә хөлим, пьрскьр, кө мала фланкәсе к'ижанә? Нишан дане. Әви сандоқ һьлда чу гази жьна ыи кьр у гот:

— Хушка мын, әва һәдийаа мере тәйә!

Жьньк һат бь тәһәрәки сандоқ жь дәсте т'өщер гьрт у бьр.

Т'ощер эшйайе хвэ хэрщкыр у жь вьра чу мала хвэ. Хёламе ви гот:

— Аг'а, гэло тэ эв аманэте мын бьр да кёр'е мын, йане на?

— Бэле, мын һэма дэве we өса гьрти бьр да кёр'е тэ.

Вэхтэки шунда т'ощар диса к'аре хвэ кыр, кё һэр'э эшйайе хвэ хэрщкэ. Хёламе ви п'шикэк кьрэ сандоце у да т'ощер, вэки бьвэ бьдэ кёр'е ви.

Т'ощар р'абу р'е к'эт. Чу гьништэ бажарэки. Чу нава бажер, кё хвэ'ра р'еке бьвинэ, вэки эшйайе хвэ хэрщкэ. Чу шуна мале хвэ кыр у эваре чу мала р'успие гонд. Чахе нан харьне се, чар һ'эге щһал данэ шьве хвэ һатын сэр ванр'а сэкьнин. Т'ощар мөһтэл ма. Р'успи готе:

— Т'ощар, к'эрэмкэ нан бьхвэ.

Т'ощер гот:—Малава, тэ пари нан анийё бэр мө, мэрьве тэ сэр мэр'а сэкьнинэ, һэма эм дэсте хвэ дьрежи нинкьн, we жорда нав ч'э'ве мэхьн, эм к'а дькарьн нин бьхөн?

— На, т'ощар щан, эвана мэ нахьн. Чахе нан харьне мышк һаһельн мэри нин бьхөн, лэма жи эвана сэкьнинэ.

Т'ощер готэ бэрдэстие хвэ, кё: «Һэр'э сандоца хёлим бинэ». Бэрдэсти чу сандоц ани. Дэве сандоце вэкр у п'шик дэрк'эт. Малхёе мале чахе п'шик дит, хвэ кьрэ пьш т'ощер, гот:

— Т'ощер, эз бэхте тэмэ, эве мын бьхвэ!

Т'ощер готе:—На, тэ нахвэ!

Чахе нан харьне, вьрда, веда мышк дэрк'этын, п'шике эвана пер'а—пер'а кёштын у е майин тьрса жь қёла дэрнэк'этын. Малхёе мале готэ т'ощер:

— Т'ощар, эз тэ р'эща дькьм, вэки тэ эве бьди мын.

Т'ощер гот:—Ахьр һэдийа мэрикийэ, эз нькарьм бьдьм.

Бэрдэстие ви готе:—Т'ощар, чьма нади, we чь бькьн п'шике, к'эсибьн, қэдэрэ зер' же бьстинэ, бьвэ бьдэ мала ви.

Өса кьрын. Сандоц т'ьжи зер' кьрын, бьрын, п'шик данэ вана. Чахе т'ощар чу гьништэ малэ хёламе хвэ, эви мала ви нас нэкр, чьмки чахе бэре һатыне мала ви к'охтэки кэвьн бу, ле ищар хан-манэки мэзын чекьрийэ. Гази жьньке кьр у сандоц дае, бьр. Жьньке чахе эв сандоц бьр, ленһер'и, кё эв жи зер'ьн. Жьньке готэ кёр'е хвэ:

— Лаво, йа бэрин мэ һнэк же хэрщ кьрийэ бона хан-

мане хwэ, э'рде хwэ, бра эва жи бьминэ. h'эта к'а хөде чав^a
д'кэ.

Т'ощар чу гништэ мала хwэ, готэ хөламе хwэ:

— Мьн эманэте тэ б'р да мала тэ.

Wэhte хөлем дэрбаз бу. Эw дэрк'эт, һэде хwэ стэнд, чу
нава бажер, кö тыштэки бьсгинэ, бьвэ мала хwэ. Чу нава ба-
жер ленһер'и, кö йэк гази д'кэ, дьве: «Соз олан, ой соз
олан». Эва чу щэм мерьк готе:

— К'ане, чь дьфроши?

Гот:—Глийа!

— Qимэте we чийэ?

Гот:— Qимэте һэр пьрсэке дэһ т'уманэ.

Дэрхьст дэһ т'уман дае, гот, кö «Хастийа мэрийа мэрийар'а
р'ьндэ». Готе: «Е дьне, эw жи дэһ т'уманэ». Дэрхьст дэһ
т'уман дае, глиие дөда гот: «К'и ньзанэ, сэри бе қэзйа начэ
гор'е». Гот: «Е дьне!» Дэрхьст дэһ т'уман дае, глие дьне гот:
«Һэр тыштэки сэбрэкэ wi һэйэ».

П'ор'—п'ошман звьр'и һатэ мала аг'е хwэ у чу бал хань-
ма хwэ, гот:

— Ханьм, һ'ал қэзйаки һа ль мьн дээдайэ.

Ханьме готэ т'ощар:—Т'ощар, һал қэзийе хөлим эвэ.

Т'ощар ани чэнд зер' диса дане. Хөлем к'аре хwэ кьр,
wэки һэр'э. Ханьме се һ'нар кьрынэ т'орпе wi, готе:

— Те һэр'и, р'ева ав т'өнэ, те т'иви, ван һ'нара щаре
йэке бьхwэ, һ'эта чуйи гништи аве.

Әwi хатьре хwэ жь ханьме хwэст, да сэр р'е, һат эп'эщэ
wэxt р'е һат. Т'ибу, гот: «Һэла эз һ'нараке дэрхьм бьхөм».
Һ'нар дэрхьст, жекьр, һөндөр'е һ'наре т'ьжи зер'э, йа дьне
ньһер'и, эw жи т'ьжи зер'э. Һәрсек жи т'ьжи зер'ьн. Мерьк
мэһтэл ма, гот: «Дайина хөдейэ». Һәрсе һ'нар жи кьрынэ
т'орпе хwэ у да сэр р'е, чу. Гништэ базьрганэки we ль сэр
бире данийэ. Дькьн, накьн йэк жь wана нак'эвьнэ бире, аве
дэрхьн. бона базьрган аве бьхwэ. Эва чу сэр бире, готэ базьр-
ганбаши, гот:

— Һуне чьқа зер' бьдьнэ мьн, эз тек'эвьме аве дэрхьм
Базьрганбаши гот:—Әзе сэд зер'и бьдьмэ тэ.

Әwi сэд зер'е хwэ же стэнд, кьрэ т'орпе хwэ у дахь-
тънэ һөндөр'е бире, ав дэрхьст. Базьрган т'эмам ав дан, паше
мэрийа эw һьлк'шанд, кö дэрхьн. Wэхтэки ленһер'и, кö

дэрик вэбу, жь ведэре шур авитьнэ к'ндьре, жекьрын. Паше базьрган р'абу р'ек'эт, чу. Т'орпе ви у эв зер'е кó һэде ви данэ, эв кьрынэ т'орпэ, һыштын чун. Паше, эви к'ндьр жекьр, паше һат мерьк бьрэ мала хвэ, готе:

— Эва кэла щийазанэ, эва жи кэла сэрийанэ, гышк сэва пьрсэке мьн гышк кóштынэ. Вэрэ эм һэр'ьнэ мала мьн.

Ленһер'ин кó бэқэкэ р'эшэ we п'эре дишера. Мерьк готе:

— Эз р'ьндьм, йане эва жьнька?

Эв мерьк сэкьнин, дóшөрмиш бу, гот: «Нэ ахьр мьн гли к'ьр'инэ?», гот:

— Дьлхвэстыһа мэрийа бэдэвэ.

Вэхтэки леньһер'и қалп'ахе жьньке қэльши, жьньк бу қизэкэ бэдэвэ қэш—қош, жь қалп'ахе хвэ дэрк'эт. Эв жьна хвэ ль һэв шабун у мере жьньке гот:

— Бьхвэзэ мале дне—зер', зив, лал, дөр'.

Мерьк готе:—Эз тыштэки нахвэзьм, т'эк эз дьхвэзьм тó мьн дэрхи дóһа р'онкайи.

Готе:--Щаньм, эзе тэ дэрхьм дóһа р'онкайи!

Эгэр тыштэк хвэст, йане нэхвэст, мерьк дэрхьст дóһа р'онкайи. Ленһер'и, вэки т'орпе ви, эв һэде кó жь базьрганбаши стэндийэ, эв жи теда, we ль сэр бире һыштынэ чунэ. Эв чу гһиштэ һ'эйтэ мала хвэ, нас нэкьр, мэт'эл ма, гот: «Щаньм, эз чумэ к'охтэки мьн һэбу, һна буйэ хан—ман у э'марэтэки т'эзэ», хвэ-хвэ хвэр'а гот: «Эва гышк йа жьнейэ, йэқии йаре we һэйэ». Гази жьньке кьр, гот:

— Вэрэ дери вэкэ!

Жьньк һат, готе:—Эз жьньм, һэрмэтым, нькарьм.

Жьньк чу һóндөр'е хени, чу р'уйе кóр'е хвэ. Мерьк дэрва дит, гот: «Э'рд, э'зман, эва йаре вейэ». Т'вьнга óсlöе хвэ дани харе, да нишана сэре гэдэ. Паше гот: «Һ'р сэх'этэки сэбрькэ we һэйэ». Паше жьвьк һат бь тэһэрэки дэри вэкьр, мерьк чу һóндөр'. Жьньке һэспе ви бьрэ тэвле. Мерьк жи һьлк'шйа жоре, ленһер'и, вэки эв хорге, кó р'уныштыбу, эв кóр'е вийэ. Жьна ви жи һэсп греда, һатэ мал. Эв мере хвэ у кóр'е хвэ ль һэв шабун. Мерьк жь жьньке пьрси:

— Жьньк, эва чь мäsэлэйэ, эз чумэ ханйе мэ к'охтэк бу, тэ эв хан-мана чава чекьр?

Гот:—Мерьк, эв қóт'йа, кó тэ бэре шандьбу, мэ қэдэрэк

хэрцкър, пе э'рде хвэ вэда у эw хан-мана да чекъръне, е
дыне жи майэ. Ле qбт'йа пашьн öса дэвгърти майэ.

Мерьк э'щевмайи ма.

— Жьньк, мьн т'ö зер' нэшандьнэ, мьн йа бэринда сев
шандьбун у йа пашинда п'шик шанд.

Жьньке готе:—Гэрдö жи зер'бун.

Мерьк готеда:—Эw жи һ'элалйа мьнэ.

Се сев һатьнэ харе: йэк п'ара готи, йэк п'ара мьн, йа
дыне жи п'ара щмаэ'те.²²

СЭРЪАТИЙА МИРЕ ЭРЭБА

Р'ожәке се лавка һәв гьртън, готън: «Әме һәр'ьнә К'әләшие». Әвана һәв гьртън у чун. Эваре чунә мала мире ә'раба. Мир гот:

— Гәли лавка, һуне к'ода һәр'ьн?

Готън:—Әме һәр'ьнә К'әләшие, бона к'аре.

Мир гот:—Гәли лавка, вәрън мәчънә К'әләшие, һун гөнәнә, һ'әйфа мьн ль вә те, һун т'ө к'аре жь К'әләшие навиньн.

Готън:—Qә навә, гәрәке әм һәр'ьн, ә'бура мә навә.

Мир гот:—Qзе һәрәке вә рьсқәки бьдьмә вә, мәчън, һун гөнәнә.

Готън:—Навә, гәрәке әм һәр'ьн.

Мир гот:—Лавкно, р'ожәке әз у се һәвалава, минә вә, әм р'абун чунә К'әләшие. Әм чунә п'әр'е бә'һре к'әтьнә гәмие, гәми р'ек'әт. П'ьр', һьндьк чу, вәхтәки ор'га бә'һреда ба ль гәмие һат, гәми жь һәв бәлакьр. Нәвалә мьн гәмийева бат'миш бун. Әз т'әне ль сәр т'әхтәки мам. Вәхтәки т'әхтә п'ьр', һьндьк чу, чу п'әр'е адәке сәкьни. Мьн т'әхте хвә жь аве дарани, дани к'еләка қуме, әз чумә нава аде р'уньштъм. Мьн бала хвә дае, жь эмиш пештър тыштәк адеда т'өнәбу, Мьн һ'әтани мөг'дарәки ә'бура хвә бь эмиш кьр. Вәхтәки

мын бала хwэ дае, мэрыве бэ'һре дэрдьк'эвн, ль сэр цуме дьлэйизын. Р'ожэке эз р'абум, чум—мын цум веда кьр, эз к'этымэ нава цуме, мын хwэ вэшарт. Wэхтэки мын бала хwэ дае, мэрыве бэ'һре хатн, хwэр'а сэр цуме лэйистн. Мын һедика дэсте хwэ авите, йэк гьрт. Мын бала хwэ дае, эва жьнькэ. Мын жьньк гьрт, ани хатэ нава аде.

Салэк, дөдө дэрбаз бун. Жьньк һ'эмылэ дэрк'эт: дө көр' ани. Көр' мэзын бун. Р'ожэке жьна мын мынр'а гот:

— Эз мэрыва бэ'һремэ, исал чэнд салэ тө һаһели эз бь-к'эвмэ аве.

Мын гот:—Дэ дьле тэ дьхwэзэ, р'авэ эм һэр'н бьк'эвнэ аве.

Эм чунэ к'елэка аве. Жьньк чу к'этэ аве. Wэхтэки жьньке готэ мын:

— Көр'эки мын бьдэ мын, эм хwэр'а т'эвайи бьк'эвнэ аве.

Мын гот:—Тө зани, wэрэ бьвэ.

Жьньке хат, йэк бьр, йэк жи ма ль бал мын. Qасэки сэкьни, шарэкэ дьне хат, гот:

— Көр'е мыни дьне жи бьдэ! мын, эм тек'эвнэ аве, тө чьма дьтърси, т'ээ эме к'ода һэр'н?

Эз архайин бум, мын һэрд көр' жи дане. Чун к'этынэ орт'а аве. Wэхтэки мын бала хwэ дае, һэрсек жи бат'миш бун: эз мамэ мэт'эл. Р'абум чум. Мын шарэкэ дие т'эхте хwэ һьлани авитэ бэ'һре, эз ле сйар бум. Мын гот: «Щаньмеда, һэмин эзе ль вра бьмьрм». Wэхтэки п'ьр', һьндьк т'эхтэ чу, мын бала хwэ дае, кө т'эхтэ чу к'елэка бэ'һрер'а дэрк'эт, мын т'эхтэ гьрт, авит. Эз р'абум чум. Эваре чумэ гөндэки, бумэ меване малэке. Wэхтэки мын дина хwэ дае сэки бэлэк хат, сэр ши вэлэзйа. Мын готэ жьньке:

— Эва чь сэйэ?

Жьньке готэ мын:—Эва сэ мере мынэ.

Мын гот:—Чава мере тэйэ?

Жьньке гот;—Ле wэхте кө жьне йале мэ р'адьзен, көр'а тиньн, сэнэ, қиза тиньн, хwэ қизын.

Эваре, чахе р'азане, жьньке мынр'а гот:

— Мере мын дьвежэ, меван навэ хөлам?

Мын гот:—Эз дьвьмэ хөлам,— эз бумэ хөламе мальке.

Wэхтэк к'этэ орт'е. Мын орт'а хwэ у жьньке саз кьр, мэ һэрда сэре хwэ кьрэ йэк. Жьньке мынр'а гот:

— Wэрэ мьн һьлдэ бър'эвинэ.

Эз шэвэке р'абум, мьн жьньк һьлда р'эванд. Жьньке мьнр'а гот:

— Ч'йаки ведэрейэ, жер'а дьвежьн ч'йаие Хөрника.

Бэрбанге һеди-һеди свэ жела зэлал дьбу. Мэ бала хвэ дае жела эриша са чава те. Сэ дэви-дэви,мэ кьрьн. Эз р'эвим, мьн хвэ авитэ ч'йе. Сэ гһишт'ьнэ жьньке. Жьньк бэла—бэ-лайи кьрьн, пар'а пэй мьн к'этын. Г'этани хелэке һат'ьн, бу куста-куста вана. Щарэкэ дьне шунда вэгэр'йан, чун. Мьн бэ-ре хвэ да вэлатэки, эз чум. Чумэ нава гөндэки, бумэ меване малэке. Хөдане малке мьнр'а гот:

— Тө нави гаван?

Мьн гот:—Эз дьвьм гаван,— эз бумэ гаване ви гөнди.

Се—чар мән сэкьнин, эз зэвщим. Э'дэте вана жи ва бу, һэрке мер бьмьра, жьн пер'а саг'и дькьр'ьн ч'э'л. Эгэр жьн бьмьра, мере ве пер'а дькьр'ьнэ ч'э'л.

Р'ожэке эваре мьн дэвар ани, мьн бала хвэ дае, се—чар мэр'ьва һат'ьн эз гьрт'ьм бьр'ьм. Мьн гот:

— Гун мьн чьма дьвьн?

Вана мьнр'а гот:—Жьна тө мьрийэ.

Эз бьр'ьм чум. Бэрбанге мәнит һьлдан, эз жи пер'а бьр'ьм: нане чьл р'ожиданэ мьн. Эз мәнитва авитнэ мг'азэке. Мьн бала хвэ дае һөндөр'е мг'азеда незэ-неза мэр'ьва те, һьнэк т'эзэ дьмьр'ьн, һьнэк жи мьр'ьнэ.

Эв дө р'ож бу көр'е п'адше бэри мьн мьр'ьбу, жьна ви жи wir'а авит'ьбунэ мг'азе. Эз чум мьн жьна көр'е п'адше ани бал хвэ. Чэндэки эм ман. Р'ожэке мьн бала хвэ дае, чаванэ кьртэ—кьртэк нава щэндэкада те. Мьн тэриедэ дэсте хвэ гэр'анд, мьн бала хвэ дае, эва р'увикэ. Мьн боч'ка р'уви гьрт, жьна мьн жи дэйла мьн гьрт. Р'уви қөләкеда чу. Wэx-тэки р'уви щие заг'экер'а дэрк'эт. Мьн бала хвэ дае, р'е т'өнэнэ эм һэр'ьн. Бнэт'ара заг'е бэ'һр бу, wэки дьн жи р'е т'өнэбу эм бычуна. Мьн р'уви бэрда. Р'уви хвэр'а қапырука р'уйе зьндерр'а бэзйа, чу. Эз жьна хвэва манэ мэт'эл, бэр дэве қөле ман. Мьн бала хвэ дае, жьна мьн у һэрд көр'е мьнва орта бэ'һреда сэре хвэ дэранин. Жьна мьн мьнр'а го:

— Мерьк, тө дэймиши мэ нави, эме бен тө жь ве тэн-гасие хласкьн.

Мьн гот:—Жьньк, эзе чьма дэймиши wэ бьвьм? һэрке

һунe бен — вәрһн. Жһна мһн у һәрд көр'е мһн һатһн. Өз жһна мыва әм һьланин бьрһн қрахе бә'һре данин, хагыре хвә жь мә хвәстһн, шарәкә дһне к'әтһнә бә'һре. Мь жи жһна хвә һлани һатһмә мал.

Мир готә ван лавька:

— Вәрһн мәчһн һун гөнәнә, һ'әйфа мһн гәләки вә те: һун гөнәнә, әзе һәрәке вә чәнд зер'әка бьдмә вә, һәр'һнә мале хвә, һун гөнәнә.

Әвана гот:—Навә, гәрәке әм һәр'һн, қә навә.

Мир гот.—Гәли лавька, р'ожәке әз диса се һәвалала әм р'абун чунә к'әре. Әм чунә нава мешәки, мә блла хвә дае, нава мешәда дук қөлоз дьвә. Әм чун, мә бала хвә дае, әва заг'акә, кәри пәзи тедайә. Әм к'әтһнә һөндөр'е заг'е. Мә лень-һер'и дешәки кори we бәр балхение р'уньштийә.

Дев гот:—Өз ль әрд у әзман дьгәр'йам, анцах һун к'әтһнә дәсте мһн.

Дев р'абу бәрәшәки аша ани, да бәр дери, әм бьрһн бал хвә данә р'уньштандьне. Мә вәхтәки бала хвә дае, жһнәкә бәдәв мьлә нан ани дани шәм ви, чу.

Дев р'абу шишәк ани кьрә нава эгьр, сор кьр. Вәхтәки мә бала хвә дае, шиш һьлани жорда да сәр зьке һәваләки мһн. Зьке ви қөл бу, һьлда кьрә нава ви нани, хар. Қасәки сәкһни диса шиша хвә кьрә нава эгьр, һәвалә мһни дьн жи хар. Мамә әз т'әне. Мһн гот: «Мала мьң шәвти, we мһн жи бөхә». Қасәки сәкһни шиша хвә диса кьрә нава эгьр, вәләзйа р'аза. Мһн һедика шиш һьлани, жорда да сәр ч'әве ви. Мһн жорда хвә сәр шишеда авит. Мһн хвә сәр шишеда авит, әв вәшеньқи, әз жь вьр дәра һана авитьм. Әз р'абум р'әвим, к'әтһмә нава пез, дев сәв р'абу бәрәше аша жь бәр дери һьлани, шәқәкә хвә дани вали, йәк жи дани вали дери. Йәкө йәкө пәз бьн шәқа хвәр'а дәрани.

Нерики ви һәбу: мһн дани әрде шәржекьр, п'осте шийа ль хвә кьр, зәнгьле нери кьрә һөстийе хвә. Әз һатһм бьн шәқа вир'а дәрбаз бум, мһн гот: «Вьрда вәрә». Әви пар'а да пәй мһн. Әз р'әвим чум бьнәт'ара заг'әке сәкһним. Мһн гот: «Вьрда вәрә», вәке кө һат, заг'еда к'әт, жь һәв бәла-бәлайи бу. Әз р'абум чум, мһн жьньк у пезва ани,

Мир готә вана:

— Һун гөнәнә, мәчһн, һун хере навинһн.

Әwana диса гот:

— Навә, әме һәр'ын, илаща мә навә.

Мир гот:—Гәли лавка, щарәке диса әз се һәвалава мә һәв гьрт, әм чунә дьзие. Әм чун-чунә п'әр'е мәг'бәрәки. Мә бала хwә дае, мәрвө мәрзәлда гьшк һ'әтани бәр қьрке ә'рдеданә, сәре вана дәрвайә. Мә ленһер'и дөwәк вайә, чава те, һәспәки бози сйарә, зьг'деникә пер'айә, һат. Әм һәрсек һ'әтани бәр қр'ьке кьрьнә ч'ә'л, леда чу. Зг'дени ма ль бал мә. Бу эвар. Зг'дение һат бьнәт'ара ньнге һәваләки мьда вәк'ола, зьке ви қәльшанд, дьл һ'ьнаве ви хар, чу хwәр'а вәлзәйа. Қасәки дьне һат һәвалә мьни дьне жи хар. Мам әз т'әне.

Wәхтәки мьн бала хwә дае, һат бьнат'ара ньнге мьнда к'ола. Мьн һедика дөвө хwә авитә гөһе we, гөһе we кьрә дөвө хwә. Әwe вьрда-wеда бакьр, мьләки мьн дәрк'әт. Мьн дәстәки хwә авитә гөһе we, к'ашкьр ани незики хwә. Мьн дора хwә, пе дәсте хwә хөли дани алики, әз һеди һеди дәрк'әтм, мьн зг'дени кәшт. Мьн гот: «Әзе чава бькьм, чава нәкьм, дөвө бе мьн бькөжә»? Әз р'абум чум һьлк'ьшим сәр дарәке. Мьн бала хwә дае дөw вайә, чава те. Һат бала хwә дае-зг'дени кәштнә. Вьрда-wеда гәр'йа һат сәр дарә әз дитм, готә мьн:

— Пәйавә!

Мьн гот:—Әз жь тә дьтрьсьм,— мьн готөда,— жь һәспе хwә пәйавә, щуре хwә қаша зинда дардакә, паше әз пәйавьм.

Әw жь һәспе хwә пәйабу, чу хеләке wеда дур сәкьни. Әз жь дарә һеди-һеди пәйа бум, һатм ор'а дарә, ньшкева мьн банзда сәр пьшта һәспе, мьн щуре ви к'шанд, щурәк да һөстөкөра ви, сәре ви пәканд. Әз һәспе ви сйар бум, мьн сәре хwә пе дәзмаләкә спи гредә, сәре һәспе бәрда. Һәсп чу эварә дәрә мала дөw сәкьни: хөлама һат әз бьрьм. Чумә оде. Эварә жьньк һат. Мьн р'абу дәри дада, мьн дәзмала сәре хwә вәкьр. Мьн жьнькер'а гот:

— Жьньк, мьн дөw кәштиә.

Жьньке мьнр'а гот:—Әз жи йәкә өса хаде дьхwәзьм, тә чава п'есира мьн хлас кьр?

Шәв әз р'абум мьн дө-се һәсп анин. Әз жьна хwәва ле сйар бун, һатнә мал.

Мир һарәке вана-рьсәк дае, әw һәрсе һәвал чунә мала хwә. Мир жи ма мала хwә.²³

ЖЫН ЖИ ҺӘНӘ, ЖЫНКОК ЖИ ҺӘНӘ

Р'оке Шаһ Ә'бас әскәр, ләшкәре хwә һылда дәрк'әт сәй-ранге. Чар р'ожа р'е чу, бь дәф у зөр'нә гьништә бәр к'очкәке. We к'очкеда һәбу ә'рәбәки р'әш, қизәк у хортәк. Хорт у кәч'ьк қизап у көр'әпә һәвбун у һәрда һәв стәндьбу. Шаһ Ә'бас у әскәре хwәва бәр we к'очке сәкьнин: дит әw хорт у кәч'ьква дак'әтьнә бәр шемика к'очке, сәр халича р'уньштьн. Кәч'ьке го: — Бь әнд бә, wәки тә бьмьри, әз ду тәр'а мер накьм.

Гәдә гот:—Wәки өсанә, шәрте мере бәрәбә, тә бьмьри әз назәwьщьм.

Кәч'ьке өса дьгот, wәки гәдә архайинкә, бькөжә, чьмкө бубу ашьде wi ә'рәби, кө we к'очкеда дьма. Wәхта кө әwe өса гот, гәдә сәре хwә да сәр чока we у р'әза. Wәхта кө р'әза, әwe чока хwә жь бьн сәри к'шәнд, сәләк да бьн сәри, чу мек'өте һ'әсьни һылда, ль сәре wiда п'әрч'ьқанд. Чу гьништә wi ә'рәби.

Гава кө Шаһ Ә'бас әва йәка дит, бь әскәр, ләшкәре хwәва вәгәр'яа, һат, гот: «Г'ьлбә, дәһ һ'әве һа нав wәлате мьнда һәнә. Һәрәк зөлмәкә һа бькә, wәләте мьне хравбә». Гьништә к'очк сәре хwә, готә wәзир, wәк'иле хwә, го:

— Өз дьчьмә гәр'е, һ'әфт р'ожа wәхт дьдьм, гәрәке тә жьне wәлате мьн бь шур қьр'ки. Wәки тә готьна мьн нәйни

сери, эзе тэ дара дараг'ашеда дардакым,— гот у чу.

Вэзир эваре натэ мал, зэ'ф бь п'эдум у мэлул бу. Баве
ви гот:

— Лаво, тэ чьма бе мэдэйи?

Бэре нэгот, паше салхе хвэ, һ'ал—һ'эвале хвэ жь ба-
вер'а гот.

Баве готе:—Тө ве йэке мэкэ, п'адша һатьне, глики мын
һэйэ, эзе бежьме. Һэрке глие мын нәнһер'и, бра тэ бькөжэ.

Көр'е ви жи бь готьна ви кьр. Вэхт т'эмам бу, Шаһ
Эбас жь сэйранге һаг, дит, вэки готьна ви нәнатийэ сери.
Гази кьр, гот:

— Тэ готьна мын нэанийэ сери?

— На!

— Чьма?

Гот:—Мын нэкьр!

П'адше шрит авитэ қрьке, вэки бьхэньқина. Баве вэ-
зир гот:

— П'адшаи хвэшбэ, глики бежьм, паше тө зани.

Эви изьн дае. Баве вэзир жи зэ'фи кал бу, эви дэст
бь хэбэрдане кьр.

Гот:—П'адшаи хвэшбэ, вэхте баве тэ, эз һьм вэзире
баве тэ бум, һьм жи п'элэwane ви, чьл п'элэwane баве тэ
дьн жи һэбун. Сэрк'аре һэр чьли жи эз бум. Вэхтэке қэзйак
сэре ма қэwми: орт'а дө—се шэва шарэке п'элэwanэк жь ма
дь мала хвэда ьнда дьбу. Бь ве форме к'ок'а һэр чьли жи
қэля. Гава кө мын заньбу эw қэзйа сэре мынэ, мын һэр шэв
шур мэрт'але хвэ, р'ьма хвэ һазьр дькьр. Шэwэке жи мын дит
зар'эк дэрва гази мын дькэ. Эз жь нав ши р'абум дэрк'эwмэ
дэрва, к'өлфэта мын гот: «К'ьнще хвэ хwэкэ». Мын к'ьнщ хwэ
кьр. Гот: «Шур мэрт'але хвэ гредэ». Мын греда, гот «һэспе
хwэ зинкэ», мын һэсп зин кьр, гот: «Р'ьма хwэ һьлдэ», мын
р'ьм жи һьлда, һэспе сйар бум, дэрк'этьмэ дэрва. Мын дит
зар'экэ дэһ—донздэһ салийэ, сэр пышта һэспейэ, эwe һэсп
ажот, гот: «Бьдэ ду мын». Эм эп'ещэ э'рд чун. Эз фькрим,
мын гот: «Көла ль мын һати, жь чьл п'элэwани эз мамэ, эз
жи бьдьмэ пэй ве зар'е, һэр'ьм». Р'ьма мын жи мын кэвьра
дьхьст, қэвьр бэла дькьр. Мын р'ьмэк ньште хьст. Эwe бь
дэсте ч'эце р'ьм гьрт да мын, гот: «эв нэ щие һ'энэканэ».
Мын дьлэки брин да пэй. Щара дөда мын гот: «Бэлки р'ьме

же нагъртбә, чава бу, wәки әw жь бәр р'ьма мьн саг'ма?» Мьн диса р'ьмәк авите, әwe р'ьма мьн гьрт, гот: «Мьн тә'ра гот, мьн тә нәани бона һ'әнәка, мьн тә ани бона нета дьле хwә һ'асьлкьм». Мьн нһер'и бөфәйдәйә, р'ьм тыштәки пе накә. Щара сьсйа мьн бь шур леда. Шуре мьн бь дәсте хwә гьрт, әз нот'ли ч'вкәкә һьлдам кьрм орт'а хwә у зин, өса гьышим, шире кә мьн, р'ожа хwәда харьбу бөфле мьнр'а авит, әз нә мер бум. Әз диса һьлдам, данимә сәр һәспе. Мьн һ'ьз кьр, wәки гөлләк мьн к'әта жь ве четьр бу. Мьн диса бь дь-ләки брин да пәй. Әм р'е к'әтьн, бәрбанга све бу, әм гһиш-тьнә бажарәки храв, бәр к'очкәкә р'әш. Әwe заре гот: «Пәйабә». Әз пәйа бум. Гот: «Дөжмьне мьни ль вьрә». Әw жи жь һәспе пәйа бу, гама һәспе да дәст мьн, к'ерәкә нот'ли шура жь т'әркийа һәспе дәрхьст, гот: «Әзе һәр'ьм. Әз кә чумә wьра, мьн дө щара кьрә қир'ин, тә нәе. Мьн кә щара сьсйа кьрә қир'ин, тә мер би, те һәwара мьн бейн, тә жьн би, һәмин тә нәе, һәр'ә, әw һәспн жи тәр'а.» Готьна we әwә, wәки һе дө щара бькә қир'ин һе нәһатийә алт'кьрьне, қир'инийа сьсйа, һатийә алт'кьрьне, әз һәр'ьмә һәwарйа we. Мьн дәнге we дө щара зиз бьһист, мьн хwә һазьр кьр, әз һәр'ьм, дәнге we сьсйа нәһат. Мьн йәқин кьр, wәки әwe тыштәк кьр. Дө—се дәдә дәрбаз бун, сәрики һ'әйwanәт дәсте weда һат, әw сәри кьрә хөрщөкә, авитә т'әркуйа хwә, гот: «Сйарбә». Әм сйар бун, мә ажот. Сwә р'он бубу, таве зәрьқандьбу. Әм чунә бәр бәрәкә пәйа бун. Мьн һәспн гьртьн, әw чу wәки хwә жь хуне бышо. Чу гәләки әглә бу. Әз р'абум тәлә-тәлә чум, мьн дит вайә сәр тә'тәки вәлзәйәйә, қизәкә чардә салийә. Әз диса вәгәр'йам, һатьм бал һәсна. Р'ож нивро шкәст. Нәт, әм диса сйар бун, мә ажот. П'ьр' чун, һьндьк чун, гһиштьнә бәр п'әр'е мәрзә-ләки. Чунә сәр т'ьрбәкә, гот: «Пәйабә». Әз пәйа бум, әw жи пәйа бу. Гот: «Әwe т'ьрбе бьк'олә». Мьн к'ола. Хортәки өсани теда бу, мәрьв нәбькьра, нәбьхара, ле бьнһер'йа. Мәрьв дьгот, әw һежа һатийә кәштьне. Мьн дәрхьст дани сәр ч'ере һешин. Әwe қизе гот: «Тә һақа зәһ'мәт мьнр'а к'шандийә, wәрә әзе сәрһатйа хwә тәр'а бежьм.» Әwe дәст бь хәwәрдане кьр, гот: «Әз қиз бум, дь мала баве хwәда бум. Әва шнйаза кәр'апә мьнә. Баве мьн әз дамә ви. Хөдане ви сәри жи dew бу, wәки мьн шәржекьр. Әви жи әз дьхwәстьм. Баве мьн, әз нәдамә wi. Әви жи wәлате баве мьн гьшк бәла кьр, мала саве

мын, гышк қыр'қыр. Әу жи көр'апе мынбу. Баве мын әз дабумә ши. Дев әу жи көшт, әз жи жь вьр р'эвим. Эл'ещә вә'дә дәрбаз бу. Мын дьхвәст әу бькөшта. Әз шәв дьһатьм, мын гази п'әләwana дьқыр, тә'зи дәрдык'әтьнә дәрва, мын т'әрқа хвә сери дьдан, һ'әфт тәвәка ә'рдеда дьчун. Мын жи пышта хвә дьдае, дьһатьм, ле тө нот'ла мера бь ц'әргал дәрк'әти, тә р'ева гәлә зәһ'мәт да мын, ле әз дьбахшиньмә меранья тә. Нһа әв һәсп, т'әркйа ши хөрщькә, щәмәк зер' зивә, йәк лал дөр'-гышк жь тәр'а. Мын мразе хвә һасыл қыр, әзе һһа хвә: бькөжьм. Гөне мын стөе тәвә, тө т'ьрба мә фрәкә, бәре мә дь һәвдакә, мьле мын бьдә бәр сәре ши, е ши бьдә бәр сәре мын, сәр мә бьпәч'ьнә, һәр'ә, ве дьне мразе мә нәбуйә, бра we дьне бьвәә. Р'абу қәвза сорание ә'рдеда ч'ьк қыр, банзда, хвә сәрда авит, сорани дьлк'әт, пыштер'а да дәр. Мын сорани дәрхьст, т'ьрб фрә қыр, һәрд қьрыне да, бәре wана дь һәвда қыр, мьле wан да бәр сәре һәв, хөли авитә сәр wан. Әз һәспәки сйар бум, һәспәк жи дәстк'еши хвә қыр, бь дьләки ша мын бәре хвә да мал. Әз һатьм, п'адше гази мын қыр, чь сәре мын қәwьми бу мын жер'а гот у әу зер', лал дөр' гышк данә ши. Қөлөха мын бал ши дһа бьлд бу.

Наһа, п'адшаи хвәшбә, жьне өса жи һанә, wәки көр'апе хве көшт, чу гьһиштә хәлқе, жьне өса хирәт жи һәнә, һ'әйфа көр'апе хвә бь дәсти хвә һьлда. Кср'е мын, чьма дькөжи һәрге дө жьне бенамус нав wәлате тәда һәбьн, һ'әзар жи бь хирәтьн.

Шаһ Ә'бас дит, wәки глие ши р'астә, дәнге хвә жьһәр'а нәкьр, көр'е ши аза қыр у диса дани сәр қөлөха ши²⁴

БРЕ ЧУК

Нэбу т'өнэбу п'адшак нэбу. Се көр'е ви п'адшай нэбун, т'ө қизе ви т'өнэбун. Чэнд сал дэрбаз бун, жына п'адше н'эмлә дэрк'эт. Жына ви зар' бу, қизэк ани. Р'ожа жына ви п'адшай зар'бу, мале п'адше we р'ожеа дэстпе бу қыр' бун. П'адша э'щевмайи ма, готэ көр'е хвэйи мэзын, гот:

— Ишэв нэр'э тэвла дөвер, қэрэвлие бькэ, чька чь нэйэ.

Көр'е п'адше мэзын р'абу натэ тэвла дэваре хвэ. Нь-шкева хэве ле зор кыр, р'аза, нькарбу қэрэвли бькыра.

П'адша свэтыре готэ көр'е хвэйи орт'е, гот:

— Тө нэр'э!

Гэдэ р'абу чу, эв жи р'аза, нькарбу қэрэвли бькыра. Свэтыре п'адше гот:

— Эзе ишэв нэр'ым қэрэвлие бькым.

Көр'е ви ч'ук гот:

— Баво, тө нэчэ, эзе нэр'ым!

Баве жер'а гот:—Тө нькари, те бьтырси.

Көр'е ви гот:—На, эзе нэр'ым.

Кыр нэкр ч'арэ пе нэбу, гот:—Нэр'э.

Көр'е п'адше р'абу ньнэ хве ньлда, к'ерэк кырэ шева хвэ, чу нав н'эйванэт. Гэлаки сэкьни. Нишэв дэрбаз бу. Гэ-дэ нһер'и хэв ле зор дькэ. Дит боша, ани к'эфа дэсте хвэ

хун кър у т'ъжи хве кър. Қасәке сәкьни, нһер'и бу чәқә—
чәқа дәрйя. Гәдә жи хвә-хвә к'әт'ьбу бьн афьр; нһер'и әва
хушкә ви һат к'әтә тәүле, чу бәр синге ч'еләкәке сәкьни.
Дәве хвә авитә қьрка ч'еләке, хуна we мет, дәрк'әт һәр'ә.
Бре we жь пар'а да ду. Кәч'ьк р'әви к'әтә мале, бре ви жи
пәй к'әтә мале. Кәч'ьке хвә авитә шоланге, қәст хвә хәвр'а
авит. Бре we т'вьнг жорда ани, вәки бьк'өжә. П'адша һ'шйар
бу, хвә авитә дәст п'е к'өр'е хвә, гот:

— Тө чь дьки, әмын қизәкә, ч'ә'ве тә лейә б'өк'өжи.—
нәһьшт бьк'өжә.

Әви т'ьре қиза ви һәла зар'ә, тьште өса накә. К'өр'е
п'адше чу готә баве хвә:

— Һәрке төе бьк'өжи, әзе шәм тә бьсәкьным, ле нәк'өжи—
әз насәкьным.

П'адше гот:—Дьчи һәр'ә.

К'өр'е ви р'абу к'әре хвә кър, р'абу р'е к'әт. П'ьр' чу,
һьндьк чу, чу бәстәкә хали. Нһер'и кәсә т'өнә. Диса гәләки
чу, нһер'и кәри пәзе гран we хвәр'а бәла буйә дьч'ерә. Чу
гһиштә ви пәзи: нһер'и кәсә т'өнә, нә шван һәйә, нә жи мә-
ри һәйә нава ви пәзида. Кәрие пез хвәр'а льч'ерйа. Гәләки
сәкьни, иди р'о дәв-дәви авабу. Пәз к'өда дьчу, гәдә жи пәй
дьчу. Кәрие пез чу бәр шкәвтәке сәкьни. Гәдә жи нава пез-
да хвә вәшарт. Гәдә нһер'и бәр дәрә шкәвте дөвәк we
гредайә. Пәз йәко йәко чу к'әтә шкәвте. Дөв жи ч'ә'вәки
кор бу. Әви дөви пәз т'әмам жьмьри, нһер'и йәк зедәйә. Дөв
готә әв пәза зедә:

— Һәркә һ'әйвани, хвәр'а нав пезда бьмина. Ле һәркә
һнсани, к'өр'и, әзе тә темә к'өр'е хвә, ле һәркә нә к'өр'и, қи-
зи, әзе тә темә қиза хвә.

Гәдә һьшкева жь шкәвте дәрк'әт, гот:

— Әз к'өр'ьм,

Дөв гот:—Тө к'өр'е мьн, әз жи баве тә.

Дөв жи гредайи бу, готә гәдә:

-- Вәрә мьн вәкә.

Гәдә нһер'и һ'әфт зһшире к'отане гредайә. Нһер'и нае
вәкьрьне.

Готә гәдә:—Бра бьсәкьнә, донздәһ сала гредайимә, әзе
Мәта р'ожа мьрьне бьмьрьм.—Дөв готә к'өр'е хвә, гот:—Вәх-
та тө дьчи пешйа пез, нәви һәр'и сәре ч'ийәйе р'әш. Вьра

бре мьни орте дьминэ. Гава тө һәри ыра, ые тэ бьхвэ, у пез жи тэ бьстинэ.

Гэдэ жи гот:—Бравэ, эз начьмэ ыра.

Чэндэки сэкьни, гэдэ жи дьчу пешйа пез. Роке гэдэ пэзе хвэ бьр нава мешэки бьчеринэ. Гэдэ һһери дурва дэнге тэрэвл те. Тэрэвл жи хвэ шер бу. Эш жи дьтәрьки, тэрэвл жи гази дькьр: «Һәвар, һа һәвар, ыәрһн к'омәке бьдһнэ мьн». Гэдэ дөшөрмиш бу, гот, го: «Вэлэ эзе һәрьм к'омәке бьдьмеда, йане ые мьн бьхвэ, йане жи эзе ые хлас кьм». Гэдэ пэзе хвэ һьшт, чу һһери расти жи ые дьтәрькэ. Шер жи готэ гэдэ:

— ыәрэ к'омәкс бьдэ мьн, дһйайеда чь дьхвэзи эзе бьдьмэ тэ.

Гэдэ к'омәк дае.

Шере готэ гэдэ:—Дэ бежэ чь дьхвэзи?

Гэдэ гот:—Эз тыштэки нахвэзьм, тәне һәрдө теже хвэ бьдэ мьн.

Шере жера гот:—Хера мала хадера, эз дәһ сала жи өса бьмама, тәк тэ эш йәк жь мьн нәхвэста.—Шере гот,—дэ ыәки тэ хвәстийэ, эзе бьдьмэ тэ.

Гэдэ жи же станд, да сәр ре чу, гһиштэ пэзе хвэ. Гэдэ пэзе хвэ ажот бьр кьрэ шкәвте. һәрдө теже шере бьр шкәвтәкеда греда. Дешра жи нәгот, ыәки мьн теже шере анинэ, гэдэ һатэ щәм деш, жера гот:

— Баво, тө қә мьһра навежи де у баве тэ һәнэ, йане һа?

Деш гот:—Мьһ нәта һһа һьзанбу, ыәки де у баве тэ һәнэ.

Гэдэ жера гот:—Баво, изьне бьдэ мьн, эз чэндэки һәрьмэ мала мэ, щәм де у баве хвэ.

Деш гот:—Һәрэ.

Деш рабу се һәстө дане. Гэдэ чу, һәспе хвэ сйар бу, чу бажаре баве хвэ. Нһери бажарәки хьк у хали, кәсэ төнә. Гэдэ чу бәр дәре баве хвэ пәйа бу. Хушка ыи эш шәһәре дөра хвэ, щмаәта теда гьшк харьнэ, кәсэ төнәбу. Хушка ыи һьшкева дәркәтэ дәрва, готэ бре хвэ:

— Тө сәр чәве мьһра һати, исал чәнд салэ тө к'өда чубуйи, пәйавэ ыәрэ һөндөр әм қасәки хәвәрдын.

Гэдэ һәспа хвэ бәр дәри тәвланд. Чунэ һөндөр. Хуш-

ка ви дэрк'этэ дэрва, һетэкэ һәспе хар, һат һөндөр, готэ
бре хвә:

— Бра, тө сэр се ньнга һати?

Бре we гот:—Әре, эз сэр се ньнга һатъмә.

Хушка ви диса чу дэрва, ньнгәки һәспе диса хар, һа-
тә һөндөр гот:

— Бра, тө сэр дө ньнга һати?

Бре we гот: —Әре, эз сэр дө ньнга һатъмә.

Диса чу дэрва, һәсп тәмам шәндәке we хар, һат һө-
дөр, гот:

— Бра, тө сэр зык һати?

Бре we гот: — Әре, эз сэр зык һатъмә.

Оасәки сәкьни готэ бре хвә, гот:

— Бра, әви сазе һана быгьрә хвә, хвәра сезхә, нәта
эз тем.

Бре we гот: — Бравә, һәрә.

Бре we дәстпе кьр сез хьст. Ньшкева пшикәкә рәш
бын стер дэрк'әт у готэ гәдә:

— Тө чьма руньшти, хушка тә чуйә драһе хвә тужкә,
we бе тә бөхә. Равә бьрәв, we бе тә бөхә. К'ане сез бьдә
мын, эз пе ләпе хвә темә рьнгә-рьнг нәта дьчи хлас дьви.

Гәдә рабу рәви.

Хушка ви һатә мал нһери бре we нә малә. Рабу жь
пара пәй к'әт. Гәдә пыш хвә звьри, нһери чь быһерә, хуш-
ка ви жь пара дайә пәй. Ньшкева һәрсе һәстбө дөw дабу
ви, к'әтә бире. Жь щева хвә дәрхьст. Хушка ви жи иди
һьндьк мабу быгьрта. Әви һәстөк авит. Һәсту бу дарәк
спьндаре. Гәдә рабу сәр даре руньшт. Хушка ви дина хвә
даеда нькарә һьлкшә. Әwe ани жь гөлие хвә дөта кшанд,
кьрә балгә у дәст пе кьр бьри. Гәдә у дар тәв жорда һа-
тьн. Гәдә гәләки жь сәр даре пәкйә. Хушке диса жь пара
да ду. Гәдә диса һәстук авит: әw жи мина е пешьн бу. Ле
әw һәрдө шере гәдә, кө жь әwe тәрәwле стәндьбу, әwана
жи хвә бәрә-бәрә незикайи гәдә кьрн. Хушка ви диса
жь пара да ду. Гәдә әw һәсту жи авит. Әw жи бу дарәк
мина һәрде пешьн. Кәчьке әw жи бьри, диса жь пара да ду.
Ле шера хвә гиһандьнә гәдә. Гәдә рәви чу к'әтә орта һәрдө
шера. Хушк һат гһиште, готэ бре хвә:

— Тежке гөре чйано, исал нәфт салә к'ок'а дрәне мьн дьхбрын.

Гэдә гот: — Бөхә, паше бышекьрин, — гэдә һәрдб шер бәрдан, готә вана: — Өса бькьн, вәки ньрәткә хун нәрежә әрде.

Шера әв вьра рәдкьрын. Гэдә вәгәрия чу щәм дөвө баве хвә. Сәлам да дөв, чь сәре ви қәвми, әви жера гот. Гэдә свәтьре чу пешйа пез. Баве ви диса готә:

— Нәви, нәви һәри сәре чйае рәш.

Әви гот: — Бравә, әз начьм!

Көре ви свәтьре гот: «Вәлә әзе һәрьм сәре чйае рәш, чька чь һәйә». Пәзе хвә бьр сәре чйе. Нһери дөв we we-да те, дарәкә сьпьндаре сәр мьланә. һат гот:

— Тежке гөре чйано, исал нәфт сале мьнә, к'ок'а дрәне мьн дөхөрә.

Әв һәрдб шер жи щәм гэдә бун. Гэдә гот:

— К'әфтаро, бөхә, паше бышекьрин.

Дар жорда ани, гэдә жь ви нәгьрт. Гэдә готә шера, гот:

— Әви к'әфтари бьгьрын, бьхөн, өса бькьн ньрәткә хун әрде нәминә.

Шера дөв харьн. Шван рабу чу мала ви: чь пәзе ви һәбу, гьшк топ кьр, бьр. Баве ви пәз жьмьри, нһери, чь бьнһерә пәзе ви чьқасә, ақас жи зедә анийә. Дөв гот:

— Вәрә мьнра бежә, чька тә әв пәз жь к'б анийә?

Гэдә жера гот:

— Мьн бре тә көшт, әва жи пәзе вийә.

Баве ви гот: — Тә қәнщ кьрийә анийә. — Дөв гот, — ле тәмйа мьн тә-нәчи сәре чйа сор, вьра бре мьни мәзьн дьминә, гот, әви чәве мьн дәрхьстийә.

Әви жи гот: — Бравә.

Свәтьре гэдә рабу пәзе хвә жь шкәфте дәрхьст, һәрдб шерава, пәзе хвә ажот, чу сәре чйае сор. Әви әв жи көшт. һәрдб чәве баве хвә же стәнд, вәгәрия һатә мале, готә баве хвә:

— Мьн бре тәйи мәзьн жи көшт, һәрдб чәве тә жи ани, — әви һәрдб чәве баве хвә дане.

Дөв һәрдб чәве хвә кьрьнә щи, гэдә нһери, нһери таштекә башә. Дөв готә гэдә:

— Өзе чыл шэви разем, тө һәспе мьн рьнд тимарки, нәта эз радьвьм. Гәдә гот: — Бравә!

Деш разә.

Гәдә чу гома һәспа, һәспе хвә рьнд тимар дькьр шәв у рож. Сиунәһ рөже деш тәмам бун, ма рок. Чу һөндөрө тәвле. Һәспәкә қәмәр һәбу нава ван һәспада, жера кельми, гот:

— Хорто, све дешә равә, тә бөхә, вәрә мьн сйарбә, эз тә хласкьм.

Гәдә рабу һәспе сйар бу у рекәт.

Свәтьре деш рабу һатә тәсәлийә тәвле бькә. Һәспәкә шин боз һәбу, жера гот, вәки гәдә рәвийә.

Деш рабу һәспа шинбоз сйар бу у жь пара да ду. Әв һәспа деш жи жера дьготьн «Бруск», хвә гиһанд гәдә. Гәдә пыш хвә звьри чь бьһерә, вә жь пара дайә ду. Әви жи һьлда бу мвәса һәспа, чотьк, һьнәки жи бзьр. Һәспе гәдәра гот:

— Те незик дьвә, пешие чотьке давежи, наше мвәсе, дура бзьр бьрәшин: гәләки жь пара, һьнәки жи жь перә.

Деш хвә гиһанде. Гәдә пешие чоткә авит, бу мешә. Деш нәта шьрра дәркәт, гәдә эпешә әрд чу. Деш диса хвә гиһанде. Гәдә ижа мвәс авит, мвәс бу дьрие нәсьн. Һәспа деш әв дьри тәмам бьрин, диса хвә гиһанде. Гәдә ижа бзьр рәшанд, һнәк жь пара, һнәк жь перә: бу бәрәк, гәдә ортеда сәкьни. Деш һат бәр кәвие бәре, һнери, вәки гәдә кәтийә орта бәре. Деш готә гәдә:

— Тө чава чуйи вьра?

Гәдә жера гот: — Тә әв кәвьре һана дитийә, әви бьдә сәр сәре хвә, те бейи дәрбаз бьви.

Деш ани әв кәвьр да сәр сәре хвә, да нав бәре. Һатә орта бәре нькьси у кәтә нава аве хәньқи.

Гәдә чу мразе хвә ша бу, һун жи мразе хвә²⁵.

МИРЗЭМЭНМЭД

Гэбу падшак, се көре ши. Wэхтэке баве wan кэтэ бэр мьрьне, го:

— Лаво, эз дьмьрьм, һун дьминьн, ки те хазгине һәрсе қизе мьн, щара әwльн ки те, бьдьне.

Щара әwльн һ'ьрч һатэ сэр кэвьре хазгиние, гот:

— Мирзэмәнмэд, хушка хwәйә мэзын бьдә мьн!

Һәрдө бре мэзын готьн:

— Әм надьне!

Мирзэмәнмэд гот: — Баве мьн готийә, әме бьдьне.

Қиза мэзын данә һьрче, бьр.

Чәнд сал бөһөртьн, ньһери тәйр һатэ сэр кэвьре хазгиние, рунышт, го:

— Мирзэмәнмэд, хушка орте бьдә мьн.

Һәрдө бре ши готьн: — Әм хушка хwә надьне.

Мирзэмәнмэд гот: — Баве мә готийә, әме бьдьне, — да-еда, бьр.

Чәнд сал бөһөртьн.

Р'ожәке падше дәфа һәwаре да. Һәрдө бре Мирзэмәнмэд чубунә нечире. Мирзэмәнмэд жи мал мабу.

Гадше гот: — Дрежайа әрде панздә аршинә, курайа әрде жи си аршинә. — Бьне әрде жи чьк һәбу, к'ер у гузан,

шур, қәмә, тьжи бьне we бун. Падше гот,— Эз Wi мери дьвежъм, wәки сәр чәлера банздә. Hәспе кә банзда, әзе қиза хwәйә мәзы бьдьме.

Hәрдә бре Мирзәмәкмәд чунә нечире. Мирзәмәкмәд рабу жь тәwле һәспе боз дәрхьст, зине урси да сәр пыште, чу щәм падше, гот:

— Исанәте гонде тә нькарбу сәрра банздә, һәспе банздә. Hәгәр һәспе мьн аршинәке жи зедә банзда, әзе қиза тә бьвьм.

Падше гот:— Эз хwә тьштәки оса дьгәръм.

Мирзәмәкмәд һәспе хwә авитә сәр чәле, қамчик леда. Hәспе дә верса зедә банзда. Әw чу щәм падше, гот:

— К'а бьдә мьн жьнка мьн,— әWi жьна хwә һьлда бьр, бьрә мала хwә.

ӘWi жьнкь кьрә оде, дәри ле к'лит кьр. Hәрдә бре Wi готьнә Мирзәмәкмәд:

— Тә к'ода чубуйи?

— Эз нәхашәш бум, чубумә сәр нәкима.

— Ле све тә гәрә һәри нечире.

ӘWi гот:— Брано, әз нәхашьм нав щийа,

Сәре хwә нагьръм сәр бәлгийә,

Һьше мьн чу қальб ма щида.

Hәрәке әз све һәръм щәм нәкима.

Hәрдә бре Wi готьнә:— Тә һәрә, чьчәх сах буйи, әме паше тә хwәра бьвьнә нечире.

Әwана све чунә нечире.

Мирзәмәкмәд бәри Wi чахи падшера қәwл—қраре хwә гредабу, wәки «Әзе һәрдә қизе тә дьжи әзе бьвьм». Мирзәмәкмәд щара дьне бь һәспе боз чубу. Әw ве щаре жи һәспе к'өмәйт чу. Қиза орте бь Wi қәйдәйи ани. Әw жи ани да рәх хушка мәзы.

Эваре бре Wi һатьн, готьнә:

— Бра щан, чашани, пак нәбуйи?

Мирзәмәкмәд гот:

— H'але мьн гонина,

Дәрмане мьн гоште пәзәкә кувийә,

Сәрбәранийә.

Гомана мьн һәйә, wәки әз све пакбьм.

Свә зәлал бу. Hәрдә бре Wi агьр сери кәтьн, рабун диса чунә нечире, сәва пәза куву. Әwана һаж нета дьле

Мирзэмэкмэд гөнөбун. Мирзэмэкмэд рабу хэспе Чалқамэр сйар бу, чу щэм падше, гот:

— Қәшле мьн тә қәшлә, вәрә вьр бьсәкьнә, әзе хәспе хвә хьм, бра банздә.

Мирзэмэкмэд қамчи хәспе хьст, хәспе ве щаре се верст зедә банзда. хәспе ван щьсне хәспе бәһре бун.

Әви қиза падше чук жи һьлда ани. Эваре һәрдө бре ви һатьн. Вана нечира хвә анибу, готьн:

— Бра щан, мә нега тә дузкьр.

Мирзэмэкмэд гот: — Гәли бра, хвә дәрде мьн әв нечир нибу, дәрде мьн һәрсе кәше одеда бун.

Һәрдө бре ви готьн: — Мала мә храв бьвә, бре мә гәләки нәхвәшә, бе ньше хвә хәвәр дьдә, нәйфа бре мә.

Вана нане хвә харьн. Мирзэмэкмэд нан ванра әшқ хар, гот:

— Һуне чь хәлата мьн бьдьн, әз се кәвотка дәрхьм мәйдане?

Һәрдө бре ви готьн: — Чь кәвотк?

Мирзэмэкмэд чу дәре оде вәкьр, һәрсе қиз ани. Һәрдө бра әщевмайи ман, гот:

— Брано, әва қиза мәзьн бре мәйи мәзьнра, әва қиза орте бре мәйи ортера, әва чук жи мьнра.

Әван ве шәве гәләки ша бун. Мирзэмэкмэд йәко йәко салхе хвә ванра қьсәкьр.

Свәтьре һәрсек тәвайи бь дьл әшқ чунә нечире.

Рожәке дәврешәк һатә нава мала. Һатә дәре мала Мирзэмэкмэд, гот:

— Хушке, һун мьн хай накьн?

Хушка ванә мәзьн гот: — Әм тә хай накьн.

Хушка чук гот: — Чьма, гөнәйә, әме ишәв хайкьн.

Вана дәвреш әве шәве хайикьрьн. Эваре һәрсе бра нечире һатьн, готьн:

— Дәвреш, тө хер һати, тө чьқаси вра дьминн бьминә.

Дәвреш гот: — Әз зәф разимә, малә хайивә.

Свә зәлал бу, һәрсе бра чунә нечире. Дәвреш рабу гот:

— Хушке, хәспе мьн биньн, әзе һәрьм.

Вана хәспе дәвреш ани. Әв хәспе хвә сйар бу, жьна.

Мирзэмэнмэд да тэркийа хwэ, һьлда чу. Әw дәwреш хwэ сйаре Сеуе Сельнг бу.

Бу пьра-пьра лынге Сеуе Сельнг. Агьр рәшанд, рйа дб мәһа дб рожада чу.

Эваре һәрсе бра һатын. Р'ева тәвзи щане Мирзэмәнмэд чун, гот:

— Бра, бьзанбьн қэзйак сәре мала мә қәwмийә!

Әwана һатын мал. Хушка мэзьн пешва чу, гот:

— Мала wә храв бьвә, дәwреш хушка мә чук бьр.

Мирзэмәнмэд гот: — Зрар тәнә, хәма мэкшинә.

Свәтьре Мирзэмәнмэд рабу, тир кәване хwэ һьлда чу. Пьр чу, һьндьк чу, чу незики гәлики куур бу. һөндөре гәли һиери, кәwзәкә аве һәйә. Мирзэмәнмэд we кәwзе ав хар. Дина хwэ дае щарик жорда һат. Щарие гәләки дина хwэ да Мйрзэмәнмэд. Щари звьри, чу готә ханьма хwэ.

— Ханьм, мәрик һатийә сәр кәwзе мә, тәвда рәнге тәдайә, ньзам чи гәйә?

Ханьме гот: — һәрә бежә wi мәри, бра бе мал.

Щари чу, гот: — Брао, ханьм гази тә дькә.

Мирзэмәнмэд һеди-һеди бәр бь wi хан-мани чу. Ханьме дина хwэ дайе әва Мирзэмәнмәде бре weйә. Әwan һатынә дәст руе һәв, гәләки ша бун. Гот:

— Брао щан, тө әвдәр?

Мирзэмәнмэд гот: — Әз һатым.

— Ле брао, әзе чава бькьм, wәхта ньрче бе, we тә ббхә.

Әwe бре хwэ кьрә щики, һьрч һат, гот:

— Бина мәрие хәриб те.

Го: — Wәлә бре мьн һатийә.

Һьрче гот: — Бре тәйи орте йане е мэзьнбә, әзе ббхөм. Гот, һәгәр Мирзэмәнмэд бә, әзе бьдмә сәр сәре хwэ.

Әwi посте хwэ стөе хwэ дәрхьст. Жьнке гот:

— Wәлә Мирзэмәнмәдә!

Һьрч рабу чу щәм Мирзэмәнмэд. һатынә дәст руе һәв. Же пьрскьр, го.

— Мирзэмәнмэд, қә вале тә чағанә?

Мирзэмәнмэд гот: — Qә тә ван дәра дәwреш нәдитьнә?

Әwi гот: — Мьн нәдитийә, го, све әзе бькьмә брә-бр, чьк пьрч һәнә, әзе же пьрскьм.

Свэ зэлал бу, ньрч рабу кьрэ օрә-օр. Ырч топ бун һатын.
Ырче же ырскьр:

— Вә кә дәвреш дитьнә, мынра бежын!

Ырча гот: — Вәлә мә нә дитьнә.

Свәтыре Мирзәмәнмәд хатыре хвә жь заве хвә, хушка хвә хвәст, чу.

Пър чу, һындьк чу, чу незики мешәки һат. Дина хвә дае каникә вайә нав мешәда. Әв чу сәр кание ав хар, дина хвә дае щарикә вайә жорда һат. Әвә щарие гәләки дина хвә да Мирзәмәнмәд, чу ханьма хвәра гот:

— Мәрик һатийә сәр кание, әйни рәнге тәданә.

Ханьме готе: — Һәрә бежә ханьм гази тә дькә.

Щари чу, гот: — Брао, ханьм гази тә дькә.

Тө нәве әв хушка вийә чука, жьна тәйрә. Мирзәмәнмәд чу ньһери, вәки әва ханьма хушка вийә. Әв хушка хвә һатынә дәст руе һәв, гәләки шабун. Хушка ви же ырсси, гот:

— Брао, тө әвдәр?

Гот: — Хушке, дә әз һатымә!

— Ле тә херә?

Го: — Хушке, тә ван дәра тө дәвреш нәдитьнә?

— Чьма, го, на, мын нә дитьнә.

Әваре тәйр жь мешә һат, тәйр гот:

— Жьне, бина мәрьве хәриб те.

Гот: — Вәлә бре мын һатийә.

Тәйр гот: — Һәгәр бре тәйи орте, йане е мәзыи бә, рөке ван дәсте мьданә, ле Мирзәмәнмәд бә, әзе бьдмә сәр чәве хвә.

Әв Мирзәмәнмәд һатынә дәст руе һәв. Әвана ве шәве кәтани све хәвәр дьдан. Тәйр гот:

— Мирзәмәнмәд, чь қәвми тә әм кьрнә бира хвә, тө һати?

Гот: — Гәло тә ван дәра тө дәвреш нәдитьнә?

Гот: — Мын хвә нәдитьнә, ле све әзе лащька ырскьм.

Свә зэлал бу, заве Мирзәмәнмәд кьрэ қирини ль тәйра.

Тәйр тәв һатын. Жь тәйра ырс кьр, гот:

— Вә тө дәвреш нәдитьнә?

Тәйра гот: — Мә нәдитьнә!

Гот: — Ле тө тәйр нәманә?

Тэйра гот: — Вэлэ йэк һэйя, гэлэки пирэ, баске ви ручькийя, бн дарэкэ мэрхеда майя.

Гот: — Бра дō тэйр һэрън эви тэйри һылдын биньн.

Дō тэйр чун, эW тэйр анин. Же пьрсин, готън:

— Тэ тō дәwреш нәдитьнә?

Гот: — Мьн дитийя, сйаре Сеwойе Сельнгә, гот, эw бре дewe Р'эшә, дьминә qәза хōлийа рәш, һәспе ви qәwата эгър дьчә, эW рйа дō рожа дō сәнәта дьчә.

Свә зәлал бу, Мирзәмәкмәд хатъре хwә жь заве хwә хwәст, чу. Чу, чу, гһиштә qәза хōлийа рәш. Чу гһиштә шәһәр. Чу мала пирәке, гот:

— Дайка пире, тō мевана хōйи наки?

Пире гот: — Лаво, ера мьн тōнинә.

Әви дәсте хwә кърә шева хwә, к'ōлмә зер да пире.

Пире шабу, рабу чу нава шәһәр, орхан, дошәк стәндын. Мирзәмәкмәд гот:

— Дайка пире, эW мәмләкәте wә чьма рәшә?

Гот: — Лаво, дәwреше мә чуйя wәлатәки жьнәк рәвандийя. Ләма хәльqе к'ынще рәш хwәкърьнә. Әwe жи к'ера алмаст дайя дәстәки хwә, истәкана жәре дайя дәстәки хwә, готийя: «Гәрәке дō сала wәхт бьдьянә мьн».

Мирзәмәкмәд готә пире, готе:

— Пире, һане әве гōстила мьн текә дәсте хwә, һәрә бежә, әзе һәръм жьньке аwәшкьм.

Пире чу щәм, пире гот:

— Weда һәрън, әзе һәръм щәм qиза хwә.

Ханьме гот: — Чька әwe пире бәрдын бра бе.

Пир чу щәм, гōстил авитә щәм ханьме. Ханьме готә пире:

— хōйе әве гōстиле к'ō дьминә?

Пире гот: — Мала мьн дьминә.

Шаw чу падшера, wәки «хапъм һатийя ре». Падша эәф шабу, пир хәлат кър. Пире готә ханьме:

— Мирзәмәкмәд готийя, бежә ханьме, бьнер бре һәспе дәwреш кидәре дьминә.

Ханьме готә дәwреш: — Бре һәспе тә к'ō дьминә?

Әви готе: — Бре һәспе мьн бәһреда дьминә, гәма ви бьн кәвьре рәшдайя, бәр бәһрейя.

Пире чу готә Мирзәмәкмәд, чьк ханьме готьбу пире,

йэко-йэко жера гот. Мирзэмэкмэд гэлэки шабу. Р'абу бэр бәһре чу. Кәвэр һылда, гәма һәспе бьнда дәрхьст ани. Пир чу щәм ханьме, готә ханьме, гот:

— Мирзэмэкмэд гәм анийә, готийә, Wәки тө һәри на-ва бег сәйранге.

Ханьм чу сәйранге. Мирзэмэкмэд ханьм да тәркийя хwә бьр. Г'ьр чу, һьндьк чу, шаw чу падшера, Wәки ханьм рэвандьн, бьрн.

Дәwреш дewe рәшва әскәр гьредан, пара пәй һәрдоьа кәтьн. Әwana сәре синоре дewe Р'әш һәв дитьн. Wана ль wedәре шәрәки гөмрәһ кьрн. Мирзэмэкмед кәтә нав әскәр, дө нәзар әскәр қьр кьр, дewe Р'әш жи көшт.

Әw чу гьһиштә мала хушка хwә, we шәве wpa ма, све ре кәт, чу. Чу гьһиштә мала хушка хwә щәм кьрче. We шәве wpa ма. Бь дәф, зөрнә у шайи дәрбаз кьрн. Жь we жи рабу чу бәр бь wәтәне хwә. Чу гьһиштә мала хwә.

Све рабун бь дәф зөрнә дәрбаз кьрн.

Свәтьре һәрдо бре хwәра чу нечире.²⁶

QƏPƏQЫЗ

Мире әрәба рождәке әлами эла хwә кър, гот:

— Элатәкә әщәма һатънә ван чһаед незик зозана, кәре хwә бькьн, әм сведа сәрда бьгьрн.

Эварда эла мире әрәба режәтн, бәрбанга све сәр ванда гьртн. Әwana кьрә шәр кәта нивро, нивро шунда эла мире әрәба бәри ван дан, жь нава оба дәрхьстн, гәлә әрд данә пешһа хwә, бьрн. Паше мире әрәба әмьр кьр, wәки эла wi шунда вәгәрә. Әw шунда вәгәрһан. һатн нав оба. һәрче һурмуре ван майи гьшк топ кьрн, анин. Гавак леньһерин дәнге грие зарәке те, дина хwә дане, печәкәкә зара майә. Йәки дадаһе әw печәк һьлда у вәкьр, леньһери, дит wәки қизә. Шав данә мире әрәба, wәки печәкәкә зһара мә дитһиә, әм биньн, йан бькөжн. Мире әрәба дьвежә:

— Кәсәк дәсте хwә нәдә we заре, биньн щәм мьн.

Хортәки әw зһар һьлда бьр щәм мире әрәба. Мире әрәба дәһил ордиә кьр, вәгәрһан, әw зһар хwәра анин мал.

Әва қиза жь хwәра мәзын кьрн. Чәнд сал дәрбаз бу, әва кәчька иди бу виждә—ноздә сали, wәде we меркьрһнейә, wәки мер бькә. Наве we Қәрәқьз буйә. Роке мире әрәба гази жһна хwә Әтләзе дькә, дьвежә:

— Жһньк, wәрә әм Қәрәқьзе Усьве көре хwәра бь-

хвэзын. Усыв вәде ви зәвашейә, әм һәрһн дһиәе бьгәрһн, қизьк нола Қәрәқьзе рьнд, нав у намус навинһн. Мә мәзын кьрийә, к'әтийә крәсе мә, һини хәйсәте мә бийә, тә жи Усыв-ра бежә, бра бе сәр созе мә. әм жера нишанкһн.

Әтләз дьве: — Мир, һәрге тә дьләки бәгәм дьки, әз һәфт дьла бәгәм дькьм, әз сәр созе тәмә, әзе жера бежьм.

Роке Әтләз гази Усыв дькә, әв у Усыв дьһн щики, тамәки, жера дьвежә:

— Усыв, лао, тә ида мәзыни, вәде тә зәвашейә, гәрәк әм тә бьзәвщинһн. Вәрә гөра де у баве хвә бькә, әм Қәрәқьзе тәра бьхвэзын, баве тә готийә. Усыв, лао, әм әве эла хвә бьгәрһн, қизәк нола Қәрәқьзе навинһн. Лао, әва кәчька һини мә буйә, хәйсәте мә рабуи-руньштандьна мә, гәрә тә дьл бьки, әме тәра нишанкһн.

Усыв дьвежә: — Дае, һуне чава мьһра бьхвэзын, әз чь заньм әв қиз қиза гаванайә, йан йа шванайә. Әва мьһ хвәст, агриеда дәркәт қиза гавана, ви чахи әз гәрәк жь мал дәрнәем, сәрбәржер малда руним. Дае, һәвал-һогьре мьһе нәвежьһн тә көре мира, тә шәрм нәкьр, тә қиза гавана стәнд. Әзе ви чахи чь щава хвә бьдьм. Вәлә, дае, әвдәр тәщара һагә, әз вә бәбәхтийә бь хвәра һакьм.

Вәхта кө Әтләзе гази Усыв кьр у чун тамәки башқә хәвәрдһн, Қәрәқьзе фәм кьр, вәки тьштәк вә оргеда һәйә, ле һьзанбу, чь глийә. Срак Усыв у Әтләз к'әтһн һөндөр, Қәрәқьзе чу хвә да һьш дери. Гавак гөһе хвә да сәр, бьһист, кө Әтләз вә Усывра дьве: «Гәрәке тә дьл бьки әм Қәрәқьзе тәра бьхвэзын», Усыв жи дьве: «Әз чь заньм, әв кәчьк қиза гаванайә, йан йа шванайә», гавак кө Қәрәқьз ван глийа дьбһе, агьр дьгьрә тәпәльке һәта льһга, хвәда дьшәвтә, хвә-хвә хвәра дьвежә: «Нә әз қиза ваньм, Усыв жи бре мьһә, әв чава дьвежьһн гәрәке Усыв Қәрәқьзе бьстинә», аг'риеда жи Усыв дьвежә, «әз чь заньм, әв қиза гаванайә, йан йа швана». Қәрәқьзе әв гли кө бьһист, бу агьр хвә кәт, чу мале сәкьһи, һәта Әтләз бе, жера бежә, чька әв чь глийә.

Әм бен сәр усыв, Әтләзе. Әтләзе кьр, нәкьр, Усыв һәһат сәр ре, гөра ван нәкьр. Әтләз чу щәм мир, готе:

— Мир, мьһ кьр у нәкьр Усыв һәһатә сәр ре, дьвежә әзчь заньм әв қиза аг'анә, йан йа шванайә, йа гавананә,

эз эсле we зэф бэлэдъм, wэки бьхwэзьм, тō щара эw дэр навэ.

Мир дьве: — Жьньк, wэки гōра тэ накэ, гōне wi стō-кōра wi.

Этлэз те мал, ледьнһерэ Qэрэqьз мэдэкьрийэ. Qэрэ-qьз радьвэ дьчэ щэм, жера дьве:

— Дае, те мьнра раст бежи, чька wэ эз жь кō анимэ? Эз пе кэсьямэ, wэки нэ qиза wэмэ, — гэлэки лава жь Эт-лэзе дькэ.

Этлэз ер бь ер жера дьвежэ. Гавак эви гли дьбһе, агьре we дһа гōр дьвэ. Этлэзе жера гот:

— Эме тэ ван рожа Усьвра нишанкьн.

Qэрэqьзе дэнге хwэ нэкьр.

Мире эрэба дит, wэки Усьв дьл накэ жера бьхwэзьн, изьна Qэрэqьзе меркьрьне да, wэки мер бькэ. Гавак дэнг-ль эле бэла бу, wэки qиза мире эрэба Qэрэqьз мер дькэ, бу һэйдадэ. Эле чьра рож бун хазгине Qэрэqьзе дьһатьн. Мирэ эрэба жи qэлэн гэлэк дьхwэст. Эw хазгини жи шун да вэдьгэрийан.

Чэнд мэх кэтьнэ орте, Усьв дōшōрмиш бу, хwэ-хwэ хwэра гот: «Щаньм, wэки эва qиза храв буйа, чьра хазги-нйе we һа зэф бьһатана? Wэлэ эв qизьк рьндэ, чэве мьн һатьнэ гредане, эзе дһа хwэра бежьм, эw жи бра баве мьнра бежэ, wэки мьнра бьхwэзьн». Усьв тэзэ пошман дьвэ, аqьле wi те сери.

Пеше Qэрэqьзе эw бу, све мсин, лэган. пежгир, савун һьлдьда дьчу ав дэсте Усьв дькьр.

Роке Qэрэqьзе да мсин, лэган у пежгире, чу, wэки аве дэсте Усьв бькэ. Усьв жь хэwe рабу. Qэрэqьзе ав дест кьр, эwi сэр чэве хwэ шушт, сэр чэве хwэ тэмьз кьр. Сыра кōтабуне, Qэрэqьзе кьр кь һэрэ, Усьв дэсте хwэ авитэ стōе we, кьр кō нэмезкэ, һэрэ руйа. Qэрэqьзе дэфэк дае, пэкһа чу дэра һана кэт. Рабу сэр хwэ, Qэрэqьзе жера гот:

— К'опэк, чьра мьн дьл дькьр тэ бьстиньм, тэ дьгот, эз чь заньм, эв qиза гаванайэ, йан йа шванайэ. Нһа жи тō тьшки майин дьгэри. Тō щара тō wi мрази шанави, кэта мьрьне. Нэрэ qизэкэ аг'а хwэра бинэ, эз нэ йа дэве тэмэ

Усьв дит, кō Qэрэqьз нэ йа хапандьнейэ, бьхапинэ, нэ

жи йа тырсандьнейэ, бьтырсинэ. Зэф хэвэрдэ, Қэрэқызе һылбьрэ ль дишерхэ, дишэрва пэрщим бьвэ. Усьв Қэрэқыз һышт, чу щэм дйа хвэ, готе:

-- Дае, зу сыкын Қэрэқызе мыра бьхвэзын, йане на, эзе кёртие вэра накьм.

Дйа ши жера гот:

-- Ѓь, тэ бэр чэве хвэ дит, паше ақыле тэ һат сэрэ тэ? Вэхте мэ тэра дьгот, қиза һа эла мэда тэна, вэрэ эм тэра бьхвэзын, тэ дьгот, эз чь заньм қиза гаванайэ, йан йа швана, эз настиньм.

Этлэзе щав да мире эрэба, вэки Усьв дьл дькэ, гэрэке эм Қэрэқызе жера нишанкын. Мире эрэба кэ эв гли бьһист, гази щмаэта дора хвэ кьр, бе рэзе Қэрэқызе бь зор Усьвра нишан кьрын. Қэрэқызе сонд харибу, дьгот: «Эз бэре эвльн дьл бькьм ши бьстиньм, эв бежэ эз настиньм, эз чь заньм эв қиза гаванайэ, йан йа шванайэ. Вэлэ эз бьм тэщара ван ах у топраха нэсэкьным, һамин эз нэ қиза ванэ кэлальм, вэки дьле ван сэр мын бешэ, йан жи дьле мын сэр ван». Қэрэқыз гэлэки дэшөрмиш бу, тэ ре жь ре дэрнэхьст.

Роке ақылак һатэ Қэрэқызе. Чу тэвлэхана һэспа, жь хвэра һэспэки баш да зинкьрыне. Бука мир бу, ке же хэвэрда? Чу дэстэ кьнще мера, шурэки баш хвэра ани, һазьр тэндэрыст кьр. Эварда сйар бу, бэре хвэ да эла мала баве хвэ у чу. Қэрэқызе хвэра дьгот: «Эз бьвьм бука мире эрэба, кэре ши ке щара эз ши хэвэрдьм, мыра бежэ, тэ қиза гаванайи, йан йа швана, тэ щара эз насэкьным». Қэрэқыз эварда рекэтыбу. Эве свэтыре, бь тэвера хвэ гиһандэ щики нэнас, нэбэлэд. Эварда сэр пышта һэспе ре һатыбу: тэ щара тыште эса нэдитыбу. Эв вэстыа бу, гот: «Эзе вьра пэяа бьм, лэзэки рыкэт бьм, паше сйар бьм, һэрьм». Қэрэқыз пэяа бу, һэспе хвэ тэвланд, сэре хвэ дани, рэза.

Эм бен сэр Усьв. Усьв све рабу, вэки Қэрэқыз тэна. Эви заньбу, чуйэ бьгижэ мала баве хвэ. Агьр гьртэ қафе Усьв. Эв рабу һэспэки баш хвэра зин кьр, да сэр рйа Қэрэқызе. Усьв сэре хвэ кьрыбу бэр хвэ, кэлэгор буву, сэре хвэ кьрыбу нава бжуйе һэспе, дэжот. Вэхтэке Усьв сэре хвэ бьльнд кьр, леньһери, дит, ве сйарэк пешье дьчэ

Әши лезанд, вәки бьгиже. Қарәқызе вәхтәки сәре хвә жь хәше бльнд кьр, леньһери ро һатийә қама нивро. Әше һаһанга рабу, тәнг у бәре һәспе хвә шдандьн, сйар бу, да сәр ре, һнәки чу. Вәхтәке сәр мьле хвә вәгәрйа, дина хвә дае, сйарәк бь ләз ду те. Сәкьни, леньһери нас кьр. Усьв жи ранезкаий пера кьр, Усьв жи әв нас кьр. Қарәқызе дурва газн кьре, готе:

— Усьв, әз тәра дьвем вәгәрә, ду мьн нәйе, те зйане жь дәсте мьн бьвини.

Чәнд шара газн кьре, леньһери, вәки Усьв насәкьнә. Қарәқызе шуре хвә кьшанд, сәкьни. Усьв ажот сәр, вәкн бьгьрә. Қарәқызе шурәк авитә һета Усьв. Әв жь һәспе һато харе. Қарәқыз сәр һәспе пәйа бу, готе:

— Мьн нане бәр дәсте де у баве тә гәләк харийә, әз тә накөжьм, тө гөнәйи. Ду мьн нәе.

Қарәқызе һета ви дәрман кьр, гьреда, һәспе сйар кьр, жера гот:

— Де у баве тә гөнәньн, һәрә бьгижә мала хвә,— Қарәқызе жера гот,— вәхта тә дйа хвәра дьгөт, әз көре ага, әзе чаша вә этиме бьстиньм, әз чь запьм қиза гаванайә, йан йа шванайә: әз һна қиза кьбьм, әзе һәрьм бьгижьмә ви.— Қарәқызе дйса-жера гот:— Әз дйса бебәхтиә тәра накьм, мьн нане вә гәләк харийә, әзе пьрсәке тәра бежьм, һәрге тө мерби, те пәй мьн бейи. Йан тө нә мер би, тө наен.

Готе, әз кө гһиштьм мала баве хвә, әз нәта чьл шәви мер накьм. Һәгәр тө гһишти, вәдәда һати, дьвә әз тә бьстиньм, әв жи бь әрф у әдәте дьне. Һәргә бь әрф у әдәт әз нәдам тә, те мала баве мьн ви чахи бьвини, чька йа гаванайә, йа швана? Дьвә бьқәүмә әз бей вана тәра бем. Ә'йни әз сәва ви гли тә каш дькьм вәдәре. Вәки тө нәки қар нәди дәсте мьн.

Қарәқыз вәдәре Усьв сйар дькә, бәр бь мала ви дьшинә. Әв жи сйар дьвә, бәр бь мала баве хвә дьчә.

Усьв пор у пошман те мала хвә. Һәвалә хвә гли дькә, дьчә сәр нәкима хвә қәнц бькә.

Әм бен сәр Қарәқызе. Қарәқызе хвә гһиһандә мала баве хвә, дәнг ль эле бәла бу, вәки әв қиза вана бьрьбун,

һатийә. Шальхи кәтә нава ван. ҫвәзгине Қәрәқьзе бәр һәв
рабун. Қәрәқьзе гот:

— Әз һна мер накъм, кәта чъл шәви.

Усьв қәнщ бу, гази де у баве хвә кър, гот:

— К'аре мьн бькьн, әз насәкьнъм, сәрикә әв огьрә,
әзе һәръм, йан we мьн бькөжьн, йан әзе Қәрәқьзе бинъм.

Де у баве ви готьн: — Усьв, лао, мә we сале сәр мерь-
када гьртийә, кәта пенщи мере ван көштийә, дьжмьньн, те
чава һәри нав вана, we тә пьрти-пьрти кьн. Бра эл тәра бе:

Усьв гот: — На, гәрәке әз тәне һәръм.

Де у баве ви ленһерин, Усьв насәкьнә, к'аре ви кь-
рьн, Усьв да сәр ре, бәр бь эла Қәрәқьз чу.

Чъл шәве Қәрәқьзе тәмам бу. Қәрәқьз нишан кь-
рьбун көре апе вәра. Р'ожа чъл шәве Қәрәқьзе тәмам
бу, дәфа we гәрйа, wәки свәтьре сйаркьн. Усьв we
роже хвә гиһандә гөнде баве Қәрәқьзе. Эваре Усьв чу
нава гөнд, ленһери гьрминйа дәфейә, ледьк'әвә. Усьв раст
хвә маләке гьрт, чу, гот: «Wәки мьн бькөжьн жи, әзе
һәръм». Усьв бәр дери пәйа бу, — ленһери пирәк дәркәт,
готе:

— Дйа пир, мевана хай дьки?

Пире гот: — Сәр чәва, сәр сәра!

Һәспе ви кьшанд тәwле, да пешйе, бьрә мал. Усьв
глие хвә жера кър, хвә авитә пире, гот:

— Гәрәке тә һәри щәм Қәрәқьзе, чька чь дьвежә,—
сальхе хвә ер бь ер пирера гот.

Пире чу щәм Қәрәқьзе, гстилка Усьв хвәра бьр, пире
чу дәре таме Қәрәқьзе вәкър, чу һөндөр, дәспе кър гли
бәрра авитьн, гстилк дәрхьст, нишани Қәрәқьзе да. Гава
Қәрәқьзе гстилк дит, дәст хвәда нас кър, пирера гот;

— Дйа пир, тә бежә хайе гстилке, бра сәр намуса
хвә лехә һәрә, йан на әзе әламкъм, we тә у меване тә
пәзки шәржекьн. һәрә тәрка ван гйа бьдә.

Пире һатә мал, Усьвра гот: — Нал у нәвал һа бу.

Усьв гәләки дөшбөрмищ бу, тә ре жь ре дәрнәхьст, готе:

— Дйа пир, мьнра реке бьвинә, йан на кале мьн төнә.

Пире готе: — Усьв, ишәв мере Қәрәқьзе we һәрә һәрә-
ма хвә, ишәв дәват к'өта дьвә. Мере Қәрәқьзе йәки калә,
бь дара дьгәрә, һәргә тә мери, дьле тә те һәйә, һна бьдә

шуре хwэ, һэрэ пыш дери бьсэкьнэ, срак мере we те, шу-
рэки лехэ, бькөжэ, мьле we бьгрэ, дэрхэ бэр дери, эз жи
we хwэ бавемэ һэрдө көра, wэки бен, дө һэспа бэр дери
һазьр бьгьрын, һэта һун дэртен. Һэма дэркэтьнера, сйарбьн,
жь гөнд дэрен.— Пире дьве,— ре эвэ, ве зедэ тө илаш
төнэ.

Эваре Усьв шуре хwэ һылда, тариода хwэ гиһандэ ма-
ла Qэрэqьзе, чу кэтэ qөлчэки, хwэ вэшарт, ленһери Qэ-
рэqьз we руныштийэ, Усьв бесэбьр сэкьни бу. Нишэв дина
хwэ дае, бу чьрина дери, йэки кал дэрда һат, кэвазанэк
дестда, дэри вэкьр, һатэ һөндөр. Гава дэрда һат, Qэрэqьз
бэр рабу, жера нвин дани, wэки руни. Сэкьни, ль Qэрэ-
qьзе нһери у готе:

— Тө жь нава хэриба тейи, тө qэ чь кьрийэ?

Гавак эва пьрса Qэрэqьзера гот, эw weдэре шида сар-
бу, гот: «Чава, эз сэва намуса хwэ жь нав көрда һатьм,
wэки бем нава млэте баве хwэ, эв кале һзһьзи бьстиньм,
эw жи мьнра һа бежэ?» Qэрэqьзе гот:

— Кали мрдаро, ек weдэре эз дьхwэстьм, тө qэт
нэдьбуйи qьличка wi, хwэзла эw вьра дэркэтата, тө пьрти-
пьрти бькрайи, эва көла тө дьле мьн дэркэтата.

Гавак Qэрэqьз эви гли дьвежэ, Усьв шур дькьшинэ у
дадкөтэ һөндөр. Усьв кө дэри вэкьр, Qэрэqьзе кьрэ qирини,
готе:

— Лехэ!

Усьв эw көшт. Дэсте Qэрэqьзе дьгьрэ, дэртен дэрва.
Ле днһерьн, һэрдө көре пире һазьр дө һэсп сэкьнандьнэ бэр
дери. һа—һанга Усьв у Qэрэqьз сйар дьвьн у һэрдө көре
пире Qэрэqьзе у Усьв гэлэ мэзил жь гөнд дур дьхьн, изьна
хwэ жь wана дьхwэзын, вэдьгэрьн.

Усьв саг у сламэт Qэрэqьз ани, шальхи кэтэ нава эле,
тэзэ жь Усьвра Qэрэqьз нишан кьрын у дэст бь дэwа-
те бу.

QƏPƏMAN

Се бра бун, се жи жьне вана, се мкине Ван, се тә-
жие вана.

Гэлә сал дәрбаз бун, нә жьне Ван зар дьбун, нә жи
мьине вана дьзан, нә жи тәжие вана дьтәрькин. Әв һәрсе
бра гәләки бәрхвә дькәтән. Вана гәлә қәнщи дькьрән, хө-
де әвләда бьдә вана.

Рожәке әвана хан — мане хвәда руньштибун, дьфкь-
рин. Ньшкева дәре ода вана вәбу, дә врешәк кәтә һөндөр.
Сәлам да, рәх вана руньшт. Дәвреш ле ньһери әвана пә-
сидә руньштнә. Дәвреш жь вана пьрси:

— Һун чьма һа посидәнә? Нета дьле хвә жь мьнра
бежн.

Бре мэзын һьлда гот:

— Әвде хөде, тө дәврешәки, қсмәте хвә бьстинә, ле-
дә һәрә, чь ише тә мә кәтийә?

Дәвреш бәр вана сәкьни, жь ванара һьлда гот:

— Кәта эз нета вә ньзаньм, эз тө щара начьм.

Бра манә мәтәл, фькрин бөшә, готьне; йәк-йәк жера
шрөвәкьрән.

Дәвреш һьлда дәст кьрә щева хвә, севәк дәрхьст,

кутэк, нава дэсмалэкеда һьнэ дэрман дэрхьст, да һәрсе бра, гот:

— Ве севе бькьнэ шэш пара, эви кути бькьнэ се пара, ви дэрмани жи текьнэ се пара. Жь севе се дилма һун бөхөн, се дилма жи бра жьне вэ бьхөн. Кут, дэрмин бьдьнэ тэжи у мкине хвэ. Вэхте кө жьне вэ зар бун, һун тө нава ль заре хвэ нэкьн, кэтани салэкэ дне ви чахи, эзе ль вьра һазьр бьвьм.

Сал те дэрбаз дьвэ. Жьне вана дьвэльдьн, мкин, дь-
зен, тэжи дьтэрькьн.

Жьна бре мэзын, жьна бре чук һэрийэке көрэк анип, жьна бре орте жи қизэк ани. Эвана зэф шабун, эвана глие дэвреш кьрын, тө нав заре хвэ нэкьрын, кэ-
ни вэхте дэвреш тэмам бу. Дэвреш вэхте хвэда һат, ведэре һазьр бу. Вэхта кө дэвреш кэтэ һөндөр, һәрсе бра бь һэвра хвэ авитьнэ дэст, р'уе дэвреш. Һь-
дан готьн:

— Дэвреш, дэ бьхвэзэ мале дне.

Дэвреш һьлда гот!

— Эз тыштэки нахвэзым, эз тэне шэнуьйа мкина Б'и дьхвэзым.

Бре мэзын һьлда гот:

— Сэр чэве мьн, эзе бьдьмэ тэ.

Дэвреш гази вана кьр, наве зара лекэ. Наве көре
бре мэзын дани Қэрэман, наве көре бре чук дани Қэтэран.
Паши нав ле кьрыне, Дэвреш тэмэк да вана, гот:

— Һун нэви—нэви бьһельн заре вэ һэрын хасбахчэ.

Ви вэхти падше дэва пьртука хвэ дани, һьлда гот:

— Тежкэки қөреша рабуьйэ, эве қьра мэ бинэ.

Падша дөшөрмиш бу, готэ вэзир, вэкиле хвэ:

— Эм чава бькьн, вэки вана биньнэ вьра, шэм хвэ?

Чөнд сал дэрбаз бун. Қэрэман у Қэтэран мэзын бун,
бунэ хорт Р'ожэке Қэтэран дьчэ нава зарада к'ап дьлизэ.
Көре пире к'апе ви же дьвэ. Эу дьгьри, те мал. Ви чахи
Қэрэман дит, кө Қэтэран дьгьри. Эу чу шэм ви, жера гот:

— К'е тө к'отайи?

Эви һьлда гот:—Көре пире к'апе мьн бьр, эз жи к'о-
тамэ.

Қараман һерс бу, рабу чу. Дәсте хвә авитә мьле гәдә, к'океда һьлкыр. Пире һатә щәм ши, жера гот:

— Тә өса хөрти, тә чьма начи нава Хасбахче баве хвә?

Бәри ши вәхти вана дькыр, нәдькыр де у баве вана изьн нәдьдан, кө бьчуйана нава Хасбахчә.

Вана глие хвә кьрьнә йәк, вәки све зу равьн. Қәтәран к'өме Қараман һьлдә бьрәвинә бьвә, әв жи пәй к'өме хвә һәрә, бь ве мәние, вәки һәрьнә нава Хасбахчә.

Әвана өса кьрьн. Қәтәран к'өме Қараман бьр, әв жи пәй чу. Әвана чунә бәр дәве бахчә, дина хвә да-не, кө дора бахчә тәмам сур кьрийә. Әвана һатьнә бәр дери сәкьнин, дөшөрмиш бун. Қараман гази хөде кьр, дәсте хвә ль дери да, дәри шкенанд. Әвана чунә нава бахчә. Һнәки гәрийан, паше һатьн сәр кание. Вәхта әвана һатьнә сәр кание, вана дит, кө нава каниеда щәмаләк дь-хвенә...

Әвана мәтәл ман, дора хвә һнерин, тыптәк нәдитьн. Паше сәре хвә бьлд кьрьн, ль даре һнерин, дитьн қизәкә ль сәр дарейә. Ши чахи Қараман у Қәтәран кьрьнә шәр. Әши гот:

— Қиз жь мьнра.

Әши жи гот:—Жь мьнра.

Қараман леда сәре Қәтәран шкенанд. Қәтәран руньшт грия, дәсте хвә да бәр чәве хвә ль Қараман һнери.

Гадше дева пьртук дани, ленһери. һьлда гот:

— Әв тежке қөрешайи мә дьгот, вәки қра мә бь дәсти шийә, әши ве сәкәте ль нава Хасбахчәйә, щәм Шни-ла қиза мьнә, әм чава бькьн, вәки ши бьгьрьн биньн?

Гадше дева ль дәфа һәваре да, чьқа пәләване ши һәбун, тәмам топ кьрьн. Жь нава ванда сәд чьл пәләван бжартьн, шандьн, гот:

— Һун нава шәш сәкәтада һәрьн әши бьгьрьн биньн ль вьра.

Әв пәләван һатьн ленһерин, кө Қәтәран дьгьри, Қараман жи сәр кание сәкьнийә. Әвана гьшка бь һәвра хвә авитьнә Қараман, вәки ши бьгьрьн. Ле әвана һькарбун, вәки ши бьгьрьн, ле әвана мәщал жь Қараман стәндьн. Қараман ма мәтәл. Дәсте хвә ль нава дара чнаре аланд.

Әу сәд чыл деу гышк жи педа дарда бун, вәки дәсте ви жь даре вәкьн, ле нькарбун дәсте ви жь нава даре вәкьн. Әвана манә мэтәл, һәр йәк чқләки дареда дарда бун. Дара чинаре жь к'окева һьлкьрн, данә сәр мьле хвә, һьлда бьрн.

Паши бьрна Қәрәман, Қәтәран звьри һатә мал. Чь кө һатьбу сәре вана, әви-йәко йәко жь де у баве хвәра шьро-вәкьр.

Вәхта Қәрәман бьрнә щәм һадше, падше һьлда готә вәзир, вәк'иле хвә, гот:

— һун чь дьвезьн, һна әм чь биньнә сәре Қәрәман?

Һнәка гот:—Әм бькөжьн.

Һнәка жи гот:—На, әм нәкөжьн.

Вәзире падше дева һьлда гот:

— һун заньн әме чава бькьн, әме һәрдо чәве ви дәрхьн. Әме чәве ви расте текьнә щева вийә чәпе, чәве ви чәпе текьнә щева вийә расте.

Әса жи кьрн. Паше бьрн авитьнә зиндане.

Чәнд сал дәрбаз бун. Қәрәман нава зинданеда мэзьн бу, әса бу, кө сәре ви жь зинданеда дәрдыкәтә дэвра. Р'ожәке Қәрәмани зинданеда бу, ленһери се кәвотк һатьн ль сәр дәве зиндане пәйа бун. Әу һәрсе кәвотк жи хушке һәв бун. Хушка чук һьлда готә хушка мэзьн:

— Гәло дәрмане ви чийә?

Хушка мэзьн һьлда гот:—Дәрмане чәве ви әвә, кө әме һна бьфьрн, се бәлге мә ве бькәвьн, бра әв һьлдә Чәве ви расте щева вийә чәпедайә, чәве ви чәпе жи щева вийи растедайә. Бра чәве хвә текә ере, бәлге мә лехә, ви чахи чәве вие е жь бәре рьндтьр сахьн.

Қәрәман жи әса кьр, чәве ви сахбун. Свәтьре, вәхта дәргәван нане ви ани, әви һьлда готә:

— Ахьр һун чьма һа тиньн сәре мьн?

Дәргәван һьлда гот:—Чьма?

Әви гот:—Бона ве йәке, вәки әзи корьм, һун нане мьн тиньн давежьнә ве дәре, әз ниви дьвиньм, ниви жи қә навиньм.

— Ле чь дьвежи?

Гот:—Нане мьн вәрә бьдә мьн.

Вәхта дәргәван нане ви ани даеда, Қәрәман дәсте

хвэ авитэ мьле ши, кашкър ани, пел зьке ши кър, эв
көшт. Паши көштъне эв жь зиндане дэркэтэ дэвра. Чьда
пэлэване ль бэр зиндане һэбун, эви гьшк қър кърън. Жь
ве шунда Қэрэман кэтэ нава бажаре падше. Падша ма
мэтэл, һьлда готэ эви мэрийи, кө нәһьшьбу, вәки ши
бькөжън, гот:

— Лазьмэ вәки тө һәри, бәлки жь нава мэ бьди дәр-
хьстьне, вәки мэ қър нәкә.

Вәхта эв чу пешие, жера гот:

— Қэрэман, тө чьма һа дьки?

Эви гази ши кър, ани һатэ щәм хвэ, һәрдо чәве ши
дәрхьст кърэ щеве ши, шунда шанд.

Қэрэман һьлда готэ падше:

— Вэ эз жь к'о анимэ, мьн бьвьнэ вьра дьса.

Падше гази кәйште пэлэване хвэ кър, ванра гот:

— Гун Қэрэман дьса бьвьн вәтәне баве ши дайньн.

Пэлэван һатън сәкьнин рәх һәв. Қэрэман эвана гьш-
ка бь һәва данэ гьредане, сәр вана вәлэзйа. Дев жь вьра
ре кәтън, чун. Пър у һьндьк ре чун, эвана вәстйан, һьл-
дан готънэ Қэрэман:

— Эм бәхте тәнэ, эм мьрън, бьһелэ эм к'еләка ве бәһ-
ре қаски рәнәт бьвьн, паше эм һәрън,

Қэрэман гот:—Зрар нәкә, дэ эм бьсәкьньн.

Эвана ль вьра сәкьни. Қэрэман гот:

— Эзе қаски разем.

Пэлэвана гот:—Дэ разе.

Қэрэман ани гөһе чьл нәви мьләки хвэ аланд, гөһе
чьле дьн жи мьле хвәйи дьне аланд, сәре хвэ дани раза.

Қаски эвана ман у паше һәвра готън:

— Мала вә хравбә, гун чь сәкьнинэ, вәхтэ дьса равә
мә сйар бьвә у бьвә.

Эван дөшбрмиш бун, готън:

— Эм чава бькьн, вәки эм жь дәсте ши хлас бьвьн?

Нава ванада йәки блйан һәбу: эви һьлда гот:

— Вәрън эм гөһе хвэ жекьн у бьрәвьн.

Эвана өса жи кърън. Гөһе хвэ жекьрън, рабун рәвин
чун.

Қэрэман жь хәве рабу, леньһери, пэлэван гьшк рә-
винэ чунә.

ЭW рабу чу нава мешәкида хwәра гәрйа.
Рожәке әми сәре ре рунышти бу, леньһери әс-
кәре баве Wi hat wьра дәркәт. Дьчунә сәр дева шәр
бькьн.

Qәрәман әW нас кьрн у һежа шайи кәтә нава әскәр.
Иди жь ведәре вәгәрйан, һатьн мале²⁸.

КЭМЗИ ПЭЛЭВАН

Гэбу гөндэк, наве ши Кэфтмалэ. Чьра сал бу қралэк һэбу, дажотэ сэр һэр кэфт мала, қыр дыкыр, хэрща Мире Мьсьере кэфт сала нава салэкеда же дыстэнд, заре зьке жьна дэрдьхьст, нэдьһишт кьтэ зарө жь вана зедэбэ.

Хэлде гөнд вэхтэки фкьрмиш бун, готын: «Гьндьк майэ, вэки қрал бе, диса хэза мэ бинэ, дө жьне зарө бьвн щики вэшерьн, бра нэвиньн, заре мэ зедэбьн». Эв һэрдө жьне гран-зарө, бьрн кьрнэ шкэфта знарэки вэшартьн.

Қрал һат, диса эв һэр кэфт мал қыр кьрн, хенжи кэфт мала у кэфт жьна зедэ нэһишт, хэрща Мире Мьсьере кэфт сала ды нава салэкеда же стэндьн у ледан чун.

Эв һэрдө жьне зарө, кө шкэфта знерда вэшартьбун, зарө бун, дө көр бун ванара. Эвана заре хвэ ведэре һиштьн у һатьн мала хвэ. Дө каре хэзала һэргав һин бун дьһатьн вэ шкэфте, вэки зарө теда бун, шир дьданэ ван һэрдө зара у ледьдан дьчун. Готьна готийа роже ван зара мэй бун, мөһе вана сал бун, өса мэзьн бун. Гэрдө зарө мэзьн бун, бунэ мер. Наве бре мэзьн Кэмзи Пэлэван, е дыне жи—Баваэмырьк. Мэзьн бун, һатьнэ нава гөнде хвэ, гөндйа готьне:

— Кэйран, све қрале we бе хэза мэ бинэ, хун гөнэнэ чьма һатьнэ вьра, we wэ жи бькөжьн.

Һәрдө бра нэчун, weдэре ман. Кэмзи П'элэван сйаре һэспе Демзэри Эшқар гөргз—к'эмэнде Wi пенши пут, ле Баваәмьрьк хwэйе һэвана хwэ бу, wэки тэмамиа шәһәр текь-ра һөндөре һэвана хwэ, тьжэ нэдькьр у кэwкание wi. Знар дькьрэ кэwкание хwэ давит. Кэсэки ньзанбу эw знар к'иали авит, өса дур давит, кэсэки нькарбу дурайа we к'ывшкэ.

Сэкьни свэтьре қрал ажотэ сэр һәр нәфт мала, дьх-wэст диса хэза wan бинэ, хэрще нәфт сала же бьстинэ. Кэмзи П'элэwьн у Баваәмьрьк қралра шэр кьрьн, нәһиштьн сэре кара һәр нәфт мала хунбэ, бэри қрал дан, сэрда вэ-гэрандьн. Хэрще Мире Мсьре нәфт сала нава дө рожа жь қрал стэндьн, дан мале хwэ. Қрал гази рэмьлдаре хwэ-кьр, гот:

— Wэрьн, эм чава бькьн, һәрдө мэрьва бьгьрьн.

Р'эмьлдара рэмле хwэ данин, готьнэ қрал:

— Сэре Хилокьм, сэре Дилокьм, дө п'элэван дэрк'эть-нэ, we к'юка тэ биньн, хэрщ надьн.

Қрал гот:—Эзе гази һәрдакьм, чьл щот п'элэwана бь-дьмэ йалики, чьл щоти жи бьдьмэ йалики. Чахе тен һөндөр, бра һэвра гөргз к'эмэнда сэрда һьлшиньн, песира мэ жь wана к'өтабэ, йане жи жэре п'эрwэндэкьн, бьдьнэ wan, бра пе бьмьрьн.

Баваәмьрьк рэмьлдар бу, готэ бре хwэ Кэмзи П'элэван:

— һэрге те зера бьди мын, эзе тэра глики бежьм.

Кэмзи П'элэван дэрхьст чэнд зер данэ

Баваәмьрьк. Баваәмьрьк эw зер кьрьнэ эрде, п'кина хwэ эр-де хьст, зер кьре, гот:

— Эрдө, тэ шэдэ, эв хэзна Баваәмьрькэ,—готэ Кэмзи П'элэван,—иро қрал we гази мэкэ, нан чекьрийэ, бь жэре п'эрwэндэкьрийэ, кэта эз нэхөм, тэ нэхwэ. һэргэ те гөра мын бьки, эзе бем, һэргэ наки, эз наем.

Чунэ мала қрал. Кэмзи П'элэван да пешие. Эван п'элэwана һэвра гөргз к'эмэнде хwэ сэр Кэмзи П'элэванра даwшандьн. Баваәмьрьк һэр гөргзэк йаликида авит. Кэмзи П'элэван бьни дэрхьст. Чунэ мала қрал. Слав-к'лав данэ шөвдө, руныштьн. Бу wэхте нан. Нан анин. Баваәмьрьк глик жь падше хwэст, гот:

— Изъне бьдэ эз дō глйа бежъм. Вэхте нан харьне блурэкэ мьн һэйэ, гэрэке эз блурехъм, паше нан бōхōм.

Баваэшьрьк блуре хьст. Готьна готийа, вэхта блуре хьст, тэхтэ, нан у хани дьнэжйан, мэрвь жи пера дьнэжйа. Эв щие жэр чу йалики, е дне һат щэм вана. Нане хвэ харьн, тыштэк һардō бра нһат.

Орал Кэмзи Пэлэван кьрэ бэрдэстие эскэр, нане эскэр дьбьр дани, ситьла чьлмерэ тэне дьбьр дани.

Баваэшьрьк чьда зер топ дькьр, пнина хвэ эрде дьхьст, зер дькьрэ чэл, дьгот: «Эрдо, шэдэби, хэзна Баваэшьрькэ».

Орал мәнэ дьгьрт, готэ вана:

— Һэрьн һэкими Дэqnэнос мьнра биньн.

Һэкими Дэqnэнос орардар бу, жь аве дэрбаз нэдьбу.

Эв чун, нав у дэнге Этэми Пэлэван бэла бубу нэму днйае. Баваэшьрьк дйса зер жь Кэмзи Пэлэван стэнд, кьрэ эрде, гот: «Эрдо, тō шэдэ, хэзна Баваэшьрькэ». Чунэ мала Этэми Пэлэван, һэвра бунэ нас. Эваре хэвэрдан, Этэми Пэлэван гот:

— Хвэзла мьн бьзанбйа, Кэмзи Пэлэван кейэ, һада нав у дэнге ши һэйэ, чька чь мэри бу.

Баваэшьрьк һьлда готэ Этэми Пэлэван:

— Те чь бьдн мьн, эз тэ у Кэмзи Пэлэван темэ дэстэбьраке һэв.

Этэми Пэлэван щие зера нишани Баваэшьрьк дан. Чу дэсте хвэ теда кьр, тэмам пацьшкьр, эваре разан.

Эди Кэмзи Пэлэван у Этэми Пэлэван бунэ дэстэбьраке һэв. Разан, нэта све. Баваэшьрьк дэзмала Кэмзи Пэлэван щеве дэрхьст, кьрэ нав шэлбьке аве, навда шушт у дани бэр сэре қиза Этэми Пэлэван. һэспе Кэмзи Пэлэван бэрда сэр һэспа Этэми Пэлэван. Све рабун. Чунэ бэр дэве бэре, бькэвьнэ гэмие, һэрьн һэкими Дэqnэнос биньн. Гэми гьртн, готьнэ Баваэшьрьк:

— Вэрэ бькэвэ гэмие!

Баваэшьрьк гот:—Наем, эзе бькэвьмэ нава бэре, бьхэньрьм, эзе пие хвэ бем.

Кьрьн нэкьрьн, нэкэгэ гэмие. Эв ньга чу, эв жи кэтьнэ гэмие, чун, йалие бэре расти һэв һатн. Баваэшьрьк готэ вана:

— Дэ ижар хэрън. Чьма хун нэ мерън. Кэта зера нэ-
дънэ мьн, эз ре нишани Wэ надьм.

Зер дане. Зере хwэ кьрнэ чэл, гот: «Эрдо, тэ шэдэ,
эва хэзна Баваэмьрькэ». Ледан чунэ мала нэкими Дэqnэнос.
Нэкими Дэqnэнос нэхат, qрардар бу, жь бэре дэрбаз навэ.
Ледан хатън. Qрал гази рэмьлдара кьр, гот:

— Чькане we бен, йане на?

Рэмьлдара готънэ qрал:

— Сэре хилокьм, сэре Дилокьм, чун бунэ дэстэбьра-
ке Этэме Пэлэwan, we хатън. Нэкими Дэqnэнос нанин. Ле
хатън к'ок'а мэ we дэрхън.

Qрал гот:—Кижан дькарэ ниве ре хwэ бьгинэ wана,
нан бь жэре пэрwэндэкэ, бьдэ Кэмзи Пэлэwan, бра бьмьрэ,
йаха мьн же хлас бэ.

Пирэкэ сере рабу, к'адэ у нан бь жэре пэрwэндэкьр,
леда чу, ниве ре хwэ гинандэ Кэмзи Пэлэwan. Эwана жи
бса брчибун, дна нэдъхатэ готъне. Зэф брчи бун. Кэмзи
Пэлэwan готэ пире:

— Qэт нан бал тэ тэнэ, эз брчимэ, инэки бьдэ мьн.

Пире дэрхъст нан да Кэмзи Пэлэwan. Эwi хар у пе-
мьр. Бу qарэ-qара Этэми Пэлэwan, гот:

— Эв чь йэк бу сэре дэстэбьраке мьн хат?

Тиqэ-тиqа Баваэмьрьке бу, ле дькэньа. Этэми Пэлэ-
wan лавайн Баваэмьрьке кьр, гот:

— Эз бэхте тэмэ, хэрэ нэкими Дэqnэнос бинэ, бэлкчи
Кэмзи Пэлэwan дэрманкэ, сагкэ.

Баваэмьрьк гот:—Чьма эз хэламе баве Wэмэ, хун дэ-
пэлэwan чун, wэ нькарбу банья, эзе чаwа биньм?

Лава, дилэка, вьрда, weда, Баваэмьрьк зер жь Этэми
Пэлэwan стэнд, леда чу нава щие нэкими Дэqnэнос. Ду
дэрмане wива кьрэ хэване, ани хат сэр Кэмзи Пэлэwan.

Нэкими Дэqnэнос дэрман да бэр бина Кэмзи Пэлэwan.
Кэмзи Пэлэwan рабу сэр хwэ, гот:

— Мала wэ авабэ, wэ чьма дэй мьн кьр, эз чь хэwэ-
кэ хwэшда бум.

Этэми Пэлэwan готе:—Мала тэ авабэ, тэ мьрьбуйн,
чаwа тэ дьвежи эз разабум, хэwэкэ хwэшда бум?

Эwана ледан чун мала Этэми Пэлэwan. Дэ рожа сэ-

кьнин, паше рабун бэр бь қрал чун. Қрал гази рэмьлдара кьр, we пире, wәки дәрман дабу Кәмзи П'эләwan, гази we жи кьр, гот:

— Чькане агрия wана чава бу.

Р'эмле хwә данин, готын:

— Сәре Хилокьм, сәре Дилокьм, гуткьм, сәнәмкьм, Кәмзи П'эләwan рабу, тәв һәв, һатьн сәр қрал, we кюка қрал дәрхьн. Кәмзи П'эләwan, Этәми П'эләwan, Баваәмьрьк, Кәкими Дәқнанос һатьн сәр қрал, шәр хwәстьн. Шәр кьрьн.

Әм бен сәр қиза Этәми П'эләwan. Бь дәзмала Кәмзи П'эләwan зарәк бу, жера көрәк бу. һәспа wi жи щәники нер ани. Гәде тә мәзьн бу, наве wi Кәмзи Бәрһәмзи, наве һәспе wi Демзәри Бәрдемзәри Әшқәр. Кәмзи Бәркәмзи рожәке готә дйа хwә:

— Дае, әw чь дәwә, гьрмә-гьрма топ у щәбьрхананә?

Дйа wi гот:—Лаwо, баве тә у калке тә қралра шәр дькьн.

Гәдә готә дйа хwә:—Баве мьн кийә?

Гот:—Баве тә Кәмзи П'эләwanә, калке тә Этәми П'эләwan.

Кәмзи Бәркәмзи, көре Кәмзи П'эләwan, һәвие Этәми П'эләwan леда чу тәләбе баве хwә, калке хwә. Кәмзи Бәркәмзи чу нава шәр. Баве хwә нас һәдькьр. К'әтә нава әскәре қрал, баве хwә у калке хwәра шәр кьр. Чәнд рожа шәр кьр, әди Кәмзи П'эләwan у Этәми П'эләwan тәтар к'әтьн, дәсти гөрз у кәмәнде Кәмзи Бәркәмзи. Кәмзи Бәркәмзи гәлә қәwат бу, нә Кәмзи П'эләwan, нә жи Этәми П'эләwan пе нькарбун.

Әваре Баваәмьрьк готә һ'әмзи П'эләwan, Этәми П'эләwan:

— һуне чь бьдьнә мьн, әз wә у wi хорте тәнсьзи щәһьл темә мәрве һәв? Зера бьдьнә мьн, әз wә темә мәрве һәвдә.

Зер данә Баваәмьрьке. Све Баваәмьрьк готә Кәмзи Бәркәмзи:

— Чь дьки, малхрав, йәк баве тәйә, е дне жи калке тәйә. Чьма wанара шәр дьки? Чахе шәр дьки, гөрзе хwә бьн гөрзе Кәмзи П'эләwanра бавәжә, бежә: «Әз Кәмзи Бәр-

кэмзимэ, сйаре Демзэри Бәрдемзэри Эшқарым, роже огърме
гран пышта баве хwэмэ».

Оса жи кър. Кэмзи Бәрнэмзи, Кэмзи Пәләwan, Этәми
Пәләwan бунә йәк, кюка қрал дәрхьстьн, қрал алт кьрын,
вале гөндйа хwәш кьрын, храви орте дәрхьстьн.

Кэмзи Пәләwan қиза қрал да көре хwә, қиза Этәми
Пәләwan хwәра ани.

Әw чун гһиштьнә мразе хwә, һун жи бьгһижьн мразе
хwә²⁹.

ХАЛЛЬ ӨҢМӨД

Гадшаи зэфи кал бу. Гадша рожәке мър. Әви вәй-сәте хвә кър, вәки әв нәрсе көре ви се шәва, шәве йәк қәрәшльије сәр тьрба ви бькьн.

Шәва әвльн көре вийи мәзын чу қәрәшльија тьрбе. Вәхтәки шәве дәрбаз бу, әви леньһери жь алие роаваеда әврәки рәш һат. Әв әвр бу баран у багәр, чра ви тәмьранд, баве ви жь тьрбе дәрхьст, тукьре, чу. Свә рон бу, әв чу мал, ле бре хвәра нәгот.

Шәва дне бре орте чу қәрәшльије. Шәв леньһери жь алие роавае әврәки рәш һат, әв әвр бу баран у багәр, чра ви тәмьранд у баве ви жь тьрбе дәрхьст тукьре, чу. Свә рон бу, әв чу мал, ле бре хвәра нәгот.

Шәвтәра дне көре вийи чук чу қәрәшльија ви. Наве ви Халль Әһмәд бу. Вәхтәки шәве дәрбаз бу. Әви леньһери әврәки рәш жь алие роавае һат. Әви гот: «Чь әмәл һәвә әвре һанданә, әв джмьне баве мьнә». Әви шуре хвә туж кър, чра хвә да сәр тьрбе у хвә жи сәрра сәкьни. Баран, багәр леда, чра ви тәмьранд, леньһери зйак һат сәре хвә бәржеркър, кө тьрбе вәдә, Халль Әһмәд шур серида, сәре ви қоткър. Вәхта зйа мър, ба у багәр тәмам сәкьнин. Бе ледабу чра ви тәмьрандьбу, шьпшкә жи бал ви тәнәбу,

Wэки чра вехьста, сэр тьрба баве хwэда бьхонда. Шэрм дькьр бьчйа мале шпьшкэ банйа, дьгот: «Бре мьне бежьн, ть тьрсйайи». Эви ленһери дурва ишьqэк дьхвенэ. Эви бэре хwэ да we ишьqе, чу. Һала нэгьһишьтбу ишьqе, ленһери каллак руныштийэ, дь гьлокэ дестданэ, йэкэ спийэ, йэкэ рэш. Гот:

— Кале, эw чь гьлокьн?

— Эw гьлока спи рожэ, йа рэш шэвэ. Нака эз ве гьлока рэш дьзим, йа спи бэрдьдьм, Wэки свэ ронбэ.

— Кале, дьвэк ть гьлока спи бьзийн, йа рэш бэрди, нэта кь мьн чу чра хwэ бал ишьqа һан вехьст, диса йа спи бэрдэ, йа рэш бьзн.

— На, хорто, бса навэ, мэхьлqэт we qьрбэ.

Эви кале һьлда дани эрде, кэвьрэк дани сэр зьке Wi, гьлока рэш бэрда, йа спи зи. Эви хwэ бэр бь we ишьqе гьрт, чу. Чу ленһери ситьлэкэ чьл чэмьлэ сэр эгьрэ, чьл дeW жи дора ситьле разанэ. Нав ванра дэрбаз бу. Эw ситьла чьл чэмьлэ, кь чьл дeWi анцах һьлдьда дадани, эви тэне ситьла чьл чэмьли һьлда, дани эрде. Чра хwэ вехьст, ситьл диса һьлда дани сэр эгьр. Чра хwэ һьлда, чу.

ДeWэк ишьар бу. Тьрса дэнге хwэ нэдькьр. Халль Эһмэд чу, эви дэйл һэвалэ хwэ кьр у гот:

— Тежкэки qөреша һат, эw ситьла эм чьл дeW анцах һьлдьдьн, датиһьн, эви тэне һьлда, чра хwэ вехьст, щаркэ дьн дани сэр эгьр, чра хwэ һьлда чу.

ДeW гьшк рабунэ сэр хwэ, пара пэй Wi кэтын, эw гьртьн у готьнеда:

— Qрарэки мэ һэйэ, эгэр тэ qраре мэ qэданд, ть бре мэ чьлйэкейи, йане тэ нэqэданд, шэр-шэре мэ тэйэ.

— Qраре wэ чийэ, бежьн?

— Qраре мэ анина һарсе qизе падшенэ. Дора wана сура змет кьрийэ, падше готийэ: «Ке we сурера һьлкьшэ, чу бал qиза мьн, эзе qиза хwэ бьдьмэ Wi».

— Шьхөле мьни эщэлэйэ, изьна мьн бьдьн эз һэрьм. Ле һун мьнра чьл сэкэийи һазьркьн, нэта эз свэ эваре һатьм.

Wана изьна Wi дане, эw чу, эw кал бэрда. Кал рабу шьхөле хwэда хэвьи. Эви чу сэр тьрба баве хwэда хьнд. Свэ рэм бу. Эw чу мала хwэ, готэ бьре хwэ:

— Wə чьма мьнра нэдьгот, қэзие wa сәре баве мә дь-
қәwmә? Мьн әw кәшт.

— Мә шәрма нэдьгот.

— Дә wәрьн әм һәрьн Wi чәлкьн.

Әwana чун, зйа чәл кьрьн. Халль Әһмәд эваре вәгәрия
чу бал дөwa, чьл сәкә һьлда, дөw жи пера чунә бәр сура
кәчьке. Готә дөwa:

— Чька диwерда бьк'өтьн.

Дөw чун, кәwьр анин, пе дьк'өтан, сурә зметкьрибу,
сәкә теда нэдьчун, кәwьр һур дьвун. Әwi дөфәк дөwa да.
Дөw wеда чун. Әwi хwә пе к'өлме хwә, сәкә диwерда к'ө-
тан, нәта жоре. Хwә жи һьлк'шйа чу сәр суре руньшт,
готә дөwa:

— Йәко-йәко һьлк'шьн, wәрьн.

Дөw, wәхта йәко-йәко чуне, әwi сәре wan дьда, сәре
wan алики дьк'әт, шәндәке wan алики. Бь ве форме дөw
тәмам қьр кьр, поз, гөһе wan жи жекьр, кьрә хөрщька
хwә, хөрщька хwә да дәрва. Чу һөндөре отаха, леньһери
һәрсе қиз we разанә. Чре бәр сәре wan һьлда да бәр ньн-
ге wan, е бьн ньнга һьлда, да бәр сәре wan. Чре келәка
расте, һьлда да йале чәпе, чре йале чәпе һьлда, да келәка
расте, гөстиле тьйе wan дәрхьст, кьрә тьйе хwә, е тьйе хwә
кьрә тьйе wan, дәрк'әт чу, хөрщька хwә һьлда вәгәрия
һатә мала хwә.

Қиз све ншйар бун, леньһери, чре бәр сәре wan, бьн
ньнге wan, келәке wan тәмам гөһеринә. Wi чахи қә бәр
хwә нәк'әтьн, готьн:

— Қәй шарйа гөһерийә,

Wәхта кә дәсте хwә шуштьн, леньһерин гөстиле wan
жи гөһеринә, wi чахи һе бәр хwә к'әтьн. Кагәз нвисин,
шандьн баве хwәра, кә нә төви, нә наве тәвә, қәзйакә wa
сәре мә қәwmийә.

Әw қизана йаре Шанполат бунә, сәр синге Шанполат
жи гөл, сосьн һешин бубун. Әw кәчкана роже иние дьбунә
се кәвотка, дьчунә бал Шанполат, кәф, әшқ дәрбаз дькь-
рьн, эваре дьһатьн. Ле қәт кәсәки ньзанбу, әw қизана йа-
ре Шанполатьн.

Шава қиза гһиштә баве wan. Баве wan қәфәк сәр пра
һәфт рийа чекьр, к'и дьһат-дьчу, же дьпьрси:

— Вэ гө тыште һа нэкьрийэ?

Вана дьгот: - На!

Р'ожәке Халль Әһмәд готә бре хвә:

— Вәрһн әм һәрһн хвәра быгәрһн.

— Дьле тә дьхвәзә, әм һәрһн.

Әвана һәсле хвә сйар бун, чунә сәре чйа, хвәра сәй-рангә дькьрһн. Чунә сәр чйаки бльнд, хвәра руныштһн, Халль Әһмәд дурбин да бәр чәве хвә, дәште ньһери. Леньһери, кә сәр пра кәфт рйа ханик чкьрһнә, готә бре хвә:

— Р'авһн һәрһн вьра, к'а бе әв чь ханийә?

Әвана сйар бун, чунә ве қәфе. Р'уныштһн ча хвә харһн. Падше жь ван пьрс кьр, го:

— Кәси жь вә мерхасйа ва нэкьрийә?

— Мьн кьрийә!

— Әз жь чь бавар бькьм?

— Жь ван гөстиле қизе тә!

— На, әз жь гөстиле ина накьм!

Халль Әһмәд чу хөршька поз, гөһе дева жь тәрка һәспә вәкьр, ани да падше у гот:

— Тө ижар ина дьки?

— Әз ве шаре ина дькьм.

Әви шав шант қизе хвәра у қизе хвә аниһә бал Халль Әһмәд у готә вана:

— Әве кә деу көштһнә, сурера һьлк'шйайә, гөстиле вә гөһерийә, чре бәр вә гөһастийә әвә, һуне ви бькьн?

— На, әм ви накьн, кәта әв нәчә Щанполат ль вәлате хәалйа сор нәкөжә у қәфшәк гөл—сосьне сәр синге ви нәйнә әм ви накьн, әгәр бинә, әме ви бькьн.

— Әзе һәрһм, ле гәрәке һун мқати бре мьн бьн, кәта кә әз һатьм. Ле вәки әз һатьм, тыштәк сәре бре мьн қәв-мийә, әзе вәлате вә тәмам веран бькьм.

Вәхта Халль Әһмәд рекәт, чу, ськәтәк, дөдө сәкьни падше гот:

— Тәзә әве кә бе, Щанполате ви бькөжә.— Әви ани һат бре ви йәк кьрә қазван, йәк кьрә голькван.

Халль Әһмәд пьр чу, һьндьк чу, леньһери хөлийә спийә, мәрвь жи спинә. Әв чу незикн к'ошкәке бу, леньһери бист қиз к'ошкеда дьләйзһн, һнәка к'ьнше сор хвә кьрһнә, һнәка к'ьнше қичьк, һешин хвә кьрһнә. Ле йәке жи к'ьн-

ще рэш хвэ кьрийэ, сэкьнийэ, вана тэмашэ дькэ. Эва кьнше рэш, хат готэ Халль Әһмэд:

— Р'авэ зу һэрэ, һала деге спи нәһатийэ, ҫе тэ бь-кбжэ.

— Деге кижан реда бе?

— Е ве р'а алие роһлатеда бел

Жьньк вэгэрия чу к'ошке. Әһи рабу бәре хвэ да р'а, кб деге теда бе. хеләки чу, ленһери деге ҫе хат. Әһи у деге һэв хьст. Әһи леда деге кбшт. Вэгэрия чу к'ошке, ленһери әһ бист қизе дьлэйистьн, әвана кьнше рэш хвэ кьрьнэ, налэйзын. Әвана рөке дегьн. Ле әһ қиза кьнше рэш хвэ кьрбу, нә дьлэйст: әһе кьнше сор хвэ кьрийэ, дьлэйзэ. Әһ у дб хушке ҫе қизе падше млякәтанә. Деге чунә зәре анинә, кьрьнә жьне хвэ. Халль Әһмэд ноли хушке; бра ҫе эваре бал ҫе кәчьке ма, све диса рабу ре к'әт. П'ыр чу, һындьки чу, ленһери хбһа дәрәке рәшә, мәрвь жи рәшын. Диса нола йа деге спи, йа деге рәшда жи, бса қәһьми сәре ҫи. Све рабу жь ҫьра жи рекәт. П'ыр чу; һындьк чу, ленһер'и хбһа дәрәке жи сорә, мәрвве ҫьр жи сорын. Чу незики к'ошкәке бу, ленһер'и бист қиза кьнше шурә-шурә хвэ кьрьнә, дьлэйзын, ле йәке кьнше рэш хвэ кьрийэ, налэйзэ, вана тэмашэ дькэ. Эва кьнше рәш хат бал Халль Әһмэд у гот:

— Хорте қәнш, зу равә һэрэ, һала деге сор нәһатийэ, ҫе тә шарәкеда к'уфкә. Әһ нә нотли ҫан бре хвәйә, кб тб сәр ҫанра һати. Жь дәве ҫи һблм-гблма кб дәрдькәвә, тә-мам агьрә.

— ҫе кижан реда бе?

— Е р'а һанә алие Мфрьқеда бе,— жьньк вэгэрия чу к'ошке.

Халль Әһмэд бәре хвэ да р'а кб деге теда бе, Хеләки чу, ленһери деге ҫе хат. Әһи у деге һэв хьст, деге ль ҫи зор кьр. Гоште шане Халль Әһмэд бәр һблм у гблма дәве ҫи тәмам шәшти бу. Деге әһ һьлда бьрә ма-ла хвэ, кбтәкева гредә. чра хвэ да сәр тәпа ҫи у разә, Әһ кәчька кьнше рәш хат, гот:

— Халль Әһмэд, әз тә бәрдьм, те бькарби ҫи бькбжи?

— На, әз нькарьм, әз тәмам шәштимә.

— Ле те бькарби шуре Wi жь куге дуре қэгране бь-
кшини?

— На, эз нькаръм.

Кэчъке чу гази хөде кър, шур жь калане дуре-қэгра-
не кшанд, hat Халль Әһмэд вэкр, һәспе Wi сйар кър, шу-
ре дег да дест у готе:

Дәрмане шәүата Wi бал каләки жь вәлате баве
мын сьргун кьрьнә. һатийә флан шәһәри, ль бал Wi һәйә,
we тә сагкә.

Халль Әһмэд ре кәт чу бал Wi кали. Кале готе:

— Qиза падше млякәта тө шанди?

— Бәле, әве эз шандьм!

Кале әв саг кър у ани hat гөһе һәспе Wi дир қэгран
кър у готе:

— Һәла равә, һәрә сйарбә, веда бьдә ркефа, вәрә,
ка бе һәсп дьбһизә, йан на.

Халль Әһмэд һәспе сйар бу, чу веда hat, кале кьрә
қирин, һәсп улкмиш бу. Кале шарәкә дьн гөһе һәспе дир
қэгран кър. Халль Әһмэд шарәкә дьн чу веда hat. Кале кь-
рә қирин, нәкьрә қирин, һәспе нәбһист, улкмиш нәбу.

Кале готә Халль Әһмэд.

— Дә равә сйар бә, һәрә. Дег кө веда һатъне, тө
ркефи сәркә, әв текә қирин, нәкә қирин, һәсп улкмиш
навә, те леги бькөжи.

Халль Әһмэд рабу һәспе хвә сйар бу, да сәр ре бәр бь
мала дег чу, ленһери дег we һәрс веда hat. ӘWi ркефи
сәр дег кър. Дег кьрә қирин, нәкьрә қирин һәсп улкмиш
нәбу, Халль Әһмэд леда деге сор жи көшт. Вәгәйа чу бал
кале.

— Тә дег көшт?

— Бәле, мын көшт. Ле эз чава бькьм Шанполат жи
бькөжьм?

Әв һәрсә қизе падше йәре шинә. Әв роже иние
дьвьнә се кәв тки, тенә бал Wi. Әвана нака готънә Wi, кө
Халль Әһмәде we бе тә бькөжә, нака вана нав нишане тә
жера готънә. Тө вәрә эз хале руе тә жекьм, чәвәки тә
дәрхьм, ньгәки тә һнәки жекьм. Нака әв шуре хвә туж
дькә, сәре ре дьсанә. Тө топал-топал һәрә, е бьһерә кө
әWi кө қиза жера готъбу, тө әв нини. Әве бежә: «Тө чь

дьгэри?» Тõ бежә: «Эз һатъмә тәра бьхэвьтм». Әүе бежә: «Эз тыштәки һа дьгэрийам». Әүе тә бьвә һәрә мала хвә, е бежә: «Чька ви шуре мьн дардакә», Тõ бежә: «На, на, шуре ль мьн кэвә». Тõ шарәке, дõда õса бежә. Шарәке жи ршьфи-ршьфи шур бьвә дардакә. Шара дьн гава шур дә дәсте тә, тõ пыш вира бьфтьлә. шур бькшинә, шури тужә, тõ ль стõе вихә, стõе ви қõткә.

Халль Әһмәд гот:—Гак, чава дьки, бькә.

Кале ани һат хале руе ви, чәвәки ви, һынгәки ви жекьр, ера ван саг кьр, әви рабу да сәр ре, чу. Чу незикки хан-мане Шанполат бу. Шанполат сәре ре сәкьни бу. Ленһери мәрвәк ве гәһ дькэвә, гәһ радьвә, бәрә-бәрә те. Шанполат ленһери сальхе кõ қиза жера дабу, әва әв һинә. Халль Әһмәд топал-топал һатә бал Шанполат. Шанполат готе:

— Тõ ван дәра чь дьгэри?

— Эз һатъмә тәра бьвьмә хõлам.

— Эз жи тыштәки õса дьгэрийам.

Шанполат әв бьрә мала хвә Әв дьчу сәре ре дьсәкьни, Халль Әһмәд малда дьма. гава кõ эваре дьһат, дьготә ви-һан шуре мьн һьлдә.

— На, е ль мьн кэвә.

Чәнд шара әви шур һьлнәдьла. Шарәке ршьфи-ршьфи бьр дарда кьр. Шара дьн шур кõта дәсте ви, әв фтьли пыш Шанполат, шур кшанд ль стõе Шанполат да, жекьр. Кәтә щеве ви, клит жь щеве дәрхьст. Әв рож жи рожанине бу, қизе падше е бьһа ана. Әви клит бьр чу дәре отахе ви тәмама вәкьр. Д.ре отахәке вәкьр, ленһери һõндõре отахеда баг-багчә, кõллил тьжинә. Әв еҫа кефа Ванә. Чу кәтә бьн кәрәвата бег. Хеләк сәкьни, ленһери се кәвотк кәтьнә һõндõр. Жь қалпахе хвә дәркәтьн, һатьн сәр кәрәвате руһьштып. Халль Әһмәд хвә-хвә дьле хвәда гот: «Эз чава бькьм, кõ ведәре йартие сәр вана исбат бькьм». Әви ани һат һәрәке прти дере ван жекьр, хеләк сәкьни ван һери. Шанполат нәһат, әвана фрин чун.

Халль Әһмәд жь бьн кәрәвате дәркәт, чу қәвшәк гõлсосьне синге Шанполат жекьр у ре кәт чу бал кале. Кале ани һат хале руе ви кьрә шуне, чәве ви кьрә шуне, һынге ви кьрә шуне. Ере ван сагкьр. Халль Әһмәд го;

— Эw һәрсе қизе падше һәлә мәле дewanә, йане чунә?

— Эва иро се-чар рожә чунә мала баве хwә.

— Ле эз чава бькьм. ван биньм?

— Глики мьн һәйә, һәрке тә глие мьн ани сери, те нькарби ван бини, һәрке тә нани сери, те нькарби ван бини.

— Глие тә чийә. бежә, эз биньмә сери.

— Глие мьн әвә: wәхта тә дьчи wәлате падше млякәта, мәрье wedәре чьл рожи. чьл шәви радьзен, чьл рожи, чьл шәви ньшйар дьминьн. Эва дө рожә мәрье wedәре разанә, ле жьна мьн ньшйарә, сәва мьн сәкьнийә. Эгәр тә Жьна мьн нәйни, тә нькари қизе падше млякәта бини.

— Әрде ван ль кижан алийә?

— Әрде ван ль алие мшрьде орта бәрадайә.

— Ле әзе чава бәрера дәрбаз бьвьм?

— Әзе кәлмә ар бьдмә тә, гава кә тә чуйи бәр бәре, бавежә сәр руйе бәре, әw арә тәра бьвә ре, тәе һәри.

— Кале кәлмә ар да халль Әһмәд. Халль Әһмәд чу, чу гһиштә бәр бәре, ар авитә сәр бәре, ар сәр бәре жера бу рә, дәрбази шййали бу. Ленһери мәхлуqәт тәмам р'азайә. Чу мала жьна кале. Жьна кале гот:

— Халль Әһмәдо кәрәмкә р'уне!

— Тә чь зани эз халль Әһмәдм?

— Эз заньм, мере мьн тә шанди!

Халль Әһмәд руньшт, хеләке сәкьни, готә жьньке:

— Тә ера қизе падшейә жьне дера бун, ван р'ожа тә-зә һатьнә, нас дьки?

— Эз нас дькьм. Ле кәта тә мьн нәви бал мере мьн, тә нькари ван бьви.

— Халль Әһмәд жера сонд, адкьр, кә wәхта әм чуне, әзе тә жи бьвьм. Жьньке әw бьрә бәр хан-мане қиза. Гази қиза кьр. Қиза сәре хwә акьшкәра дәрхьст, ленһер'и Халль Әһмәд бәр акьшке жере сәкьнийә. We ськәте кьндьр да-хьстьн, әw һьлқша-дьн. Жьньк жи вәгәрйа чу мала хwә.

— Халль Әһмәд дө рожә wьра ма, кәре хwә кьрьн, һәр'ьн: Чун жь шәһәр һьдьк мабу дәркәтанә, жьна кале би-ре чубу, нәбрьбу, мәхлуqәт тәмам шййар бун, пара пәй кәгьн гьртьн. Қиз щәрәкә дьн бьрьнә ера ван. Халль Әһмәд

жи чу мала жьньке. Мэхлүдэт шарэкэ дьн разан. Жьна кале готэ ши:

— Кэта тō мьн нэви бал мере мьн, тō нькари вана бьви.

— Тō бира мьн чубуйи.

Әши готэ жьньке:— Вәдә эз тә бьвьм сәр ре, вәхта әм һатьне. әме тә жи бьвьн.

— Бравә, әм һәрн.

Халль Әһмәд жьньк бьр чу жь нав шәһәр дәрхьст, һьшт, һатә бәр кьчка қиза. Гази қиза кьр, қиза әв һьлкьшандьн бьрьнә бал хвә. Карә хвә кьрьн ре кәтьн, жьна кале жи һьлдан, чунә бәр бәре. Һнә ар авитьнә сәр бәре, ар сәр бәре жера бу ре, авана дә бази шиали бун, ре кәтьн чунә бал кале.

Жьна кале данә кале. Хатьре хвә жь кале хвәстьн, чунә мала дөвө сор, зер, зиве ши у тьште шийи баш һьлдан. Чунә мала дөвө рәш. Тьште ши жи е баш һьлдан, чунә мала дөвө спи, кәлмәле шийа жи баш һьлдан. Вьра базьрган гредан чун гһиштьнә шәһәре падше. Рәх шәһәр данин. Хәлде щав данә падше, кō Халль Әһмәд һатийә. Падше зу-зу бре ши жь бәр қаза у голька дәрхьст, һьмамләмиш кь, кьнше гәмьз лекьр.

Халль Әһмәд бар кьр һатә мала падше у готә:

— Гази қизе хвәкә!

Падше гази қизе хвәкьр. Қиз һатьнә бал ши. Әши кōлилке сәр синге Щанполат да вана у готә:

— Һун йаре кәси ниньн?

— На!

— Әв дере вә кә друнә?

— Флан тәрзийи!

Халль Әһмәд гази ши тәрзийи кьр у готә:

— Тә чьма дере ван прти пәрчә башқә пева друйә?

— Бәре әвльн әв дере хвә анинә бал мьн, мьн дере вана тәмам дру. Паше чәнд рож дәрбаз бун, мьн леньһери чьма һәр дерәки пртик жекьрьнә у жь мале ван дера һнә пәрчә анинә, готьнә мьн: «Һан ви пәрчәйи ван ере дерайә жекьрихә». Мьн жи лехьст.

Халль Әһмәд пртие дере ван жь щева хвә дәрхьст у готә вана:

— Wэхта һун һатънэ мала Шанполат, мьн ви чахи
жекъ ийэ. Ле wэ дьгот: «Әм йаре кэсэки виньн»?

Халль Әһмэд we скэте сэре ван у падше жекър.

Qиза падше млякэтайэ чук хwэра һьлда, йа орте
да бре хwэйи орте, йа мэзын да бре хwэйи мэзын у хwэ
жи сэр тэхте падше руньшт⁰.

МИРЗЭ МЭНМЭД У ТЭЙРЕ СИМЬР

Вэхтэки падша тэйре хвэ бэрдьдэ. Өсэ чэнд шара бэрдьдэ. Щарэке диса вэхта бэрдана ви падша дьвежэ тэйр:

— Гага тө дьчи, гэ чьма мьнра тыштэки найни?

Чэнд рожэ шунда тэйр те ба падше у дэндьке сева тинэ датинэ сэр чока ви. Падша перса ви ридьвэ, дьве:

— Эзе сэре тэйр лехьм.

Щмаэта ви гэлэ педа дькэвэ, навэ. Падша сэре тэйр ледьдэ. Падша дьве багванчи, дьве:

— Тө ван хэрд дэндьке сева дачькинэ, нэму баги дэстэки бьгьрэ, хэрдэ дэндька дэстэки бьгьрэ,

Сал-сала дьчэ, мөһ-мөһа дьчэ, чирок жи дьгнинэ. Эв хэрдэ дар мэзын дьвьн, эмиш дьгьрын. Вэхта эмиша дөв те, эви эмиши гэви дьвэ нэ роке, нэ шарэке. Көре падше мэзын дьсэнэ. Натьна дөв гэдэ дьрэвэ, дөв те эмиш дьвэ.

Сала дьне көре падшейи орте дьсэнэ. Хушин ль мешэ дькэвэ, гэдэ тьрса дьрэвэ, дөв те гэви дьвэ.

Вэхта Мирзэ Мэнмэд дьсэнэ, диса хөшини мешэ дь-

к'эвэ. Вэхта те Мирзэ Мэнмэд шурэки ледьхэ. Дев эмиш дьлелэ дьчэ.

Свэ ль ван сафи дьвэ. Мирзэ Мэнмэд һэндө бре ви дьчын бэр дэре қола дера, вэхта бре мэзын дадьһельне, нэта ниве қөле дьчэ, дькэ қужэ-қуж, дьве: «Мын дэрхын, гөра эз харьм».

Паше бре орте ладьһельне. Эв жи нәшерэ: дэрдьк'эвэ.

Щара дьне Мирзэ Мэнмэд чьра дадьһельне, эв дьве: — Мын даһельне,—кэ а дьчэ дьгһижэ ши.

Дьчэ дьһерэ қизэк we руньштийэ: қиз нинэ һөсөл щэмалэкэ. Вэхта дьчэ һөндөр, қизьк дьве:

— На хорто, һэрге тө тһийн, аве вэхэ, брчийи-нан бөхэ, дэйндири, пэра бьдьм тэ. Зукэ, һэрэ дев бриндар буйэ, we тэ бөкөжэ.

Мирзэ Мэнмэд дьве:— Қиза қәнщ, тэ пэри нане хвэ быда мын, тэ қөлтэ ав быда мын, паше тэ көлэк текьра дьле мын. Дьве, эз һатьмэ дев бөкөжьм.

Қизьк дьве:—Һэрге тө дькари шуре ви нав қире бькшини, эве бе көштын, һэрге тө нькари, бьһелэ һэрэ.

Мирзэ Мэнмэд шур кшанд, дев қөрбана тэ кьр. Паше чу отаха бре орте. Чу һерэ қизэк руньштийэ, һөсөл щэмалэк руньштийэ. Қизьке гот:

— На хорте қәнщ, һэрге тө дэйндири, пэра бьдьм тэ, тө брчийи, нан бьдьм тэ, нан бөхэ. Зукэ һэрэ. деме бе тэ бөхэ.

Мирзэ Мэнмэд гот:—На, қиза қәнщ, тэ қочэ нане хвэ быда мын, қөлтэ ав быда мын, паше тэ эв көл текьра дьле мын. Гот, эз һатьмэ дев бөкөжьм, тө дькари мынра бежи, дев чь те көштыне?

Қизьке гот:—Мирзэ Мэнмэд, шуре дев we нав к'упс-қиреданэ, һэрге тэ шуре ви кшанд, те бөкөжи, херк, тэ нэк'шанд, тө нькари бөкөжи.

Мирзэ Мэнмэд шур кшанд, эв деме орте көшт. Чу һөндөре отаха бре мэзын. Ленһери, вэки деме мэзын we гөһәки хвэ сэр хвэра кьрийэ, гөһәк жи бьн хвэра кьрийэ. Чахе чь, леньһери, қизэк теда рунэньштийэ, һөсөл щэмалэк руньштийэ. Қизьке гот:

— На хорте қәнщ, һэрге тө брчийи, нан бөхэ, тһийн, аве вэхэ; дэйндири, пэра бьвэ. Зу һэрэ, бре ви бьчук

бриндарэ, к'эрба бре патийэ разайэ, зу һэрэ, һэла пе нэ-
нэсйайэ, we тэ бөкөжэ.

Мирзэ Мәнмэд гот: -- ай қиза қәнш, тэ пари нан быда
мын, гөлтэ ав быда мын, паше тэ әw көл текыра дьле мын.
Гот, мын һәрдө буре wi көштийэ, әз һатъмэ wi бөкөжым.
Тө дыкари мыра бежи, чька пе чь те көштыне?

Қизьке гот: Әw пе шуре хwэ те көштыне. һәрге тэ
шуре wi нав к'упе қире к'шанд, те бөкөжи, херк, тэ нэ-
к'шанд, әwe тэ зайикэ.

Мирзэ Мәнмэд. жына wi, к'әсәлькәке шуре wi к'шанд.
Әw көшт, паше чу мал нале wi бьрэ бәр дәре буре, готэ бре
хwэ — дәрхын. Бре wi кәта мале ван дева һәбу, тәв дәрхыстын.

Мирзэ Мәнмэд паше жына деуе мэзын дәрхыст, гот:

Әва бре мэзыра.

Жына деуе орте дәрхыст, гот:—Әва бре оргера.

Wәхта дәрхыстына жына wi, жына wi готэ Мирзэ
Мәнмэд:

— Әз заным, брәе тэ we бөбәхтие бькын, тө wәрэ пе-
шие дәре, паше әзе дәрөм.

Мирзэ Мәнмэд гот: Әз Мирзэ Мәнмэдым, әз пешие
дәрөм, тө жи паше дәрейи, қә дьвэ?

Жына wi кьр, нәкьр, әw д'рнәк'әт. Жына wi гот:

— Мирзэ Мәнмэд, һәрге тө теда дьмини, һэрэ, ба хwэ:
бьбә дик, мришка зерин, снйа зеринда бьлизь, пшик,
мышке зерин снйа зеринда бьлизь, тәйр, чвика зерин; снйа
зеринда бьлизь. әрсе һәсп we тәwледа греданә: һэрэ
һәрсе һәспа ба хwэ һьлдэ. Мирзэ Мәнмэд, һәрге тө теда
һьштын, тө һэрэ wi дәрге һан, дьвини, рожа иние дө бә-
ран теи һәв дьхын, йәки қәрә, йәки қәрқаш. Wәхта ләв дь-
хын е қәр we худанеда қәрқашбә, е қәрқаш we қәрбә. Кә-
та тэ те, тө хwэ бәвежә сәр пышта е қәрқаш, төе дьнйа
рон к'әви.

Wәхта өса гот, һәрдө бра шрит даһьштып, жына wi
брьн. һәрдө бра һәвра готын: «Әw мерани һа Мирзэ Мән-
мэд кьр, бәве мәйе иди мә кьз накә, we Мирзэ Мәнмэд кьз
бькә. Wәрэ әм Мирзэ Мәнмэд биреда бьһельн». Әwana өса
жи кьрын.

Wәхта шрит даһиштынә буре, Мирзэ Мәнмэд гот: «Әз
заным we мын бәвежын». Әwi ани кочәк теда дардакьр, гот:

— Дэ мьн һьлкшиньн.

Әван бра әв коч нәта бәр лева бире һьлкшанд, йәки қәмә авит шрите, шрит бри у коч кәт. Әвага мале дева, жьне дева бьрн.

Мирзә Мәнмәд ани һәрсе сние зер, делбжйе һәспа. Чу, рожа иние, ленһери һәрдө бәрана ль һәв да, е қәр қәр аш бу, е қәрқаш-қәрбу. Әви хвә шаш кьр, хвә авитә сәр пышта е қәр у әв нәфт тәбәке бьне әл деда чу.

Чу, чу мала пирькәке. Нәта эваре ма. гот:

Пире, әз тимә, чька һнә ав бьдә мьн. әз бөхөм.

Пире чу шәлбькәкида мист, ани да Мирзә Мәнмәд. Мирзә Мәнмәд хар готә пире:

Ава тә чьма һа шорә?

Пире гот:—Һәз қорба, зйак ль чәме бажаре мә эвьрийә, нәһелә әм аве биньн. Әви өса дәве хвә дайә бәр чәм заһа кьрийә. Әм базар-базар қизке, зәд чедькьн, нәта әв қизе у зәд бөхә, һнә аве дәве ви дәје, әме дадьне биньн.—Пире гот,—сбе жи сряа қиза падшейә.

Мирзә Мәнмәд гот: Чьчах һун дьчьн, әлами мьн бькьн, әз жи бем.

Свә сафи дьвә. Щмаәта ви бажари радьвә дьчә. Қиза падше дарева гредьдьн. Мирзә Мәнмәд жи дьчә щәм қизьке. Қизьк дьве:

Хорте қәнш, тө чьма ба мьн сәкьни, зу һәрә, зйа we бе тә бөхә.

Әв дьве:—Чьма щане мьн, щане тә ширьнтьрә?

Ви чахи зйа дәве хвә жь аве дәрдьхә, дькә қизьке бөхә, Мирзә Мәнмәд шурәки ль орта зйа дьхә. Зйа дьвә дө қәта. Щмаәт ладьдә аве. Қизьк дәсте хвә ль хуне дьхә, ль пышта Мирзә Мәнмәд дьхә.

Мьзгине жь падшера дьвьн, вәки әв зйа көштьн, қиза тә жи хлас бу.

Падша радьвә гази тәва дькә.

Әв дьве:—Мьн кьр, е дьн дьве—мьн кьр.

Қизьк дьве:—Нишана мьн ль пыштейә.

Гази тәва дькьн, дьве:—К'и ма, к'и нәма, меване пире ма.

Гази меване пире дькьн. Қизьк ледьһерә, дьве:

—Баво, әвә!

Падша дьве:—Мразе хвә бьхвәзә.

Эв дьве:—Мын дэрхэ днйа рон.

Гадша дьве:—Хвэзыл нэфт сале дне жи шәһәре мын бе ав бьма, тәк тә эв йәк нәгота. Ле, го, эз қрардарьм, эзе тыштәки бежьмә тә, һәрге тә карьбу, төе днйа рон кәви, херк, тә нькарбу, тө нькари днйа рон кәви.

Эви гот:—Эв чийә?

Гадше гот:—Зйак шушьке тәйре симьр дөхә, һәрге тә эв зйа көшт, те днйа рон кәви. вәки тә көшт, эв тәйре пәре хвә ль сәр мә һьлдә, әме жи днйа рон кәвын, төе жи днйа рон кәви.

Мирзә Мәнмәд гот:—Әве кәнге бөхә?

Эви гот:—Све!

Эв рабу, шуре хвә греда, чу бәр һелина тәйр сәкьни. Тәйр сәр шушька бу. Ленһери зйа һат, қижин ль тәйр кәт, тәйр рәви. Зйа һат, вәки бөхә, Мирзә Мәнмәд шур ль орта зйа хьст. Зйа бу дө кәра. Нькьле шур ль пртие зйада кьр, авитә бәр шушька. Эван хар. Тәйр һат, һәв заньбу, вәки зйа шушьк харьнә. Ленһәри шушьке ве гоште зйа дөхөн.

Тәйр гот:—Хвэзыла мын бьзанбйа, кә мразе мын ани сәри, мыне жи мразе ви бькьра.

Эв бәр сәкьни, гот:—Мын кьр!

Әве гот:—Һь, мразе хвә бьхвэзә!

Мирзә Мәнмәд гот:—Мын дэрхә днйа рон.

Тәйр гот:—Хвэзыла диса зйа эв шушьк бьхара, тәк тә өса нәгота. Ле, го, эз, қрардарьм, эзе тә дәрхьм. Тәйр гот,—һәрә мынра нэфт дүве бәрана бинә, нэфт мәшк ав бинә, эзе тә дәрхьм днйа рон.

Мирзә Мәнмәд чу щәм гадше, гот:

—Һьдә мын нэфт дүве бәрана, нэфт мәшк ав.

Гадше гот:—Һе бьхвэзә.

Эви гот:—Эз тыштәки нахвэзым.

Эв рабу чу бал тәйр. Тәйр гот:

—Вәхта эз дьвем ку, тө дүвәки бәве дәве мын, ле вәхта эз дьвем қу, тө мәшкәке бәве дәве мын, эз тә днйа ронхьм...

Эв Мирзә Мәнмәд өса дькьн. Ви чахи дьве:

—Мирзә Мәнмәд, днйа чаванә?

Эви гот:—Мина қөле сәраденә.

Wi чахи гот:—Ку.

Мирзэ Мэнмэд дувэк авит дэве wi. Дув дькэвэ. Мирзэ Мэнмэд нэрме нэта хwэ же дькэ, дькэ дэве wi. Эw бьн змане хwэда хой дькэ занэ гоште исанэтэ. Эw дэрхьстэ днйа рон. Эwi гот:

— Тэйр, тó дькари нэри!

Ле тэйр гот—Тó нэрэ!

Wэхта эw дьчэ, эw дөкөлэ Тэйр гази дьке. Эw те бал тэйр. Тэйр гошт жь бьн змане хwэ дэрдьхэ, хазйа хwэ ле дькэ, эw саг дьвэ. Хатьре хwэ жь нэв дьхwэзын у дьчьн.

Мирзэ Мэнмэд дьчэ расти шване баве хwэ те, дьве:

— Шван, тó нурэки пез бьдэ мьн, эзе эван кьнще хwэ бьдьм тэ.

Шван тинэ нурэки дьде, эwан кьнща же дьстинэ. Дьчэ бэр дэсте нэдэде шэһэре баве хwэ, дьвэ бэрдэстие wi.

Wэхтэке дьхwэзын дэwата көре гадше мэзын бькьн. Жьньк дьве:

— Нэта дике зерин у мришка зерин снйа зеринда нэлизьн, эз дэwата хwэ накьм.

Qасьда дьшиньн щэм кижан нэдада, йэк хwэ надэ бэр. Тен щэм баве к'эчэлок. Баве к'эчэлок хwэ надэ бэр. К'эчэлок дьве:

— Эзе чекьм, дьве, бьдэ мьн пугтэ к'шмиш у пугт зер. Дьдьне. Кэта све хwэра к'шмиша дөхэ, нэта све сафи дьвэ, қасьд тен, дьвен:

— Гадша эм шандьнэ пэй нэдад.

К'эчэлок дьве:—Баво, эзе жи бем.

Баве wi дьве:—Дэ бьщэмэ нэрэ.

Мирзэ Мэнмэд дьве:—Һэрге тó дьчи мқати хwэбэ, сйар нэдьнэ сэр тэ.

Эw дьве:—На, эз наһельм

Wэхта эw дьчьн, Мирзэ Мэнмэд дьчэ дел бьжие һэспе ше дьжэнэ. Һэспе ше бэр дьсэнэ. Сйар дьвэ дьчэ мөйдане.

— Эз заве дьхwэзым.

Зава бэр дьсэнэ. Эw у зава дькэвьн щрида. Эw ль сэр һэспе давежэ, нав щмаэтеда дэрбаз дьвэ, дьдэ сэр баве хwэ. баве хwэ дьхэ нав дэст пие һэспе. Wi чахи гадша

палтонки дьдэ баве к'эчэлөк. ЭW палтон хэраша бажарэ-
ки буйэ.

Wэхта дэwата көре падшейи орте, диса тен, бука Wi
дьве:

— Кэта мышк у пшика зерин снйа зеринда нэлизьн,
эз мер накъм.

Диса тен бал к'эчэлөк. Баве к'эчэлөк дьве:

— Пугэ к'шмиш, дө пуг зер:

Эwan дьвен: — Бравэ!

Баве к'эчэлөк чу мала хwэ, ле к'эчэлөк чу к'этэ һөн-
дөр, к'шмиш хар. Нившэв баве к'эчэлөк те, дьве:

— Тэ чава к'ыр?

Эw дьве:—Көл, зу һэрэ, не храв нэбуйэ.

Эw зу-зу дьчэ. Кэта (вэ сафи дьвэ, қасьде падше тен
бэр дэ е баве к'эчэлөк. Мышк у пшика зерин дьвьн. Пад-
ша дьве:

— Һэрьн баве к'эчэлөк биньн, бра бе.

Эw дьчьн баве к'эчэлөк тиньн. К'эчэлөк дьве:

— Баво, эзе жи бем.

Эw дьве:—Көл, к'ода бейи?

Эwi гот:—Һэрге тө дьчи мқати хwэби, wэки сйар нэ-
дьнэ сэр тэ.

Эw чу. Падше палтоне хэраша нэфт сала да wi.

К'эчэлөк чу дел бьжие һэспе бруск леда. Һэспе бь-
руск бэр сэкьни.

— Эw ле сйар бу, чу майдане сэкьни у гот: —

-- Эз зава дьхwэзъм.

Зава бэр сэкьни. Эw у зава к'этьнэ шрида. Эwi зава
эрде да, чу нава щмаэте. Чу да сэр баве хwэ, палтон у
сэр чэве wi кэрьшанд. Щар дьн чу чэве һэспе пач к'ыр у
һесп бэрда. чу. Ленһери баве wi һат, сэр чэве wi тэв
кэрьшийэ. Эwi гот:

—Мьн нэгот сйаре бьдьн сэр тэ.

wэхта дэwата көре wэзир, жьна wi эйан бубу, wэки
Мирзэ Мэнмэд һатийэ. Эwe гот:

— Һэрьн тэйр у чвика зерин биньн, паше эзе машоқа
хwэ бькъм.

Диса зер у к'шмиш данэ баве к'эчэлөк, диси баве к'э-
чэлөк бьрьн, диса палтонэк данэ wi.

Мирзэ Мэнмэд дел бѣжие нэспе лехьст, нэсп бэр сэ-
жъни, сйар бу чу, чу мэйдане, гот:

— Эз заве дьхвэзым.

Зава бэр сэжъни. Эш у зава кэтьнэ щрида. Эши зава
ль сэр нэспе эрде хьст, пе сорание эш кѣшт, раст чу нав
щмаэте, го:

— Эз Мирзэ Мэнмэдым, эшан бре мьн эз биреда
льштъм.

Гадша нэфт ро у нэфт шэва дькэ дэф, дэшат. Qизе
дыдэ, Мирзэ Мэнмэд.

Эш чун мразе хвэ шабун, нун жи чун мразе хвэ
шабън^и.

СНДЬРНЭВАТ

Сндьрнэват һэбу: эw у бре хwэ, баве хwэ бу. Гаван бун, фэқир бун: дьчун бэр дөүер. Демэк Сндьрнэват педькэт нава шөһэр нане хwэ бэрэв дькыр, һэфе гавантие, һэфе хwэ дьстанд. Бре wi, баве wива нане хwэ дьбрьнэ мале, ле эwi нане хwэ бэрэв дькыр, давитэ бэре. Баве жера го:

— Сндьрнэват, тө чьра өса дьки?

Го:—Бра мәсие мьн бьхөн.

Wэхтэке Сндьрнэват го:

— Бэсэ, го, эзе һэръм сера дийае.

Чу нава шөһэр, го: «Эзе һэръм ль сере бьгэръм, чька чь һэйэ, чь төнэ». Чу леньһери мэръвэк we дькэ қирин, дькэ гази, дьве:

— Бра, эз дьхwэзьм мэръвэк бе жь мьра скэтэке шөхөл бькэ—эзе бьдьм дөһ манат пэрэ, бьдьм зерэки у шөвэке жи тэви қиза мьн разе, қиза мьнэ рьнд.

Го: «Wэллэһ зөф рьндэ, эзе һэръм: эзе шөвэке тэви қиза wi разем, дөһ манат пэрэ хwэ бьстиньм». Чу тэв раза, леньһери қизэкэ дэлал, рьндэ Све һьлда һэспэки хwэ, балтэ, нане хwэ, чу бэр дэве бэре, хэзейне wi жера го:

— Лехэ, сэре ви һэспи бьфьрин.

Сндьрнэват сәре һәспе бьри. Һатън руньштън. Әш хәзейне хвә жь хвәра нан у эмәк чекьрн. Хәзейн чекьр пәлаш. Нан данин, хәзейн бе ши дәрман рәшанд сәр харьна ши. Сндьрнэват гава кә лодмәк лехьст, фьри щида кәт. Хәзейн зьке һәспе қәлашт, Сндьрнэват кьр һөндөре зьке һәспе, кьр да дест, зьке һәспе дьру. Тәйре мәзын һәбу, тәйр һьлани, бьр чу орта бәреда дани аде. Чәвехвә гава кә вәкьр, Сндьрнэват леньһери дь зьке һәспее да, кьрә дәстданә. Кьр лехьст, зьке һәспе қәлашт. Гава кә леньһери дь орта ада бәреда. Ль хәзейн кьр гази:

— Хвәде мала тә храв бькә, әв чь йәк бу тә бь сәре мьн кьр?

Хәзейн жера го:

— Нәтьрс, қәйка хвә эзе бьшиньм.

Хвә сәкьнийә сәр канафе. Бьниеда қәйәк сәкьни, го:

— Тә жь мьнра шан кәвьра, әшан кәвьре дьчьрусьн бьрқ дьдън, тә қәйка мьн тьжәкә, эзе ре нишани тәдъм тә бейи.

Сндьрнэват зу кьр, тьжи кьр қәйк, го:

— Жь бой хвәде бә, хәзейн, қәйк тьжи бу, ре нишани мьндә.

Хәзейн жера го:

— Е нола тә нәзара мьн вәрекьрн ль ше ре, ида нәһатънә.

Сндьрнэват феза хвәда ньһери, дакәтә бьһиа знер, леньһери бь нәзара һәстә, щәндәк, нәла-нәла шанә, ти-брчи мьрьнә. Го: «Вәйле мала мьн храв буйе, го, шәлләһ, бошә е мьн—дөшөрмиш бу,—әз хвә бавемә аве». Сндьрнэват гьрт хвә авитә аве. Мәсийа го:

— Зу бькьн, Сндьрнэвате, кә әм хай дькьрн, нан дьда мә һәрро, зу бькьн бьгьрн.

Мәсийа Сндьрнэват гьрт, дәрани рәшае. Дәркәт диса шәһәре хвә, го: «Әз Сндьрнэватбьм, әши хәзейни, наве хәзейн К'осә бу, сәре мьн өса кьр. Вәки әз мербьм, эзе нәйфа хвә һьлиньм». Диса чу һьнда мала К'осә. Леньһери К'осә диса дәркәт. Сндьрнэват чәке хвә гөһери бун, диса кьрә гази:

— Кижане бе снәтәке бьхәвьтә жь мьнра, эзе бьдьме зерәки дәһ манате у шәвәке жи тәви қиза мьнә рьнд разе, снәтәке тәне бьхәвьтә.

Сндьрнэват го:—К'осэ, эзе бем!

Го:—К'эрэмкэ эм һэрън мала мьн!

Чун мала хэзейне хwэйэ К'осэ, диса. Сндьрнэват го:
«Wэй, тэ эз шарэке шандьм wedэре, һэрке жь мьн hat,
эзе нһа тэ бышиньм wedэре».

Све Сндьрнэват у К'осэ һэсп һьлдан чун бэр дэве бэ-
ре, го:

— Qөрбан, го, лехэ сэре һэспе бьфьрин.

Хэзейн чу диса пэлаw чекьр жь хwэ, шира, ани нан
данин. Диса дэрман хэзейне ши ль сэр рашанд, го:

— Qөрба, к'эрэмкэ, эм нан бьхон, эме рабьн бьхэ-
вьтън.

Ани hat нан дани. Сндьрнэват һэwa ньһери, го:

— Хэзейн, жь бой хwэдебэ, эw чь тэйрэки мэзьнэ,
го, we мьн бьхwэ, го, йэман, we мьн бьхwэ. Тэйр жоре
сэкьнийэ дьчэ те, кэ һазьр бьвэ, бьвэ.

Хэзейн кэ һэвраз ленһери, Сндьрнэват фэра гөһери.
Тэв руньштън нан харьн. Хэзейн гава кэ лоqэк лехьст, нь-
ше хэзейн сери чу. Сндьрнэват го: «А, ижар дора мьнэ.»
Зьке һэспе qэлашт, дэсте хэзейн гьрт кьрэ зьке һэспе, кер
да дест, зьке һэспе друт. Тэйр hat һьлда бьр чу шице Сндьр-
нэват чубуйи данн, ада бэреда. Хэзейн ньше ши hatэ сери,
чэве хwэ вэкр-һөндөре зьке һэспеда, го: «Wэйле мала мьн
храв буйи, эw чь иш бу, бь мьн дэстда». Лехьст, керэ
дестда бу, эсп к зьһе qэлашт, ленһери, чьqа кэ хэлq шан-
дьбу, эw жи hatэ wedэре, го: «Wэйле мала мьн храв буйи,
айе хэлqе бу, hatэ жь мьра». Хэзейн кьрэ qирин:

— Qөрба, тэ чь сэре мьн кьр?

Го:—Мьн тьшт бь сэре тэ нэкр, тэ чаwa эз шандь-
бум, мьн жи тэ шанди we, эз чаwa hatьм, тэ жи дькари
бейи.

— Го:—Qөрбан, тэ ль кижан ре hати?

Го:—Эз бь эзэте хwэде кьм, эз кижан ре hatьмэ, эзе
нишани тэдьм. Го, тэ кэвьра нас дьки, эзе qэйке бышиньм,
кэвьра нас дьки, qэйке тьжикэ, бышинэ бра бе, эзе ре ни-
шани тэдьм.

К'осэ ре кэг кэвьре рьнд жера бьжартън, кэвьре qi-
мэти, шанд. Сндьрнэват qэйка хwэ к'шанд, го:

— Qөрбан, бьһа тэда, тэ заре дьвини, кэвьре qэйае

мэзын, мьн чэве хwэ гьрт, хwэ авитэ аве, эз натъм, Тө жи хwэ баве Wэрэ.

К'осэ гава хwэ авите, мэсийа го:

— Гьди, бьгьрын К'осэ пьртикии џи нәһельн, к'окка хәл-де ани.

Мэсийа К'осэ бәла кьр жь һәвдө, хар. Сндьрнэват қәй-ка хwэ һьлани, натэ мала К'осэ. Сәлам жь қиза К'осәра да.

Го:—Әлекъм сәлам. ӘW, го, чь қәWми, тө чава жь дәсте баве мьн нати?

Го:—Тө талаше мэкшин, мэсийа К'осэ ида хар, кәвьре хwэ жь хwәра ани.

Хwәра мхазин вәкьр, тер кьрын харьн. Мала К'осэ бь ьмбара зер һәбу.

Роке Сндьрнэват дөшөрмиш бу, го: «Әһ, эва хәзна, дө-фина, һәбуне эзе же чь бькъм? Го, гәрә эз һәръм сера днийәе бьгәръм». Сндьрнэват рабу қәйка хwэ саз кьр. Жь қиза К'осә һәйә көр у қизәк. Го:

— Жьне, әме һәрьн ль шәләта, ль шәһәра сере бьгә-рьн, мале мә гәләкә.

Руньштын қәйке, әW жьна хwә, көр у қиза хwә. Wәх-тәке сәр руе бәре бу фртонә. Қиза К'осә го:

— Сндьрнэват, гәло кәле к'е жь кәле мә хравтьр иро һәйә?

— Э, го, тө қиза К'осәйи, шкьр, го, кәле мә зәф хwә-шә: әм һәнә ль қәйкеданьн, қәйк ль сәр авейә, ав ль сәр рәкма хwәдейә, кәле мә шкьр зәф хwәшә. Зани кәле к'е жь кәле мә хравтьрә? Мәрьве кь бе мале меван, нан тьнәбә бьхwә, равә һәрә-кәле џи хравә, кәле мә шкьр зәф хwәшә. Фртонә зәф бу, қәйк шкәст. Қиза К'осә К'әтә бәре.

Сндьрнэват го:

— Һәрә, әwә рйа тә, тө қиза К'осәйи, берәми.

Ажот, wәдәки чу, көре џи, қиза џи жи к'әтьнә сәр тәхтәки тәне.

— Э, го, шкьр,—Сндьрнэват чь кө сери нат дьле хwә нәкьр.

Тәхте џи аве лехьст бьр, чу ль бәр шәһәрәки, ль бәр қәйәке сәкьни.

Дәсте хwә авитә чрпие, дәсте хwә авитә щил у дәр-к'әтә рәшае. Чу нава шәһәр, леньһери өсьни фәләк, исан огли исан теда төнә. «Шәһәрәки әдимә», дөшөрмиш бу. ӘW

шәһәр тьжи зер, зив һәбу, исан теда төнәнә. Дөшбөрмиш бу, го: «Хwәде занә әддәе ви шәһәри һәйә, тьштәк һатийә сәре ви шәһәри». Чу кәтә падваләке. Сәкьни кәфтеке, дөда, леньһери знак жь бәре дәркәт, нава шәһәр қәл бь қәл гәрйа, кучә-кучә гәрйа, леньһери кәсә нава шәһәрда төнә, чу мьнарәк һәбу, мнарә зәф мазьн бу, шәһәр бь щарәке педа хане дькьр, мнарева һьлкьшйа, дәшт у зозана ньһери, чарһьлqә нһери, кәс төнә. Сәре хwә дани сәр мнаре, раза. Сндьрнәват го: «Хwәде занә, әва шәһәра әви зийайи қьркьрийә, го, зрар накә әз бьнһерьм иро чь рокә». Рәжа хwә ньһери, рәжа иниейә. Чу свәтьре орта мнаре кәфт метьр қола, бьр чу дәһ мешок барут у гөллә бәрдае, сәре фьтиле бьр чу кьрә нав барут у гөлле, сәре дьне ани гиһандә падвала хwә, щие кә ле дьсәкьни. Бу рәжа иние. Диса зна жь бәре дәркәт, кәт нава шәһәр гәрйа, соqақ-соqақ гәрйа, леньһери кәс төнә, диса чу бь мнарера һьлкьшйа, сәре хwә дани сәр мнаре, жь хwәра раза. Сндьрнәват ль ведәре пичкә да сәре фьтиле. Фьтил чу гьништә баруте у гөлле, агьр бу. Пьртьке зие ма сәд грам. Зна, ведәре кәшт. Сндьрнәват аза бу, нава шәһәр гәрйа. Шөхөле ши төнәбу, нан у эмәк зәф бу, дьхар, дьчу бәр дәве бәре жь хwәра дьгәрйа. Щева хwә тьжи чәрәз дькьр, кшмиш, ноqьт. Леньһери жь дәсте ши кшмиш, ноqьт дькәвьн: се кәвотка данин, бәрәв дькьрн. Һәй рәшанд, бәр бь падвала хwә чу, кәтә һөндөре падвала хwә, орта падвале һьнәк рәшанд, кәвотка ле дани бәрәв кьр. Әви зу-зу дәри ле гьрт: дьдә рәвин, йәк гьрт, дестда бу қизәк. Әва қиза һори бу, го:

— Қуле хwәде, мьн бәрдә, жь бой хwәдебә, мьн бәрдә, тә гөнәйи, тә зани әм һоринә.

— Э,—го,—әз тәне һатьмә ви шәһәри, әз тәзә тә бәрдьм?

Жь хwәра кьрә жьн. Щәм сәкьни, же кбрәк у қизәк бу. Шәһәр жи е ши бу, чь талаше бькьшинә. Рәжәке леньһери хортәк һат, «Сәлам, салам», жера гот:

— Қөрбан, тә зани әз кимә? Әва жьна тә хушка мьнә!

— Э, го, қөрбан, тә бь сәр чәве мьнра һати!

Анин данин нан у эмәк, го:

— На, әз нане тә нахөм, тә чаҗа зәве мьн, әз һатьмә хушка хwә бьвьм һәрьм дәwата бре хwә.

Дөшөрмиш бу, го: «Әзе бьдъм», нане хвә бьхвә. Гьрт хушка ви, жьна хвә дае. Жьне жера го:

— Бра зарө бьсәкьньн, әзе һәръм, бем.

Го:—Әвда хаде, әз зара каръм хвәйкъм, зара жи бьвә. Жьне го:—Вәки зара дьди мьн, әз наем, вәки тә һәдана мьн, әзе һатама. Дьвә кә ида тә мьн һәвини, ле диса кәдәре тә тәнгие кәви, әзе һавара тә бем.

Сндьрнәват тәне ма, го: «Ошахе мьн корбә, әз диса тәне мам». Р'абу нава шәһәр кәт, чьқа падвал һәбу агьр бәрдае, дара, гиһе. Го: «Бра гәми дьчьн, тен мьн бь хвәра бьвьн, әз дәркьвьм рәшае». Зуда, һәбу чьл сал, әв шәһәр хравә бу. Гәмиһа леньһери бәле шәһәр шен буйә, ду же дькьшә. Гәмике хвә ле гьрт, һат ви шәһәри. Сндьрнәват һат пешһа вә гәмие сәкьни.

— Қөрбан, го, һун чь дьхвәзьн, чь әһһа бь вә ләзмә, һун жь к'ижан шәһәринә? Вәрьн, әзе гәмие вә тьжи мале хас бькьм, бь хвә свькбә, баһа гран бә.

Р'абу нава шәһәр, лекьр зер у зив, чьқа мале хас..., го:

— Кәлал у минәла, қөрбан, ниви мьн, ниви вә, дәрхьн шәһәре хвә.

Гәми тьжи кьрьн, мәһәке ле сйар бун, ажотьн сәр бәре. Гәмичи го:

— Щаньм, әва мәрийа әв зер, зива дайә мә, әм зәф бькьн әме бьстиньн к'рйа хвә, зер, зив вә жь хвәра һьлдә, йа рьнд әвә әм бьгьрьн бавенә бәре.

Чун готьн:—Қөрбан, әме тә бавенә бәре.

Сндьрнәват го:—Һәйран, жь бой хвәдебә, нәкьн нәмәрди, мьн навенә бәре, ниви мьн у ниви вә.

Го: «На», дәсте Сндьрнәват гьртьн авитьнә бәре Қиза ви, жьна ви, кәре ви жь һәвра готьн: «Сндьрнәват һат, бьгьрьн». Сндьрнәват гьртьн бьрьн, чунә мала хвә. Р'ок, дөдө у сьсйа шәм сәкьни, тәһаиш һәбу дь бьне бәреда. Дәсте Сндьрнәват, жьна ви,—гьрт, кәре ви у қиза ви дәранин рәшае. Сндьрнәват леньһери, гәмие вә тәзә хане кьр жь сәр бәре. Чу пешһа гәмие сәкьни. Гәмичи леньһери хәзейне ль рәшае, го:

— Хәзейн, жь бой хвәде бә, мә кьрийә, тә нәкә.

Сндьрнәват го:—Қөрбан, һун бәбәхьн, әз нә бәбәхьм, биньн гәмиһа валакьн, кәлал у минәла ниви мьн, ниви вә...

Анин гәми пәйа кьрн, эшйа вала кьрн, ниви кьр, ниви ван, ниви Сндьрнэватра. Сндьрнэват го:

— Дэ һәрн, йәкә хвә бежн, сәде мьн бежн.

Сндьрнэват бьр чу мхазин шенкьр, ль бәр мхазине саләке сәкьни, к'еф эшқ кьр. Роке гот, го:

— Чи жь мьнранә мале днйәе, го, эзе һәрм сера днйәе бьгәрм.

Р'абу чу бь днйәе к'әт, чу вәлатәки, леньһери, йәке we щоте хвә дькә, дө мәрвв қошкьрнә щот, дәвса га дажо. Әв хөдане щот һат бь гөһе Сндьрнэват гьрт, бьр чу, го:

— Вәлләһ, стөе гае мьн қөл буйә, эзе тә гредьм. Пакә тө расти мьн һати.

Леньһери стөе мәрие бәрда чәрм ле нәмайә, шмьтийә у гьрт Сндьрнэват греда. «Һо, һо, һо,» қамчики сери, йәк қуне у ажот. Сндьрнэват һәвалә хвәра го:

— Қөрбан, әв чь тыштә?

Һәвалә ви жера го:

— Ле, мала тә храв бә, әва кө һәйә әв Пьлдьрқайшә: һәта вәки зийайбә, сәд сал бә жи we мә бажо, әрде мә р'акә.

Го:—Агрие чаҗабә we?

Һәвалә ви жера го:

— Вәки кө һәрге тө қуле хвәдейи дбае бькә, бәлк'и шьли бе, әва Пьлдьрқайишә. Шьлие кө лехьст, қайше ви we сьст бьвә, жь һәвда бьк'әвә, әме хлас бьвн.

Сндьрнэват гази хвәде кьр, го: «Йарәби, тө шьлики бьди». Шьли һат, бари, баранәк гөмрөн лехьст. Қайиш қуше Пьлдьрқайиш жь һәв чун. Сндьрнэват, һәвалә ви жь хвәра рәвин. Чун леньһерин мгарәк, ду we же дьк'шә. Чун ль мгаре сәкьнин, кәсәк төнәбу. Бу эвар. Леньһерин дөвәки тәтәгөз, чәвәки ви ль сәр сери, һат. Бзьне хвә кьрн мгаре, кәвьрәки аша гьрт да бәр дәве мгаре. Сндьрнэват леньһери нькарн дәрк'әвн: жь хвәра вөдәре сәкьнин, го: «Чька чь бе сәре мә»? Ләзәки сәкьнин, дөве Тәтәгөз ани һат курма хвә лекьр, шише хвә кьрне, шиш сорбун. Сндьрнэват жь һәвалә хвәра гот:

— Йәман, әз қольнщимә, эзе вәлэзьм, тө равә сәр пьшта мьн вәлэзә, бәлки қольнщйа мьн дайнә.

Сндьрнэват вэлэзйа, һэвал хwэ сэр вэлэзанд. Дев рабу шиша хwэ лехьст, һэвале wi ль шише хьст, да сэр эгьр, сор кьр у хар. Сндьрнэват го: «Wэйла мала мьн храв бийо, мам эз». Дев раза, шиша хwэ кьрэ эгьр. Сндьрнэват го: «Эва шиша жи жь бона мьнэ». Сндьрнэват рабу шиш һълани, да сэр чэве дев, хwэ сарда авит, чэве дев дэрани. Дев го:

— Зрар накэ, эзе тэ све бьгьрм.

Сндьрнэват рабу го: «Эз чава бькьм дэсте ви к'афьри хлас бьвьм». Рабу, нерики wi һэбу, пост кьр, к'этэ һөндөре посте нери, зэнгьле нери авитэ стөе хwэ. Дев све рабу, кэвьр һълани, гази нери кьр. Сндьрнэват зэнгьле хwэ һълани, зэнгьле хwэ нэжанд, бэр бь wi чу. Эwi дэсте хwэ да пыште, го:

— Ай бабам, тэ рьнд гошт гьртийэ,—у бэрда бэр дери к'эт.

Сндьрнэват жера го:—Нэ эз хлаз бум, тие мьн бьгри.

Дев фьри к'эт, гэвэр бу. У бэре хwэ да ре, чу. Чу расти ера шәһәрәки һат, леньһери синоре ви шарәки ар кьрийэ. Чу к'этэ һөндөре шәһәр, леньһери мәрвәк һат, гөһе wi гьрт, го:

— Ай бабам, гоштәки рьнд тәда һэйә.

— Qөрбан, го, чь дьвежи?

Мьле wi гьрт, бьр чу, ханәк тәрьки бь шарәке мәрие корьн. Жь һэвала пьрси, жь кора пьрси: «Чь кәвалә бь сәре wә кьрьнә?»

Го:—Тө тәзә һати?

Го:—Әре!

Го:—Әм анинә, чэве мә кор кьрьнә, мә хөрт дькьн, мә дьхөн, эва әдәте ви шәһәрийә.

— Йәман, го, qөрбан, эз чава хлас бьм?

Кора го:—Һәрге тө дькари пек бини, әме ре жь тәра бежьн, тө карьби хлас би. Го, нһа we нан биньн, we нане сага биньн бэр мә, нане кора биньн бэр тә: тө нане хwэ бьдә бэр мә, нане мә бьдә бэр хwэ. Гава тә хар, qәстика бькә қирини, бежә «чэве мьн кор бун, чэве мьн дәрк'әт, йәман». Әwe бен, we бежә: «Дә бабам, әw к'өта бу, жь хәрәq к'әт, корбун чэве wi». Бу эвар, тө равә паште бьрәвә. Тө

пашпе бьрэви, эш нэта иза тэ бьгьрын, те хлас би, we бешьн: «Натийэ нава шэһэр», тө жи we һэри хлас бьви.

Сндьрнэват рэви хлас бу жь we хэтае. Чу гөндэки, ленһери, калэк we щөте хвэ дькэ. Сэлам да кале:

— Баве кал, го, сэлам!

Го:—Сэлам!

Го:—Баве кал, эз мэрики хэрибьм, шэв дькари мьнхай бьки?

We шэве кале бьр чу мала хвэ. Жь калера го:

— Апе кал, чаванэ, кэсэ мала тэда төнэнэ, көре тэ, кэсэ төнэ, чаванэ?

Го:—На, го, шэллэһ һэйэ қизэкэ мьн, эш жи эзэпэ.

Го:—Wэки тө қиза хвэ бьди мьн, эзе щэм тэ бьсэ-кьньм.

Қиза ши рьнд бу. Кале го:

— Эшлэд тэшлэде мьн жи эш қизэ, Wэки төе щэм мьн бьсэкьни, эзе бьдьмэ тэ. Го, қөрбан, орта мьн у тэда тыштэк һэйэ: қэбул дьки, бьстина, йохсэ, қэбул наки-нэстина. Эдэте шэлэте мейэ, Wэки жьн бьмьрэ, эм мер пера дькьн чэл, Wэки мер бьмьрэ, эм жьне саги пера дькьн ч'э'л.

Го: «Wэллэһ эзе бьстиньм, Wэки жьньк бьмьрэ, эзе реке жь хвэра бьвиньм». Эши қиза кале стэнд, сэкьни щэм.

Сндьрнэват роке жь шохөле хвэ һат, ленһери жьна ши we нэхwэшэ, зэф нэхwэшэ. Кьр кө дэре жь дэрва, гьртьн, нэһьштьн, го:

— Тие мьрие мэ гор бь горки, бэлки жьна тэ бьмьрэ? Wэки тө аве дьхwэзи ав һэйэ, һэр тышт һэйэ, нэта қиза мэ радьвэ, йан we равэ, йан бьмьрэ.

Шэв жьна ши мьр. Свэтьре рабун дэсте Сндьрнэват гьртьн у щьнйазе жьна ши һьлдан, бьрын чун бэр зерзэминэ. Бэре эшльн Сндьрнэват даһьштьн.

— А, го, Сндьрнэват, жьна тэ даһьштьн, щьнйазе жьна хвэ бьгьр.

Сндьрнэват льнге жьна хвэ гьрт, аликида авит, го: «Эва рожа тэйэ». Нан у эмэке ши чьл шэви һэбу. Чьл шэв зерзэминэда ма. Роке һатьн сэр зерзэминэ, готьн:

— Көре падше мьр, жьна көре падше һа жь тэра.

Эше жи харьна чьл шэви ани. Сндьрнэват шэвэке ле-

нһери, щһйаз кем дьвһн. «ӘWi, го, чаWанә, щһйаз вьра
тъжи бун, әз ледьнерьм кем дьвһн». Шәвәке хWә ль щһн-
йаза қарәWһли кьр: леньһери әждәһәк те щһйаза дьвә
дьхWә. Го:

— Qиза падше, әзе хWә бь лһнге щһйаз бьгрьм, тә
жи бь лһнге мьн бьгр, бәлки әм бь ронайе бькәвһн.

ЧаWа кә зийа һат, щһйаз кшанд, Сндьрнәват лһнге
щһйаз гьрт, бука падше жи бь лһнге Сндьрнәват. Ниве ре
бука падше кәт. Сндьрнәват дәркәт рәшае, хласбу. У сәре
хWә һьлда, рәви, го: «Йәман, әзе жь ве ах у топрахе бь-
рәвьм, мьн нәгьрһн». Рәви, гәлә ер, гәлә әрд гәрйа. гһиш-
тә бәр дәве бәре, го: «Бәсә әз ида сефилийа дне бьвьм, бь-
гәрьм у әщева бьвиньм, әзе хWә бавем бәре». ХWә авитә
бәре. Жьн, қиз, кәре Wi диса ль бәр сәкьнин, бьрһнә
мала хWә. Эваре жьн у заре Wi рәща кьрһн жь хәзуре
Wi. Бахшанде. ӘW жьн, қиз, кәре хWәва лехьст чу диса
шәһәре бәре. Сәкьни шәһәре баве хWә, жь хWәра мгазин
вәкьр, кәфкьр.

ӘW чун мразе хWә шабун о тә жи мразе хWә шаби,
жәтә бу, чу³¹.

Х Ө W Н

Ль базара Ёсфанане калэк шэв радьзе. Эва кала хэв-на хwэда дьвинэ кё нивэк сэр сери у стэйрэк ль доре рез бунэ. Эва кала све жь хэwе радьвэ, хэwна дити жьна хwэра qсэ дькэ, дьве:

— Эзе пэй хэwна хwэ һэръм.

Жьна wи дьве:—Щанъм, мэръв жи пэй хэwне дьчэ?

Кале глие жьна хwэ нанһерэ, сэре ре дьгэрэ у дьчэ. Кале расти кэри пэз те, дьнерэ кё швин пэз дайэ һеле. Шван кале дьвинэ, те пешйа кале, пьрс пьрсйара жь кале дькэ; дьве:

— Хервэ, кале, wa төе к'ода һэри, сэфэра тэ чийэ?

Кале щаве дьдэ, дьве:—Дэрде мьн дэрман наки, чь жь мьн дьхwэзи.

Кале чьда дькэ песиара хwэ жь швин хлас накэ. Ахьри хэwна хwэ швинра дьвежэ, дьве:

— Нал у кэwале мьн эвэ!

Наве швин жи Мэкмэд бу. Мэкмэд калера дьве:

— Кале, эз ви кэри пэзи дьдьмэ тэ, эва пэза жи е тóшарэкийэ, хwэра бьвэ. Эзе пэй хэwна тэ һэръм, бьнеръм чь же те?

Кале ша бу, wан пэза һьлда, вэгэрия мала хwэ.

Мэкмэде шван рекэт чу. Гыр чу, һындьк чу-эм нзы-
нын. Жь мөгдарэки шундатыр гһиштэ шәһэрэки. Сәва шәв-
майине Мәнмэд чу баге падше Гөла. Көре падше ыи шәһә-
ри наве ыи жи Мәнмэд бу. Әвийа қиза падше Назәни дьс-
тәнд: анцах гәләк хвәстына қәләнда, баве Мәнмэд әв қиз
жера нәдьстанд. Қиз у көрәк зәф хвәстие һәвду бун. Бь
ве йәке жи гли дабунә һәвдө, вәки шәв һәрдө жи бен
багче Гөла, бьрәвын һәрәнә базаре Әрәб паша.

Мәнмэде шван баге Гөлада руныштыбу, фкьр дькьр кө
ве све кәда һәрә? Нһери қизәк һәспәке сйарә у һәспәк жи
дәсткәшешедайә. Сәр Мәнмэде шван сәкьни у гот:

— Равә һәспе сйарбә, әм һәрән.

Мәнмэде шван радьвә, һәспе сйар дьвә, қизкера дьчә.
Жь вәхтәки шундатыр әвана дьгһижьнә ве ере, кө щикн
хәриб—хәрибстанә у пәйа дьвын.

Қизьк ти дьвә, дьве:

— Мәнмэд, ав тәнә вәки әм бьхөн?

Мәнмэд дьве:—Мьн ль ван дәра гәләк швани кьрийә,
заньм кө кәдәре кани һәйә.

Қизьк вәдьгәрә леднерә кө Мәнмэде көре падше нинә.
Қизьк һнәки фкара дькә, ахьрие дьве:

— Хорто, әз қсмәте тәмә кө вәки тәра һатьм, дә һә-
рә мьнра һнәк ав бинә.

Мәнмэде шван дьрәвә дьчә сәр кание, дьнерә чаһанә
қизкәк жи сәр кание руныштийә. Ве қизе у аве һьлтинә те
ба Назәние. Мәнмэд у һәрдө қиз жи тенә шәһәре Әрәб па-
ша. Щмаәта ыи шәһәри бәдәштийа ван һәрдө қизана кь
дьвинә, дьрәвынә щәм падше, падшера дьвежьн:

— Гәдәки дьвгәмари хөлам дө қиз анинә кө бәдәштийа
ван шәһәр һьлдайә, әсьл әһана е тәнә, вәки гәдә бькөжи
ван һәрдө қизка хвәра бьстини.

Мәнмэд у һәрд қиз чун тәһләкеда ман.

Падше гази вәзир вәкиле хвә кьр, гот:

— Әш мәрва кө иро һатә топраха мьн, ыи бьгьрын
бькөжьн, бәке әз ван қизана бьстиньм.

Жь вәкиле ыи йәки ақьл гот:

— Падша, зоре нькари бькөжи, шөхөләки өса бинә сә-
ре ыи, вәки һәрә аликида нәйе, ве чахе жьне ыийа хвә-
ра бьстинә.

Әwana wa дөшөрмиш бун. Әwa гази Мәкмәде шван
жърьн, жера готын кө:

— Әгәр тә сәр бәра мәйә һанара праг чекър әм тә
һакөжьн, тә пра ченәкър, әме тә бькөжьн.

Мәкмәд пор у пошман вәгәрйа щәм қизька. Йәке Мән-
мәдра гот:

— Тө чьма шьқа фькър дьки?

Мәкмәд гот:— Падша иро мьнра әван глие һанана го-
тьнә.

Мәкмәд кө әw қиз сәр канне дитьбу, әw қизка сөрдар
бу, әше Мәкмәдра гот:

— Тө фкара мәкә.

Қизьке сөр хwә хwәнд, прака рьнд сәр бәре һатә
чекьрьне.

Шав гьһиштә падше, кө: «Мәкмәде шван пра чькър». Падше бь әскәре хwәва чун сәр пре гәре. Қизьке кө сә-
лавәт кшандьне-пър у падша тәв батмиши бәре бун.

Щмаәта wi шәһәри гот:

— Wәрьн әм Мәкмәде шван бькьнә мәзне хwә, аншах
әм жь падше у мәрьвед wi хлас бун.

Оса жи бу.

Чәнд сал бөһөртьн, чәнд зарө Мәкмәде шванра бун.

Роке Мәкмәд чубу мевандарийа гөндики. Һәрд жьне
wi готын: кө «Әм ще-ще разен, бьнерьн кө Мәкмәд те
тәв кижанә мә радьзе, we чахе we бәгә бькә».

Мәкмәд те дьнерә кө жьне wийа ще-ще разанә.
Мәкмәд дьле wan жь хwә һаһелә, дьчә отахәкә днеда ра-
дьзе.

Све жьне Мәкмәд радьвьн кө Мәкмәд щики дне разә-
йә. Дьчьн дора Мәкмәд дьщвьн. Мәкмәд ньшйар дьвә кө
һивәк сәр сери, стәйрьк ль доре рез бунә³³.

НВИСАРНАСИ

1. «Пешә», «Qиза аqьл», «Кижан чәла һәвала бьк'олә, хwә дьк'әвә», «Хушк у б'ра», «Соре Чәвһешин», «Гаван» гот Усьве Нәсән, 70 сали, хwәнди, жь гонде Памга к'орда ль сәр нәһа Апаране (Агбаране), колхозван.

Һьк'йатбеж жь гонде Ширьнк'өбә буйә ль сәр qәза Qәрсе. Wәхта шәре 1918-а тәви әрмәни у эздие we qәзе щиг'өһез дьбә бь малева дьчә Тбилисие, ль ведәре Wәхтәки кьн һәсабдарие дькә, we шунда те Памге, дьбә малавайи. Ль ведәре Wәхтәке дьбә сәдре сәрwерйа колхозе, ле һаа колхозванә у бь хәбата хwәва гәләки бәр бь чәвә.

Усьве Нәсән йәки гәләки зени, лаqьрдчин, аqьли, мадулә. Гонди бь wi. хәбәрдана. wi, бь лаqьрди у хwәшиә wi гәләки мьткәйрын. Әw чукара чукә, мәзьнара мәзьн. Жь алиә һәр гондики хwә һьзкьри у qәдьргьртнйә.

Усьве Нәсән гәләк зарготьне щмаәте занә, ле жь гьшка зәфтър тьште ширәта у мәсqара, мжульа у к'йата занә. Змане wi гәләки дәwләтийә у гәләки нәмде хwә щи-вар дьбежә. Жь wan мжули у к'йата мә чәнд нмуне бәрәвокед «Фолклора к'рманщада» у «Фолклора к'рманщиеда» данә нәшъркьрьне, ле әв к'йатана ван сәлед пашьнда һви-синә.

2. «Qиза аqьл» гот Усьве Нәсән, бьһерә һвисарна-сийа № 1.

3. «Кижан чәла һәвала бьк'олә, хwә дьк'әвә» гот Усьве Нәсән, бьһерә һвисарна-сийа № 1.

4. «Хушк у бра» гот Усьве Кэсэң, бьһерэ нвисарнасийа № 1.

5. «Соре Чэвһешин» гот Усьве Кэсэн, бьһерэ нвисарнасийа № 1.

6. «Гаван» гот Усьве Кэсэн, бьһерэ нвисарнасийа № 1.

7. «Кале ақыл» гот Эшое Кути Рашидов. Жь дйа хвэ буйэ сала 1908-а, жь гонде Ширьнкөбйе ль сэр қэза Қәрсе.

Сала 1918-а малбаване Эшо мөһашьр дьбьһен тен гонде Пампа көрда ль нэһйа Апаране. We шунда Эшо дьчэ бажаре Тбилисие: ль we дәре роже хэбата дэргэвание дькэ, ле эвара дьчэ мәктэба шэведа дьхунэ, нэхвэндитйа хвэ дьдэ һьлдане. Бажарда һини змане гөрщки, урьси у әрмәнки дьбэ.

Ккйатбеже мә гэлэк нмунед зарготьне занэ у бь нэ-васкари шэвед паиза у звьстана дреж дэр у щинаред хвэра дьбежэ.

Эшо хенжь ван ккйата мэра ккйата «Чьлкэзие» жи готийэ (бьһер «ккйатед щмаэта көрдие», ктеба пешьһн).

8. «Бэнда ақыла» гот Шэрэфе Әмэр, жь гонде Пампе, ль сэр нэһйа Апаране, 50 сали, нивхвэнди, колхозван.

Шэрэф гэлэк қса, мжуһйа, сэрһатийа, ккйата занэ, нета вана бь әмьрра дьдэ гьредане. һэр готьнэкэ хвэ бь хэбэре бэдэһие дьдэ нтьрандьне, өса дькэ, вэки гли-готьне вһи хвэш бенэ готьне. Бона we йэке жи гондиед Пампе гэлэки моташе вһи у хэбардана вһинэ.

Шэрэфе Әмэр колхозеда хэбатчики бэрбьчэвэ, гэлэки қэдьрбһйан.

9. «Акмэде көре пире» гот Мирзое Озман, 40 сали, дэрсдаре мәктэба гонде Әлэгэзе ль сэр нэһйа Апаране.

Мирзо гэлэк чирок у мәтэлока занэ. Әв гэлэки ла-қьрчийэ, меванкьз, щинаркьз у һэвалкьзэ. Тьме тэви шайһи у шине дэр у щинара дьбэ, хвэ пара нагьрэ.

Дэр, дор, щинар, шагьрте вһи гэлэки же һьз дькьһн.

10. «Мьһмэде зиндани» гот Исое Хөдо, дэрсдаре гонде Щэрщэрисе ль сэр нэһйа Апаране. 40 сали.

Исое Хөдо хлазкьрийэ Техникума педагогийэ көрдайэ Ереване. Әв гэлэк ккйат (чирок) занэ, жь ван йэк жи йа «Хэвна Қазийэ», вэки бэрэвока «Фолклора көрманща»-да һатийэ нэшьркьрьне (1936 с. ру 620—625).

Кк'йатбеже мѧ дьѧаѧьшѧ, вѧки нѧр хѧбѧрѧкѧ вѧи шиѧе хвѧ бьѧгрѧ. «Готи мѧрѧв глие хвѧ рьнд мак бькѧ, вѧки хѧлѧ жѧ гѧндарѧа мерѧв бькѧ»,—вѧ дѧвежѧ Иса, у рѧстѧе жѧ, кк'йатед вѧи жѧ бь хостати нѧтьнѧ готьне.

11. «Нѧшѧр» гот Тѧфуре Дук'о, 80 сали, нѧхвѧнди, жь ѧѧбила мѧнѧмѧ, жь бѧрѧка нѧшѧрийѧа, жь гѧнде Қѧрѧбѧгазе, ль сѧр нѧнѧа Апаране, колхозван.

Кк'йатбеж, вѧки йѧки днѧдийѧ у дьбѧ 90 сали жѧ нѧбѧ, гѧлѧк у гѧлѧк нмунед зарготьне занѧ, мжулкьрики нѧвѧск'арѧ, бѧра вѧи жѧ зѧф рьндѧ. Ѧв бѧйт-сѧрпѧтиед «Мѧме у Зине», «Сиѧбѧнде Сливи» у гѧлѧкед дьне занѧ.

12. «Шѧре шѧр ѧйѧре шѧрѧ», «Кѧре пѧдшѧ у руви», «Ѧло Ѧщѧеви», «Нав у намус» гот Слоѧ Сѧдоѧе Кѧмо, 70 сали, жь ѧла сѧпка, бѧрѧка исѧдьза, нѧхвѧнди, жь гѧнде Кѧкко, ль сѧр нѧнѧа Тѧлине.

Сло гѧндѧ колхозванѧки гѧлѧки бѧрѧбьѧвѧ, гѧлѧки ѧбатнъзи нѧлѧлѧ, бь хѧйсѧте хвѧва рунѧрмѧ, нѧмѧди хвѧ, хѧрхвѧз, щѧнарѧра нѧйф, нѧндѧри мѧваннъзѧ. Ѧв гѧлѧк мжульѧ занѧ.

Хѧнжь ван кк'йѧтѧ, ѧвѧи мѧрѧ готѧйѧ йѧ «Мѧрзѧ Мѧнмуд» (сѧла 1937-ѧ, бьнѧрѧ «Кк'йатед щѧмѧѧтѧ кѧрдѧе», ктебѧ пешьн, 1960).

Сло мьр сѧла 1954-ѧ, ль гѧнде Кѧкко.

13. «Кѧре пѧдше у руви» гот Слоѧ Сѧдо, бьнѧрѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 12-ѧ.

14. «Ѧло Ѧщѧеви» гот Слоѧ Сѧдо, бьнѧрѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 12-ѧ.

15. «Нав у намус» гот Слоѧ Сѧдо, бьнѧрѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 12-ѧ.

16. «Гѧван у ѧѧза пѧдше», «Гѧр» гот Нѧвѧтѧ Кѧзо, 60 сали, жь гѧнде К'арвансарѧ (К'арвансѧрѧе прощте) ль сѧр нѧнѧа Арѧтике (бѧре Кѧщѧхѧлил), жь ѧла рѧжѧка, жь бѧрѧка нѧвуѧка, нѧхвѧнди, кѧвани.

Нѧвѧт кѧлфѧтѧкѧ рунѧрм у шѧрмокѧйѧ.

Хѧн жь мжулиед жѧргѧти Нѧвѧт гѧлѧке дьне жѧ заньбуйѧ, ле жь бѧра вѧе чунѧ, нѧ дьнѧтьнѧ бѧре.

17. «Гѧр» гот Нѧвѧтѧ Кѧзо, бьнѧрѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 16-ѧ

18. Чѧроѧка «Дѧрчи» гот Ѧтѧре Дѧло, 65 сали, нѧхвѧн-

ди, жь гонде Карвансаре (поште) ль сэр нэһйа Аргике, колхозван.

Этар Ұхтеда гэлэки ызыкырна ыи һэбуйэ, Ұаки бьхунэ. Ле ке Ұе ышанда хҰэндьне, кедэре бьхҰанда-гондда мэктеб тонэбу. Ле һэрге эҰ нэхҰэнди ма, көред ыи Эмэрик у Шасьм һена советиода бунэ хҰэнди. Эмэрике һьм гондда хҰэнд, һьм жи чу ль Ленинградда хҰэнд. Нһа һэма ды ыи гондида жи буйэ дэрсдар. Ле е дне, Шасьм, диса хҰэндийэ, совхозода дьхэбьтэ..

Этар гэлэк һмунед зарготыне занэ, гэлэк һкйат у мжулийа. Эва һкйата сала 1934-а һатийэ һвисаре.

19. «Ұса ақьлмэнда» гот Осее Заһьре Хөдө, дэрсдаре мэктеба дһсала йа гонде Аргаванде ль сэр нэһйа һоктемберйане. Көре Осее мэзын Эйвэз дэрсхана нһада дьхунэ, ле қиза ыи, Лэйлихан, йа кәфтада дьхунэ.

Осе жь дйа хҰэ буйэ сала 1911, ль гонде Бэндэмураде, ль сэр қеза Сурмэлие. ХҰэндьна ыи йа ортэйэ. Гэле мжули у һкйатед көрманшиче занэ.

20. «Гөлбарин» гот Эвдьле Кэмзэ, 60 сали, жь гонде Қамушлие, нһа Советакан, ль сэр нэһйа һоктемберйане, нэхҰэнди, колхозван.

Эвдьлэ гэлэк һкйат у мжулийа занэ. Ккйата «Гөлбарин» сала 1934-а һатийэ һвисаре.

21. «Ұса хортэки у рувики» гот Мстое Бэко, 64 сали нэхҰэнди, жь гонде Шамираме ль сэр нэһйа Аштараке, колхозван.

Мсто гэлэк зарготыне шымаэте занэ: бэйт, сэрһатийа, чирока, лаҰужока, мэтэлока, глиед пешийа.

«Ұса хортэки у рувики» сала 1953-а ль Шамираме һатийэ һвисаре.

22. «Кәлали», «Сэрһатйа мире эрэба» гот Барие көре Нэвое Кәсэн. Жь дйа хҰэ буйэ сала 1912-а, дэнгбеж, гэле клам. һкйата занэ, нивхҰэндийэ. Бари дьминэ ль гонде Кәбьлкэнде ль сэр нэһйа Эшмиадзине, хэбатчие совхозейэ

Барие Нэво мэра готийэ «Хате Ханьм», Ұаки нава Фслкьлсра көрманшиче»-да нэшьр буйэ (сала 1957, ру 101—105).

Бари мэрвэки гэлэки бэшэрхwэшэ, лаqьрчи у хэбэр-дан, дэнгэки хwэш ле.

Эв кк'йатана эw чуктиела хинбуйэ.

23. «Сэрhат'я мире эрэба» гот Барие Нэво, бьнхерэ нвисарнасийа № 22-а.

24. «Жьн жи хэнэ, жьнокк жи хэнэ», «Бре чук» готийэ Щэрдое Геншо, 30 сали, хwэнди, жь гонде Эмэнчаире ль сэр qэза Qэрсе.

Щэрдо ль Ерэване дьма, дьхэбьти газета «Р'йе гэзэда» чаwа редактор, өзве Тфаqа нвискарабу.

Щэрдое Геншо дэнгбежбу, дэнгэки хwэш лебу, гэлэк кк'йата, мжули зань.

Кк'йатед жорнбувиси хатьнэ нвисаре сала 1934-а.

Щэрдое Геншо мьр сала 1945-а ль Ерэване.

25. «Бре чук» гот Щэрдое Геншо, бьнхерэ нвисарна-сийа № 24-а.

26. «Мирзэмэкмэд», «Qэрэqьз», «Qэрэман» гот Wэзире Щэббэр Надьри (Надиров). Wэзир жь д'яа хwэ буйэ сала 1911-а, ль гонде К'ордомэре ль qэза Ерэване. Hэла пьчук-тийа Wiда баве Wi дьмьрэ. Wэхтэке бэрхвание у швание дькэ.

Wэзире Надьри хwэндьна хwэ бьлд ль Ерэване хлаз дькэ, паше дьбэ аспирант ль дэрэща к'ордзаниеда. Wэхтэке ль Техникума педагогиейа к'ордайэ Ерэванеда дэрсдариэ дькэ.

Wэзире Надьри бь сайа мэрифэта хwэ зутьре дэст бь нвисаре дькэ. Нвисаред Wi «Р'эва жьне» (пиеса), «Нубар» (бэрэвока шьера) ктебнэ гэлэки ньзкьринэ.

W. Надьри оса жи гэлэк зарготьн заньбу: к'лам, бэйт-сэрhати, кк'йат.

Wэзире Надьри мьр сала 1946-а, ль Ерэване.

27. «Qэрэqьз» гот Wэзире Надьри, бьнхерэ нвисарна-сийа № 26-а.

28. «Qэрэман» гот Wэзире Надьри, бьнхерэ нвисар-насийа № 26-а.

29. «Hэмзи пэлэwан» гот Э'лие Hэмзэ, 20 сали, хwэн-ди, хлазкьрийэ Техникума педагогие йа к'ордайэ Ерэване, жь гонде Щэрщэрисе, ль сэр нэ'йа Апаране. Hна ль Тби-лисе дьминэ.

Әлие Кәмзә гәләки кәнәкчийә.

Әва кк'йата мәра готийә сала 1934-а, вәхте әви ль Ереване дьхвәнд.

30. «Халль Әһмәд» готийә әмбәре Надьр, 18 сали. хвәндкәре техникума педагогие йа к'ордайә Ереване.

Әв хвәндьнеда гәләки пешдабу, рьнд һин дьбу, рьнд дьнвиси, нава хвәндкәре һәвалә хвәда ньзкьри.

Әва кк'йата у гәләкед дне әв чуктийа хвәда һин буйә, вәхта валабуне һәвал һогьред хвәра бь кәвас дь-бежә.

31. «Мирзә Мәһмәд» гот Телие Әсәде Бро, 55 сали, нәхвәнди, бьнәлие бажаре Тбилисие, пьштокеш.

Телие Әсәд, вәки йәки қәмәри ортәйә, мәрвәки гә-ләки хвәһьзкьрийә, кем хәбәр дьдә.

Гәләк мжулие щуред ширәта занә. Жь вана һьнәк һатьнә нвисаре у нәшьркьрьне.

32. «Сндьрнәват» «Хәвн» гот Усьве Басо, жь гонде Әмәнчайире, ль сәр қәза Қәрсе, һна бажаре Тбилисие дьминә, нивхвәнди, 67 сали, сәвахчи.

Кк'йатбеже мә бь хәйсәтәва рунәрмә, дәр у щинарара херхвәзә.

Һәла бчуктийа хвәда Усьве Басо гәләк кк'йат бьһис-тънә. Ода мала баве ви шәвед звьстана тьжи мәрв-кк'йат-беж дьбун. Гава к'о йәки кк'йата хвә йане жи мжулия хвә хлаз дькьр, йәки дьне дәстпе дькьр у Усьв г'оһе ви сәр-вана хвәра һини кк'йат у қсед тәзә дьбу. Жь ван кк'йата йәк жи йа «Сндьрнәватә», вәки һәла һена зар'отийа хвәда һин буйә, к'о мә нвиси сала 1937-а, ль Тбилисие.

33. «Хәвн», гот Усьве Басо, бьһерә нвисарнасийа № 32.

СЭРЭЩӘМ

	Р'у
Пешготын	5
Пешә	7
Qиза аqыл	10
Кижан чәла һәвала бьк'олә, хwә дык'әве	15
Хушк у бра	19
Соре Ч'әвһешин	24
Гаван	29
Кале аqыл	32
Бәнда аqыла	34
Акмәде көре пире	36
Мнәмәде Зиндани	41
Нәщәр	50
Шире шер әйаре шерда	55
Көре пәдше у руви	61
Әло Әщеви	65
Нав у намус	72
Гаван у qиза пәдше	79
Гөр	81
Чирока дорчи	84
Qса аqылмәнда	93
Гөлбарин	97
Qса хортәки у рувики	108
Кәлали	112
Сәрһатийа мире әрәба	118
Жьн жи һәнә, жьнкок жи һәнә	123

Бре чук	127
Мирзэ Мэнмэд	133
Qэрэqыз	140
Qэрэман	147
Кэмзи гэлэwan	153
Халль Ә'һмэд	159
Мирзэ Мэнмэд у тэйре симьр	169
Сндьрнэват	177
Хэwн	187
Нвисарнаси	191

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների
ակադեմիայի հմբագրական-հրատարակչական
խորհրդի որոշմամբ

ԻՔԿՅԱՏԵԸ ԾՄԱԹՒՏԱ ԿՕՐԴԻԵ
ԿՒԵԲԱ II

Րեдактор Չ. Մրաժ
Շյկլեշ Ք. Նաասարժյան
Րեдакторե տեխնիկե Ի. Լ. Գորոյան
Կորեկտորե կոնտրոլ Գար. Իակոբյան, Լ. Թմեր

ՅՓ 06097 Րիսո 768 Դեմբե 935 Նաիր 2138 Կիրաժ 600

Կ'եղեզ 60x92¹/₂, Բեղնեշերե մեղցե 12,5

Բեղնեշերե նեշիրե 9.37

Բոնա նեշերե հադե սարտն 15/VI ս. 1962

Բոնա շափերն. հադե զոլկերնե 3/Х ս. 1962

Բնա 57 կ.

Նեշերխանա I-ե Ինստիտուտի հայնոլիգրափերե
Երեան, սոգազ Ալաերժյան № 65

